

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง “การสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์ของวัฒนธรรมคำเมือง : กรณีศึกษา เพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร” เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) บุคคลที่เกี่ยวข้องกับผู้ส่งสาร โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interviews) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร จำนวน 56 เพลง ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมของวัฒนธรรมคำเมืองผ่าน เพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร เนื้อหาการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมที่ปรากฏใน เพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร และการรับรู้ถึงการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมใน เพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ของกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาโดย อาศัยแนวคิดและทฤษฎีการครอบครองความเป็นใหญ่ทางอุดมการณ์วัฒนธรรม (Hegemony) ของ อันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) และแนวคิดและทฤษฎีกระบวนการสื่อสารเพื่อต่อรองทาง อุดมการณ์วัฒนธรรมของสจิวต์ ฮอลล์ (Stuart Hall) เป็นกรอบในการศึกษากระบวนการสื่อสาร เพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรม ประกอบกับการนำแนวคิดและทฤษฎีอัตลักษณ์ (Identity) และแนวคิดและทฤษฎีพหุนิยม (Pluralism) กำหนดโครงสร้างผลการศึกษาเรื่องคุณสมบัติของผู้ส่งสารในการเข้ารหัสข่าวสาร เพื่อให้การถอดรหัสของผู้รับสารตรงตามความหมายที่ผู้ส่งสาร เข้ารหัสไว้ คุณสมบัติของสาร และคุณสมบัติของสื่อ ในการต่อรองทางอุดมการณ์ ซึ่งผู้วิจัยขอ นำเสนอผลการศึกษา ดังนี้

- 4.1 กระบวนการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองผ่านเพลงโฟล์กของ คำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร
- 4.2 เนื้อหาการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมือง ของจรัล มโนเพ็ชร
- 4.3 การรับรู้ถึงการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ของกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์

4.1 กระบวนการสื่อสารเพื่อต่อรื่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองผ่านเพลงโปล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร

จากการกำหนดกรอบการศึกษาโดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าวข้างต้น พบว่า กระบวนการสื่อสารผ่านเพลงโปล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ที่ส่งผลต่อการสร้างคุณค่าให้วัฒนธรรมคำเมืองเทียบเท่ากับวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง เป็นกระบวนการสื่อสารเพื่อต่อรื่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรมตามทฤษฎีการครอบครองความเป็นใหญ่ทางอุดมการณ์วัฒนธรรม (Hegemony) ของอันโตนิโอ กรัมซี (Antonio Gramsci) ทั้งนี้การสื่อสารที่ประสบความสำเร็จเกิดจากคุณสมบัติของผู้ส่งสาร คุณสมบัติของสาร และคุณสมบัติของสื่อ ที่สามารถทำให้ผู้รับสารรับรู้ถึงการต่อรื่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรม ตามแนวคิดกระบวนการสื่อสารเพื่อต่อรื่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรมของสจิวต์ ฮอลล์ (Stuart Hall) โดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีอัตลักษณ์เพื่อแสดงให้เห็นมิติการสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมล้านนาที่เริ่มจากการสร้างความตระหนักและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมล้านนา และการสร้างคุณค่าให้วัฒนธรรมล้านนาเทียบเคียงกับวัฒนธรรมไทยกลาง แนวคิดและทฤษฎีพหุนิยมเพื่อแสดงให้เห็นมิติการสร้างความตระหนักและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมล้านนา และการสร้างคุณค่าให้กับวัฒนธรรมล้านนาเทียบเท่ากับวัฒนธรรมไทยกลาง ในลักษณะของการอยู่ร่วมกันในสังคมของวัฒนธรรมที่หลากหลาย เพื่อให้กลุ่มคนในวัฒนธรรมหลัก และกลุ่มคนในวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ ยอมรับวัฒนธรรมย่อยที่แตกต่างโดยไม่มีความรู้สึกขัดแย้งทางอุดมการณ์วัฒนธรรม ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอผลการศึกษาดังนี้

- 4.1.1 คุณสมบัติของผู้ส่งสารในการต่อรื่องทางอุดมการณ์
- 4.1.2 คุณสมบัติของสารเพื่อต่อรื่องทางอุดมการณ์
- 4.1.3 คุณสมบัติของสื่อเพลงโปล์กของคำเมืองในการต่อรื่องทางอุดมการณ์
- 4.1.4 การรับรู้ของกลุ่มผู้รับสารในกระบวนการต่อรื่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรม

4.1.1 คุณสมบัติของผู้ส่งสารในการต่อรื่องทางอุดมการณ์

การศึกษาโดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีการครอบครองความเป็นใหญ่ทางอุดมการณ์วัฒนธรรมของอันโตนิโอ กรัมซี (Antonio Gramsci) สรุปได้ว่า การสื่อสารผ่านเพลงโปล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ที่ส่งผลให้วัฒนธรรมคำเมืองมีคุณค่าเทียบเท่าวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง หลังจากที่รัฐชาติไทยพยายามสร้างให้วัฒนธรรมภาษาไทยกลางเป็นมาตรฐานเดียวของรัฐชาติได้อย่างสมบูรณ์แบบนั้น กระบวนการดังกล่าวถือเป็นกระบวนการต่อรื่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรม ซึ่งมักจะปรากฏเป็นอีกด้านหนึ่งของการครอบครองความเป็นใหญ่ทางอุดมการณ์วัฒนธรรมเสมอ ผู้ส่งสารถือเป็นกลุ่มปัญญาชนก้าวหน้า (Progressive Intellectual) ซึ่งเป็นนักคิดที่

นำเสนอแนวคิดใหม่ๆ ล้าหน้าไปกว่าอุดมการณ์ที่มีอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งของสังคม คือไม่ได้ทำหน้าที่เผยแพร่สั่งสอนอุดมการณ์วัฒนธรรมภาษาไทยกลางที่เป็นวัฒนธรรมหลักของชาติไทย แต่มีความต้องการจะเปลี่ยนแปลงความคิดที่ว่าวัฒนธรรมคำเมืองมีฐานะไม่เทียบเท่าวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง ผ่านทั้งปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discursive Practice) คือ การให้คำอธิบาย การอบรมสั่งสอน การเผยแพร่แนวคิดผ่านสื่อต่างๆ และปฏิบัติการในรูปแบบของการกระทำ (Action) คือ การพูดภาษาคำเมือง การแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายของคนเมือง และการสืบทอดวัฒนธรรมล้านนา

ทั้งนี้การศึกษาโดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีกระบวนการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมของสจิวต์ ฮอลล์ (Stuart Hall) สรุปได้ว่าการต่อสู้เพื่อแย่งชิงพื้นที่ทางวัฒนธรรมของวัฒนธรรมคำเมืองนั้น ในกระบวนการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง ผู้ส่งสาร คือ จรัล โมเพ็ชร์ ควรที่จะมีคุณสมบัติของผู้ส่งสารในการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรม กล่าวคือ ผู้ส่งสารจะต้องมีความภาคภูมิใจในอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง และสำนึกที่จะต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง จึงจะทำให้ผู้ส่งสารเลือกนำเสนอภาพล้านนาในแบบฉบับ (version) ที่มีคุณค่าเทียบเท่ากับวัฒนธรรมไทยกลาง และผู้ส่งสารควรที่จะมีความรู้และความสามารถในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรม จึงจะทำให้ผู้ส่งสารสามารถเข้ารหัส (Encode) ความหมายเพื่อให้ผู้รับสารสามารถถอดรหัส (Decode) ที่ว่าวัฒนธรรมล้านนามีคุณค่าเทียบเท่ากับวัฒนธรรมไทยกลางได้ตรงกับที่ผู้ส่งสารต้องการ

ซึ่งผู้วิจัยขอนำเสนอคุณสมบัติของผู้ส่งสารในการต่อรองทางอุดมการณ์ตามกรอบการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น ดังต่อไปนี้

- 1) ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสาร
- 2) ความสำนึกในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสาร
- 3) ความรู้และความสามารถของผู้ส่งสารในการเป็นผู้ผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรม

1) ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสาร

หัวข้อนี้ผู้วิจัยศึกษาโดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีการครอบครองความเป็นใหญ่ทางอุดมการณ์วัฒนธรรมของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) และแนวคิดและทฤษฎีกระบวนการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมของสจิวต์ ฮอลล์ (Stuart Hall) สรุปได้ว่าการต่อสู้เพื่อแย่งชิงพื้นที่ทางวัฒนธรรมของวัฒนธรรมคำเมืองนั้น ในกระบวนการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรม คุณสมบัติของผู้ส่งสารในการต่อรองทางอุดมการณ์ ประการแรก ผู้ส่งสารจะต้องมีความภาคภูมิใจในอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง จึงจะทำให้ผู้ส่งสารรู้สึกถูกรอบงำทาง

อุดมการณ์วัฒนธรรมจากวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง และต้องการที่จะต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง ซึ่งหากพิจารณาจากแนวคิดและทฤษฎีอัตลักษณ์ (Identity) แล้ว ความภูมิใจในอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสารนั้น เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสร้างตัวตนของผู้ส่งสาร ซึ่งมีทั้งลักษณะที่สังคมกำหนดความเป็นตัวตนของผู้ส่งสาร และการที่ผู้ส่งสารมองตัวเองในลักษณะที่สัมพันธ์กับกลุ่มคนอื่นๆ ในสังคม อาทิเช่น การมองตัวตนพระราชยาพระนางเจ้าคารารักษ์มี ที่ถูกกกดขี่จากรัฐชาติไทยว่าเป็นเจ้าหญิงลาว การมองตัวตนของนายไกรศรี นิมมานเหมินทร์ นักชาตินิยมและนักท้องถิ่นนิยมล้านนาที่เห็นว่าเชียงใหม่ดีกว่ากรุงเทพฯ ทุกด้าน ตั้งแต่ภูมิประเทศ ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา อาหารการกิน และเห็นว่าภาษาล้านนาเป็นภาษาไทยแท้ ส่วนภาษากรุงเทพฯ เป็นภาษาขอมและแขกผสมกัน (วิชา เศรษฐบุตร อ้างในธนเศรษฐ์ เจริญเมือง, 2544: 67)

การศึกษาจากการสัมภาษณ์อันยา โพธิ์วัฒน์ (ภรรยา), จำเเหละ สมจิตต์ (อาจารย์ที่ปรึกษา), ชีราพร บุญพรหม (ผู้สืบทอด), ประเสริฐ ศรีกิจรัตน์ (ผู้สืบทอด), เล็ก เลิศยศ (ลูกศิษย์) ภิกขุ พรแสงศิลป์ (เพื่อนสนิท), ชญาณัฐ สุนทรพิช (เพื่อนสนิท) และละอองทิพย์ อมฤตเรืองศักดิ์ (เพื่อนสนิท) ในประเด็นคำถามเกี่ยวกับความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสาร ประกอบกับการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับประวัติของผู้ส่งสาร ประวัติศาสตร์ล้านนา และบันทึกการให้สัมภาษณ์ของผู้ส่งสาร ผลการศึกษาสรุปได้ว่าผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมคำเมืองเป็นอย่างมาก ปรากฏจากที่ผู้ส่งสารสื่อสารกับผู้อื่นด้วยภาษาคำเมืองอย่างภาคภูมิใจทั้งการสื่อสารกับผู้ที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมคำเมือง การสื่อสารผู้ที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมภาษาไทยกลางซึ่งเป็นวัฒนธรรมหลักของประเทศไทย หรือการสื่อสารกับผู้ที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมภาษาถิ่นอื่นๆ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมย่อยของวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง ลักษณะของการสื่อสารผู้ส่งสารจะสื่อสารภาษาคำเมืองด้วยลีลาการพูดที่ฉะฉาน มองสบตาผู้ที่สื่อสารด้วยความมั่นใจ และยังคงสื่อสารด้วยภาษาคำเมืองแม้ผู้ที่สื่อสารด้วยจะพยายามเปลี่ยนภาษาที่ใช้ในการสนทนาเป็นภาษาไทยกลาง แสดงให้เห็นว่าผู้ส่งสารไม่มีความรู้สึกที่วัฒนธรรมคำเมืองมีคุณค่าด้อยกว่าวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง ในทางตรงกันข้ามผู้ส่งสารรู้สึกภาคภูมิใจในใจวัฒนธรรมคำเมืองในฐานะวัฒนธรรมย่อยที่มีคุณค่าเทียบเท่ากับวัฒนธรรมหลักของสังคม และความภาคภูมิใจดังกล่าวปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจนกว่าผู้ที่อยู่ในวัฒนธรรมคำเมืองทั่วไป เนื่องจากปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสาร ได้แก่ ชาติกำเนิด สภาพแวดล้อมภายในครอบครัว และสภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง ของผู้ส่งสาร ทั้งนี้ผู้วิจัยขอเสนอปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อความภาคภูมิใจในอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสาร ดังนี้

1. ชาติกำเนิด

2. สภาพแวดล้อมภายในครอบครัว
3. สภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง

1. ชนชั้นกษัตริย์

ชนชั้นกษัตริย์ของผู้ส่งสารเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมคำเมืองเป็นอย่างมาก การที่ผู้ส่งสารเป็นคนเมืองโดยกำเนิด กล่าวคือมีทั้งบิดาและมารดาเป็นคนในกลุ่มชาติพันธุ์คนเมือง ทำให้ผู้ส่งสารต้องการที่จะนำเสนอวัฒนธรรมคำเมืองให้คนในกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ รับรู้ถึงการมีตัวตนของวัฒนธรรมคำเมือง ประกอบกับการที่ผู้ส่งสารกำเนิดในตระกูล ณ เชียงใหม่ ซึ่งเป็นตระกูลชนชั้นปกครองของล้านนาก่อนการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางของประเทศไทย ทำให้ผู้ส่งสารเพิ่มระดับความต้องการในการนำเสนอวัฒนธรรมล้านนา เพื่อให้ผู้รับสารที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมคำเมือง ผู้รับสารที่อยู่กลุ่มวัฒนธรรมย่อยภาษาถิ่นอื่นๆ ซึ่งถูกครอบครองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมภาษาจากวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง และผู้รับสารที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมภาษาไทยกลางซึ่งเป็นวัฒนธรรมหลักของสังคม รับรู้ถึงการมีตัวตนของวัฒนธรรมคำเมือง ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอรายละเอียดแยกเป็น 2 ประเด็น คือ การที่ผู้ส่งสารกำเนิดในกลุ่มชาติพันธุ์คนเมือง และการที่ผู้ส่งสารกำเนิดในชนชั้นปกครองของกลุ่มชาติพันธุ์คนเมือง ดังนี้

ประเด็นแรก การที่ผู้ส่งสารกำเนิดในกลุ่มชาติพันธุ์คนเมืองหรือเกิดเป็นคนล้านนาโดยแท้จริง คือ ทั้งบิดาและมารดาของผู้ส่งสารเป็นคนเมือง และผู้ส่งสารอาศัยอยู่ในดินแดนล้านนาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งทำงาน ทั้งนี้การที่ล้านนามีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ภาษา จารีต ประเพณี และวิถีชีวิตของตนเอง หรือเรียกโดยรวมว่ามีรากฐานทางวัฒนธรรม ส่งผลให้ผู้ส่งสารมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมคำเมือง “เขาเป็นคนเมืองแท้ๆ พ่อเป็นคนเมือง แม่เป็นคนเมือง ทำให้จรัล มโนเพ็ชร อยากที่จะนำความเป็นล้านนาออกสู่สังคม” (จำหลေး สมจิตต์, 3 กันยายน 2552)

ประเด็นที่สอง การที่ผู้ส่งสารกำเนิดในชนชั้นปกครองของล้านนา ความสำนึกเรื่องของชนชั้น กล่าวคือความไม่เท่าเทียมกันด้านเกียรติภูมิและศักดิ์ศรีของผู้ส่งสารกับผู้ที่อยู่ร่วมในกลุ่มวัฒนธรรมคำเมือง เนื่องจากผู้ส่งสารเป็นผู้ที่อยู่ในกลุ่มชนชั้นปกครองของล้านนาคือตระกูล ณ เชียงใหม่ ตระกูลที่สืบเชื้อสายมาจากเจ้าหลวงผู้ครองนครโดยตรงในวงศ์เชื้อเจ้าเจ็ดคน จนกระทั่งสมัยเจ้าแก้วนารัฐเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์สุดท้าย ซึ่งหากพิจารณาโดยลำดับแล้วมารดาของจรัล มโนเพ็ชร คือเจ้าต่อมคำ ณ เชียงใหม่ เป็นธิดาของเจ้าหนานดวงฤทธิ์ซึ่งเป็นราชบุตรของเจ้าบุรีรัตน์ ที่ดูแลกิจการด้านตุลาการของจังหวัดเชียงใหม่

ทั้งนี้ชนชั้นปกครองของล้านนาคงกล่าวมีความเกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบจากกระบวนการครอบครองความเป็นใหญ่ทางอุดมการณ์การเมืองและการครอบครองความเป็นใหญ่ทางอุดมการณ์วัฒนธรรมของราชอาณาจักรไทย มากกว่าชนชั้นอื่นในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน กล่าวคือ จากเดิมกลุ่มชนชั้นปกครองของล้านนามีอำนาจการปกครองอาณาจักรของตนที่อยู่ในรูปแบบของนครรัฐ จนกระทั่งราชอาณาจักรไทยพยายามที่จะครอบครองล้านนาด้วยวิธีการทางการเมืองอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้กลุ่มคนเหล่านี้สูญเสียความชอบธรรมในการปกครองและสูญเสียฐานะทางเศรษฐกิจ และพยายามต่อต้านอำนาจของประเทศไทยอยู่บ่อยครั้ง ประกอบกับการที่ประเทศไทยใช้วิธีบีบบังคับชนชั้นปกครองของล้านนา กรณีความรักของเจ้าน้อยสุขเกษมกับมะเมียะหญิงสาวชาวพม่า กรณีการแต่งตั้งเจ้าเมือง และกรณีพิธีปลงพระศพ เจ้าอินทโรรสสุริวงษ์ ทำให้เพิ่มระดับของความขัดแย้งระหว่างราชอาณาจักรไทยกับล้านนามากยิ่งขึ้น ชนชั้นปกครองของล้านนาจึงมีความพยายามต่อรองทางอุดมการณ์กับรัฐไทยเสมอทั้งวิธีการต่อรองทางการเมืองโดยการก่อกบฏต่างๆ และการพยายามต่อรองทางวัฒนธรรมโดยการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมท้องถิ่นให้มีความทันสมัยเทียบเท่ากับวัฒนธรรมไทย ดังเช่นที่พระราชชายาพระนางเจ้าดารารัศมีทรงริเริ่มให้คนในท้องถิ่นกลับมาตระหนักในวัฒนธรรมของตนเอง ด้วยความพยายามฟื้นฟูวัฒนธรรมล้านนาในแขนงต่างๆ ทั้งการแต่งกาย การฟ้อนรำ และวรรณกรรมท้องถิ่น

ผู้ส่งสารในฐานะผู้ที่กำเนิดในชนชั้นปกครองของล้านนา จึงมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมคำเมืองและความต้องการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองเป็นอย่างมาก ซึ่งในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างชาติกำเนิดและความภาคภูมิใจในความเป็นคนเมืองของผู้ส่งสารนี้ ธเนศ เจริญเมือง กล่าวว่า จรัล มโนเพ็ชร เป็นผู้ที่มียุทธศาสตร์ท้องถิ่นนิยม ชาติตระกูลของจรัล มโนเพ็ชร และความคิดแบบชนชั้นนำของเขาจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เขาภาคภูมิใจในความเป็นคนเมือง แต่งกายแบบพื้นเมือง รักและหวงแหนในถิ่นกำเนิด เขาไม่เห็นว่าเป็นประวัติศาสตร์ล้านนาและบ้านเมืองของเขาส่วนไหนที่ด้อยกว่าสยาม เพลงของเขาหลายเพลงจึงแสดงความโอ้อำในความเป็นคนเมือง เช่น ลูกข้าวนึ่ง เสื้อหม้อห้อม ของกินบ้านเฮา ล่องแม่ปิง ล้านนาบ้านเฮา เขียนใหม่ 700 ปี และล้านนา (ธเนศ เจริญเมือง, 2546: 57) สรุปได้ว่า ในฐานะของผู้ที่อยู่ในกลุ่มชนชั้นปกครองซึ่งเคยมีอำนาจอันชอบธรรมในการดูแลผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง และสืบทอดวัฒนธรรมที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน ผู้ส่งสารจึงมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ และมีความสำนึกที่จะต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรม เพื่อการดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ล้านนา เป็นอย่างมาก จนกระทั่งกลายมาเป็นการพยายามที่จะต่อรองอุดมการณ์วัฒนธรรมผ่านเพลงโฟล์กของคำเมืองในที่สุด

2. สภาพแวดล้อมภายในครอบครัว

ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมภายในครอบครัวเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ผู้ส่งสารมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมคำเมือง กล่าวคือสภาพแวดล้อมภายในครอบครัวที่ภาคภูมิใจในวัฒนธรรมล้านนาของผู้ส่งสารเป็นเบ้าหลอมสำคัญเรื่องความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมคำเมือง “ตระกูลเจ้าต่อม คำ ณ เชียงใหม่ เป็นตระกูลดนตรี พ่อเป็นศิลปินล้านนา ทำตุ่ง ครูจึงภูมิใจใจความเป็นล้านนา” (เล็ก เลิศยศ, 3 กันยายน 2552) ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมล้านนาของบิดาและมารดาของผู้ส่งสารดังกล่าว ส่งผลให้ทั้งบิดาและมารดาของจรัส มโนเพชร ผลิตและผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมล้านนา ผ่านปฏิบัติการทางการกระทำในหลายๆ ด้าน ดังนี้

บิดาของผู้ส่งสาร คือนายสิงห์แก้ว มโนเพชร เป็นเด็กวัดวัดฟ่อนสร้อยที่ต้องเรียนรู้ทั้งภาษา ธรรมะ และศิลปะภายในวัด ส่งผลให้นายสิงห์แก้ว มโนเพชรเป็นผู้มีฝีมือเยี่ยมในการตัดกระดาษ ทำปราสาท การแกะสลัก และงานวาดต่างๆ รวมทั้งมีความสามารถในการเล่นดนตรีพื้นเมืองได้หลายชนิด โดยเฉพาะซึงและสะล้อ ทำให้มีชื่อเสียงโด่งดังในเรื่องของการใช้ศิลปะทางด้านภาษาและดนตรีทำความเข้าใจกับฝ่ายหญิงของวัฒนธรรมล้านนาหรือที่เรียกว่า “แอ้วสาว” การผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมล้านนาของนายสิงห์แก้ว มโนเพชร ปรากฏทั้งจากการที่นาย สิงห์แก้ว มโนเพชร เป็นผู้สืบทอดศิลปหัตถกรรมของล้านนาในหลายๆ แขนง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตัดตุ่ง จนกระทั่งได้รับการยกย่องให้เป็นบุคคลดีเด่นทางวัฒนธรรมระดับจังหวัด สาขาหัตถกรรมศิลป์ เมื่อปี พ.ศ.2533 และครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 2 จากสภาการศึกษาแห่งชาติ เมื่อปี พ.ศ.2547 และการสืบทอดศิลปการแสดงพื้นเมืองล้านนาซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย อาทิ การร้องเพลงและการแต่งเพลงซึ่งได้แต่งไว้หลายเพลง เช่น เพลง “ชมธรรมชาติออนหลวย” แต่งโดยอาศัยทำนองเพลงที่ฟังจากวิทยุ เพลง “บ้านหลวยดอนไชย” เป็นทำนองซอพม่า ทั้งสองเพลงได้รับความนิยมนจนกระทั่งกลายเป็นเพลงพื้นบ้านของล้านนา

มารดาของผู้ส่งสาร คือเจ้าต่อมคำ ณ เชียงใหม่ กำเนิดในตระกูล ณ เชียงใหม่ ซึ่งเป็นตระกูลชนชั้นสูงของล้านนาที่ใกล้ชิดกับศิลปวัฒนธรรมล้านนา และสนับสนุนศิลปวัฒนธรรมเหล่านั้นอยู่เสมอ หน้าคุ่มของเจ้าบุรีรัตน์ (ทวดของจรัส มโนเพชร) คือวัดฟ่อนสร้อยเป็นวัดของเจ้านายมีสล่าล้านนา (ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวิทยาการต่างๆ) ทุกแขนง เช่น การตัดกระดาษ การหล่อพระพุทธรูป การก่อสร้าง การทำปราสาทสำหรับงานศพ การวาดรูป และการเขียนปักถักร้อย ฯลฯ เจ้าต่อมคำ ณ เชียงใหม่ จึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญท่านหนึ่งในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมล้านนาโดยการสนับสนุนศิลปวัฒนธรรมล้านนาร่วมกับเจ้านายท่านอื่นๆ อย่างสม่ำเสมอ

นอกจากเบ้าหลอมที่สำคัญ ได้แก่การเป็นผู้ที่มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมล้านนาของบิดาและมารดา รวมทั้งการเป็นผู้ผลิตและผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมของบิดาและมารดาแล้ว

ผู้ส่งสารยังมีเป้าหมายที่สำคัญในการเรียนรู้อุดมการณ์วัฒนธรรมคือญาติทางฝ่ายมารดา ซึ่งเป็นชนชั้นปกครองของล้านนาที่พยายามผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมผ่านปฏิบัติการทางการกระทำอย่างสม่ำเสมอ เช่น การผลิตซ้ำผ่านวงดนตรีพื้นบ้าน “วงเจ้าน้อยคำแสน” วงดนตรีพื้นบ้านกิตติมศักดิ์ของเครือญาติในตระกูล ณ เชียงใหม่ และการผลิตซ้ำผ่านการเผยแพร่สั่งสอนดนตรีพื้นบ้านของเจ้าอุดม ณ เชียงใหม่ ผู้มีความสัมพันธ์กับผู้ส่งสารในฐานะน้ำ ซึ่งเป็นครูดนตรีพื้นบ้านและเครื่องดนตรีไทยที่เชี่ยวชาญและมีชื่อเสียงของล้านนาในยุคสมัยดังกล่าว

ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมภายในครอบครัวที่มีเป้าหมายเป็นผู้ที่มีอุดมการณ์วัฒนธรรมล้านนาและเป็นผู้ที่ผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมล้านนาผ่านปฏิบัติการทางการกระทำ โดยการแสดงศิลปวัฒนธรรมล้านนาในแขนงต่างๆ เพื่อสื่อสารกับผู้รับสารอื่นๆ ในสังคม และปฏิบัติการทางภาษาโดยการบอกเล่าเรื่องราวของอุดมการณ์วัฒนธรรมล้านนาสื่อสารกับผู้รับสารภายในครอบครัวและกลุ่มเครือญาติของทั้งบิดา มารดา และญาติ ทำให้ผู้ส่งสารมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมคำเมืองมาตั้งแต่เด็ก จากบทสัมภาษณ์ผู้ส่งสารที่ว่า “ตอนนั้นผมชอบไปนั่งฟังเขา (วงดนตรีพื้นบ้านของเจ้าน้อยคำแสน) ทั้งๆ ที่ไม่ค่อยจะรู้เรื่องรู้ราวอะไร แต่มันชอบเท่านั้นเอง” (จรัล มโนเพ็ชร อ้างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551: 55) แสดงให้เห็นว่าการผลิตและผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมล้านนาของครอบครัวและเครือญาติ ส่งผลให้ผู้ส่งสารภาคภูมิใจในวัฒนธรรมคำเมืองปรากฏจากการแสดงความชื่นชอบวัฒนธรรมล้านนาในวัยเด็ก ซึ่งความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมล้านนาดังกล่าวเป็นปัจจัยเริ่มต้นของคุณสมบัติของผู้ส่งสารเพื่อต่อรอกทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคือจะต้องเป็นผู้ที่มีอุดมการณ์วัฒนธรรมย่อย จึงจะส่งผลให้เป็นผู้ที่มีความต้องการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมย่อยเพื่อต่อรอกกับอุดมการณ์วัฒนธรรมหลักของสังคมต่อไป

3. สภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง

ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ผู้ส่งสารมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมคำเมือง กล่าวคือสภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง ของผู้ส่งสารในช่วงวัยเด็กเป็นล้านนาในยุคดั้งเดิม ทั้งด้านความเป็นอยู่ การแต่งกาย อาหาร รวมถึงภาษาพูดและอักษรเขียน ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ล้านนา ดังนี้

ด้านสถาปัตยกรรม ผู้ส่งสารอาศัยอยู่ในย่านประตูเชียงใหม่ด้านทิศใต้ของตัวเมือง ซึ่งเป็นที่ตั้งของถนนสายเก่าแก่สายหนึ่งชื่อถนนราชมรรคาเชื่อมต่อจากย่านประตูช้างเผือกสู่ประตูเชียงใหม่ ถนนสายนี้เต็มไปด้วยสถาปัตยกรรมล้านนาทั้งวัดและที่อยู่อาศัย งานศิลปะจากฝีมือของบรรพชนชาวล้านนา คนเฒ่าคนแก่ที่คงความทรงจำอันงดงามต่ออดีตของล้านนา อาทิเช่น โรงเรียนเมตตาศึกษาซึ่งเป็นโรงเรียนประถมของผู้ส่งสารยังปรากฏอาคารเรียนอยู่ใกล้ๆ กับเจดีย์

หลวง (ผู้ที่บรรจุอัฐิของพญาก่อนากษัตริย์องค์ที่ 6 แห่งราชวงศ์เม็งราย) ผู้ส่งสารจึงเป็นผู้ที่เติบโตอยู่ในย่านที่เต็มไปด้วยประวัติศาสตร์ด้านสถาปัตยกรรม ศิลปะพื้นบ้านและภูมิปัญญาแห่งชาติพันธุ์ล้านนา

ด้านการละเล่น ผู้ส่งสารเติบโตมาในสังคมล้านนาคั้งเดิมที่ยังคงนิยมการละเล่นแบบพื้นบ้านเมื่อมีงานหรือมีการรวมกลุ่มกันเพื่อความสนุกสนาน เช่น การละเล่นปัญจาบ การละเล่นในสังคมล้านนาคั้งเดิม ซึ่งหากมีงานมหรสพที่ใดในล้านนาแล้วจะมีการละเล่นชนิดนี้เสมอ ปัญจาบมีลักษณะคล้ายๆ กับเพลงหมอลำ ขับร้องเพลงเรียกว่า “เพลงซอ” เครื่องดนตรีหลักอย่างหนึ่งคือปี่จุม (ปี่จุม มีรูปร่างคล้ายขลุ่ย เวลาเป่าต้องซัดเข้าไปในปากตรงบริเวณกระพุ้งแก้มแล้วเอาลมมาเลี้ยง) ส่วนผู้ขับร้องจะแบ่งออกเป็นชายกับหญิง แล้วเล่นกันไปเรื่อยๆ โต้ตอบกัน (จรัล มโนเพ็ชร อ่างในจิราภรณ์ อังสุมาลี, 2551: 64) การเล่นผีนางโด้ง การละเล่นในฤดูเก็บเกี่ยวข้าว เมื่อชนข้าวด้วยเกวียนขึ้นยุ้ง ซึ่งจะชนพร้อมกันเป็นจำนวนมาก ชาวล้านนาจะมีการเล่นเพลงที่เรียกว่าผีนางโด้งมีลักษณะคล้ายๆ กับเล่นแม่ศรีของภาคกลาง มีเนื้อร้องว่า... “อีย่าโด้งเอ๋ย อีปู่โด้งเอ๋ย ลงมาเล่นครก ครกไม้หมาก สากไม้ตะเคียนแดง ตาแสงเมงเม่า ผีโด้งพัดข้าว อืด...อืด...พาย...” (จรัล มโนเพ็ชร อ่างในจิราภรณ์ อังสุมาลี, 2551: 89) การเติบโตในสภาพสังคมและวัฒนธรรมล้านนาคั้งเดิมที่ยังคงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของล้านนาคั้งเดิมด้านการละเล่นดังกล่าว ทำให้ผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมล้านนาคั้งเดิม มากกว่าวัฒนธรรมหลักของสังคมและวัฒนธรรมล้านนาในยุคพัฒนาที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

นอกจากสภาพสังคมและวัฒนธรรมของล้านนาโดยทั่วไปแล้ว สังคมและวัฒนธรรมในลักษณะปัจเจกของจรัล มโนเพ็ชร ซึ่งบุคคลที่ใกล้ชิดกับผู้ส่งสารทั้งความใกล้ชิดโดยสภาพการณ์และความใกล้ชิดที่เกิดจากความสนใจในเรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้านของผู้ส่งสารยังเป็นสังคมคนรุ่นเก่าที่ล้วนเป็นผู้มีความรู้และความสามารถทางด้านวัฒนธรรม เช่น ความใกล้ชิดโดยสภาพการณ์คือการที่บิดามีเพื่อนเป็นปราชญ์ล้านนาหลายท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนายสิงหะ วรรณสัย (พ.ศ. 2463-2523) ปราชญ์ล้านนาผู้มีความรู้ด้านประวัติศาสตร์และศิลปะล้านนา ทำให้ผู้ส่งสารเกิดกระบวนการเรียนรู้อุดมการณ์วัฒนธรรมล้านนาจากการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมของบุคคลใกล้ชิดโดยสภาพการณ์บังคับเช่นนี้เสมอ หรือความใกล้ชิดโดยความสนใจในวัฒนธรรมล้านนาของผู้ส่งสาร ทำให้ผู้ส่งสารมุ่งที่จะเรียนรู้วัฒนธรรมล้านนาในแขนงต่างๆ จนกระทั่งเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมคำเมืองและเกิดอุดมการณ์วัฒนธรรมล้านนาในที่สุด อาทิ อู๋คำช่างซอ (ช่างขับร้องเพลงของทางเหนือ) ศิลปินพื้นบ้านที่ยังคงมีให้เห็นอยู่ทั่วไปในสังคมล้านนาในช่วงเวลาดังกล่าว “ชอบแถมมากเลย แถมเป็นช่างซอ ช่างซอที่ว่าหมายถึง ช่างขับร้องเพลงของทางเหนือ แยกก็ขอให้ฟัง ผมชอบมากทีเดียว เลยไปหาแถมบ่อยๆ แล้วแยกก็เล่าเรื่องเก่าๆ ให้ฟังอีกด้วย

เล่าเรื่องบ้านเมืองเมื่อก่อนเป็นยังไง ผู้คนแต่ก่อนอยู่กันยังไง ผมประทับใจมาก” (จรัล มโนเพ็ชร อ้างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551: 21) ซึ่งคนรุ่นเก่าเหล่านี้ต่างเป็นผู้ที่มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมล้านนา และมีสำนึกในการสืบสานวัฒนธรรมล้านนาในฐานะของวัฒนธรรมย่อยที่มีคุณค่า ส่งผลให้ผู้ส่งสารมีความสนใจในวัฒนธรรมพื้นบ้าน และมีสำนึกที่จะดำรงรักษาวัฒนธรรมเหล่านั้นให้คงอยู่ จึงได้พยายามแสวงหาความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านและฝึกฝนวัฒนธรรมพื้นบ้านเหล่านั้นอยู่เสมอ

เมื่อสังคมล้านนาเริ่มถูกรุกรานจากสังคมภายนอกทั้งจากกระบวนการครอบงำทางการเมืองและกระบวนการครอบงำทางวัฒนธรรมของประเทศไทย ประกอบกับการพัฒนาทางด้าน การท่องเที่ยว ส่งผลให้สภาพสังคมและวัฒนธรรมของล้านนาเปลี่ยนไป เช่น การเข้ามาครอบงำของวัฒนธรรมไทยกลางและวัฒนธรรมตะวันตกผ่านทางชนชั้นปกครองจากส่วนกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการถวายตัวเป็นพระราชชายาของธิดาเจ้าเมืองคือ พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในล้านนาที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของล้านนาเป็นอย่างมาก กล่าวคือจากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้พระราชชายาพระนางเจ้าดารารัศมีทรงตั้งโรงเรียนสอนสตรีขึ้น โดยเฉพาะ สอนมารยาททางสังคมและการฝีมือแบบตะวันตกเช่นการถักทอผ้าเช็ดหน้า ผ้ามาจตุ และลายปัก ปรับเปลี่ยนรูปแบบการกินอยู่ การแต่งกายตามแบบอย่างส่วนกลางเช่นการนั่งพับเพียบ การใช้ช้อนส้อม นุ่งผ้าชั้นสั้นครึ่งน่อง สวมเสื้อฝรั่งแขนพอง สวมรองเท้าและถุงเท้า เป็นต้น เริ่มมีการจัดทำพ็อนรำเพื่อให้เกิดความพร้อมเพรียงคู่เหมาะสมกับคำว่า “สวยงาม” การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นจากแนวคิดมาตรฐานของส่วนกลางล้านนาจึงพยายามเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเพื่อให้ลด “ความดิบ” หรือที่ภาคกลางประมาณว่า “ลาว กาว” ลงไป โดยเฉพาะเมื่อทางการห้ามสอนตัวเมืองในโรงเรียนและวัด ส่งผลให้คนล้านนาเกือบร้อยเปอร์เซ็นต์อ่านภาษาของตัวเองไม่ออก และภาษาคำเมืองก็ค่อยๆ หายไปในภาษาพูดของชุมชนล้านนา โดยเฉพาะในชุมชนเมืองเชียงใหม่และลำปางที่ระบบรวมศูนย์อำนาจยกย่องว่าเป็นเมืองทันสมัยยิ่งกว่าเมืองใดในภาคเหนือ ศิลปวัฒนธรรมของคนเมืองจึงถูกย่ำยี ถูกดูหมิ่นและถูกละทิ้ง ด้วยวิธีคิดแบบส่วนกลางนิยม (Centralism) ซึ่งแม้แต่คนเมืองด้วยกันเองหลายคนก็ตกอยู่ใต้อิทธิพลของวิธีคิดดังกล่าว จากการพัฒนาทางด้านต่างๆ รวมทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ต้องการเปลี่ยนแปลงให้ล้านนากลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวของประเทศ โดยเฉพาะการทำให้สังคมเชียงใหม่เป็นจุดศูนย์กลางของการท่องเที่ยว ทำให้สภาพสังคมและวัฒนธรรมของล้านนาเปลี่ยนแปลง จากสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมกลายเป็นสังคมล้านนาในยุคของการพัฒนา ที่มุ่งเน้นการพัฒนาทางด้านวัตถุเพื่อรองรับคนต่างถิ่นที่เดินทางมาท่องเที่ยวและมาพักอาศัย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมและวัฒนธรรมเพื่อความเท่าเทียมกับสังคมและวัฒนธรรมไทยกลางเช่นนี้

เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ผู้ส่งสารมีความเห็นว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงในแนวทางที่ทำให้สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นอ่อนแอ จนกระทั่งสูญเสียวัฒนธรรมย่อยของตนเอง

จากความผูกพันกับสภาพล้านนาดั้งเดิมที่ผู้ส่งสารมีความภาคภูมิใจ และการต้องพบกับความเปลี่ยนแปลงแบบสมัยใหม่ของล้านนา ทำให้ผู้ส่งสารโหยหาอดีตเป็นอย่างมาก ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในสังคมและวัฒนธรรมล้านนาของผู้ส่งสารที่มีมากกว่าคนเมืองในยุคปัจจุบันที่ไม่ได้เห็นความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมดังกล่าวอย่างชัดเจน

“ช่วงปีที่แอกเกิดในยุคนั้นมันไม่ใช่อย่างยุคนี้ ช่วงนั้นแอกก็เกิดมาโตมาในท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่กำลังจะเปลี่ยนแปลง แต่มันไม่ได้พลิกมาเป็นปัจจุบันอย่างนี้ แล้วแอกก็เกิดมาท่ามกลางประเพณี วัฒนธรรมที่เป็นวัฒนธรรมของท้องถิ่น...แอกเกิดมาแอกก็จะเห็นประเพณี... พอแอกเป็นวัยรุ่น จากตอนที่แอกเป็นเด็กท่ามกลางสิ่งแวดล้อมของการเป็นเมืองเหนือที่วัฒนธรรมจากต่างถิ่นมันยังไม่ได้โห้เข้ามามากนัก แล้วแอกอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนแปลง อารมณ์ของแอกคิดว่ามันเป็นอารมณ์โหยหา วิถีชีวิต ผู้คนเคยมีน้ำใจทิ้งดงาม ความจริงสังคมมันก็อาจเปลี่ยนแปลงไปแล้ว แต่สิ่งที่แต่งออกมามันก็มีเรื่องของ การโหยหาอดีตอยากให้มันยังคงอยู่” (อันยา โพธิวัฒน์, 8 กันยายน 2552)

การนำเสนอภาพล้านนาของผู้ส่งสารซึ่งจะนำเสนอในหัวข้อ คุณสมบัติของสารในการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมต่อไป จึงเป็นการนำเสนอภาพล้านนาในยุคดั้งเดิมที่ผู้ส่งสารภาคภูมิใจและโหยหามากกว่าการนำเสนอภาพล้านนาในยุคของการพัฒนาที่ตรงกับความจริงในบริบทของสังคม ทั้งนี้ปัจจัยหนึ่งเกิดจากความผูกพันกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมเมืองของผู้ส่งสารดังกล่าว

นอกจากนี้การเติบโตขึ้นในทศวรรษที่ 2510 ของผู้ส่งสารซึ่งเป็นยุคที่มีการขยายตัวของอิทธิพลตะวันตก การต่อต้านสงครามเวียดนาม และการต่อต้านระบอบเผด็จการในสังคมไทยซึ่งเริ่มมีความขัดแย้งทางความคิดในสังคมก่อนจะเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 สังคมไทยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของตะวันตกที่มีลักษณะรวมศูนย์อำนาจ จึงเกิดอาการอำนาจนิยม เทิดทูนและหลงใหลส่วนกลาง ละเลยและดูหมิ่นท้องถิ่น ไม่ใส่ใจชีวิตผู้คน สังคมมีความอนุรักษนิยม ความทุกข์ยากของผู้คน ความแตกต่างระหว่างคนรวยกับคนจน เมื่อกับชนบท และระบบเส้นสาย ฯลฯ จึงเป็นปัจจัยที่ยังผลักดันให้ผู้ส่งสารเกิดความภาคภูมิใจในอุดมการณ์วัฒนธรรมย่อยของตนเอง และมีสำนึกที่จะดำรงรักษาอุดมการณ์วัฒนธรรมดังกล่าวเพื่อให้มีพื้นที่ในการแสดงออกทางสังคมและวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น “ผมเองอยากรู้เรื่องราวของการเมืองว่าเป็นอย่างไร เริ่มอ่านหนังสือ

เกี่ยวกับลัทธิการปกครอง การเมือง พออ่านแล้วก็เกิดความเห็นด้วย คิดว่าควรจะมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขอะไรต่อมิอะไรได้แล้ว แต่ที่ไม่เห็นด้วยก็เกี่ยวกับความรุนแรง ผมไม่ชอบความรุนแรงอย่างเด็ดขาด” (จรัล มโนเพ็ชร อ้างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551: 96) ความขัดแย้งในอุดมการณ์ทางการเมืองของผู้ส่งสาร จึงแสดงออกโดยการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมซึ่งไม่ได้แสดงความขัดแย้งด้วยความรุนแรง แต่กลับเป็นกระบวนการต่อรองที่ประสบความสำเร็จมากกว่า คือการสร้างคุณค่าให้กับวัฒนธรรมล้านนารวมทั้งการเมืองล้านนาในยุคดั้งเดิม

สภาพสังคมที่มีความขัดแย้งทางความคิดในสังคมดังกล่าวประกอบกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมในทศวรรษที่ 2510 ที่รูปแบบดนตรีตะวันตก เช่น วงปีเตอร์ พอล แอนด์ แมรี, วงโจแอน เบซ, บ็อบ ดิแลน และจอห์น เดนเวอร์ ฯลฯ ซึ่งเนื้อหาของเพลงมีลักษณะต่อต้านสังคม พுகถึงความไม่เป็นธรรม พுகถึงสิ่งที่ต่างกัน ในสังคมเดียวกัน เช่น เพลงของบ็อบ ดิแลน (Bob Dylan) ซึ่งเพลงแนวนี้นี้ที่ผู้ส่งสารชื่นชอบได้แก่เพลงของโจน บาเอซ (Joan Baez) ราชีนีเพลงโฟล์กนักรประท้วงสงครามผู้มีชื่อเสียงมากในระหว่างช่วงทศวรรษ 60 จนถึงต้นทศวรรษ 70 ชื่อเพลงวีแชล โอเวอร์คัม (We Shall Overcome) ของโจแอน บาเอซ (Joan Baez) ซึ่งดัดแปลงมาจากเพลงสวดอันเก่าแก่ เป็นบทเพลงซึ่งกลายมาเป็นเพลงที่ควบคู่ไปกับการประท้วงทุกครั้งที่เกิดขึ้น และเพลงโบลวิน อิน เดอะ วินด์ (Blowin' in the Wind) ของบ็อบ ดิแลน (Bob Dylan) เพลงของเดอะ ดอร์ส (The Doors) วงดนตรีที่มีชื่อเสียงอยู่ในช่วงปลายทศวรรษ 60 ถึงต้นทศวรรษ 70 โดยมีจิม มอร์ริสัน (Jim Morrison) เป็นทั้งกวีและนักร้องนำของวง กลายเป็นวัฒนธรรมดนตรีหลักของกลุ่มวัยรุ่นในยุคนั้น (จิรภัทร อังศุมาลี, 2551: 97-98) ส่งผลให้ผู้ส่งสารเกิดแนวความคิดที่จะทำเพลงเพื่อสังคมหรือความสำนึกต่อสังคมขึ้น เช่น เพลงที่มีเนื้อหาต่อต้านสังคม และพุกถึงความไม่ชอบธรรมของสังคมในยุคนั้น

“ผมมีความคิดมากขึ้น คิดว่าดนตรีไม่ใช่ทำให้เรามีความสุขเพียงอย่างเดียว แต่เนื้อหาของบทเพลงควรมีอิทธิพลต่อผู้ฟังด้วย จึงหันกลับไปฟังเพลงที่เคยฟังมาแล้ว เพื่อศึกษาและพยายามเข้าใจมันให้มากยิ่งขึ้น และเริ่มรู้ว่าคนแต่งเพลงไม่ใช่ทำงานเพื่อธุรกิจเพียงอย่างเดียว แต่เพื่อเป้าหมายทางความคิดต่อสังคมอีกด้วย เริ่มมองดนตรีขึ้นมาอีกแง่หนึ่ง แทนที่จะมองเห็นดนตรีมีเพียงความสนุกสนานอย่างเดียว มันสามารถกลายเป็นเครื่องมือขึ้นมาได้ แบบว่าผู้ผลิตดนตรีจะมีความคิดอย่างไรและมุ่งไปทางใด เพื่อใครต่างหาก” (จรัล มโนเพ็ชร อ้างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551: 99-100)

มุมมองเกี่ยวกับดนตรีที่ได้รับจากอิทธิพลจากดนตรีตะวันตกในทศวรรษที่ 2510 ซึ่งมีเนื้อหาต่อต้านสังคมนิยมจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ผู้ส่งสารคิดที่จะใช้ดนตรีเป็นเครื่องมือในการต่อรองทางอุดมการณ์เพื่อเป้าหมายทางความคิดต่อสังคมนิยม ดังที่ปรากฏในเนื้อหาของเพลงโฟล์กซองของคำเมืองที่จะนำเสนอในหัวข้อต่อไป

สภาพสังคมและวัฒนธรรมของล้านนาจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการเข้ารหัสของผู้ส่งสาร ผู้ส่งสารเกิดและเติบโตในล้านนายุคดั้งเดิมที่ยังคงสภาพสังคมชนบท สังคมยังไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาในด้านต่างๆ ผู้คนในสังคมนิยมยังมีวัฒนธรรม ประเพณีและค่านิยมที่เป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่ผู้ส่งสารคุ้นเคยและชื่นชอบ ผู้ส่งสารจึงนำเสนอภาพแทนความจริงของสังคมและวัฒนธรรมล้านนาในแบบฉบับ (Version) ที่ผู้ส่งสารต้องการคือภาพสังคมและวัฒนธรรมล้านนาแบบดั้งเดิม แม้ช่วงหลังที่สภาพสังคมและวัฒนธรรมของล้านนาเปลี่ยนแปลงไปแล้ว และบางครั้งหากมีการนำเสนอภาพสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลง ผู้ส่งสารจะนำเสนอโดยการกำหนดเงื่อนไขการรับรู้ให้ผู้รับสารมองว่าสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ดีและไม่ต้องการให้เกิดขึ้น แสดงถึงความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมย่อยของตนเอง และสำนึกที่จะเรียกร้องความไม่เป็นธรรมในสังคมโดยใช้เพลงเป็นสื่อของผู้ส่งสาร

สรุปประเด็น คุณสมบัติของผู้ส่งสารในการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง ผู้ส่งสารถือเป็นกลุ่มปัญญาชนก้าวหน้าที่นำเสนอแนวคิดใหม่ๆ เกี่ยวกับอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองดั้งเดิมว่าเป็นวัฒนธรรมย่อยที่มีอัตลักษณ์เทียบเท่ากับวัฒนธรรมภาษาไทยกลางซึ่งเป็นวัฒนธรรมหลักของสังคม เพื่อเปลี่ยนแปลงความคิดที่ว่าวัฒนธรรมภาษาคำเมืองเป็นวัฒนธรรมที่ไม่ได้มาตรฐานเทียบเท่าวัฒนธรรมภาษาไทยกลางที่เป็นวัฒนธรรมหนึ่งเดียวของสังคม ซึ่งการต่อสู้เพื่อแย่งชิงพื้นที่ทางวัฒนธรรมของวัฒนธรรมคำเมืองนั้น ในกระบวนการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง ผู้ส่งสารคือจรัล มโนเพ็ชร มีคุณสมบัติของผู้ส่งสารในการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรม กล่าวคือ ผู้ส่งสารมีความภาคภูมิใจในอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง จึงทำให้ผู้ส่งสารเกิดความรู้สึกของการถูกรอปรังทางอุดมการณ์วัฒนธรรมจากวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง และต้องการที่จะต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง ทั้งนี้การสร้างตัวตนของผู้ส่งสารมีทั้งลักษณะที่สังคมกำหนดความเป็นตัวตนของผู้ส่งสาร และการที่ผู้ส่งสารมองตัวเองในลักษณะที่สัมพันธ์กับกลุ่มบุคคลอื่นๆ ในสังคม กล่าวคือ ชาติกำเนิดของผู้ส่งสารที่กำเนิดในกลุ่มชาติพันธุ์ล้านนาและกำเนิดในชนชั้นปกครองของล้านนาทำให้ผู้ส่งสารมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมย่อยคำเมือง ความไม่เท่าเทียมทางด้านเกียรติภูมิและศักดิ์ศรีของผู้ส่งสารทำให้ผู้ส่งสารมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมคำเมืองมากกว่ากลุ่มคนในชาติพันธุ์เดียวกัน สภาพแวดล้อมภายใน

ครอบครัวของผู้ส่งสารที่ภาคภูมิใจในวัฒนธรรมคำเมืองและผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองอย่างสม่ำเสมอทำให้ผู้ส่งสารเกิดกระบวนการเรียนรู้อุดมการณ์วัฒนธรรมดังกล่าว และสภาพสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของล้านนาที่สวยงาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดปัญหา ทำให้ผู้ส่งสารภาคภูมิใจในวัฒนธรรมดั้งเดิมของล้านนาที่เจริญเติบโต และโหยหาอดีตของสังคมและวัฒนธรรมเช่นนั้นมากขึ้น

2) ความสำคัญในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสาร

หัวข้อนี้ผู้วิจัยศึกษาโดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีการครอบครองความเป็นใหญ่ทางอุดมการณ์วัฒนธรรมของ และแนวคิดและทฤษฎีกระบวนการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรม สรุปได้ว่าการต่อสู้เพื่อแย่งชิงพื้นที่ทางวัฒนธรรมของวัฒนธรรมคำเมืองนั้น ในกระบวนการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง คุณสมบัติของผู้ส่งสารในการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรม นอกจากความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมคำเมืองแล้ว หากจะให้การผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมประสบความสำเร็จ ผู้ส่งสารควรมีความรู้สึกของการถูกครอบงำทางอุดมการณ์วัฒนธรรมจากวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง และความต้องการที่จะต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองด้วยปฏิบัติการต่างๆ ทั้งปฏิบัติการทางวาทกรรม เช่น การอธิบายถึงคุณค่าของวัฒนธรรมคำเมือง การกล่าวถึงวัฒนธรรมล้านนาอื่นๆ และปฏิบัติทางการกระทำ เช่น การสื่อสารด้วยภาษาคำเมือง การแต่งกายแบบล้านนา การนำเสนอดนตรีพื้นบ้าน และการรื้อฟื้นวัฒนธรรมล้านนาอื่นๆ เพื่อสื่อสารให้ผู้รับสารรับรู้ถึงอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง ซึ่งหากพิจารณาจากแนวคิดและทฤษฎีอัตลักษณ์ (identity) สรุปได้ว่าการสร้างตัวตนที่ภาคภูมิใจในวัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสารที่หล่อหลอมจากชาติกำเนิด สภาพแวดล้อมภายในครอบครัว และสภาพสังคมวัฒนธรรมนั้น ด้วยลักษณะปัจเจกที่ผู้ส่งสารมองตัวเองสัมพันธ์กับกลุ่มคนอื่นๆ ในสังคม และการแบ่งแยกตนเองออกจากกลุ่มวัฒนธรรมไทยกลาง ทำให้ผู้ส่งสารเกิดความสำคัญในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง และเลือกที่จะแสดงตัวตนของวัฒนธรรมคำเมืองของตนเองกับกลุ่มคนที่อยู่ในวัฒนธรรมย่อยเดียวกัน กลุ่มคนที่อยู่ในวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ และกลุ่มคนที่อยู่ในวัฒนธรรมหลักของสังคม รวมทั้งนำเสนอสารที่ปรากฏในเพลงโฟล์กซองของคำเมืองที่แบ่งวัฒนธรรมคำเมืองออกจากวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง และสร้างคุณค่าให้กับวัฒนธรรมคำเมืองเทียบเท่ากับวัฒนธรรมไทยกลาง ซึ่งจะนำเสนอในหัวข้อต่อไป

การศึกษาจากการสัมภาษณ์อันยา โพธิวัฒน์ (ภรรยา), จำเลาะ สมจิตต์ (อาจารย์ที่ปรึกษา), ชีราพร บุญพรหม (ผู้สืบทอด), ประเสริฐ ศรีกิจรัตน์ (ผู้สืบทอด), เล็ก เลิศยศ (ลูกศิษย์), ภิกพ พรแสงศิลป์ (เพื่อนสนิท), ชญาณัฐ สุนทรพิช (เพื่อนสนิท) และละอองทิพย์ อมฤตเรืองศักดิ์

(เพื่อนสนิท) ในประเด็นคำถามเกี่ยวกับความตระหนักที่จะดำรงรักษาวัฒนธรรมคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรประกอบกับการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับประวัติของผู้ส่งสาร ประวัติศาสตร์ล้านนา และบันทึกการให้สัมภาษณ์ของผู้ส่งสาร ผลการศึกษาสรุปได้ว่าผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีความสำคัญในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองทั้งด้วยปฏิบัติการทางวาทกรรมและปฏิบัติการทางการกระทำ อยู่เสมอ ซึ่งผู้วิจัยขอนำเสนอผลการศึกษาดังนี้

1. การสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมคำเมือง
2. การถ่ายทอดอัตลักษณ์วัฒนธรรมคำเมือง

1. การสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมคำเมือง

ความสำคัญในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสารในการที่จะสื่อสารให้ ผู้รับสารรับรู้ถึงคุณค่าของวัฒนธรรมภาษาไทยกลางนั้น ผู้ส่งสารเริ่มจากการสร้างอัตลักษณ์ วัฒนธรรมคำเมืองที่แตกต่างจากวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง เพื่อแบ่งแยกความ “แตกต่าง” ของ วัฒนธรรมคำเมือง จากความ “คล้ายคลึง” ของวัฒนธรรมไทยกลางเป็นการทำให้วัฒนธรรมภาษา คำเมืองมีตัวตนในมุมมองของผู้ที่อยู่ในวัฒนธรรมภาษาอื่นๆ และความต้องการที่จะทำให้ภาษา คำเมืองมีคุณค่าเทียบเท่ากับวัฒนธรรมภาษาไทยกลางซึ่งเป็นภาษาหลักของสังคม เนื่องจากผู้ส่ง สารสำคัญว่าวัฒนธรรมล้านนาเริ่มที่จะถูกทำให้บิดเบือนจากการพัฒนาสังคมล้านนา “ผมอยากจะ ดำรงเรื่องราวของคนทางเหนือไว้ให้มากที่สุด และมีความเป็นจริงมากที่สุดด้วย เพราะเดี๋ยวนี้ เรื่องราว ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมของคนทางเหนือถูกทำให้บิดเบนไปจนน่าเกลียด ไม่ว่า วัฒนธรรมในด้านใดก็ตามแต่ (จรัล มโนเพ็ชร อ้างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551: 125) การสร้าง อัตลักษณ์วัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสารเริ่มจากการดึงคุณสมบัติของวัฒนธรรมคำเมืองออกมา แล้วลดทอนอัตลักษณ์วัฒนธรรมคำเมืองเหล่านั้นเพื่อให้จดจำง่าย แล้วจึงสร้างวัฒนธรรมภาษาไทย กลางเป็นคู่ตรงข้ามและให้คุณค่าคู่ตรงข้ามไม่เท่ากับวัฒนธรรมคำเมือง กระบวนการดังกล่าวทำให้ ปรากฏการนำเสนอภาษาคำเมืองในเพลงโฟล์กซองของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรในลักษณะต่อไปนี้

- 1) การนำเสนอคำที่เทียบเคียงได้กับภาษาไทยกลาง
- 2) การเลือกนำเสนอภาษาคำเมืองปัจจุบัน
- 3) การนำเสนอภาษาคำเมืองที่ตายแล้ว

1) การนำเสนอคำที่เทียบเคียงได้กับภาษาไทยกลาง

การนำเสนอเพลงโฟล์กซองของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร จะปรากฏการนำเสนอคำที่ เทียบเคียงได้กับภาษาไทยกลางเป็นส่วนมาก วัฒนธรรมคำเมืองที่ผู้ส่งสารนำเสนอจึงเป็นการ

นำเสนอคำที่เทียบเคียงได้กับวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง โดยมีความแตกต่างเพียงเสียงพยัญชนะหรือเสียงวรรณยุกต์ที่เทียบเคียงกันอย่างเป็นระบบ เช่น

ประโยค “อู๋ยคำคนแก่ ท่าทางใจดี” คำว่า “ใจดี” ในวัฒนธรรมคำเมือง เทียบเคียงกับคำว่า “ใจดี” ในวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง ซึ่งทั้งสองคำเป็นคำที่มีโครงสร้างของคำใกล้เคียงกัน ทั้งเสียงพยัญชนะ คือเสียงพยัญชนะต้น “จ” และเสียงสระ “อ” แต่มีเสียงวรรณยุกต์ที่แตกต่างกัน คือวัฒนธรรมคำเมืองใช้เสียงวรรณยุกต์ “จัตวา” แต่วัฒนธรรมภาษาไทยกลางใช้เสียงวรรณยุกต์ “สามัญ” (เพลงอู๋ยคำ)

ประโยค “เฮายังเฮียน” คำว่า “เฮา/เฮียน” ในวัฒนธรรมคำเมือง เทียบเคียงกับคำว่า “เรา/เรียน” ในวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง ทั้งสองคำเป็นคำที่มีโครงสร้างของคำใกล้เคียงกัน ทั้งเสียงสระ และเสียงพยัญชนะท้าย คือ “เฮา” และ “เรา” ประกอบด้วยเสียงสระ “เอา” และเสียงพยัญชนะท้ายในแม่ “ก กา” แต่แตกต่างกันที่เสียงพยัญชนะต้น “ฮ” และ “ร” คำ “เฮียน” และ “เรียน” ประกอบด้วยเสียงสระ “เอีย” และเสียงพยัญชนะท้ายในแม่ “กน” แต่แตกต่างกันที่เสียงพยัญชนะต้น “ฮ” และ “ร” (เพลงเป็นฮักตัว)

ลักษณะการเทียบเคียงระหว่างวัฒนธรรมคำเมืองและวัฒนธรรมภาษาไทยกลางดังกล่าวข้างต้น อาทิ คำที่ใช้เสียงวรรณยุกต์สามัญในวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง วัฒนธรรมคำเมืองจะใช้เสียงเป็นวรรณยุกต์จัตวา และคำที่ใช้เสียงพยัญชนะ “ร” ในวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง วัฒนธรรมคำเมืองจะใช้เสียงพยัญชนะ “ฮ” แสดงถึงตัวตนของวัฒนธรรมคำเมืองที่แม้จะมีความ “คล้ายคลึง” กับวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง แต่ในขณะเดียวกันก็มีความ “แตกต่าง” ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของวัฒนธรรม

ซึ่งการนำเสนอคำที่สามารถเทียบเคียงกับภาษาไทยกลางในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรเช่นนี้ ส่งผลให้ผู้รับสารที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมหลักของสังคมซึ่งใช้ภาษาไทยกลางในการสื่อสาร และกลุ่มผู้รับสารที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ ซึ่งใช้ภาษาไทยกลางเป็นภาษาทางการในการสื่อสารและสามารถเข้าใจภาษาไทยกลางได้เป็นอย่างดี สามารถที่จะเข้าใจเนื้อหาของสารได้ง่ายกว่าการนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองด้วยภาษาคำเมืองทั้งหมด ซึ่งกลุ่มผู้รับสารที่สามารถเข้าใจเนื้อหาของสารจะมีลักษณะเฉพาะเจาะจงเพียงกลุ่มผู้รับสารที่อยู่ในวัฒนธรรมคำเมืองเท่านั้น ทั้งนี้ยังมีลักษณะของกลุ่มผู้รับสารที่แม้จะเป็นกลุ่มที่อยู่ในวัฒนธรรมคำเมือง แต่เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของล้านนาที่ส่งผลให้ผู้รับสารเหล่านี้ไม่ได้สื่อสารด้วยภาษาคำเมืองแล้ว การสื่อสารด้วยภาษาไทยกลางกับกลุ่มวัฒนธรรมย่อยภาษาคำเมืองยังทำให้กลุ่มผู้รับสารเหล่านี้เข้าใจเนื้อหาสารที่นำเสนอด้วยภาษาไทยกลางมากกว่าการสื่อสารด้วยภาษาคำเมืองเช่นกัน

ดังนั้นการใส่รหัสสารที่เกี่ยวกับคุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองด้วยภาษาคำเมืองที่สามารถเทียบเคียงได้กับภาษาไทยกลางซึ่งเป็นลักษณะการนำเสนอภาษาคำเมืองส่วนใหญ่ที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรนั้น ด้วยคุณสมบัติในการเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารดังกล่าวจึงส่งผลให้กลุ่มผู้รับสารทั้งกลุ่มผู้รับสารที่เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ในวัฒนธรรมคำเมือง กลุ่มผู้รับสารที่อยู่ในวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ และกลุ่มผู้รับสารที่เป็นกลุ่มวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง เข้าใจเนื้อหาของสารที่นำเสนอและสามารถถอดรหัสคุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองได้ตรงกับที่ผู้ส่งสารต้องการนำไปสู่ความสำเร็จในการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองในลำดับต่อไป

2) การเลือกนำเสนอภาษาคำเมืองปัจจุบัน

การนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ปรากฏการเลือกนำเสนอวัฒนธรรมคำเมืองปัจจุบันที่ยังใช้ติดต่อสื่อสารในกลุ่มชาติพันธุ์มากกว่าการเลือกนำเสนอภาษาคำเมืองโบราณ ซึ่งการนำเสนอภาษาคำเมืองปัจจุบันเหล่านี้จะเป็นคำที่ผู้รับสารในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันทั้งคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่สามารถเข้าใจเนื้อหาของสารได้ง่าย อีกทั้งยังทำให้กลุ่มผู้รับสารที่อยู่วัฒนธรรมย่อยอื่นๆ และกลุ่มวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง สามารถทำความเข้าใจเนื้อหาของสารจากการศึกษาข้อมูลหรือการเรียนรู้จากกลุ่มคนที่อยู่ในวัฒนธรรมคำเมืองได้ง่ายกว่า เช่น

ประโยค “เกี้ยคกั๋ฮั๋นหนั๋น” คำว่า “ฮั๋” ในวัฒนธรรมคำเมือง แปลว่า “พูด” ในวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง (เพลงลูกข้าวนี้้ง)

ประโยค “เซาะเงินเซาะคำมาใส่ขันหมาก” คำว่า “เซาะ” ในวัฒนธรรมคำเมือง แปลว่า “หา” ในวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง (เพลงฝ่างฮ้ายฝ่างเบื้อ)

การนำเสนอวัฒนธรรมคำเมืองปัจจุบันของผู้ส่งสารเป็นการดึงคุณสมบัติของวัฒนธรรมคำเมืองออกมา และลดทอนคุณสมบัติดังกล่าวให้เหลือเพียงวัฒนธรรมคำเมืองในปัจจุบันที่สามารถจดจำได้ง่ายกว่า เนื่องจากเป็นคุณสมบัติที่ยังมีการใช้ในการติดต่อสื่อสารของคนเมือง จึงเป็นคำที่สามารถหาความหมายหรือสามารถทำความเข้าใจได้ ส่งผลให้กลุ่มผู้รับสารที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมคำเมืองที่เป็นคนรุ่นใหม่และสื่อสารด้วยภาษาคำเมืองปัจจุบันสามารถเข้าใจเนื้อหาสารที่ต้องการนำเสนอได้ง่าย นอกจากนี้ยังส่งผลให้กลุ่มคนที่อยู่ในวัฒนธรรมภาษาไทยกลางและกลุ่มคนที่อยู่ในวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ ที่ไม่เข้าใจภาษาคำเมืองสามารถที่จะหาคำอธิบายความหมายของคำเหล่านั้นได้ง่ายกว่าการนำเสนอคำเมืองที่เป็นคำที่ตายแล้วหรือคำเมืองซึ่งเป็นคำโบราณ ด้วยคุณสมบัติดังกล่าวจึงส่งผลให้กลุ่มผู้รับสารทั้งกลุ่มผู้รับสารที่เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ในวัฒนธรรมคำเมือง กลุ่มผู้รับสารที่อยู่ในวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ และกลุ่มผู้รับสารในวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง เข้าใจเนื้อหาของสารที่

นำเสนอและสามารถถอดรหัสคุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองได้ตรงกับที่ผู้ส่งสารต้องการ นำไปสู่ความสำเร็จในการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองในลำดับต่อไป

3) การนำเสนอภาษาคำเมืองที่ตายแล้ว

การนำเสนอวัฒนธรรมคำเมืองที่ตายแล้วของผู้ส่งสาร ปรากฏเฉพาะเพลงที่ผู้ส่งสารเรียบเรียงจากเพลงพื้นบ้าน ซึ่งเป็นเพลงที่ผู้ส่งสารมุ่งนำเสนอท่วงทำนองของคนตรีพื้นบ้านมากกว่าการนำเสนอเนื้อหาของสาร ปัจจัยเรื่องของการรับรู้ความหมายของผู้รับสารจึงไม่ใช่ปัจจัยสำคัญที่ผู้ส่งสารคำนึงถึงในการนำเสนอ เพลงพื้นบ้านที่ปรากฏภาษาคำเมืองที่ตายแล้วดังกล่าว ได้แก่ เพลงน้อยใจยา เพลงเสเลเมา เพลงเดินดง (ขอพระล่อ) และเพลงอ้อ...จา..จา เช่น

ประโยค “ฟุ่มะคินตึงบ่ชินเมื่อเจ้า” ปรากฏคำว่า “คิน” เป็นภาษาเก่าในวัฒนธรรมคำเมือง หมายถึง อุปกรณ์อย่างหนึ่งที่ใช้สำหรับดักนก (เพลงน้อยใจยา)

ประโยค “เป็นเหมือนเหล้ากับปาง” ปรากฏคำว่า “ปาง” เป็นภาษาเก่าในวัฒนธรรมคำเมือง หมายถึง “แก้ว” (เพลงน้อยใจยา)

ประโยค “บ่หื้อคลาดแคล้วเรื่องกำสิน” ปรากฏคำว่า “สิน” เป็นภาษาเก่าในวัฒนธรรมคำเมือง หมายถึง เรื่องที่ผิดประเวณี (เพลงน้อยใจยา)

ประโยค “ก่เสียเต็งปิ่นก่เต็งลาน” ปรากฏคำว่า “ปิ่น” เป็นภาษาเก่าในวัฒนธรรมคำเมือง หมายถึง กี่ทอผ้า (เพลงเสเลเมา)

การนำเสนอวัฒนธรรมคำเมืองที่ตายแล้วของผู้ส่งสาร เป็นการนำเสนอคุณสมบัติที่เข้าใจได้ยากของวัฒนธรรมคำเมือง ที่อาจทำให้ผู้รับสารเข้าใจเนื้อหาของสารที่ต้องการนำเสนอได้ยาก เนื่องจากเป็นภาษาคำเมืองโบราณที่คนเมืองสมัยเก่าหรือผู้ที่สนใจศึกษาภาษาคำเมืองโบราณเท่านั้นจึงจะสามารถแปลความหมายและเข้าใจเนื้อหาของสารได้ ซึ่งแม้จะเป็นกลุ่มผู้รับสารที่อยู่ในวัฒนธรรมคำเมือง หากแต่เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ก็เป็นไปได้ยากในการแปลความหมายของสารเหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากกลุ่มผู้รับสารอยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมหลักและกลุ่มวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ การแปลความหมายของคำเหล่านี้จะยิ่งเป็นไปได้ยากยิ่งขึ้น เนื่องจากแม้กลุ่มผู้รับสารจะพยายามหาความหมายจากแหล่งข้อมูลอื่นๆ ก็เป็นสิ่งที่ไม่ทำได้ยาก ดังนั้นผู้ส่งสารจึงเลือกนำเสนอภาษาคำเมืองที่มีลักษณะของภาษาที่ตายแล้วเป็นส่วนน้อย ปรากฏเพียง 4 เพลง ซึ่งเป็นเพลงโพล้ของคำเมืองที่ผู้ส่งสารเรียบเรียงมาจากเพลงพื้นบ้านเท่านั้น อย่างไรก็ตามการนำเสนอภาษาคำเมืองที่ตายแล้วเหล่านี้ แม้จะเป็นอุปสรรคในการเข้าใจความหมายและการถอดรหัสคุณค่าวัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสาร แต่ในอีกด้านหนึ่งการนำเสนอภาษาคำเมืองโบราณเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองที่มีความเป็นมายาวนานไม่ด้อยกว่าวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง ในแง่นี้การ

นำเสนอภาษาคำเมืองโบราณจึงเป็นการแสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมคำเมืองจึงมีคุณค่าเทียบได้กับวัฒนธรรมภาษาไทยกลางซึ่งเป็นวัฒนธรรมหลักของประเทศไทย

สรุป การสร้างภาพของวัฒนธรรมคำเมืองที่แตกต่างจากวัฒนธรรมภาษาไทยกลางของผู้ส่งสารทั้งการนำเสนอคำที่สามารถเทียบเคียงได้กับภาษาไทยกลาง การเลือกใช้คำในยุคปัจจุบัน และการหลีกเลี่ยงที่จะใช้ภาษาคำเมืองที่ตายแล้ว เป็นการสร้างความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมคำเมืองกับวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง ด้วยปัจจัยที่ยังคงต้องการให้ผู้รับสารที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมภาษาอื่นสามารถถอดรหัสสารได้ตรงกับที่ผู้ส่งสารต้องการ “คิดถึงเรื่องของภาษาว่า...หากใช้คำเมืองคงไม่แปลกนัก จะทำให้ผู้ฟังเกิดความสนใจมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ผมจะใช้ภาษาไทยขยายคำเมืองคำนั้นอยู่ตอนท้ายทุกคำเลย เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น แต่ที่จริงแล้วเป็นคำเมืองซึ่งใช้กันอยู่ในปัจจุบัน สามารถเข้าใจได้” (จรัล มโนเพ็ชร อ้างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551: 10) ซึ่งผู้ส่งสารเห็นว่าการใช้คำที่ผู้รับสารในกลุ่มวัฒนธรรมภาษาอื่นเข้าใจง่ายจะทำให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการสื่อสารมากกว่า

เมื่อมีการสร้างภาพของวัฒนธรรมคำเมืองที่แตกต่างจากวัฒนธรรมภาษาไทยกลางดังกล่าวมาแล้ว กระบวนการต่อไปในการสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสารคือ การสร้างคุณค่าให้กับวัฒนธรรมคำเมือง โดยการสร้างภาพของความทันสมัยให้กับวัฒนธรรมคำเมือง ทั้งนี้ผู้ส่งสารได้เลือกนำเอาความทันสมัยและได้รับการยอมรับในด้านคุณค่าของวัฒนธรรมจากวัฒนธรรมตะวันตกมาผสมผสานกับวัฒนธรรมคำเมือง เพื่อให้ภาพวัฒนธรรมคำเมืองกลายเป็นวัฒนธรรมที่มีคุณค่าเช่นวัฒนธรรมตะวันตก ดังนี้

1) การใช้เครื่องดนตรีตะวันตก

การนำวัฒนธรรมตะวันตกมาสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมคำเมือง เพื่อสร้างภาพของความทันสมัย และได้รับการยอมรับในด้านคุณค่าวัฒนธรรมของเพลงโฟล์กของคำเมือง คือการนำเครื่องดนตรีตะวันตกมาผสมผสานกับภาษาคำเมืองเพื่อสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมคำเมือง โดยการนำกีตาร์ ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีตะวันตกที่กำลังได้รับความนิยมและเป็นเครื่องดนตรีตะวันตกที่คนทั่วไปให้การยอมรับมาใช้เป็นเครื่องดนตรีหลักในการบรรเลงเพลงโฟล์กของคำเมือง ซึ่งการนำเสนอชื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรนั้น ปรากฏเครื่องดนตรีชนิดนี้ในทุกเพลง นอกจากนี้ยังปรากฏเครื่องดนตรีอื่นๆ ของตะวันตกที่ผู้ส่งสารนำมาใช้สร้างความทันสมัยในเพลง อาทิ ซิตาร์ ออร์แกน และเปียโน เป็นต้น

2) การใช้ท่วงทำนองดนตรีตะวันตก

การนำวัฒนธรรมตะวันตกมาสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมคำเมือง เพื่อสร้างภาพของความทันสมัยและได้รับการยอมรับในด้านคุณค่าวัฒนธรรมของเพลงโฟล์กของคำเมือง อีกแนวทางหนึ่งคือการนำท่วงทำนองตะวันตกมาใช้เรียบเรียงเพลงโฟล์กของคำเมือง เช่น การใช้ทำนองเพลงสวดของศาสนาคริสต์และเพลงของปีเตอร์ พอล แอนด์ แมรี (Peter Paul & Mary) มาแต่งเพลงอู๊ยคำ

“ท่วงทำนองผมเอามาจากเพลงสวด ผสมเข้ากับเพลงของ Peter Paul & Mary (ปีเตอร์ พอล แอนด์ แมรี) ผมจะมั่วไปหมดเกี่ยวกับทำนองเพลง เพราะผมฟังเพลงมากในช่วงนั้น หากว่ากันที่จริงแล้วมันมีเพลงสวดอยู่ส่วนหนึ่งในนั้น แล้วเอามาตัดแปลงย้ายคำเพื่อเติมตัวโน้ตเข้าไป ตัดของเก่าไปบ้าง” (จรัล มโนเพ็ชร อ่างในจิรภักดิ์ อังศุมาลี, 2551: 25) “บอกไม่ถูกเหมือนกันว่าจิตใจท่วงทำนองนั้นมากได้อย่างไร เพียงแต่เข้าใจอยู่อย่างหนึ่ง คือมีจุดประสงค์อยู่อย่างเดียวว่า...จะทำยังไงให้คนฟังยอมรับ คือยอมรับเพลง ไม่ใช่ยอมรับมันสมองของผม เพราะคิดอยู่เสมอว่าคนไทยเราไม่ค่อยยอมรับดนตรีประเภทนี้ รู้สึกว่าไม่ค่อยจะฟังเพลงไทยกันเลยในช่วงนั้น จะฟังแต่เพลงฝรั่งอย่างเดียว ก็ลองเสี่ยงกันดู ท่วงทำนองตอนขึ้นต้นผมคิดเอาเอง การวางจังหวะใหม่ผมก็คิดขึ้นมาเองเพื่อให้ลงตัวกับคำร้อง” (จรัล มโนเพ็ชร อ่างในจิรภักดิ์ อังศุมาลี, 2551: 25)

การนำวัฒนธรรมตะวันตกมาใช้สร้างตัวตนของวัฒนธรรมคำเมือง เพื่อทำให้มุมมองที่มีต่อวัฒนธรรม คำเมืองของผู้ที่อยู่ในวัฒนธรรมภาษาอื่นๆ โดยเฉพาะวัฒนธรรมภาษาไทยกลางเปลี่ยนไป จากเดิมที่ให้คุณค่าวัฒนธรรมคำเมืองโดยจัดวางวัฒนธรรมภาษาคำเมืองไว้ในตำแหน่งที่ด้อยกว่าวัฒนธรรมภาษาไทยกลางซึ่งเป็นวัฒนธรรมหลักของสังคม กลายเป็นการจัดวางวัฒนธรรมคำเมืองไว้ในตำแหน่งที่เทียบเท่ากับวัฒนธรรมภาษาไทยกลางซึ่งเป็นวัฒนธรรมหลักของสังคม

การสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมคำเมืองโดยมองข้ามวัฒนธรรมไทยของจรัล มโนเพ็ชร เป็นการสร้างอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมย่อยเพื่อให้มีคุณค่าเทียบเท่ากับวัฒนธรรมหลักของสังคม กล่าวคือ เริ่มจากการสร้างภาพของวัฒนธรรมคำเมืองที่แตกต่างจากวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง แต่เป็นความแตกต่างที่ยังมีจุดร่วม และสามารถทำความเข้าใจเนื้อหาของสารได้จากการใช้วัฒนธรรมคำเมืองในปัจจุบันมากกว่าการใช้วัฒนธรรมคำเมืองที่ตายไปแล้ว ถือเป็น การสร้างความแตกต่างที่มีวัตถุประสงค์เพื่อยังคงความรู้สึกร่วมกันของวัฒนธรรมหลักและวัฒนธรรมย่อย และความต้องการ

ที่จะสื่อสารกับผู้ที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมภาษาอื่นๆ ของสังคม หลังจากสร้างภาพของความแตกต่างแล้ว กระบวนการต่อไปคือการสร้างภาพความทันสมัยให้กับวัฒนธรรมคำเมือง โดยการนำวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่มีภาพของความทันสมัยและมีคุณค่ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมคำเมือง ทั้งเครื่องดนตรีตะวันตกและท่วงทำนองตะวันตก เป็นการสร้างวัฒนธรรมคำเมืองให้มีคุณค่าเทียบเท่ากับวัฒนธรรมไทย อัตลักษณ์ของวัฒนธรรมคำเมืองที่ปรากฏจึงเป็นวัฒนธรรมย่อยที่มีความแตกต่างกับวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง ในขณะที่เดียวกันก็เป็นวัฒนธรรมที่ยังมีจุดร่วมบางประการกับวัฒนธรรมไทยกลาง และที่สำคัญคือวัฒนธรรมคำเมืองกลายเป็นวัฒนธรรมที่ทันสมัยมีคุณค่าเทียบเท่ากับวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง

2. การถ่ายทอดอัตลักษณ์วัฒนธรรมคำเมือง

ความสำคัญในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสารนั้น เมื่อผู้ส่งสารสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมคำเมืองโดยการสร้างภาพของภาษาคำเมืองที่มีลักษณะคู่ตรงข้ามกับภาษาไทยกลางแล้ว ผู้ส่งสารแสดงความสำคัญในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองโดยการสื่อสารคุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองที่สร้างขึ้นกับกลุ่มผู้รับสารหลากหลายกลุ่ม ทั้งกลุ่มผู้ที่อยู่ในวัฒนธรรมคำเมือง กลุ่มผู้ที่อยู่ในวัฒนธรรมย่อยภาษาถิ่นอื่นๆ และกลุ่มผู้ที่อยู่ในวัฒนธรรมหลักของสังคม เป็นกระบวนการสำคัญที่จะทำให้การสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์ ประสบความสำเร็จ คือการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองผ่านสื่อต่างๆ ที่หลากหลายทั้งสื่อกระแสหลักและสื่อทางเลือก รวมทั้งการสื่อสารผ่านการปฏิบัติการทางวาทกรรมร่วมกับการปฏิบัติการทางการกระทำของผู้ส่งสาร ดังนี้

- 1) การผลิตซ้ำผ่านสื่อเพลงโฟล์กของคำเมือง
- 2) การผลิตซ้ำผ่านสื่องานแสดงศิลปวัฒนธรรมและสื่อละครชุมชน
- 3) การแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผู้ส่งสาร
- 4) การสืบทอดวัฒนธรรมล้านนาในมิติอื่นๆ

1) การผลิตซ้ำผ่านสื่อเพลงโฟล์กของคำเมือง

การสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสาร ในกระบวนการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมผ่านสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองเป็นกระบวนการสื่อสารที่ชัดเจนมากที่สุด เนื่องจากเป็นสื่อหลักที่ผู้ส่งสารเลือกนำเสนอ และเป็นสื่อมวลชนซึ่งมีคุณสมบัติในการเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้หลากหลายกลุ่ม และการเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้ในวงกว้าง ทั้งนี้การถ่ายทอดอุดมการณ์

วัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสารผ่านสื่อเพลงโฟล์กของคำเมือง ผู้วิจัยของนำเสนอผลการศึกษาแบ่งเป็น 2 ช่วงเวลา ดังนี้

1. การนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองผ่านสื่อบุคคล
2. การนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองผ่านสื่อมวลชน

1. การนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองผ่านสื่อบุคคล

การนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองเพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสารในระยะเริ่มต้นเป็นการนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองของผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารโดยตรง โดยใช้สื่อบุคคลผ่านการแสดงสดของผู้ส่งสารก่อนที่จะนำเสนอผ่านสื่อมวลชนใน พ.ศ. 2520 ทั้งนี้ผู้ส่งสารเริ่มนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองที่เป็นการนำภาษาคำเมืองมาผสมผสานกับท่วงทำนองตะวันตกตามร้านอาหารต่างๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ โดยความพยายามที่จะนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองของผู้ส่งสารนั้น เนื่องจากในระยะแรกสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองเป็นสื่อใหม่ในสังคมเชียงใหม่และในสังคมไทยที่นิยมร้องและฟังเพลงสากล การนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองของผู้ส่งสารที่เข้ารหัสในเรื่องคุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองจึงยังไม่สามารถทำให้กลุ่มผู้ฟังถอดรหัสคุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองที่ปรากฏในเพลง แต่การนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองของผู้ส่งสารถือว่าประสบความสำเร็จในแง่ของการสามารถเข้าถึงกลุ่มผู้ฟัง ซึ่งผู้ฟังส่วนใหญ่จะให้ความสนใจเพลงโฟล์กของคำเมืองเนื่องจากรู้สึกตกขบขันกับแนวเพลงที่แตกต่าง (อันยา โภธิวัฒน์, 8 กันยายน 2552) ซึ่งถือว่าการสื่อสารของผู้ส่งสารประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง

การนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองผ่านการแสดงสดของผู้ส่งสาร ยังคงปรากฏเสมอแม้ภายหลังจากที่มีการนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองผ่านสื่อมวลชนแล้ว โดยผู้ส่งสารยังคงแสดงสดตามร้านอาหารและการเปิดแสดงคอนเสิร์ตอย่างต่อเนื่อง ข้อมูลจากคุณมานิด อัจวงส์ (ผู้จัดการส่วนตัว) ยืนยันว่าการแสดงตามร้านอาหารและการแสดงคอนเสิร์ตของจรัล มโนเพ็ชร ทั้งที่จำหน่ายและไม่จำหน่ายบัตรนั้นมักมีผู้ชมเข้าชมการแสดงเป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารผ่านสื่อบุคคลของผู้ส่งสาร ซึ่งปัจจัยของความสำเร็จดังกล่าวเกิดจากเอกลักษณ์ในการนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองร่วมกับการบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ของผู้ส่งสารที่สามารถสร้างความประทับใจให้กับผู้รับสารได้มากกว่าการรับฟังจากเทปเพลง

“ทุกครั้งที่คุณจรัล เปิดการแสดง ไม่ว่าจะที่ไหน เวทีใหญ่หรือเวทีเล็ก หรือแม้กระทั่ง ที่ห้องอาหารของตนเอง จรัล มโนเพ็ชร จะพูดนำเข้าเพลงและไม่ซ้ำๆ เหมือนๆ กันทุกคืนด้วย ยกตัวอย่างเช่น เพลง อู้อยู่คำ ที่จรัล จะต้องร้องทุกคืน ทุกครั้งที่แสดงบนเวที เขาต้อง

ต้องพูดนำเข้าเพลงทุกครั้งก่อนขึ้นเวที เขาจะต้องอยู่กับตนเอง
นอกจากซ้อมเพลงแล้ว ก็นั่งเตรียมคิวเพลง และเรื่องราวที่จะพูดนำเข้า
เพลง บ่อยครั้งที่เขาจะหยิบ ปัญหารอบตัว ปัญหาปัจจุบัน มานำเสนอ
และนี่คือเสน่ห์ของ จรัล มโนเพ็ชร (มานิด อังวงค์, 23 ธันวาคม 2552)

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นว่า การนำเสนอคุณค่าวัฒนธรรมคำเมืองผ่านปฏิบัติการทาง
วาทกรรมของผู้ส่งสารนั้น ผู้ส่งสารจะนำเสนอทั้งเนื้อหาสาระที่ปรากฏในเพลง โพล์กของคำเมือง
และการบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นล้านนาควบคู่กันเสมอ

ทั้งนี้ การนำเสนอเพลง โพล์กของคำเมืองผ่านสื่อบุคคลของจรัล มโนเพ็ชรนั้น ปัจจัยที่ทำให้
สื่อเพลง โพล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ประสบความสำเร็จในการสื่อสารเพื่อต่อรื่องทาง
อุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง โดยการนำเสนอเพลง โพล์กของคำเมืองผ่านสื่อบุคคลของผู้ส่งสาร
นอกจากการเข้ารหัสของสารเพื่อสร้างคุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองแล้ว ผู้ส่งสารยังได้กำหนด
จุดยืนในการถอดรหัสของผู้รับสารด้วยการสอดแทรกคำพูดในบทเพลง การเปลี่ยนแปลงเนื้อเพลง
ให้เข้ากับสถานการณ์ การนำเข้าสู่เนื้อเพลง และการเล่าเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสังคมและ
วัฒนธรรมล้านนาระหว่างการแสดง เช่น การอธิบายถึงวิธีการทำอาหารที่เรียกว่า “การจ้อ”
หลังจากที่นำเสนอเพลงของกินคนเมือง เป็นการเพิ่มคุณค่าวัฒนธรรมคำเมืองให้ผู้คนสนใจใน
วัฒนธรรมที่แตกต่างมากกว่าที่นำเสนอไว้ในเนื้อเพลงอย่างเดียว ดังนี้

“จ้อเป็นวิธีทำอาหารอย่างหนึ่งของคนเหนือ เป็นการต้มให้
สุก ใส่ปลาร้า ใส่มะขาม เขาเรียกว่าจ้อ อาจจะมีจ้อตั้งหลายอย่าง จ้อ
ผักกาดก็มี จ้อใบมันแกวก็มี ผักกาดที่เอามาจ้อก็คือผักกวางตุ้ง ที่ดอก
เหลืองๆ ต้นอวบๆ ไม่เหนียว ถ้าจะเอามาเหนียวหักโป๊ะ ถ้าหักได้ก็แกง
ได้ ถ้าหักแล้วไม่หักทิ้งเลย มันเหนียวกินไม่ได้ เขาก็จะเอามาต้ม
แล้วก็เอาปลาร้าสับๆ ให้ละเอียดใส่ลงไป กระจุกหมูนิดหน่อย พอให้
มีเป็นวิญญานหมูก็ได้ ที่จริงไม่ต้องมีเลย ถ้าคนที่ไม่ชอบปลาร้า เขามี
ปลาร้าสำเร็จเป็นอินแสตนด์นะครั้บ ของคนเหนือเขาเรียกว่าถั่วเน่า
รสชาติมันจะเหมือนกับปลาร้าทุกอย่างแต่ไม่ใช่ปลาร้า เป็นถั่วเหลือง
เอามาหมักแล้วก็ทำเป็นแผ่น เก็บได้เป็นปีๆ อร่อยมาก แล้วก็ใส่
มะขามเปียก พริกแห้งๆ มาเผาไฟ พอมันกรอบๆ ก็เอามาจ้อๆ ใส่
แล้วกินกับน้ำหนั้ นานไม่รู้จึกกันเลย น้ำหนั้ก็ยิ่งพิสดารเข้าไปอีก
บอกวิธีปรุงคุณค่านี้ก็ไม่จบ แต่ไปเชียงใหม่ไปเถอะ แต่ไปในตลาด
นะครั้บไปหาซื้อในตลาดถึงจะมี ตามห้องอาหารไม่มีเลย” (จรัล มโน

เพ็ชร คอนเสิร์ตตำนานโพลีคบนสถาน-หญ้านุ่ม ได้ดวงดาว 12
กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2541)

สรุปได้ว่า การนำเสนอเพลงโพลีคของคำเมืองผ่านสื่อบุคคลของผู้ส่งสาร เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมคำเมืองไปสู่ผู้รับสารโดยตรง ซึ่งถึงแม้ว่าจะเข้าถึงผู้รับสารได้จำนวนน้อยในการนำเสนอแต่ละครั้ง แต่ด้วยลักษณะการสื่อสารทางตรงที่ใกล้ชิดกับผู้รับสาร ทำให้สามารถสื่อสารได้สองทางระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร และผู้ส่งสารสามารถกำหนดจุดยืนในการถอดรหัสเกี่ยวกับคุณค่าวัฒนธรรมคำเมืองเพื่อกำหนดเงื่อนไขการรับรู้ให้กับกลุ่มผู้รับสารได้อย่างชัดเจนจากการสอดแทรกสภาพสังคมและวัฒนธรรมล้านนาระหว่างการแสดงสด จึงถือเป็นการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองผ่านทั้งปฏิบัติการทางวาทกรรมและปฏิบัติการในรูปแบบของการกระทำที่ประสบความสำเร็จ และสนับสนุนการนำเสนอเพลงโพลีคของคำเมืองผ่านกลไกสื่อมวลชน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในผลิตซ้ำเพลงโพลีคของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร เพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองได้เป็นอย่างดี

2. การนำเสนอเพลงโพลีคของคำเมืองผ่านสื่อมวลชน

การนำเสนอเพลงโพลีคของผ่านสื่อมวลชนของจรัล มโนเพ็ชร แบ่งออกเป็น 2 ช่วง ได้แก่ การนำเสนอระดับท้องถิ่นใน พ.ศ. 2520 เป็นการนำเสนอเพลงรูปแบบใต้ดิน กระบวนการผลิตและการจัดจำหน่ายดำเนินการภายในภาคเหนือ โดยนายมานิต อชวงค์ เจ้าของร้านทำแพบรรณาการ (ภายหลังทำหน้าที่เป็นผู้จัดการส่วนตัวให้กับจรัล มโนเพ็ชร นับตั้งแต่ผลิตเพลงกับค่ายเทพระดับประเทศจากชุดแรกจนกระทั่งชุดสุดท้าย) จำนวน 2 ชุด คือ โพลีคของคำเมืองชุด 2 และโพลีคของคำเมืองคำเมืองชุด 4 เพลง โดยเพลงทั้งหมดที่นำเสนอเป็นภาษาคำเมือง ต่อมามีการนำเสนอในระดับประเทศช่วง พ.ศ. 2521-2541 ซึ่งผู้ส่งสารผลิตผลงานเพลงร่วมกับค่ายเทพระดับประเทศและจำหน่ายทั่วประเทศ จำนวน 17 ชุด การศึกษาการปรากฏเพลงโพลีคของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรนี้ ผู้ศึกษาเลือกศึกษาเฉพาะการนำเสนอเพลงโพลีคของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรในช่วงที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2521-2541 (เพลงโพลีคของคำเมืองที่นำเสนอในช่วงที่ 1 ได้มีการนำเสนออีกครั้งในช่วงที่ 2 ในชุดโพลีคของคำเมือง อมตะ 1 และโพลีคของคำเมือง อมตะ 2 ทุกเพลง) ดังรายละเอียดในตารางที่ 1 ตารางแสดงจำนวนเพลงโพลีคของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชนเพื่อจำหน่ายในรูปแบบเทป/ซีดีหรือวีซีดี ระหว่าง พ.ศ.2521-2541

ตารางที่ 4.1 ตารางแสดงจำนวนเพลงโพลีคของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชนเพื่อจำหน่ายในรูปแบบเทป/ซีดีหรือวีซีดี ระหว่าง พ.ศ. 2521-2541

ชุด ที่	พ.ศ.	ชื่อชุด	จำนวน เพลง	จำนวนเพลง		ร้อยละ	
				ภาษา คำเมือง	ภาษา ไทยกลาง	ภาษา คำเมือง	ภาษา ไทย กลาง
1	2521	โพลีคของคำเมือง อมตะ1	6	6	0	100	0
2	2521	โพลีคของคำเมือง อมตะ 2	5	5	0	100	0
3	2522	เสียงซิ่งที่แสนทราย	3	0	3	0	100
4	2523	จากยอดคอย	9	1	8	11.11	88.88
5	2524	ลูกข้าวนึ่ง	10	9	1	90	10
6	2525	แตกหนุ่ม	10	6	4	60	40
7	2525	อ้อ...จา...จา	7	5	2	71.43	28.57
8	2527	บ้านบนคอย	11	3	8	27.27	72.78
9	2528	เอื้องผึ้ง จันผา	7	5	2	74.43	28.57
10	2529	ไม้กลางกรุง	9	4	5	44.44	55.56
11	2529	ตำนานโพลีค	1	0	1	0	100
12	2530	ฉันมีความรักมาให้	3	0	3	0	100
13	2534	โพลีค 1991	8	5	3	62.50	37.50
14	2535	ลำนำแห่งขุนเขา	2	1	1	50	50
15	2537	หวังเอ๋ยหวังว่า	17	0	17	0	100
16	2537	ศิลป์ปิ่นป่า	9	3	7	33.33	66.67
17	2541	ความหวัง ความฝัน ของ วันนี้	11	3	8	27.27	72.72
รวม			129	56	73	43.41	56.59

จากตารางที่ 4.1 ตารางแสดงจำนวนเพลงโพลีคของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ที่นำเสนอผ่านสื่อมวลชนเพื่อจำหน่ายในรูปแบบเทป/ซีดีหรือวีซีดี ระหว่าง พ.ศ. 2521-2541 สรุปประเด็นเกี่ยวกับการกำหนดความมากน้อยของเนื้อหาเพลงโพลีคของคำเมืองของผู้ส่งสาร ได้ดังนี้

ก. การนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองผ่านสื่อมวลชนปรากฏอย่างสม่ำเสมอ

ผู้ส่งสารใช้สื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองเป็นช่องทางในการสื่อสารกับผู้รับสารอย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้มีชุดที่ไม่ปรากฏเพลงภาษาคำเมืองในเนื้อเพลงเลยเพียง 3 ชุด ได้แก่ ชุดเสียงซิ่งที่ สันทราย ชุดตำนานโฟล์ก และชุดหวังเอ่ยหวังว่า ซึ่งการนำเสนอเพลงทั้ง 3 ชุด ของผู้ส่งสารมีปัจจัยอื่นๆ เป็นตัวกำหนดเนื้อหาของสารนอกจากการกำหนดโดยผู้ส่งสาร กล่าวคือ ชุดเสียงซิ่งที่ สันทราย เป็นเพลงที่จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบภาพยนตร์ซึ่งจะต้องนำเสนอเนื้อหาสารให้สอดคล้องกับเนื้อหาของภาพยนตร์ ชุดตำนานโฟล์ก เพลงส่วนใหญ่ที่นำเสนอเป็นเพลงที่ผู้อื่นแต่งขึ้นและประสงค์ที่จะให้จรัล มโนเพ็ชร ขับร้อง ทั้งนี้ผู้แต่งได้กำหนดเนื้อหาของสารเพียงเพลงเดียวเท่านั้น และชุดหวังเอ่ยหวังว่า เป็นชุดที่นำเสนอในปี พ.ศ. 2537 ซึ่งผู้ส่งสารต้องการนำเสนอแนวเพลงที่แปลกใหม่เป็นจุดมุ่งหมายหลัก การต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมจึงไม่น่าจะเป็นจุดมุ่งหมายหลักในการนำเสนอเพลงชุดนี้ จุดมุ่งหมายในการนำเสนอแนวเพลงที่แปลกใหม่ดังกล่าวสังเกตจากการนำเสนอเพลงในชุดก่อนหน้าเมื่อปี พ.ศ. 2533 ผู้ส่งสารได้นำเสนอเพลงในแนวดนตรีแจ๊ส ซึ่งเป็นแนวดนตรีแบบใหม่ที่ผู้ส่งสารไม่เคยนำเสนอมาก่อนเช่นกัน

ข. การนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองผ่านสื่อมวลชนปรากฏมากในระยะแรก

จากตาราง 4.1 พบการปรากฏของเพลงภาษาคำเมืองมากในระยะแรกของการออกเทป คือ ในระหว่างปี 2521-2529 และหลังจากปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา มีการนำเสนอเพลงภาษาคำเมืองน้อยลง ยกเว้นที่ปรากฏในชุดโฟล์ก 1991 ซึ่งส่วนมากเป็นเพลงเก่าที่นำมาเสนอใหม่ ทั้งนี้การนำเสนอเพลงภาษาคำเมืองที่น้อยลงของผู้ส่งสาร เมื่อพิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลของผู้ส่งสารกับ โครงสร้างทางเศรษฐกิจของสังคม พบว่าการนำเสนอเพลงภาษาคำเมืองที่น้อยลงดังกล่าวเกิดจากการที่ค่ายเทปผู้ผลิตต้องการให้สื่อเพลงเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้ในวงกว้างมากขึ้น เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะมากขึ้นตามมา ผู้ส่งสารจึงจำเป็นต้องสื่อสารด้วยวัฒนธรรมภาษาไทยกลางซึ่งเป็นวัฒนธรรมหลักของสังคมมากขึ้นตามความต้องการของค่ายเทปผู้ผลิต “สาเหตุที่ระยะหลังเพลงของจรัล มโนเพ็ชรออกเป็นภาษาคำเมืองมากขึ้น เพราะงานเพลงของจรัล มโนเพ็ชร ได้รับความนิยมมากขึ้น จึงจำเป็นต้องเอาใจกลุ่มลูกค้าหลักมากขึ้นด้วย แต่ถึงแม้ว่าจะเนื้อไทย แต่อารมณ์ยังเป็นเมืองเหนือ” (มานิต อัจวงค์, 1 กันยายน 2552) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจจะส่งผลต่อการนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองของผู้ส่งสารทำให้มีการนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองผ่านสื่อมวลชนน้อยลง แต่ด้วยความสำนึกที่จะถ่ายทอดวัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสารทำให้ผู้ส่งสารยังคงสอดแทรกวัฒนธรรมล้านนา โดยใช้ท่วงทำนองเพลงพื้นบ้านผสมผสานกับการนำเสนอเพลงด้วยภาษาไทยกลาง เป็นการพยายามแสวงหาช่อง

ทางการต่อรองอุดมการณ์วัฒนธรรมภายใต้เงื่อนไขที่เศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดรูปแบบสื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ผู้ส่งสารยังแสดงให้เห็นถึงความสำนึกที่จะถ่ายทอดวัฒนธรรมคำเมืองภายใต้ปัจจัยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่ไม่เอื้ออำนวยเสมอ ทั้งนี้ปรากฏว่าผู้ส่งสารวางแผนที่จะผลิตผลงานที่นำเสนอด้วยวัฒนธรรมคำเมืองทั้งหมดในชุด “25 ปีโฟล์คของคำเมือง” และได้ดำเนินการไปแล้วประมาณ 80% แต่ผลงานชุดนี้ผู้ส่งสารยังไม่ได้ถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชน เนื่องจากผู้ส่งสารเสียชีวิตก่อน

สรุปประเด็น ความสำนึกในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสารที่แสดงให้เห็นในการถ่ายทอดวัฒนธรรมคำเมืองผ่านสื่อเพลงโฟล์คของคำเมืองนั้น การนำเสนอผ่านสื่อมวลชนถือว่าเป็นกลไกสำคัญในการถ่ายทอดอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองที่ผู้ส่งสารให้ความสำคัญ เห็นได้จากการนำเสนอเพลงโฟล์คของคำเมืองผ่านสื่อมวลชนอย่างสม่ำเสมอ แม้จะมีปัจจัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้องทำให้ระยะหลังผู้ส่งสารนำเสนอเพลงโฟล์คของคำเมืองน้อยลง แต่ด้วยสำนึกในวัฒนธรรมคำเมืองผู้ส่งสารจึงยังคงปรากฏการแสวงหาช่องทางในการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมของผู้ส่งสาร เพื่อแก้ไขปัญหาที่ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจกำหนดรูปแบบสื่อที่จากเดิมผู้ส่งสารใช้สื่อเพลงโฟล์คของคำเมืองในการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง กลายเป็นการนำเสนอสื่อเพลงภาษาไทยกลางเพื่อผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ โดยการใช้ท่วงทำนองดนตรีพื้นบ้านล้านนาประกอบการนำเสนอเพลงภาษาไทยกลาง และการวางแผนนำเสนอเพลงด้วยภาษาคำเมืองทั้งหมดในโอกาสพิเศษ

2) การผลิตซ้ำผ่านสื่อละครชุมชน

การศึกษาสรุปได้ว่าการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสาร นอกจากการถ่ายทอดผ่านสื่อเพลงโฟล์คของคำเมืองแล้ว ผู้ส่งสารยังมีความตั้งใจที่จะนำเสนออุดมการณ์วัฒนธรรมผ่านสื่ออื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเสนอผ่านสื่อทางเลือกประเภทการแสดงศิลปวัฒนธรรมและสื่อประเภทละครชุมชน ที่สามารถสร้างคุณค่าให้กับวัฒนธรรมคำเมืองได้เป็นอย่างมาก “ละครชุมชน เป็นแนวคิดในการทำงานเพื่อสืบสานประเพณี วัฒนธรรม” (จรัล มโนเพ็ชร อ้างในอันยา โทธิวัฒน์, 2544: 112) เนื่องจากเป็นสื่อที่นำเสนอโดยมีบทสนทนาเป็นภาษาคำเมือง มีฉากเป็นสังคมเมือง มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมเมือง รวมทั้งแสดงโดยกลุ่มคนในชุมชน กลุ่มผู้รับสารที่เป็นนักแสดงและทีมงานจึงสามารถรับรู้อารมณ์เกี่ยวกับคุณค่าวัฒนธรรมล้านนาที่สอดแทรกอยู่ในบทละครได้เป็นอย่างดี อีกทั้งบุคคลเหล่านี้จะเป็นกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ที่จะทำหน้าที่ผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองต่อไป การศึกษาปรากฏสื่องานแสดงศิลปวัฒนธรรมและละครชุมชนที่ผู้ส่งสารนำเสนอ ดังต่อไปนี้

1. จัดงานสืบสานวัฒนธรรมที่วัดพระธาตุหริภุญชัย

จรัล มโนเพ็ชรและบารเมศ วรรณสัย ทำหน้าที่จัดการแสดงภาคกลางคืน ชื่อการแสดง “มินิไลท์แอนด์ซาวด์” ในงานสืบสานวัฒนธรรมที่วัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน ในปี พ.ศ. 2537 การแสดงเน้นศิลปะและวัฒนธรรมล้านนา ผลที่ได้คือชาวลำพูนต่างชื่นชมยินดีและหลายคนเริ่มหันมาสนใจในศิลปวัฒนธรรมล้านนามากขึ้น

2. การแสดงแสงสีเสียงพระนางจามเทวี

จรัล มโนเพ็ชร และบารเมศ วรรณสัย ทำหน้าที่กรรมการฝ่ายควบคุมและดูแลการแสดง แสงสีเสียงพระนางจามเทวี จังหวัดลำพูน เมื่อปี พ.ศ. 2538 การดำเนินงานร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย การแสดงเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับประวัติของพระนางจามเทวี บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ล้านนา สตรีที่ปรากฏพระนามในเอกสารต่างๆ ของล้านนา ระบุว่าป็นปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรหริภุญชัย อาณาจักรโบราณในดินแดนแถบล้านนา ผลที่ได้คือทำให้ผู้รับสารเริ่มสนใจในประวัติศาสตร์การเมืองของล้านนามากยิ่งขึ้น

3. ละครกลางแจ้งเฉลิมขวัญ 700 ปีพบุรีศรีนครพิงค์

จรัญ มโนเพ็ชร ทำหน้าที่หาข้อมูล กำหนดเรื่องย่อ เขียนบทละคร และทำดนตรีประกอบ ในการแสดงละครกลางแจ้งเฉลิมขวัญ 700 ปีพบุรีศรีนครพิงค์ เมื่อปี พ.ศ. 2539 การดำเนินงานร่วมกับบริษัทเจ เอส แอล เป็นงานที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมล้านนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ส่งสารตั้งใจนำเสนอโดยการแสดงดนตรีสด ซึ่งจะต้องใช้นักดนตรีพื้นบ้านร่วมแสดงทั้งหมด 120 คน และผู้ส่งสารใช้เวลาเกือบหนึ่งปีในการรวบรวมนักดนตรีให้ได้ตามจำนวนที่ต้องการ แสดงให้เห็นถึงความตั้งใจในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมด้านการแสดงและการละเล่นดนตรีพื้นบ้านของผู้ส่งสารได้เป็นอย่างดี ผลที่ได้คือทำให้คนหันมาสนใจดนตรีพื้นบ้านล้านนาเป็นอย่างมาก

4. ละครชุมชนเรื่อง “หอมฮิตฮอย เป้งแจ้ง เจือบาน”

จรัล มโนเพ็ชร นำเสนอละครชุมชนเรื่อง “หอมฮิตฮอย เป้งแจ้ง เจือบาน” ในงานเฉลิมฉลองเยือนหลวงล้านนากาญจนากิเชก เมื่อปี พ.ศ. 2540 เพื่อสืบสานงานประเพณีพื้นบ้านโดยดึงเอาชุมชนมามีส่วนร่วม บทละครเน้นไปถึงเรื่องราวประเพณีพื้นบ้านของล้านนาโดยใช้ตัวละครเดินเรื่องบอกเล่าเรื่องราวของการตีเหล็กฝาย การอุ้สาว ทานสลากย้อม การแบ่งข้าวแบ่งน้ำ การขึ้นท้าวทั้งสี่ การสวามิ และการขึ้นเฮือนใหม่ ซึ่งเป็นประเพณีโบราณของล้านนา ผลที่ได้คือ

นักแสดงที่เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และคณะครูอาจารย์โรงเรียนจักรคำคณาทร ฝึกซ้อมการแสดงจนกระทั่งซ้อมซ้อมวัฒนธรรมล้านนาเหล่านี้โดยไม่รู้ตัว จนกระทั่งหลังจากงานละครจบนักเรียนโรงเรียนจักรคำคณาทรยังนำบทอุสวในละครมาจับกันเป็นคำคร่าว คำครีอย่างสนุกสนาน ละครเรื่องนี้เป็นละครชุมชนเต็มรูปแบบเรื่องแรกที่ถูกส่งสารจัดทำขึ้น ซึ่งเป็นรูปแบบของสื่อทางเลือกที่ผู้ส่งสารมีความภาคภูมิใจเป็นอย่างมาก (बारเมศ วรรณสัย อ่างในอันยา โพธิวัฒน์, 2544: 109) ผลที่ได้คือสำนึกในอุดมการณ์วัฒนธรรมล้านนาของกลุ่มผู้รับสารที่เป็นนักแสดง และการทำให้คนล้านนาหันมาสนใจวัฒนธรรมล้านนาโบราณมากขึ้น

5. ละครชุมชนเรื่อง “เต็งหาฮีตฮอย”

จรัล มโนเพ็ชร นำเสนอละครชุมชนเรื่อง “เต็งหาฮีตฮอย” ในงานประเพณีสงกรานต์ เมื่อปีพ.ศ. 2541 เป็นการนำเสนอละครชุมชนอย่างเต็มรูปแบบอีกครั้ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการนำเสนอสื่อทางเลือกประเภทละครชุมชนครั้งแรกประสบความสำเร็จในการถ่ายทอดอุดมการณ์วัฒนธรรมเป็นอย่างมาก เพราะละครชุมชนเรื่องนี้เกิดขึ้นเนื่องจากพี่น้องชุมชนในเขตเทศบาลลำพูนอยากทำละครชุมชนอีกครั้ง ผู้ส่งสารจึงนำละครชุมชนเรื่อง “หอมฮีตฮอย เป้งแจ้ง เจือบาน” ที่เคยแสดงมาเรียบเรียงใหม่และเพิ่มประเพณีสงกรานต์เข้าไป ผลที่ได้คือแสดงให้เห็นถึงความสำนึกในอุดมการณ์วัฒนธรรมล้านนาของนักแสดงและคนในชุมชน

6. ละครชุมชนเรื่อง “ข้าวบง”

จรัล มโนเพ็ชรนำเสนอละครชุมชนเรื่อง “ข้าวบง” จัดแสดงประมาณปี พ.ศ. 2541 ที่วัดอุโมงค์ จังหวัดเชียงใหม่ เนื้อหาของละครเกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นและนำเสนอคนตรีท้องถิ่น เช่น การขับคำค่าว การร้องเพลงซอ การขับจ้อย การเล่นพิณเป็ยะ และการเล่นซึง ผลที่ได้คือสารที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นเหล่านี้ ทำให้ผู้รับสารที่เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ได้รับความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่เริ่มสูญหาย และทำให้กลุ่มคนรุ่นเก่าได้หวนระลึกถึงวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่เริ่มลืมเลือน เมื่อผู้คนในท้องถิ่นมีความรู้และหวนคิดถึงวัฒนธรรมย่อยในแง่มุมที่ว่าวัฒนธรรมย่อยของตนเองมีคุณค่ามากกว่าหรือเทียบเท่ากับวัฒนธรรมหลัก จึงถือได้ว่าผู้ส่งสารประสบความสำเร็จในการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมโดยการผลิตซ้ำผ่านสื่อละครชุมชน

“การทำละครชุมชนเรื่องข้าวบงที่วัดอุโมงค์คือเอาคนในชุมชนมาร่วมแสดง อย่างเด็กนักเรียนซึ่งเด็กพวกนี้พอได้มาเล่นละครของชุมชนก็จะได้รู้เพราะแกะจะสอดใส่เรื่องวัฒนธรรมของสมัยก่อนเข้าไป

ในละคร ละครแกจะเป็นละครยุคเก่า เด็กก็จะรู้จักคำค่าว คำซอ ขับจ้อยยังงี้ หัดให้เด็กจ้อย ซอ เล่นเป็ยะยังงี้ ดิดซึ่งยังงี้ มันเหมือนกับทางอ้อมแต่ความจริงมันตรง เด็กพวกนี้ก็ได้ซึมซับ เรียนรู้ ของเก่าของล้ำนาคด้วยว่ามันคืออะไร ลงมาถึงคนในท้องถิ่น” (อันยา โพธิวัฒน์, 8 กันยายน 2552)

7. ละครชุมชนเรื่อง “ปิงห่าง”

จรัล มโนเพ็ชรทำหน้าที่เขียนบทในการนำเสนอละครชุมชนเรื่อง “ปิงห่าง” เมื่อปี พ.ศ. 2542 แสดงในลักษณะละครกลางแจ้งที่สุขาภิบาลตำบลอุโมงค์ จังหวัดลำพูน เนื้อหาเกี่ยวกับความขัดแย้งในชุมชน ความบ้ำอำนาจของคนระดับผู้นำในหมู่บ้าน สุดท้ายแล้วความตายของคนที่เรารักเท่านั้นจึงจะทำให้ทุกคนมีสติและนึกคิดได้ โดยการแสดงครั้งนี้มีการสอดแทรกวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ตลอดทั้งเรื่องเช่นทุกครั้ง ทั้งนี้การนำเสนอละครชุมชนดังกล่าวมีการดำเนินงานควบคู่ไปกับการจัดสร้างจอคำเพื่อรื้อฟื้นประเพณีคำหัวกู่บูชาครูบาเจ้าศรีวิชัยของผู้ส่งสาร นักแสดงเป็นลูกศิษย์จากงาน “หอมฮิตฮอย เป็งแจ็ง เจือบาน” รวมตัวกันเพื่อสืบสานตามเจตนารมณ์การใช้ละครชุมชนเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นงานละครที่ประสบความสำเร็จมาก ทุกคนที่ร่วมงานเต็มไปด้วยความสุข แสดงให้เห็นว่าการถ่ายทอดอุดมการณ์วัฒนธรรมล้ำนาคของผู้ส่งสารประสบความสำเร็จในการทำให้อีกกลุ่มผู้รับสารรับรู้เนื้อหาของสารและเกิดสำนึกในการสืบทอดอุดมการณ์วัฒนธรรมผลที่ได้อย่างชัดเจนคือนักแสดงส่วนหนึ่งของงานนี้กลายเป็นกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ที่จะทำหน้าที่ผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมและเป็นกำลังสำคัญในการร่วมกิจกรรมของมูลนิธิส่งเสริมศิลปป็นล้ำนาคในเวลาต่อมา

8. งานจามเทวีศรีหริภุญชัย

จรัล มโนเพ็ชร นำเสนอการแสดงแสงสีเสียงกลางแจ้งเพื่อฉลองในวโรกาสครบรอบ 72 พรรษาพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เมื่อวันที่ 3-5 เดือนธันวาคม พ.ศ. 2542 โดยผู้ส่งสารได้ออกแบบการแสดง ทำหน้าที่ทำเพลงประกอบและควบคุมดนตรี การแสดงเป็นละครที่ไม่มีบทพูดใช้เป็นภาพและใช้ฉันทลักษณ์โคลงล้ำนาคเป็นการบรรยาย ซึ่งการนำเสนอการแสดงแสงสีเสียงในครั้งนี้เป็นงานที่หนักมากสำหรับจรัล มโนเพ็ชร เพราะเป็นงานใหญ่ที่มีเวลาเตรียมงานเพียงเดือนเศษ ซึ่งถือว่ามีเวลาน้อยมาก อีกทั้งการทำงานยังมีอุปสรรคเกี่ยวกับความไม่พร้อมในการประสานงานกับทางจังหวัดและผู้บริหารที่ค่อนข้างติดรูปแบบ ส่งผลให้เกิดความไม่พอใจเกี่ยวกับวิธีการจัดการที่แตกต่างของกลุ่มผู้จัดการแสดงและเจ้าหน้าที่ของรัฐ

9. การแสดง “เวียงป่าซาง”

จรัล มโนเพ็ชร จัดการแสดง “เวียงป่าซาง” เมื่อปี พ.ศ. 2543 ร่วมงานกับเทศบาลเวียงป่าซางในงานสงกรานต์ วัตถุประสงค์ของการจัดงานเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของอำเภอ เวียงป่าซาง และนำเสนอเรื่องราวประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเวียงป่าซางในแง่ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นการจัดงานที่มุ่งเน้นไปที่วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชาวล้านนา ซึ่งในแง่ทัศนคติการทำงานของจรัล มโนเพ็ชร ในการทำงานครั้งนี้แตกต่างจากทัศนคติการทำงานในงานจามเทวีศรีหริภุญชัยอย่างมาก รูปแบบการทำงานร่วมกับหน่วยงานเล็กๆ อย่างนี้ จรัล มโนเพ็ชร ชอบมาก เพราะว่าเวลาทำงานอบอุ่นและใกล้ชิด” (บารเมศ วรรณสัย อ่างในอันยา โพธิวัฒน์, 2544: 114)

10. ละครกลางแจ้งในงานครบรอบ 50 ปี อนุบาลลำพูน

จรัล มโนเพ็ชร จัดทำละครกลางแจ้งในงานครบรอบ 50 ปีอนุบาลลำพูน เมื่อปี พ.ศ. 2544 กระบวนการขั้นตอนการถ่ายถอดละครชุมชนครั้งนี้ ผู้ส่งสารมีนโยบายให้คนรุ่นใหม่ในชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการทำงาน โดยเริ่มจากกลุ่มเครือข่ายติ๊กหลานของทีมงานที่เคยทำงานร่วมกัน เพื่อให้เยาวชนกลุ่มนี้ทำหน้าที่สืบสานงานชุมชนต่อไป “สืบสานการทำงานที่พวกเราทำต่อสายไปยังเยาวชนคนรุ่นใหม่” (จรัล มโนเพ็ช อ่างในอันยา โพธิวัฒน์, 2544: 115) การพยายามสร้างกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ที่จะทำหน้าที่ผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมของผู้ส่งสารดังกล่าว ถือเป็นกระบวนการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมล้านนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงอยู่ของอุดมการณ์วัฒนธรรมหลังกระบวนการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรม ก็จะต้องมีการผลิตซ้ำอุดมการณ์อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

11. ละครชุมชนเรื่อง “มะเมียะ”

จรัล มโนเพ็ชร เตรียมการเพื่อนำเสนอละครชุมชนเรื่อง “มะเมียะ” เมื่อปี พ.ศ. 2544 การนำเสนอละครชุมชนเรื่องนี้ผู้ส่งสารมีแผนที่จะจัดแสดงในงานคอนเสิร์ต “25 ปีโพล์คของคำเมืองจรัล มโนเพ็ชร” ที่กำหนดไว้ว่าจะแสดงในวันที่ 25 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2544 โดยที่ผู้ส่งสารและบารเมศ วรรณสัย ทำหน้าที่เขียนบทละคร คัดเลือกนักแสดง และทำดนตรีประกอบ ซึ่งแม้ว่าผู้ส่งสารจะไม่มีโอกาสได้ผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมโดยการถ่ายถอดละครเรื่องนี้ไปยังผู้รับสารเนื่องจากผู้ส่งสารเสียชีวิตก่อน แต่ละครเรื่องดังกล่าวก็มีโอกาสได้แสดงในงาน “25 ปีโพล์คของคำเมือง” ของจรัล มโนเพ็ชร ตามที่ได้เตรียมการไว้ ละครเรื่องนี้ใช้นักแสดงชาวลำพูนในหลายช่วงอายุจากเด็กไปจนกระทั่งถึงคนแก่ นับเป็นการนำเอาคนในท้องถิ่นเข้ามาร่วมกันทำกิจกรรมและเรียนรู้ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นร่วมกันได้อย่างยอดเยี่ยม นอกจากนั้น

การแสดงครั้งนี้ยังได้รับความร่วมมือจากกลุ่มคนที่อยู่ในวัฒนธรรมล้านนาหลายกลุ่ม ได้แก่ ศิลปินแห่งชาติจากเมืองน่านพ่อคำผาย นุปีง คณะนักดนตรีจากอำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง และนักดนตรีจากมหาวิทยาลัยพายัพ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการแสดงที่นำเสนอวัฒนธรรมล้านนาในหลายๆ ด้าน เนื้อหาของละครยังเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความรักระหว่างเจ้าน้อยสุขเกษมเจ้านายชนชั้นปกครองของล้านนากับมะเมียะหญิงสาวชาวพม่าที่จะต้องพลัดพรากจากกันเนื่องจากความไม่เท่าเทียมกันของชนชั้นและปัญหาการเมืองระหว่างพม่า ไทยและล้านนา ทำให้สุดท้ายแล้วมะเมียะจำต้องเดินทางกลับประเทศและเจ้าน้อยสุขเกษมจำต้องสมรสกับเจ้าหญิงบัวชุมเจ้านายของประเทศไทยในที่สุด การนำเสนอเรื่องราวของชนชั้นปกครองล้านนาครั้งนี้ ส่งผลให้กลุ่มผู้รับสารในกลุ่มวัฒนธรรมล้านนาเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง ในขณะเดียวกันเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งระหว่างล้านนากับรัฐไทยในกรณีความรักของเจ้าน้อยสุขเกษมเป็นเนื้อหาของสารที่สร้างความรู้สึกร่วมกันแก่พวกเขา (รัฐไทย) และพวกเรา (ล้านนา) ให้กับกลุ่มผู้รับสารที่อยู่ในวัฒนธรรมย่อยล้านนา ส่งผลให้ผู้รับสารตระหนักในความเป็นตัวตนของล้านนาที่แตกต่างจากวัฒนธรรมไทยกลางซึ่งเป็นวัฒนธรรมหลักของประเทศไทยได้อย่างชัดเจน

นอกจากการแสดงและละครชุมชนดังกล่าวที่ผู้ส่งสารได้มีโอกาสนำเสนออุดมการณ์วัฒนธรรมไปยังกลุ่มผู้รับสารแล้ว ยังปรากฏมีการแสดงและละครชุมชนอีกหลายเรื่องของผู้ส่งสารไม่มีโอกาสนำเสนอ เนื่องจากปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและส่งผลกระทบกับการนำเสนออุดมการณ์วัฒนธรรม ดังนี้

1. ละคร “หอมพอกับก้อแกง”

จรัล มโนเพ็ชร เตรียมการแสดงละครชุมชนเรื่อง “หอมพอกับก้อแกง” เริ่มเขียนบทละครและตั้งใจว่าจะกำกับการแสดงเอง วางแผนจะจัดแสดงที่เชียงใหม่ มีการประกาศรับนักแสดงในเชียงใหม่ และได้ทำหนังสือออกจากมูลนิธิส่งเสริมศิลปป็นล้านนาถึงสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เพื่อขอใช้สถานที่ ตั้งใจจะมอบรายได้ให้กับมูลนิธิส่งเสริมศิลปป็นล้านนาที่จรัล มโนเพ็ชรเป็นประธานอยู่ แต่ด้วยอุปสรรคในเรื่องของสถานที่ที่ไม่ได้รับคำตอบจากสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ส่งผลให้โครงการนำเสนอละครชุมชนเรื่องดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จ “เรารอคำตอบจากสำนักส่งเสริมฯ เพื่อยืนยันความชัดเจนจนกระทั่งถึงวันนี้ เรายังไม่มีคำตอบ ละครหอมพอกับก้อแกงก็เลยไม่ได้จัด” (อันยา โพธิ์วัฒน์, 2544: 115) กรณีดังกล่าวแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมกับความสำคัญในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น กล่าวคือหากคนในท้องถิ่นไม่มีสำนึกในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรม การผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมก็จะไม่เกิดขึ้น

2. งานเฉลิมฉลองเมืองหริภุญชัย

จรัล มโนเพ็ชร เตรียมงานเฉลิมฉลองเมืองหริภุญชัย (จังหวัดลำพูน) ในโอกาสครบรอบ 1400 ปี เมืองหริภุญชัย เมื่อปี พ.ศ. 2542 ผู้ส่งสารวางแผนโครงการที่จะมุ่งเน้นการสืบสานงานประเพณีวัฒนธรรมของลำพูนให้ยิ่งใหญ่ โดยใช้เวลาเตรียมงานประมาณ 1 ปี แต่ด้วยปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ รวมทั้งปัญหาเกี่ยวกับผู้นำจังหวัดลำพูนในช่วงเวลานั้น ไม่กล้าที่จะผลักดันโครงการอย่างจริงจัง งานจึงไม่ได้จัดขึ้นตามแผนที่วางไว้ กรณีดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมมีลักษณะเกี่ยวข้องกับปัจจัยเกื้อหนุนทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง การปกครอง กล่าวคือในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรม หากผู้ส่งสารไม่มีอำนาจด้านเศรษฐกิจและอำนาจด้านการเมืองในการดำเนินการ การผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมก็จะเกิดขึ้นได้ยาก

3. งานครบรอบ 100 ปีสมเด็จพระย่า

จรัล มโนเพ็ชร เตรียมงานครบรอบ 100 ปีสมเด็จพระย่า ดำเนินงานโดยบริษัท เจ เอส แอล การนำเสนอในงานในครั้งนี้ผู้ส่งสารมีการออกแบบการแสดงอย่างสวยงาม และได้ดำเนินงานตามขั้นตอนของกระบวนการอย่างเป็นระบบไปแล้วกว่า 80% แต่ทางบริษัท เจ เอส แอล ได้ประกาศยกเลิกงานดังกล่าวอย่างกะทันหันประมาณ 1 เดือนก่อนจะถึงวันงาน กรณีดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมมีลักษณะเกี่ยวข้องกับปัจจัยเกื้อหนุนทางด้านเศรษฐกิจ กล่าวคือในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรม หากผู้ส่งสารไม่มีอำนาจด้านเศรษฐกิจ การผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมก็จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้

สรุปประเด็น ความภาคภูมิใจในอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ที่แสดงความสำคัญในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองโดยการถ่ายทอดวัฒนธรรมคำเมืองผ่านสื่อการแสดงและสื่อละครชุมชน ถือเป็นการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมที่ประสบความสำเร็จโดยการทำให้คนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น และเกิดกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์อุดมการณ์วัฒนธรรมรุ่นต่อไป ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวเป็นการวางแผนผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมที่จะส่งผลให้วัฒนธรรมคำเมืองดำรงอยู่อย่างเป็นระบบ แต่อุปสรรคสำคัญในการถ่ายทอดอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองผ่านสื่อประเภทนี้ คือ ปัจจัยโครงสร้างทางการเมืองและเศรษฐกิจที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ทำให้การดำเนินงานผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมที่จะต้องเกี่ยวข้องกับปัจจัยทั้งสองด้านไม่ประสบความสำเร็จในหลายครั้ง ในขณะที่หากกระบวนการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมเกิดจากสำนักในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น กระบวนการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมจะประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก

3) การผลิตซ้ำผ่านการแสดงอัตลักษณ์ของผู้ส่งสาร

การต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสารนั้น นอกจากผู้ส่งสารจะผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองผ่านปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discursive Practice) โดยการเผยแพร่อุดมการณ์วัฒนธรรมผ่านทางสื่อเพลง โพล์กของคำเมืองและการผลิตซ้ำผ่านทางสื่อละครชุมชนดังที่กล่าวมาแล้ว ความสำคัญในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมของผู้ส่งสารยังกระทำผ่านปฏิบัติการที่เป็นการลงมือดำเนินการในรูปแบบของการกระทำ (Action) หรือกิจกรรม (Activities) อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้การสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองประสบความสำเร็จมากที่สุด ปฏิบัติการที่เป็นการลงมือดำเนินการในรูปแบบของการกระทำหรือกิจกรรมของผู้ส่งสารได้แก่

1. การพูดภาษาคำเมือง
2. การแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายของคนเมือง

1. การพูดภาษาคำเมือง

การผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสารนั้น ผู้ส่งสารได้ผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมผ่านการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในหลายๆ ด้าน โดยการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผู้ส่งสารนี้ถือเป็นการต่อรองทางอุดมการณ์ในภาคปฏิบัติการที่กระทำการควบคู่กับการปฏิบัติการภาควาทกรรมผ่านสื่อเพลง โพล์กของคำเมืองและสื่อละครชุมชนดังที่กล่าวมา จึงทำให้การต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมของผู้ส่งสารประสบความสำเร็จ จากการศึกษาปรากฏการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสารที่ชัดเจนและเป็นการแสดงถึงความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมคำเมืองโดยตรงคือการพูดภาษาคำเมืองของผู้ส่งสาร กล่าวคือผู้ส่งสารเป็นผู้ที่สื่อสารกับผู้อื่นเป็นภาษาคำเมืองเสมอไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารกับคนในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน (คนที่พูดภาษาคำเมือง) หรือสื่อสารกับคนในกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ (คนที่พูดภาษาย่อยอื่นๆ หรือภาษาไทยกลาง) และไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารผ่านสื่อประเภทใด เช่น การพูดคุยกัน การให้สัมภาษณ์ หรือการแสดงสด “หนุ่มเชียงใหม่ที่มีความมั่นใจในตัวเอง พูดคุยกับคนฟังบนเวทีที่กรุงเทพฯ ด้วยภาษาคำเมืองตลอดเวลา แสดงความภาคภูมิใจในความเป็นคนเมือง ภาษาคำเมืองและถิ่นกำเนิดและนำเสนอศิลปวัฒนธรรมล้านนาให้คนเมืองหลวงฟังอย่างฉะฉาน ไม่มีรีวรอยของความรู้สึกเป็นปมด้อย (Inferiority complex) หรือน้อยเนื้อต่ำใจ” (เชนสวรรค์ เจริญเมือง, 2546: 13) ซึ่งบางครั้งแม้จะพูดภาษาไทยกลางแต่ผู้ส่งสารยังเจตนาให้เป็นสำเนียงภาษาคำเมือง (อันยา โพธิ์วัฒน์, 8 กันยายน 2552) การสื่อสารด้วยภาษาคำเมืองของผู้ส่งสารดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมภาษาคำเมืองของผู้ส่งสาร ที่มองตนเองในลักษณะความสัมพันธ์กับกลุ่มวัฒนธรรม

ภาษาไทยกลางหรือวัฒนธรรมย่อยภาษาถิ่นอื่นๆ ในสังคม โดยไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นภาษาที่ด้อยค่าหรือมีฐานะไม่เทียบเท่ากับวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง ลักษณะการแสดงอัตลักษณ์ดังกล่าวของผู้ส่งสารทำให้คนในกลุ่มวัฒนธรรมย่อยรู้สึกภาคภูมิใจในวัฒนธรรมภาษาของตนเอง และผู้ที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ และกลุ่มวัฒนธรรมหลักของสังคมรับรู้คุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองในฐานะที่แตกต่างจากเดิมซึ่งมองว่าเป็นภาษาคำเมืองเป็นภาษาล้าสมัยและไม่มีคุณค่า กลายเป็นภาษาที่มีคุณค่าเทียบเท่ากับวัฒนธรรมภาษาไทยกลางซึ่งเป็นวัฒนธรรมหลักของสังคม ส่งผลให้กลุ่มบุคคลในวัฒนธรรมคำเมืองเกิดภาคภูมิใจวัฒนธรรมภาษาของตนเองและกล้าที่จะสื่อสารด้วยภาษาคำเมืองมากยิ่งขึ้น

2. การแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายของคนเมือง

การผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสาร นอกจากผู้ส่งสารจะแสดงความสำนึกในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองผ่านการแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมโดยการพูดภาษาคำเมืองแล้ว การต่อรองทางอุดมการณ์ในภาคปฏิบัติการที่กระทำการควบคู่กับภาควาทกรรมของผู้ส่งสารที่ทำให้การต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองประสบความสำเร็จอีกอย่างหนึ่งคือ การแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายของคนเมือง ทั้งนี้ผู้ส่งสารได้แต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมการแต่งกายของล้านนาอยู่เสมอ ทั้งการแต่งกายในชีวิตประจำวัน การแต่งกายเพื่อแสดงคอนเสิร์ต การแต่งกายเพื่อนำเสนอผ่านสื่อต่างๆ แต่เป็นการแต่งกายที่ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมการแต่งกายของคนเมืองกับวัฒนธรรมการแต่งกายของตะวันตก เช่น การสวมเสื้อหม้อห้อมหรือเสื้อผ้าฝ้าย (วัฒนธรรมล้านนา) สวมทับเสื้อยืดและสวมกางเกงยีนส์ (วัฒนธรรมตะวันตก) หรือการแต่งกายในชุดเจ้านายล้านนาอย่างเต็มยศในงานสำคัญๆ ที่ผู้อื่นนิยมแต่งกายด้วยชุดแบบสากล “*อย่างไรงานประกาศรางวัลหรืองานอะไรต่างๆ จรัลก็จะแต่งชุดใหญ่ไปนะ แต่งล้านนา เป็นเจ้าชายอย่างล้านนาสง่างาม*” (ภิกพ พรแสงศิลป์, 8 กันยายน 2552) การแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมโดยการแต่งกายแบบล้านนาของผู้ส่งสาร ประกอบกับการนำเสนอการแต่งกายล้านนาด้วยเสื้อหม้อห้อมผ่านปฏิบัติการทางวาทกรรมของสื่อมวลชนท้องถิ่นล้านนา ทำให้วัฒนธรรมการแต่งกายของชาวล้านนาดั้งเดิมที่เริ่มสูญหายไปจากสังคม เนื่องจากผู้คนในสังคมมองว่าเป็นการแต่งกายที่ไม่ทันสมัยและไม่สะดวกในการสวมใส่ดังเช่นการแต่งกายแบบวัฒนธรรมไทยกลางหรือการแต่งกายแบบสากลนิยม กลายเป็นการแต่งกายที่คนล้านนาภาคภูมิใจและตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ รวมทั้งการเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมการแต่งกายล้านนาของผู้ที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ และกลุ่มวัฒนธรรมหลักของสังคมจนกระทั่งเกิดความนิยมสวมใส่เสื้อหม้อห้อมและเดี่ยวสะคอขึ้นทั่วประเทศ

การต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรมในภาคปฏิบัติการที่กระทำควบคู่กับภาควาทกรรม โดยการแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายของคนเมืองเป็นการแสดงอัตลักษณ์ที่สามารถถ่ายทอด อุดมการณ์วัฒนธรรมล้านนาได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมใน ภาคปฏิบัติการทางการกระทำที่เห็นภาพได้อย่างชัดเจน และผู้รับสารที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมอื่น ของสังคมสามารถผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมดังกล่าวได้ง่าย ซึ่งการที่ผู้รับสารในกลุ่ม วัฒนธรรมอื่นในสังคมผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมการแต่งกายแบบล้านนา นอกจากจะแสดง ให้เห็นว่าคุณค่าของวัฒนธรรมล้านนามีฐานะเทียบเท่ากับวัฒนธรรมหลักของสังคมแล้ว ยังเป็น การใช้สื่อบุคคลดังกล่าวผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมต่อไปอีกด้วย

1) การผลิตซ้ำผ่านการสืบทอดวัฒนธรรมล้านนา

การต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสาร โดยกระทำผ่านปฏิบัติการที่เป็น การลงมือดำเนินการในรูปแบบของการกระทำ (Action) หรือกิจกรรม (Activities) นั้น นอกจากการ สื่อสารด้วยภาษาคำเมือง และการแสดงอัตลักษณ์ของผู้ส่งสารแล้ว การผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรม คำเมืองของผู้ส่งสารยังมีการผลิตซ้ำผ่านการสืบทอดวัฒนธรรมล้านนาในมิติอื่นๆ ได้แก่

1. การสนับสนุนดนตรีพื้นบ้าน
2. การรื้อฟื้นวัฒนธรรมดั้งเดิม

1. สนับสนุนดนตรีพื้นบ้าน

การผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสารในปฏิบัติการภาคการกระทำ ทั้งการ แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการสืบทอดวัฒนธรรมล้านนาในมิติอื่นๆ นั้น การสนับสนุน ดนตรีพื้นบ้านถือเป็นกิจกรรมที่ผู้ส่งสารให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากกิจกรรมเกี่ยวกับ ดนตรีพื้นบ้านเป็นกิจกรรมที่ผู้ส่งสารมีความถนัดและสื่อดนตรีพื้นบ้านเป็นสื่อที่มีคุณสมบัติในการ เข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้การสนับสนุนดนตรีพื้นบ้านของผู้ส่งสารกระทำ ในหลายรูปแบบทั้งการเล่นดนตรีพื้นบ้านเมื่อมีโอกาสในการแสดงต่อหน้ามวลชน การสนับสนุน การเล่นดนตรีพื้นบ้านของเด็ก การเปิดโอกาสให้ศิลปินพื้นบ้านได้แสดงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และการเก็บรักษาดนตรีพื้นบ้าน ดังนี้

การเล่นดนตรีพื้นบ้านเมื่อมีโอกาสในการแสดงต่อหน้ามวลชน กล่าวคือกิจกรรมการเล่น ดนตรีของผู้ส่งสารนั้น ผู้ส่งสารจะเล่นดนตรีพื้นบ้านด้วยความภาคภูมิใจทั้งในชีวิตประจำวันและ การแสดงให้ผู้อื่นรับชม เช่น หากวันที่ไม่มีการแสดงดนตรีโฟล์กซองที่ร้านสายหมอกกับดอกไม้

(ร้านอาหารที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อระดมทุนสนับสนุนการอนุรักษ์วัฒนธรรมล้านนา) ผู้ส่งสารจะผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรม โดยการบรรเลงเครื่องดนตรีพื้นบ้านแทน

การสนับสนุนการเล่นดนตรีพื้นบ้านของเด็ก กล่าวคือผู้ส่งสารสนับสนุนการเล่นดนตรีพื้นบ้านของเด็กและเยาวชนล้านนา เพื่อส่งเสริมความภาคภูมิใจและความตระหนักในวัฒนธรรมท้องถิ่นให้กับกลุ่มเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการสืบทอดและผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมต่อไป เช่น การนำนักเรียนโรงเรียนบ้านปวง อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน ไปแสดงดนตรีในงานคอนเสิร์ต “มานั๋มไยหมอก” ครั้งที่ 1 ที่ศูนย์วัฒนธรรมแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. 2531 ซึ่งมีการถ่ายทอดทางสื่อโทรทัศน์ ผลที่ได้คือการแสดงดนตรีพื้นบ้านดังกล่าวทำให้ครูดนตรีในภาคเหนือหันมาสนใจที่จะสอนดนตรีพื้นบ้านมากขึ้น และพัฒนาวิธีการสอนจนกระทั่งปัจจุบันมีการสอนดนตรีพื้นบ้านในโรงเรียนเกือบทุกแห่งของล้านนา

การเปิดโอกาสให้ศิลปินพื้นบ้านได้แสดงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น คือการที่ผู้ส่งสารพยายามหาพื้นที่แสดงออกให้กับศิลปินดนตรีพื้นบ้านล้านนา ซึ่งเป็นวัฒนธรรมดนตรีที่คนในสังคมล้านนาเริ่มไม่ให้ความสำคัญ ทำให้ไม่มีเวทีในการแสดงออกและผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรม เช่น การจัดงานกลางแจ้ง “เฉลิมขวัญ 700 ปีนพบุรีศรีนครพิงค์” ที่วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ส่งสารพยายามที่จะสร้างเวทีการแสดงออกของให้กับศิลปินพื้นบ้านล้านนา โดยการรวบรวมนักดนตรีทั่วล้านนา 120 คนและเตรียมเครื่องดนตรีที่จะใช้ในการแสดงจำนวนมาก แม้จะมีขั้นตอนการดำเนินงานนานกว่า 1 ปี การนำนักแสดงดนตรีพื้นบ้าน อาทิ คณะศิลปินพื้นบ้านจากชาวบ้านน้ำใจ อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอฮอดจังหวัดเชียงใหม่ ไปร่วมแสดงในคอนเสิร์ตตำนานโพล้คนลานหญ้านุ่ม ใต้ดวงดาวในการแสดง “ซอของเปง” และ “การฟ้อนแน่น” ซึ่งยังปรากฏการแสดงดนตรีพื้นบ้านในลักษณะใกล้เคียงกันในงานคอนเสิร์ตของผู้ส่งสารอีกหลายครั้ง นอกจากนี้ในงานขึ้นบ้านใหม่ของผู้ส่งสารที่บ้านดวงดอกไม้ จังหวัดลำพูน ตอนกลางคืนปรากฏงานเลี้ยงขันโตกซึ่งจัดการแสดงพื้นบ้านคือการฟ้อนสาวไหมและฟ้อนม่านม้วยเจียงตา รวมทั้งมีการจับชอจากคณะแม่เพ็ญศรี คณะช่างชอจากบ้านโฮ้ง กรณีตัวอย่างเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสำนึกในการที่จะผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมของผู้ส่งสารอย่างจริงจัง ส่งผลให้คนในกลุ่มวัฒนธรรมล้านนาเห็นคุณค่าของศิลปินพื้นบ้านและให้ความสำคัญในฐานะกลุ่มผู้สืบทอดอุดมการณ์วัฒนธรรมของท้องถิ่นต่อไป

การเก็บรักษาดนตรีพื้นบ้าน คือการที่ผู้ส่งสารพยายามเก็บรักษาดนตรีพื้นบ้านที่เริ่มไม่มีการสืบทอดและผลิตซ้ำไปยังคนรุ่นต่อไปในสังคม ซึ่งการเก็บรักษาดนตรีพื้นบ้านเหล่านี้ผู้ส่งสารอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วย ทำให้การสืบทอดดนตรีพื้นบ้านทำได้ง่ายและสามารถทำได้ในวงกว้างมากขึ้น เช่น การที่ผู้ส่งสารได้รวบรวมเพลงเก่าๆ ท่วงทำนองเก่าๆ จากครูดนตรีพื้นบ้าน ทั้งครู

สะล้อ ซอ ซึง โดยการเชิญครูดนตรีพื้นบ้านหรือคณะดนตรีพื้นบ้านมาบันทึกเสียงไว้ หลังจากนั้นจึงเลือกตัดเอาทำนองซ้ำๆ กันออก เก็บรวบรวมไว้เป็นชุด การเก็บรวบรวมดนตรีพื้นบ้านของผู้ส่งสารด้วยวิธีนี้ทำให้สามารถเก็บรวบรวมดนตรีพื้นบ้านได้จำนวนมากถึง 6 ม้วน ทั้งนี้ผู้ส่งสารมีวัตถุประสงค์ในการเก็บรักษาเพื่อให้คนรุ่นใหม่ได้ศึกษา

นอกจากนี้ผู้ส่งสารยังได้มีการจัดทำเทปชุด “จากเสียงซิงสู่พิณเป็ยะ” เพื่อหารายได้ช่วยเหลือลูกจ้าง ศิลปินพื้นบ้านผู้เชี่ยวชาญเครื่องดนตรีประเภท “พิณเป็ยะ” ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่กำลังจะสูญหายไปจากสังคมล้านนา การหารายได้ในกรณีดังกล่าวประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก จนกระทั่งมีรายได้เหลือเป็นทุนเพื่อใช้ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนล้านนาได้สืบทอดการเล่นเครื่องดนตรีพื้นบ้านประเภทพิณเป็ยะต่อไป ผลที่ได้คือปัจจุบันมีชมรมเยาวชนผู้สืบทอดพิณเป็ยะ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีกิจกรรมทางด้านการเผยแพร่ดนตรีอย่างสม่ำเสมอ เป็นการวางแผนกระบวนการสื่อสารเพื่อสืบทอดอุดมการณ์วัฒนธรรมที่จะต้องมีการผลิตซ้ำอยู่เสมออย่างเป็นระบบ

“ทุกวันนี้ผมพยายามที่จะรักษาวัฒนธรรมชาวเหนือให้ดำรงอยู่เท่าที่จะทำได้ ผมมานั่งทางดนตรีเป็นหลัก ได้รวบรวมเอาเพลงเก่าๆ ท่วงทำนองเก่าๆ มาอัดรวมกันเข้าไว้ ผมพยายามสอบถามจากนักดนตรีต่างๆ เพื่อสอบถามไล่ขึ้นไปหาครูดนตรีเดิม ไม่ว่าจะเป็นครูสะล้อ ซอ ซึง บางทีไปเจอท่าน ครูบางคนเดินไม่ไหว พูดไม่ค่อยรู้เรื่อง พยายามไปบอกกับท่านว่าจะเชิญท่านมาอัดสิ่งที่ท่านรู้ท่านมีอยู่ในตัว เก็บเอาไว้ให้คนรุ่นหลานได้ศึกษากัน เพราะอีกหน่อยจะไม่มีแล้ว ตามมาเล่น บางทีเป็นคณะ...เลือกตัดต่อเอาส่วนที่เก็บเอาไว้ส่วนไหนเป็นทำนองซ้ำๆ ซากๆ ที่เป็นลักษณะเฉพาะของดนตรีทางเหนือ เราก็ตัดออกไป...ตอนนี้เรารวบรวมไว้ได้ 6 ม้วนแล้ว” (จรัล มโนเพ็ชร อ้างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551: 126)

การแสวงหากลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ในการสืบทอดวัฒนธรรมล้านนาของผู้ส่งสารเช่นนี้เป็นกระบวนการที่จำเป็นในการสื่อสารเพื่อต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรม เนื่องจากการสื่อสารเพื่อต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรมนั้นไม่ใช่กระบวนการที่เมื่อการต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรมประสบความสำเร็จแล้ว อุดมการณ์วัฒนธรรมนั้นๆ จะรักษาฐานะหรือคุณค่าของวัฒนธรรมเช่นนั้นตลอดไป แต่การสื่อสารเพื่อต่อช่องทางอุดมการณ์เป็นกระบวนการที่จะต้องอาศัยการผลิตซ้ำเพื่อสร้างความหมายให้กับวัฒนธรรมย่อยของตนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

สรุปประเด็น การแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการสืบทอดวัฒนธรรมล้านนาโดยการสนับสนุนดนตรีพื้นบ้าน ถือเป็นกิจกรรมที่ผู้ส่งสารดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

กล่าวคือ ผู้ส่งสารได้นำเสนอวัฒนธรรมล้านนาผ่านการแสดงดนตรีพื้นบ้านของตนเองอย่างสม่ำเสมอทั้งการนำเสนอในชีวิตประจำวันและการนำเสนอผ่านสื่อมวลชน ผู้ส่งสารสนับสนุนการแสดงดนตรีพื้นบ้านของศิลปินพื้นบ้านล้านนาเพื่อเป็นการสนับสนุนให้เกิดการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรม และที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งคือการทำที่ผู้ส่งสารวางแนวทางการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดกระบวนการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอในอนาคต โดยผู้ส่งสารได้สร้างกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมจากเด็กและเยาวชนชาวล้านนา เริ่มจากการให้เข้าร่วมกิจกรรมสืบทอดอุดมการณ์วัฒนธรรม จนกระทั่งกลุ่มเด็กและเยาวชนเหล่านั้นเกิดสำนึกในอุดมการณ์วัฒนธรรมล้านนาและกลายเป็นกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ที่จะทำหน้าที่ผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมล้านนาต่อไป

2. การรื้อฟื้นวัฒนธรรมดั้งเดิม

การผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสารที่เป็นปฏิบัติการภาคการกระทำควบคู่กับปฏิบัติการภาควาทกรรม เพื่อถ่ายทอดอัตลักษณ์วัฒนธรรมคำเมืองนั้น ในแง่ของการผลิตซ้ำผ่านการสืบทอดวัฒนธรรมล้านนา นอกจากการสนับสนุนดนตรีพื้นบ้านแล้ว ผู้ส่งสารยังปฏิบัติการโดยการรื้อฟื้นวัฒนธรรมดั้งเดิมของล้านนาที่เริ่มสูญหายไป ทั้งด้วยวิธีการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างและการริเริ่มให้มีการผลิตซ้ำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมดั้งเดิมกล่าวคือ

การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของผู้ส่งสารนั้น ผู้ส่งสารถือเป็นผู้ที่ยึดมั่นในการปฏิบัติตัวตามแบบอย่างของวัฒนธรรมดั้งเดิมของล้านนาอย่างมาก โดยผู้ส่งสารจะยังยึดถือประเพณีดั้งเดิมของล้านนาแม้ว่าประเพณีเหล่านั้นจะมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม อาทิ การให้ความสำคัญกับเทศกาลปีใหม่เมืองและปฏิบัติตนตามรูปแบบประเพณีปีใหม่เมืองแบบโบราณของล้านนา กล่าวคือเมื่อใกล้ถึงเทศกาลปีใหม่เมือง ผู้ส่งสารจะหยุดงานทุกอย่างและเดินทางไปเชียงใหม่เพื่อดำหัวญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ ครูบาอาจารย์สายดนตรี และดวงวิญญาณบรรพบุรุษในสายตระกูล ณ เชียงใหม่ที่ภู (สุสาน) ของตระกูลบริเวณประตูหายยา มีการเตรียมข้าวของเครื่องใช้เพื่อไปดำหัวญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือตามแบบโบราณ โดยเฉพาะการห่อขนมจ็อกนักร้อยๆ ห่อซึ่งผู้ส่งสารจะต้องห่อเองทุกปี ในขณะที่คนทั่วไปในสังคมล้านนากลับให้ความสำคัญกับประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การอวยพรผู้ว่าในวันปีใหม่ การลอยโคมในประเพณีลอยกระทงหรือยี่เป็ง “ประเพณียี่เป็งใหม่เมืองเป็นริตรอยที่ทรงคุณค่าสูงสุดสำหรับเขา ส่วนลอยกระทงหรือยี่เป็งนั้นจรัลไม่ให้ความสำคัญใดๆ เป็นพิเศษ” (อันยา โพธิวัฒน์, 2544: 76) ทั้งนี้สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้ปฏิบัติตนตามแบบอย่างวัฒนธรรมล้านนายุคดั้งเดิมของผู้ส่งสารที่เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนคือการสร้างบ้านของผู้ส่งสาร ศึกษาจากเอกสารและจากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่า รูปแบบของบ้าน

ดวงดอกไม้ของผู้ส่งสาร (ตั้งอยู่บริเวณทุ่งหลวงหรือโต้งจีนแห่ง จังหวัดลำพูน) เป็นบ้านที่แฝงไว้ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของล้านนาอย่างแท้จริง กล่าวคือ มีฮ้านเพื่อเป็นที่วางของหมอน้ำดื่มสองใบ และเมื่อเข้าสู่ตัวบ้านจะเป็นเต็นและข่มตามรูปลักษณะสถาปัตยกรรมบ้านเรือนของคนเมือง ปรากฏการปฏิบัติตามฮิตฮอยล้านนาด้วยการสร้างห้องพระแบบชาวเหนือ ลักษณะเป็นชั้นไม้บนฝาผนังบ้านบริเวณห้องโถงหรือที่คนล้านนาเรียกว่า “เต็น” มีพระพุทธรูปที่คนเมืองเรียกว่า “พระเจ้า” องค์เล็กๆ และรูปเทียนดอกไม้เล็กน้อย ขณะที่บ้านของคนเมืองส่วนใหญ่ในปัจจุบันหันไปรับอิทธิพลของสยามด้วยการสร้างห้องพระ การตั้งโตะหมู่บูชา และมีพระพุทธรูปจำนวนมากบนโตะ นอกจากนี้ยังปรากฏความเชื่อเรื่อง “ห้ายนตร์” ศิลปะจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกะสลักขึ้นจากลวดลายโบราณสองแบบ คือลายปาจะหนัดและลายเมฆไหล ซึ่งผู้ส่งสารนำห้ายนตร์สองชิ้นมาไว้ในบ้านเหนือบานประตูทางเข้าห้องนอน เป็นต้น นอกจากการสร้างบ้านแล้ว หลังจากสร้างบ้านเสร็จผู้ส่งสารยังได้ทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ตามแบบแผนวัฒนธรรมล้านนาดั้งเดิม (ชเนศ เจริญเมือง, 2546: 43-44) กล่าวคือ ในวันที่ 15 เมษายน 2539 ผู้ส่งสารได้ทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ (ขึ้นเฮือนใหม่) ซึ่งมีการทำพิธีสามไม้และพิธีสูตรถอนตามแบบฉบับประเพณีล้านนา โดยการทำค่างไม้เหนือผืนแผ่นดินตรงบริเวณที่เป็นใจบ้าน ใช้ต้นไม้ไผ่ที่สมบูรณ์แบบซึ่งต้องตัดมาพร้อมกับยอดของมันสี่ต้นปักลงบนเนื้อดิน ทั้งนี้การทำไม้ไผ่ที่ตรงตามแบบแผนประเพณีดังกล่าวเป็นเรื่องที่ยุ่งยากมาก แต่เพื่อให้เป็นไปตามประเพณีล้านนาผู้ส่งสารก็พยายามอย่างยิ่งที่จะทำเพื่อสืบต่อริตรอยประเพณีของบรรพบุรุษ อย่างไรก็ตามการปฏิบัติตามแบบแผนประเพณีโบราณของผู้ส่งสารจะมีข้อยกเว้นเพื่อให้เหมาะสมกับแบบแผนการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไป อาทิ การเลี้ยงผีปู่ย่าที่ผู้ส่งสารไม่ได้ปฏิบัติตามความเชื่อดั้งเดิมของล้านนา เนื่องจากคุณอันยา โพรวิวัฒน์กรรยาคิดว่าการจะต้องเลี้ยงผีปู่ย่าซึ่งต้องเลี้ยงดูทุกวันตามริตรอยเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากสำหรับวิถีชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน (อันยา โพรวิวัฒน์, 2544: 149)

ส่วนการริเริ่มให้มีการผลิตซ้ำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมดั้งเดิมนั้น ประเพณีดั้งเดิมที่ผู้ส่งสารเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งกิจกรรมอย่างจริงจังได้แก่ งานคำหว่ากูบชุกรูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งเป็นประเพณีรดน้ำคำหว่ากูบชุกรูบาเจ้าศรีวิชัย (พระสงฆ์) ที่ชาวล้านนาให้ความเคารพและนับถือ ประเพณีคำหว่ากูบชุกรูบาเจ้าศรีวิชัยดังกล่าวเป็นประเพณีที่มีมาหลังจากที่กูบชุกรูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพ และขณะนั้น (พ.ศ. 2542) ประเพณีดังกล่าวกำลังจะสูญหายไปจากสังคมล้านนา เพราะคนในล้านนาหันไปให้ความสำคัญกับการคำหว่าผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจในการปกครองจากส่วนกลาง หลังจากการเมืองการปกครองของล้านนาเปลี่ยนแปลงไปแทน “แกกัทนไม้ไหว อันนี้แกพูดมาตรงๆ เลย” (อันยา โพรวิวัฒน์, 8 กันยายน 2552) กรณีดังกล่าวอาจแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกต่อต้านชนชั้นปกครองของรัฐชาติไทย ซึ่งกลายเป็นกลุ่มคนที่มีอำนาจในการปกครอง

ล้านนาแทนชนชั้นปกครองล้านนาเดิม (ตระกูล ณ เชียงใหม่ของผู้ส่งสาร) เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในอุดมการณ์วัฒนธรรมล้านนาและส่งผลต่อความสำนึกในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมของผู้ส่งสาร

ทั้งนี้ผู้ส่งสารได้ให้ความสำคัญกับพิธีกรรมดังกล่าวเป็นอย่างยิ่ง มีการระดมทุนเพื่อสร้างจองคำที่ทำจากไม้แกะสลักแล้วปิดคำ (ปิดทอง) ซึ่งคล้ายกับบุษบกของภาคกลางแต่เป็นลักษณะแบบทรงล้านนามูลค่าถึงหลักแสน เพื่อใช้เป็นທີ່ใส่น้ำมันสัปปาย์ในงานพิธีตามรูปแบบประเพณีดั้งเดิม ผู้ส่งสารได้ออกแบบและหาช่างพื้นเมืองล้านนาเพื่อดำเนินการตามแบบดังกล่าว โดยโครงสร้างและไม้สักจองคำเป็นของชาวบ้านตำบลก้อ อำเภอเถลี ช่างตกแต่งรูปทรงเป็นช่างสล่าพันบ้านเวียงของ อำเภอเมือง สล่าวาดลวดลายดอกเป็นสล่าบ้านคอน อำเภอป่าซาง สล่าแกะสลักลายเป็นสล่าบ้านฉางข้าวน้อย อำเภอเมืองป่าซาง และสล่าลงรักปิดทองเป็นสล่าบ้านเหล่า อำเภอป่าซาง จองคำหลังนี้จึงถือเป็นศิลปพื้นบ้านอันทรงคุณค่าที่สร้างโดยช่างล้านนาหลายแขนง ปัจจุบันจองคำหลังนี้อยู่ที่วัดจามเทวี อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน นอกจากการสร้างจองคำตามรูปแบบโบราณของล้านนาแล้ว การทำพิธีในวันงานที่ผู้ส่งสารเป็นผู้นำในการประกอบพิธียังมีการทำพิธีตามแบบโบราณทุกอย่าง (อันยา โพรวิฒน์, 8 กันยายน 2552) ประเด็นที่น่าสนใจคืองบประมาณที่ใช้ในการจัดทำจองคำทั้งหมด เป็นงบประมาณที่ได้จากการร้องเพลงและจัดคอนเสิร์ตของจรัล มโนเพ็ชร แสดงให้เห็นว่าการเป็นศิลปินที่มีชื่อเสียงของผู้ส่งสาร สามารถที่จะกลายเป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจสนับสนุนการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมของผู้ส่งสารให้ประสบความสำเร็จได้

สรุปประเด็น การรื้อฟื้นวัฒนธรรมดั้งเดิมของผู้ส่งสารเป็นปฏิบัติการภาคการกระทำเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองที่แสดงถึงความสำนึกในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมของผู้ส่งสาร ซึ่งการรื้อฟื้นวัฒนธรรมดั้งเดิมของผู้ส่งสารดังกล่าวปรากฏทั้งการปฏิบัติตามประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมในการดำรงชีวิต และการรื้อฟื้นวัฒนธรรมดั้งเดิมเพื่อให้ผู้อื่นเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตซ้ำวัฒนธรรมที่เริ่มสูญหายไปจากสังคม ทั้งนี้การผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมผ่านการรื้อฟื้นวัฒนธรรมดั้งเดิมของล้านนาเป็นการผลิตซ้ำวัฒนธรรมล้านนาทางตรงที่ผู้ส่งสารสามารถสื่อสารคุณค่าของวัฒนธรรมล้านนาไปถึงกลุ่มผู้รับสารได้โดยตรง และส่งผลต่อการทำให้คุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองมีคุณค่าในฐานะวัฒนธรรมหนึ่งของสังคมมากขึ้น

กล่าวโดยสรุป ประเด็นความสำนึกในวัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสารนั้น ผู้ส่งสารแสดงถึงความสำนึกในวัฒนธรรมคำเมืองทั้งการสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมคำเมือง การถ่ายทอดวัฒนธรรมคำเมือง การแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผู้ส่งสาร และการสืบทอดวัฒนธรรมล้านนาของผู้ส่งสาร เป็นกระบวนการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองทั้งการปฏิบัติการภาคทฤษฎีและการปฏิบัติการภาคการกระทำ ที่มีกระบวนการสร้างคุณค่าให้กับวัฒนธรรม

คำเมืองอย่างเป็นทางการและมีการวางแผนการผลิตซ้ำอุดมการณ์อย่างเป็นระบบ กล่าวคือ มีการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมผ่านทางสื่อที่หลากหลาย และมีการสร้างกลุ่มผู้ผลิตซ้ำอุดมการณ์ วัฒนธรรมในรุ่นต่อไป แสดงให้เห็นถึงความตั้งใจเป็นอย่างมากในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมของผู้ส่งสาร “บุรุษนี้ไม่เคยเหน็ดเหนื่อยสำหรับเจ้าหน้าที่หน่วยงานแห่งท้องถิ่น” (อันยา โพธิวัฒน์, 2544: 152) ความสำคัญในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมของผู้ส่งสารที่กระทำอย่างสม่ำเสมอ และกระทำอย่างต่อเนื่องดังกล่าว เป็นคุณสมบัติของผู้ส่งสารในการต่อช่องทางอุดมการณ์ วัฒนธรรมที่ส่งผลให้การต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองประสบความสำเร็จและมีฐานะ เทียบเท่ากับวัฒนธรรมไทยกลางได้

3) ความรู้และความสามารถของผู้ส่งสารในการเป็นผู้ผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรม

หัวข้อนี้ผู้วิจัยศึกษาโดยอาศัยทฤษฎีการครอบครองความเป็นใหญ่ทางอุดมการณ์ วัฒนธรรม และแนวคิดกระบวนการสื่อสารเพื่อต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรม สรุปได้ว่าการต่อสู้เพื่อแย่งชิงพื้นที่ทางวัฒนธรรมของวัฒนธรรมคำเมืองนั้น ในกระบวนการผลิตซ้ำอุดมการณ์ วัฒนธรรมคำเมือง คุณสมบัติของผู้ส่งสารในการต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรม นอกจากผู้ส่ง สารจะต้องมีความภาคภูมิใจในอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง และความสำคัญในการผลิตซ้ำ อุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้ส่งสารสื่อสารเพื่อต่อช่องทางอุดมการณ์ วัฒนธรรมแล้ว การสื่อสารเพื่อต่อช่องทางอุดมการณ์จะประสบความสำเร็จคือ การที่ผู้รับสาร ถอดรหัสคุณค่าวัฒนธรรมคำเมืองที่เทียบเท่ากับวัฒนธรรมไทยกลางได้ตรงกับ การเข้ารหัสของผู้ส่ง สารนั้น ผู้ส่งสารควรจะเป็นผู้ที่มีความรู้และความสามารถในการผลิตซ้ำอุดมการณ์ วัฒนธรรม คำเมือง

การศึกษาจากการสัมภาษณ์อันยา โพธิวัฒน์ (ภรรยา), จำเเหละ สมจิตต์ (อาจารย์ที่ ปรึกษา), เล็ก เลิศยศ (ลูกศิษย์) ภิกพ พรแสงศิลป์ (เพื่อนสนิท), ชญาณัฐ สุนทรพิช(เพื่อนสนิท) และละอองทิพย์ อมฤตเรืองศักดิ์ (เพื่อนสนิท) ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร (เพื่อนสนิท),สุรเชษฐ รัตนะ (กลุ่มผู้สืบทอด) ธีราพร บุญพรหม และประเสริฐ ศรีกิจรัตน์ (กลุ่มผู้สืบทอด) ในประเด็นคำถาม เกี่ยวกับความรู้และความสามารถของผู้ส่งสาร ประกอบกับการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับประวัติของ ผู้ส่งสาร ประวัติศาสตร์ล้านนา และบันทึกการให้สัมภาษณ์ของผู้ส่งสาร ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการที่จะสื่อสารอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองผ่านเพลง โพล์กของคำเมือง เนื่องจากผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีความสามารถทางด้านสื่อเพลงที่ใช้ในการสื่อสารทั้ง ทางด้านการใช้ภาษาและทางด้านดนตรี และความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมล้านนาซึ่งเป็นเนื้อหาของ

สารเกี่ยวกับคุณค่าวัฒนธรรมคำเมืองที่เทียบเท่ากับวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง ซึ่งผู้วิจัยขอนำเสนอผลการศึกษาดังนี้

1. ความสามารถทางด้านดนตรี
2. ความสามารถทางด้านภาษา
3. ความรู้เกี่ยวกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมล้านนา

1. ความสามารถด้านดนตรี

การนำเสนอสื่อเพลงเพื่อให้เข้าถึงกลุ่มผู้รับสารนั้น นอกจากเนื้อหาของสารแล้ว ท่วงทำนองดนตรีเป็นปัจจัยสำคัญในการที่จะทำให้ผู้รับสารเลือกรับสารที่ผู้ส่งสารต้องสื่อไปถึงผู้รับสารหรือไม่ ผลการศึกษาปรากฏว่าปัจจัยทางด้านสังคมของผู้ส่งสาร ทั้งชาติกำเนิด สภาพแวดล้อมภายในครอบครัว และสภาพสังคมและวัฒนธรรม ประกอบกับลักษณะปัจเจกของผู้ส่งสาร ส่งผลให้ผู้ส่งสารมีความสนใจและมีความสามารถทางด้านดนตรีมาตั้งแต่เด็ก กล่าวคือผู้ส่งสารชอบดนตรีตั้งแต่ตัวเล็กๆ เริ่มคิดซิงตั้งแต่ 3-4 ขวบ ทั้งๆ ที่ยังยกซิงไม่ขึ้น หลังจากที่คิดซิงเป็นก็เริ่มเป่าขลุ่ย สีซอสล้อ ซักหีบเพลง ดีพินพาทซ์ และเล่นเครื่องดนตรีอื่นๆ ต่อมา (สิงห์แก้ว มโนเพชร อ่างในธนศ เจริญเมือง, 2546:22) การฝึกทักษะทางด้านดนตรีดังกล่าวผู้ส่งสารฝึกฝนพร้อมกับบุคคลในครอบครัวเล่นร่วมกันเป็นวงดนตรี (อ้างจากการสัมภาษณ์ จำเเหละ สมจิตต์, 4 กันยายน 2552)

ความสนใจด้านดนตรีมาตั้งแต่เด็กและการพยายามฝึกฝนอยู่เสมอ จึงทำให้ผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีความสามารถทางด้านดนตรีโดดเด่น ในช่วงที่เรียนมัธยม 1 (11 ขวบ) ได้รวมกลุ่มกับเพื่อนตั้งวงดนตรีในโรงเรียนซึ่งเป็นที่ชื่นชอบของผู้ฟังมาก จนกระทั่งโรงเรียนจัดเวลาให้สำหรับการแสดงประมาณ 15 นาที ทุกวันศุกร์ ต่อมาช่วงที่เรียนวิทยาลัยเทคนิคภาคพายัพประมาณปี 3 หรืออายุ 16 ปี ความสามารถของผู้ส่งสารโดดเด่นจนสามารถยึดเป็นอาชีพได้ ก็เริ่มใช้ความสามารถทางด้านดนตรีร้องรับจ้างตามงานบ้านและคือฟี่ซ้อปในโรงแรม จนกระทั่งหลังจากเข้าทำงานราชการที่แขวงทางจังหวัดพะเยา ความสามารถทางด้านดนตรีดังกล่าวสามารถสร้างรายได้มากกว่าเงินเดือนข้าราชการถึง 2 เท่า (เล่นดนตรีที่ไนท์คลับชื่อ บาร์บัวขาว จังหวัดลำพูน)

ความสามารถทางด้านดนตรีของผู้ส่งสารส่งผลให้ผู้ส่งสารสามารถส่งผ่านสารเกี่ยวกับคุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองได้อย่างลึกซึ้งและรวดเร็ว ถือเป็นคุณสมบัติที่โดดเด่นและจำเป็นอย่างยิ่งในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองผ่านสื่อเพลง โพล์กของคำเมือง “ถ้าพูดว่าการแต่งเพลงมีทั้งหมด 3 ชนิดด้วยกัน หนึ่งแต่งจากตัวคำบรรยายหรือคำที่เขียนแล้ว พุดง่ายๆ คือแต่งจากร่าง สองแต่งจากทำนอง หรือจิตวิญญาณ สามออกมาพร้อมกันทั้งร่างและจิตวิญญาณ ซึ่งอันนี้ถือ

เป็นอัจฉริยะ ครูว่าจรัสเป็นแบบนี้ จรัสเป็นคนที่ยื่นเพลงเร็วมากใช้เวลาเขียนเพลงไม่เกินสิบนาที” (จำหละ สมจิตต์, 4 กันยายน 2552) ทักษะทางด้านดนตรีของผู้ส่งสารยืนยันได้จากการที่ผู้รับสารสามารถเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกของบทเพลงได้อย่างลึกซึ้ง อาทิเช่น มีผู้กล่าวยกย่องเป็นอุยก่าว่าเป็นเพลงที่มีความดีเด่นทางด้านคำร้องและทำนองถือได้ว่าเป็นเพลงที่ยิ่งใหญ่ที่สุดเพลงหนึ่งในจำนวนไม่มากนักของเพลงไทยเท่าที่มีมาในรอบสิบปี (อ้างอิงสิเหร่และธนาณ, 2527 : 14)

ความสามารถทางด้านดนตรีของผู้ส่งสารปรากฏข้อมูลยืนยันทั้งจากนักวิจารณ์ทางด้านดนตรี และจากรางวัลต่างๆ ที่เกี่ยวกับดนตรีซึ่งผู้ส่งสารได้รับ อาทิ รางวัลทางด้านดนตรีที่ได้รับจากสมาคมนักแต่งเพลงแห่งประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ. 2524 รางวัลจากชมรมวิจารณ์เพลงแห่งประเทศไทยในเพลงประกอบภาพยนตร์เรื่องวิถีคนกล้า รางวัลตุ๊กตาทองเพลงประกอบภาพยนตร์ยอดเยี่ยมบุญชูผู้นำรัก ปี พ.ศ. 2530 และบุญชูสองน้องใหม่ ปี พ.ศ. 2532 รางวัลสี่ต้นอะวอร์ดส์ 3 รางวัล เมื่อปี พ.ศ. 2538 ในฐานะนักร้องนำชายยอดเยี่ยม บทเพลงยอดเยี่ยม และอัลบั้มยอดเยี่ยมจากชุดศิลปินป่า รางวัลพระพิฆเนศทองคำพระราชทานครั้งที่ 1 เมื่อปี พ.ศ. 2539 จากเพลงชุดศิลปินป่า

ทั้งนี้ความสามารถทางด้านดนตรีของผู้ส่งสารในการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรม คำเมื่อนั้นจะต้องเป็นความสามารถทางด้านดนตรีในลักษณะที่แตกต่างจากนักดนตรีทั่วไป กล่าวคือผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีความสามารถทางด้านดนตรีประกอบด้วยทั้งความสามารถทางด้านดนตรีพื้นฐานและความสามารถทางด้านซึ่งส่งผลให้ผู้ส่งสารสามารถนำลักษณะของท้องถิ่นมาผนวกเข้ากับความเป็นสากล อันเป็นคุณสมบัติของสื่อที่ใช้ในการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรม กล่าวคือ

1) ความสามารถด้านดนตรีพื้นฐาน

ความสามารถเกี่ยวกับดนตรีพื้นฐานของผู้ส่งสารนั้น ผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีความสามารถเกี่ยวกับดนตรีพื้นฐานทั้งเรื่องของทำนองเพลงพื้นฐานและเครื่องดนตรีพื้นฐาน กล่าวคือ ผู้ส่งสารสามารถเล่นดนตรีพื้นฐานได้หลายชนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสามารถในการเล่นซิงและพิณเป็ยะ ส่วนความสามารถด้านทำนองเพลงพื้นฐานนั้น ผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านทำนองเพลงพื้นฐาน จนกระทั่งสามารถทำทำนองเพลงพื้นฐานมาเรียบเรียงใหม่ได้ “รูปแบบดนตรีก็ผสมกัน...ตัดออกไป ตัดทำนองที่ซ้ำกันออก เอาทำนองที่เปลี่ยนไปมาเสริมต่อเข้า แล้วเติมเข้าไปบ้างเพื่อให้ครบ” (จรัส มโนเพ็ชร อ้างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551:37-39) ซึ่งทั้งหมดนี้ผู้ส่งสารได้ดำเนินการอย่างมีระบบและมีขั้นตอน กล่าวคือมีการศึกษาและค้นคว้าเกี่ยวกับเครื่องดนตรีและทำนองเพลงเหล่านั้นอย่างจริงจัง “เริ่มค้นว่าเนื้อที่ถูกต้องเป็นยังไง เทียบค้นดูตามต้นฉบับ จากงานสัมภาษณ์ งานวิเคราะห์บ้าง งานของนักศึกษาที่วิจัยออกมาบ้าง เริ่มไปหาผู้รู้ คนแก่ๆ” (จรัส

มโนเพ็ชร อ้างในจิรภัทร อังศุมาลิ, 2551:117) ทั้งนี้ นอกจากดนตรีพื้นบ้านล้านนาแล้ว ผู้ส่งสารยังมีความสนใจเกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้านของภาคอื่นๆ หรือวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ อีกด้วย เช่น ดนตรีพื้นบ้านของภาคอีสาน และภาคใต้ (จรัล มโนเพ็ชร อ้างในจิรภัทร อังศุมาลิ, 2551:101)

2) ความสามารถด้านดนตรีสากล

ความสามารถเกี่ยวกับดนตรีสากลของผู้ส่งสารนั้น ผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีความสนใจในดนตรีสากลมาตั้งแต่เด็ก เริ่มจากการเล่นกีตาร์ด้วยตนเอง และการฝึกเล่นเปียโนกับมารดาที่โบสถ์ ทำให้ผู้ส่งสารมีความสามารถเกี่ยวกับดนตรีสากลทั้งในเรื่องของเครื่องดนตรีที่สามารถเล่นเครื่องดนตรีได้หลากหลายชนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสามารถในการเล่นเครื่องดนตรีประเภทกีตาร์ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีหลักของแนวเพลงประเภทโฟล์กซอง ความสามารถในการเล่นเครื่องดนตรีประเภทกีตาร์ของผู้ส่งสารได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญและมีเอกลักษณ์ประจำตัวที่แตกต่างจากผู้อื่น กล่าวคือ ท่วงทำนองที่พริ้วไหวเหมือนกับการเล่นพร้อมกับหลายคน เป็นรูปแบบการเล่นที่ไม่เหมือนใครและไม่มีใครสามารถเลียนแบบได้

“วิธีการเล่นเครื่องดนตรีของครุมีเอกลักษณ์มาก ต่อให้ใครก็เล่นไม่ได้เหมือนครุ ซึ่งเล่นกีตาร์คนเดียว ตัวเดียว แล้วถ้าเราหลับตาฟังเหมือนเล่นกีตาร์ซักร่วมสี่คน ขนาดคุณเกษม มโนเพ็ชร ซึ่งเล่นดนตรีมาด้วยกันตลอด ยังพูดเลยว่าเอกลักษณ์ของจรัลคือการเล่นกีตาร์ซึ่งเล่นได้ไม่เหมือนใคร และไม่มีใครเหมือน แม้แต่พี่น้องที่เล่นมาด้วยกัน ใครที่จะเล่นเพลงของครุจรัลแล้วทำได้ขนาดนั้นหาได้น้อยมาก” (เล็ก เลิศยศ, 3 กันยายน 2552)

นอกจากความสามารถในการเล่นเครื่องดนตรีสากลแล้วผู้ส่งสารยังเป็นผู้ที่มีความสามารถในด้านทำนองเพลงสากล จนกระทั่งสามารถนำมาเรียบเรียงใหม่ได้อย่างน่าสนใจ

ทั้งนี้ความสามารถด้านดนตรีตะวันตกของผู้ส่งสารนั้น ปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งเกิดจากการปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางด้านครอบครัวที่ผู้ส่งสารจะต้องติดตามมารดาไปโบสถ์เป็นประจำ จึงทำให้ผู้ส่งสารคุ้นเคยกับทำนองเพลงตะวันตกเป็นอย่างดี และการที่มารดาเล่นเครื่องดนตรีประเภทเปียโนในโบสถ์ทำให้ผู้ส่งสารได้มีโอกาสฝึกเล่นเปียโนกับมารดาตั้งแต่ประถมศึกษาปีที่ 2 จนกระทั่งอายุประมาณ 14-15 ปี ส่วนการเล่นกีตาร์นั้นผู้ส่งสารได้รับอิทธิพลจากครอบครัวอเมริกันที่เล่นกีตาร์เพื่อเผยแพร่ศาสนา ทำให้ผู้ส่งสารเริ่มเล่นกีตาร์ตั้งแต่อายุ 8 ขวบ ประกอบกับการที่ผู้ส่งสารเป็นผู้ที่ฟังเพลงเยอะมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงเวลาที่ออกจากงานข้าราชการไปเช่าบ้านอยู่ที่แม่สะเรียง เป็นช่วงเวลาที่ฟังเพลงมากคืออยู่ในห้องฟังเพลงทั้งวัน และเริ่มแต่งเพลง

ความสามารถทางด้านดนตรีสากลของผู้ส่งสารนั้นเห็นได้จากนอกจากการแต่งท่วงทำนองเพลง โพล์กของคำเมืองด้วยตัวเองแล้ว ผู้ส่งสารมีความสามารถทำเพลงประกอบสารคดี เพลงประกอบละคร และเพลงประกอบภาพยนตร์ เช่น ดนตรีประกอบสารคดีขององค์การยูนิเซฟเพื่อรณรงค์ต่อต้านการประกอบอาชีพโสเภณีของชาวเหนือ ดนตรีประกอบสารคดีโทรทัศน์ชุดพுகามประเทศ-เชียงตุง-อาณาจักรล้านนา มาลัยชีวิต ดนตรีประกอบภาพยนตร์เรื่อง บุญชู (ทุกภาค ยกเว้นบุญชู ไอเลิฟ สระอุ) เขาชื่อกานต์ วิถีคนกล้า ยิ้มนิคคิดเท่าไร กาเหล่าที่บางเพลง อนึ่ง...คิดถึงพ่อสังเขป โกะเจ้า...ปานะโกะ มาลัยชีวิต ดนตรีประกอบละครโทรทัศน์เรื่อง เหตุเกิดเมื่อคืนหนึ่ง ระเบิดงชล เวลาในขวดแก้ว เจ้านาง

ทั้งนี้การที่ผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีความสามารถทั้งด้านดนตรีพื้นบ้านและดนตรีสากลนั้น ส่งผลให้ผู้ส่งสารสามารถนำดนตรีสากลมาผสมผสานกับดนตรีพื้นบ้านหรือการนำวัฒนธรรมตะวันตกมาผสมผสานกับวัฒนธรรมล้านนาได้อย่างไเพราะ สื่อเพลงโพล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรจึงมีดนตรีที่สามารถเข้าถึงทั้งกลุ่มผู้รับสารที่เป็นคนรุ่นเก่าซึ่งคุ้นเคยกับดนตรีพื้นบ้านและสามารถเข้าถึงคนรุ่นใหม่ที่ชอบในท่วงทำนองแบบตะวันตกได้เป็นอย่างดี รวมทั้งทำให้สื่อเพลงโพล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรมีทั้งลักษณะของท้องถิ่นและลักษณะของความเป็นสากลร่วมกัน อันเป็นคุณสมบัติสำคัญของการเป็นสื่อเพื่อใช้ต่อช่องทางอุดมการณ์ของสื่อเพลงโพล์กของคำเมือง ซึ่งความสามารถทางด้านดนตรีของผู้ส่งสารนั้น นอกจากจะสามารถนำเครื่องดนตรีชนิดต่างๆ มาเล่นผสมผสานกันแล้ว ยังสามารถนำสิ่งที่ไม่ใช่เครื่องดนตรีมาใช้เป็นเสียงประกอบในบทเพลง เพื่อให้เกิดอารมณ์เพลงที่แตกต่างเช่นการใช้ระฆังที่ตั้งแก้วเข้ามาในท่อนจบของเพลงอุ๊ยคำ การใช้กระดิ่งวัวมาสร้างบรรยากาศให้ผู้ฟังรู้สึกว่าการกำลังมีกองคาราวานในเพลงเอื้องผึ้ง จันผา

กล่าวโดยสรุป การที่ผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีความสามารถทางด้านดนตรีในระดับสูงจึงเป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้ส่งสารสามารถสร้างทำนองเพลงได้ไพเราะ น่าสนใจ และเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้หลายกลุ่ม แม้กระทั่งกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่ไม่ได้ใช้ภาษาคำเมืองในการสื่อสารและไม่สามารถเข้าใจภาษาคำเมืองก็สามารถรับรู้รหัสของผู้ส่งสารจากทำนองเพลงได้ ถือเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการประสบความสำเร็จในการสื่อสารเพื่อต่อช่องทางอุดมการณ์ของผู้ส่งสารมากข้อหนึ่ง

3) ความสามารถด้านภาษา

ความสามารถทางด้านภาษาของผู้ส่งสารนั้น ผู้ส่งสารเป็นผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบคำ ประพันธ์ต่างๆ ทั้งคำประพันธ์ของภาษาไทยกลางและคำประพันธ์ของล้านนา ลักษณะการแต่งคำร้องของผู้ส่งสารที่เป็นภาษาไทยกลางจึงมีโครงสร้างคล้ายกลอนแปด ในขณะที่ฉันทลักษณ์ของล้านนาที่ปรากฏเสมอคือฉันทลักษณ์ประเภทชอและจ้อย (อ้างจากคำสัมภาษณ์ไพฑูริย์

พรหมวิจิตร, 8 กันยายน 2552) ความสามารถทางด้านภาษาของผู้ส่งสารนั้น โดดเด่นจนกระทั่งกวียกย่องให้เป็นคีตกวี และปรากฏชัดเจนจากการได้รับพระราชทาน โฉนดเกียรติยศจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีในฐานะบุคคลดีเด่นทางด้านการใช้ภาษา ปี พ.ศ. 2537

ส่วนในแง่ของภาษาคำเมืองผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับภาษาคำเมืองอย่างลึกซึ้งสามารถอ่านและเขียนภาษาคำเมืองได้ในระดับดีมาก เช่นเคยเกิดกรณีที่จรัล มโนเพ็ชรถกเรื่องฉันทลักษณ์ล้านนา กับ ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร (กวีล้านนาที่เชี่ยวชาญด้านฉันทลักษณ์ล้านนา) จนกระทั่งกวีท่านนี้ได้ไปศึกษาใหม่และยอมรับว่าที่ผู้ส่งสารยืนยันนั้นเป็นฉันทลักษณ์ที่ถูกต้อง หากในการนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรนั้นผู้ส่งสารไม่ได้นำเสนอภาษาคำเมืองที่เป็นคำเมืองสมัยเก่าซึ่งยากเกินกว่าที่จะเข้าใจได้

ทั้งนี้ความสามารถทางด้านภาษาของผู้ส่งสารที่โดดเด่นคือการเป็นนักเล่าเรื่องของผู้ส่งสารผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีทักษะการเล่าเรื่อง “ลักษณะที่โดดเด่นของเพลงโฟล์กของคำเมืองอ้ายจรัลคือเรื่องราว อ้ายจรัลเป็นคนเล่าเรื่องเก่ง สังเกตเพลงที่ต่างๆ ของจรัลจะเป็นเพลงเล่าเรื่อง... อู้อยคำ มิตะ... เขาเป็นคนเล่าเรื่องได้ดี การเล่าเรื่องไม่ใช่เล่าเรื่องทั้งเรื่อง อย่างเขาเป็นนักแสดงเขาก็เล่าเรื่องผ่านท่าทางแล้วก็น้ำเสียงของเขาออกมา พอเล่าเรื่องเก่งเพลงอื่นๆ มันไม่มีเรื่องราวแต่เขาก็สามารถเล่าได้” (ปฎิญา ตั้งตระกูล, 5 กันยายน 2552) สื่อโฟล์กของคำเมืองของผู้ส่งสารที่ได้รับความนิยมส่วนใหญ่เป็นเพลงเล่าเรื่อง คือบทเพลงที่มีเนื้อหาเป็นการบรรยายเรื่องราวชีวิตของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง อาจจะเป็นเรื่องจริงหรือเรื่องที่แต่งขึ้น เพลงที่มีลักษณะของเพลงเล่าเรื่อง (Ballad) ผลงานของจรัล มโนเพ็ชร มักจะมีเพลงเล่าเรื่องเช่นนี้ปรากฏให้เห็นเสมอ เช่น เพลงอู้อยคำ เพลงมะเม็ยะ เพลงตากับหลาน เพลงลุงต๋าคำ เพลงมิตะ เพลงแม่คำปลาจ่อม เพลงเอื้องผิ้ง...จันผา เพลงสะเอ็ง-ย้ายบ้าน นอกจากการเป็นนักเล่าเรื่องผ่านบทเพลงแล้วผู้ส่งสารยังเป็นนักเล่าเรื่องเวลาแสดงคอนเสิร์ต จะเห็นว่าการแสดงคอนเสิร์ตผู้ส่งสารมักจะเล่าเรื่องราวความเป็นมาของเพลงและเรื่องราวของสังคม วัฒนธรรมล้านนาอยู่เสมอ เป็นการกำหนดเงื่อนไขการรับรู้ของผู้รับสารเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมล้านนาอีกด้านหนึ่ง

การเป็นนักเล่าเรื่องของผู้ส่งสารเป็นปัจจัยที่ทำให้เพลงของผู้ส่งสารสามารถเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้มากกว่า เนื่องจากวิธีการเล่าเรื่องที่แตกต่าง แม้จะนำเสนอเนื้อหาในเรื่องเดียวกันแต่วิธีการนำเสนอที่น่าสนใจมากกว่าจะทำให้ผู้รับสารเปิดรับสารได้ง่ายและถอดรหัสได้ตรงกับที่ผู้ส่งสารเข้ารหัส รวมทั้งการเป็นนักเล่าเรื่องขณะแสดงสดในโอกาสต่างๆ ของผู้ส่งสารยังเป็นการเพิ่มความน่าสนใจของผู้ส่งสารอีกด้วย เพลงเล่าเรื่องที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ได้แก่ เพลงอู้อยคำ เพลงตากับหลาน เพลงมิตะ เพลงมะเม็ยะ เพลงลุงต๋าคำ และเพลงแม่คำปลาจ่อม ดังนี้

เพลงอุ๊ยคำ เป็นเพลงที่เล่าเรื่องของหญิงชราคนหนึ่ง อาศัยอยู่บริเวณหน้าวัดพันแหวน แถบประตูเมืองเชียงใหม่ หญิงแก่คนนี้เป็นลูกกระท่อมอยู่ข้างๆ วัด มีอาชีพเก็บผักบุ้งจากหนองน้ำ ธรรมชาติที่ชื่อว่าหนองจรินไปขาย สามียังมีชีวิต เสียดชีวิต แกจึงอาศัยอยู่กับลูกสาว จากนั้นลูกสาวก็หนีตามผู้ชายไป แม้ในสายตาของเพื่อนบ้านแกจะเป็นคนแก่ที่มีความทุกข์และน่าสงสาร แต่อุ๊ยคำกลับบอกว่าแกใช้ชีวิตอยู่เพียงลำพังอย่างมีความสุข และท้ายที่สุดอุ๊ยคำเสียดชีวิตเพียงลำพัง อยู่ในกระท่อมอย่างสงบ

เพลงตากับหลาน เป็นเพลงที่เล่าเรื่องที่เกิดขึ้นจริง 3 เหตุการณ์มาประมวลเข้าด้วยกัน พร้อมทั้งสอดใส่อารมณ์ความรู้สึกของผู้ประพันธ์เข้าไปได้อย่างแนบเนียน

“เพลงตากับหลาน จริงๆ มันไม่ใช่แบบที่ผมร้องนะครับ มัน เป็นเหตุการณ์หลายๆ อย่างมารวมกันเข้า เหตุการณ์แรกเกิดจากที่ผม ออกวิ่งทุกเช้าในเชียงใหม่ จากล้งจะผ่านโรงเรียน เห็นเด็กขายหวาน เย็นยืนอยู่หน้าโรงเรียน ในโรงเรียนเล็กๆ กำลังฝึกขายบริหาร เจ้าเด็กที่ ขายหวานเย็นก็ทำท่าทางตามแบบเด็กในโรงเรียน ทำให้ผมนึกได้ว่า เจ้าเด็กคนนี้ต้องการที่จะเรียนหนังสือ แต่ไม่อาจจะจะมีเงินไปเรียนได้ หรือมีปัญหาอื่นก็ตามแต่ ผมจึงคิดถึงเด็กคนนี้ ส่วนอีกสถานการณ์ หนึ่ง ผมเห็นคนแก่จูงหลานไปโรงเรียนทุกเช้า แต่เป็นโรงเรียน อนุบาล ตาจูงหลานเป็นภาพที่ มือหนึ่งถือไม้เท้า อีกมือหนึ่งจูงหลาน เดินไปทุกเช้า ผมจะวิ่งผ่านแกเป็นประจำเหมือนกัน พอผ่าน ผมจะ ตะโกน หวัดดีตา แกก็จะตอบกลับมาทุกครั้งไป เป็นอีกภาพหนึ่งที่ ประทับใจผมมาก ผมคิดว่าแกคงจะรักหลานแกมากที่สุดทีเดียว ส่วนอีก เหตุการณ์หนึ่ง ก็เป็นอีกสถานะหนึ่ง ผมนั่งแท็กซี่อยู่ในกรุงเทพฯ รถ ติดไฟแดงตรงทางม้าลายพอดี มีโรงเรียนอยู่ทางขวามือ เด็กผู้หญิงตัว เล็กๆ คนหนึ่งกำลังเดินข้ามทางม้าลาย รถคันอื่นจอดหมด มีรถเก๋ง คันหนึ่งแล่นเข้ามาชนเด็กผู้หญิงคนนั้นกระเด็นไปเลย เด็กคนนั้นไม่ได้ พุบลงไปแล้วทีเดียว แกนอนอ้าปากโบทมือ แล้วก็ค่อยๆ พุบลงไป ภาพ เหตุการณ์ทั้ง 3 เรื่องนี้ ผมได้อามารวมเป็นเรื่องเดียวกัน โดยให้เด็ก ขายไอติมเป็นคนเล่า ส่วนผมพยายามเอาจิตใจของตัวเองเข้าไปอยู่ใน จิตใจของเด็กขายไอติมคนนั้น ความรู้สึกที่ผมคิดออกมาเพื่อถ่ายทอด ลงในบทเพลง ที่จริงแล้วมันไม่ได้เหมือนเหตุการณ์อย่างที่เรารู้

หรรอครับ...” (จรัล มโนเพ็ชร อ้างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551:139-140)

จากบทสัมภาษณ์จะปรากฏความสามารถในการใช้ภาษาเล่าเรื่องของผู้ส่งสารที่สามารถนำเสนอเรื่องราวจากเหตุการณ์ถึง 3 เหตุการณ์นำมาเล่าเป็นเรื่องราว 1 เรื่องที่ทำให้ผู้รับสารเชื่อตามที่นำเสนอได้อย่างแนบเนียน

เพลงมิดะ เป็นเพลงที่เล่าเรื่องประเพณีของชาวเขาเผ่าอาข่าหรืออีก้อ ชาวเขาที่อาศัยอยู่บนคอยสะโง้ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

“ช่วงหนึ่งที่ผมอยู่บนเขา ที่อำเภอแม่จัน มีเพื่อนเป็นอีก้อ อยู่บนคอยสะโง้ เป็นหมู่บ้านบนภูเขาจริงๆ ไม่มีของสมัยใหม่เลย จึงได้เห็นประเพณีนี้ของเขา มิดะเป็นผู้หญิงชาวเขาที่เป็นอีก้อ เป็นมายสวยมาก และไม่มีลูกติด เขาจะคัดเลือกเอาจากผู้หญิงลักษณะนี้ขึ้นมาเพื่อสอนเพศศึกษาให้เด็กหนุ่มอายุ 14-15 ปี มิดะจะเป็นผู้สอนทุกอย่าง การดูแลครอบครัว และเรื่องเพศสัมพันธ์ว่าจะต้องทำยังไง มิดะจะเป็นผู้สอนให้หมดแบบคนต่อคน หนึ่งคนต่อหนึ่งครั้งเท่านั้น เด็กหนุ่มพวกนี้ถ้ายังไม่ผ่านจากมิดะ จะขึ้นไปยังลานสาวกอดไม่ได้ คำว่าลานสาวกอด หากเป็นภาษาอีก้อคือ กะลาล่าเชอ อยู่บนเนิน อาจจะเป็นหลังหมู่บ้าน จะสร้างขึ้นเป็นลาน มีม้านั่งยาวๆ รอบๆ พอกินข้าว กินปลาเสร็จ เมื่อพระจันทร์ทอแสงคนหนุ่มจะเอาเครื่องดนตรีไปเล่นแล้วเต้นรำกัน สาวๆ จะนั่งมอง ถ้าใครพอใจใครก็จะเต้นรำด้วยกัน หากเข้าใจกันก็จะชวนกันหายเข้าไปในป่าเป็นคู่ๆ เพื่อร่วมกัน สำหรับคนที่ยังไม่ผ่านมิดะ จะไม่มีสิทธิ์ขึ้นไปจีบสาวบนลานสาวกอดอย่างเด็ดขาด ก่อนหน้าจะมีเพศสัมพันธ์กันกับมิดะ ผมสังเกตเห็นว่า...เขาจะจ้องเด็กผู้ชายสักคน ตามดู ไม่เข้าไปหา สังเกตจิตใจของเด็กผู้ชาย แล้วจึงค่อยเข้าไปหา ค่อยๆ บอก ค่อยๆ สอนการดำรงชีวิตคู่ให้ ใช้เวลาประมาณ 2-3 อาทิตย์ แล้วเป็นหน้าที่ของมิดะ แต่ตัวมิดะเองจะรักใคร่ไม่ได้เด็ดขาด จะปฏิเสธก็ไม่ได้เช่นกัน ถ้าถูกเลือกขึ้นมาเป็นมิดะ ตัวเองจะไม่มีอะไรเหลือเลย นับเป็นการเสียสละมาก จะพ้นจากตำแหน่งมิดะในช่วงที่ดำรงตัวเป็นมิดะอยู่นั้นก็เฉพาะเกิดท้องขึ้นมาเท่านั้นเอง ผมเคยพูดคุยกับมิดะ เขาไม่มีความวิตกหรือคิดมากกับเรื่องนี้

เลย ถือว่าเป็นหน้าที่อันต้องกระทำ และเป็นเกียรติอย่างหนึ่งด้วย”

(จรัล มโนเพ็ชร อ้างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551:147-149)

ผู้ส่งสารบอกเล่าเรื่องราวไว้ในบทเพลงมิดะ ว่าเด็กหนุ่มชาวอาข่าจะต้องผ่านการเรียนรู้เรื่องเพศสัมพันธ์จากหญิงสูงวัย ผู้เชี่ยวชาญรอบรู้เรื่องเพศ แต่เขาไม่ได้บอกต่ออีกเรื่องหนึ่งว่าเด็กสาวเองก็ต้องผ่านประสบการณ์เช่นนี้จากกะจี้ระคะ ชายวัยกลางคนในสถานะและตำแหน่ง ปูจี ผู้เป็นครูสอนความรู้เรื่องเพศแก่เด็กสาว มันเป็นเรื่องทำนองเดียวกันระหว่างมนุษย์สองเพศและพิธีกรรมสองอย่างในหมู่ชนเผ่าเล็กๆ บนแผ่นดินล้านนาในอดีต ระหว่างพิธีคะจิมิดะ และพิธีคะจี้ระคะ ระหว่างผู้ดำรงตำแหน่งปูจี และย่าจี้ (จรัล มโนเพ็ชร อ้างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551:147-149)

เพลงมะเมียะ เป็นเพลงที่เล่าเรื่องราวความรักระหว่างเจ้าน้อยสุขเกษม โอรสของเจ้าแก้วนารัฐ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์สุดท้าย ซึ่งเหตุการณ์เกิดก่อนที่เจ้าแก้วนารัฐจะได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ และหลังจากเหตุการณ์คลี่คลาย ล้านนาส่งมะเมียะหญิงสาวคนรักชาวพม่าของเจ้าน้อยสุขเกษมกลับพม่า เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นเหตุการณ์ที่ผู้ส่งสารกล่าวถึงในคอถัมน์เสียงในฟิล์ม ของหนังสือพิมพ์มติชน ฉบับวันศุกร์ที่ 20 กุมภาพันธ์ และฉบับวันเสาร์ที่ 21 กุมภาพันธ์ 2524 สรุปว่าเป็นเรื่องการเมืองระหว่างรัฐชาติไทย ล้านนา และพม่า (จรัล มโนเพ็ชร อ้างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551:153)

“เพลงสุดท้าย ผมเอามาจากเรื่องจริงของความรัก อันเป็นอมตะของลูกเจ้าเมืองเชียงใหม่กับสาวพม่า เรื่องมันเกิดเมื่อ 80 ปีมาแล้ว แต่ผมถอยเหตุการณ์ไปอีก 20 ปี ให้คนเล่าบอกว่าเรื่องมันเกิดมา 60 ปี เมื่อครั้งนั้น เจ้าสุขเกษม ลูกเจ้าแก้ว นารัฐ ผู้ครองนครเชียงใหม่คนสุดท้าย ครั้งที่ยังเป็นอุปราชได้ถูกส่งตัวไปเรียนหนังสือที่เมืองมะละแหม่ง ประเทศพม่า ตอนอายุได้ 15 ปี ได้ไปพบกับมะเมียะ สาวแม่ค้าขายนุหรีจ๊โยที่เมืองมะละแหม่งนั้น ก็รักกันตราบจนกระทั่งเจ้าสุขเกษมเรียนจบ ถูกเรียกตัวกลับเชียงใหม่ มะเมียะแอบปลอมตัวเป็นชายตามกลับมาด้วย ทั้งคู่แอบอยู่ในห้องร่วมกันจนกระทั่งเจ้าพ่อของเจ้าสุขเกษมจับได้ จึงบีบบังคับให้ส่งตัวมะเมียะกลับพม่า ด้วยเจ้าพ่อให้ทรงหมั้นหมายเจ้าหญิงบัวชุมไว้ให้แล้ว อีกทั้งเรื่องเช่นนี้จะเกิดขึ้นไม่ได้กับลูกเจ้าเชียงใหม่ เป็นเรื่องการเมืองครับ คือว่าตอนนั้นพม่าตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษอยู่และหากใครแต่งงานกับสาวพม่า ตัวฝ่ายชายก็ต้องไปอยู่ในอาณัติของอังกฤษด้วย

บังเอิญขณะนั้น เชียงใหม่กำลังหวั่นว่าอังกฤษจะคิดมาสูบเมือง จึงหันไปหากรุงเทพฯ คืออิงกรุงเทพฯ อยู่ นะครับ เลยทำให้กลัวกรณีนี้ไปด้วย เจ้าสุโขเกษมจึงจำใจต้องส่งมะเมียะกลับ โดยให้นั่งช้างไปส่งที่ประตูหยาตา ตอนนั้นมะเมียะร้องไห้ เจ้าสุโขเกษมก็ร้องไห้ด้วย เล่าว่า มะเมียะถึงกับสยายผมเช็ดเท้าเจ้าสุโขเกษม ชาวเมืองที่มาดูตอนนั้นถึงกับร่วมร้องไห้เพราะความสงสาร... หลังจากที่ส่งตัวมะเมียะกลับไปแล้ว เจ้าสุโขเกษมถูกส่งตัวไปอยู่กรุงเทพฯ กับชายรัชกาลที่ 5 ที่เป็นชาวเชียงใหม่เช่นเดียวกัน เจ้าสุโขเกษมเข้ารับราชการเป็นทหารและได้แต่งงานกับเจ้าหญิงบัวชุม ผู้เป็นคนสนิทของพระชายาแต่ไม่มีความสุขในครอบครัว ด้วยยังมีความรักผูกพันอยู่กับมะเมียะ ก็ได้อาศัยเหล่าเป็นเครื่องปลอบใจ จนรู้สึกว่าจะจะเป็นโรคดับ อันนี้ผมเดา นะ ทางฝ่ายมะเมียะเกรงคำครหา เมื่อกลับไปพม่าจึงได้บวชชี เพราะเคยสาบานไว้กับเจ้าสุโขเกษมว่าจะครองรักต่อกันและจะไม่ทรยศต่อกัน แต่พอรู้ว่าเจ้าสุโขเกษมกลับมาอยู่เชียงใหม่และป่วยหนัก จึงแอบไปเยี่ยม แต่ไม่ได้พบ เจ้าสุโขเกษมให้มหาดเล็กนำเงินออกมาให้ ต่อมาเจ้าสุโขเกษมก็ตายตามแบบนี้เขาเรียกว่าอกแตกตาย ตอนนั้นแกอายุได้เพียง 35 ปีเองครับ ไม่น่าเลยเชียวละ แต่เป็นเรื่องจริงนะครับ หลังสุดนี้ผมทราบมาว่า มะเมียะตายเมื่ออายุ 80 ปีและยังอยู่ในสภาพแม่ชี เช่นนั้น โดยไม่มีคนรักอีกเลย...” (จรัล มโนเพ็ชร อ้างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551:153-155)

การนำเสนอเรื่องราวความรักระหว่างเจ้าน้อยสุโขเกษมและมะเมียะของผู้ส่งสาร เป็นการนำเสนอในรูปแบบของเพลงเล่าเรื่องที่คุณผู้ส่งสารกำหนดเงื่อนไขการรับรู้ของคุณผู้ส่งสารให้มองในมุมมองของความรักมากกว่าเรื่องของการเมือง โดยการกำหนดให้คนเล่าเรื่องตอนต้นเพลงพูดถึงระยะเวลาให้ผิดเพี้ยนจากเหตุการณ์จริง 20 ปี ลักษณะเช่นนี้เป็นความต้องการที่จะลดความรู้สึกต่อต้านของผู้รับสารในกลุ่มวัฒนธรรมหลักของสังคม ในขณะที่เดียวกันผู้ส่งสารก็ยังมีเจตนาที่จะนำเสนอประวัติศาสตร์การเมืองของล้านนาเพื่อสร้างความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันให้กับกลุ่มผู้รับสารในวัฒนธรรมคำเมืองเช่นกัน

เพลงลู่คำคำ เป็นเพลงที่เล่าเรื่องชีวิตของชายตาบอดที่มีอาชีพพวงพิศชื่อลู่คำคำ

“ลู่คำคำแกอยู่ข้างบ้านตนเอง เห็นแกมาตั้งแต่เด็ก แกเป็นคนตาบอดและเป็นพวงพิศ เมื่อก่อนมีร้านเหล้าอยู่ตรงประตูเชียงใหม่ ชื่อ

ร้านลุงปิ่น ขายลาบ ขายเหล้าโรง บ่ายๆ ลุงตำค้ำกับเมียจะงูกันเดิน
มา โดยมีชิงแบกอยู่ ตลอดทางก็จะทะเลาะกันมาจนกระทั่งถึงร้าน
เหล้านั้นแหละ ตอนแรกที่ผมเห็นตอนผมยังเป็นเด็ก ผมไม่เคยนึกถึง
เรื่องคนตรีของแกเลย ได้แต่นึกถึงพฤติกรรมของแกมากกว่า อย่างเช่น
เวลามีคนเขาให้ตั้งค์แก หากแกอารมณ์ดีแกก็จะรับไว้ แต่ถ้าวันไหน
อารมณ์ไม่ดี แกจะด่าคนให้เงินเจ็บๆ แสบๆ เลย แล้วขว้างตั้งค์ทิ้งด้วย
ทิ้งๆ ที่แกมีอาชีพเป็นนัฟก แต่ส่วนมากที่แกรับทานจากคนอื่นจะ
เป็นข้าวกับเหล้ามากกว่า ตกเย็นก็จะเมากันทั้งคู่เลย ต่างค่อยๆ เดิน
กลับบ้าน ทีนี้เสียงทะเลาะจะยิ่งดังมากกว่าเขาไปเสียอีก ส่วนตอน
เช้าๆ หากแกมีอารมณ์ดี แกจะร้องเพลงเล่นซึ่งให้พวกเด็กๆ ฟัง ร้อง
เพลงทุกประเภทที่ตั้งอยู่ทั้งเก่าทั้งใหม่ แกร้องได้หมด...ผมสนิทกับแก
มากที่สุด ตอนแกจะตายผมรู้เรื่องดี ตอนแรกเมียแกไม่สบายแล้วตาย
ชาวบ้านเอาเมียแกไปเผา ความที่แกอยู่กับเมียมานานมาก แล้วอีก
อย่างแกแก่มากแล้ว เลยไม่ยอมกินข้าว มีหลานชายคนหนึ่งมาอยู่กับ
แก ก็บอกว่าลุงไม่ต้องไปหากินแล้ว เมียไม่อยู่ ไม่มีใครจงไป อยู่
บ้านนี้แหละดีแล้ว จะมาส่งข้าวส่งน้ำให้ และขอซื้อซึ่งตัวโปรดนี้จะ
ขายเท่าไร เจ้าหลานชายคนนั้นก็ขอซื้อในราคา 300 บาท แต่ความ
เป็นจริงแล้วให้เงินแกแค่ 100 บาท แล้วเอาซึ่งหายสาบสูญไปเลย ลอง
คิดดูสิครับว่าจิตใจของแกจะรู้สึกยังไง ในเมื่อของรักมากที่สุดสองสิ่ง
ต้องจากหายไป คือเมียแกหนึ่ง แล้วยังมีชิงอันเป็นที่รักอย่างยิ่งก็
หายไปอีก แกจึงคิดอยู่อย่างเดียวเพียงอยากจะตาย มีแต่ยายผง เจ้าของ
ที่ดินที่ให้แกปลูก กระท่อมอยู่มานานนานเท่านั้นเองเป็นคนเอาข้าวเอา
น้ำมาให้ แล้วจัดการทำบุญสะเดาะเคราะห์ให้ ทั้งๆ ที่ยายผงไม่ได้เป็น
อะไรกับแกเลย ช่วงนั้นทำให้แกมีกำลังใจดีขึ้น ขอกินข้างคลุกกับ
มะพร้าว พอกินเสร็จก็นอน แล้วก็ตายในคืนนั้นเอง” (จรัล มโนเพ็ชร
อ้างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551:171-172)

เพลงแม่ค้าปลาจ่อม เป็นเพลงที่เล่าเรื่องแม่ค้าปลาจ่อมที่ประกอบอาชีพขายปลาจ่อมเลี้ยง

หลาน

“ผมพูดถึงยายแก่คนหนึ่ง แก่มากแล้วยังต้องมานั่งขายปลา
จ่อม เพียงแค่เลี้ยงตัวเองก็กล้าบอพอแล้ว ยังต้องเลี้ยงหลานกับ

เหลนอีกคนหนึ่ง แก่เลี้ยงเด็กทั้งสองคนนั้นด้วยปลาจ่อมที่เกือบจะเสียแล้ว ซึ่งมันขายไม่ได้แล้ว ให้กินกับหน่อไม้คลุกข้าวมากๆ ใส่พริกใส่หอมเข้าไป เพื่อว่าเด็กทั้งสองที่ผอมจนซี่โครงขึ้นจะได้อ้วนขึ้นมา มันจะอ้วนขึ้นมาได้ยังไง ไม่มีวันที่จะอ้วนหรอกเพราะกินแต่ปลาจ่อมที่เกือบจะเสียแล้ว ผมก็นำเอาสิ่งที่เห็นนี้ขึ้นมาเขียนเป็นเพลง” (จรัล มโนเพ็ชร อ้างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551:179-180)

สรุปประเด็นความสามารถทางด้านภาษาของผู้ส่งสาร การที่ผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีความสามารถทางด้านภาษา โดยเฉพาะความสามารถในการเล่าเรื่องเป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้ส่งสารสามารถแต่งคำร้องได้ไพเราะ น่าสนใจ และเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้หลายกลุ่ม แม้กระทั่งกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่ไม่ได้ใช้ภาษาคำเมืองในการสื่อสารและไม่สามารถเข้าใจภาษาคำเมืองก็สามารถทำความเข้าใจเนื้อหาสารได้จากการใช้ความสามารถในการอธิบายความหมายของคำด้วยภาษาไทยกลางในเนื้อเพลงได้ และความสามารถในการใช้ภาษาของผู้ส่งสารนี้ทำให้ผู้ส่งสารสามารถสื่อเนื้อหาของสารที่สร้างภาพวัฒนธรรมล้านนา (วัฒนธรรมย่อย) ที่แตกต่างจากวัฒนธรรมหลัก (วัฒนธรรมไทยกลาง) และสร้างภาพคุณค่ากับวัฒนธรรมล้านนาที่สามารถเทียบเคียงกับวัฒนธรรมหลัก (วัฒนธรรมไทย) จนกระทั่งผู้รับสารถอดรหัสสารเกี่ยวกับคุณค่าของวัฒนธรรมล้านนาได้ตรงกับที่ผู้ส่งสารต้องการ นำมาสู่การยอมรับวัฒนธรรมล้านนาทั้งกลุ่มผู้รับสารที่อยู่ในวัฒนธรรมย่อยล้านนา วัฒนธรรมย่อยอื่นๆ และวัฒนธรรมหลักของสังคม จนกระทั่งผู้รับสารบางกลุ่มสนใจที่จะเรียนรู้ภาษาคำเมืองซึ่งถือว่าประสบความสำเร็จในการสื่อสารเพื่อต่อช่องทางอุดมการณ์ของวัฒนธรรมคำเมืองเป็นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามการนำเสนอสารคุณค่าวัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสารจะนำเสนอโดยกำหนดเงื่อนไขการรับรู้ของผู้รับสารให้รู้สึกถึงความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมภาษาไทยกลางกับวัฒนธรรมคำเมือง แต่ความแตกต่างดังกล่าวไม่ได้มีความขัดแย้งแต่อย่างใด

3. ความรู้เกี่ยวกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมล้านนา

การผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสาร นอกจากความรู้และความสามารถของผู้ส่งสารในแง่ของความสามารถทางด้านดนตรี และความสามารถทางด้านภาษา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการนำเสนอสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองแล้ว การนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองเพื่อต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองนั้น เนื้อหาของสารเป็นคุณสมบัติสำคัญของการเป็นสื่อที่ต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรม ทั้งนี้สื่อจะต้องปรากฏเนื้อหาสารที่สร้างความตระหนักและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมล้านนา และการสร้างคุณค่าเพื่อยกระดับให้วัฒนธรรมล้านนาสามารถเทียบเคียงกับวัฒนธรรมไทยกลาง ซึ่งการนำเสนอเนื้อหาดังกล่าวผู้ส่งสารจำเป็นจะต้องเป็นผู้ที่มี

ความรู้เกี่ยวกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมล้านนาเป็นอย่างดี จากการศึกษาสรุปได้ว่าผู้ส่งสารสนใจและศึกษาเรื่องของสังคมและวัฒนธรรมล้านนาเสมอตั้งแต่เด็ก ทั้งการศึกษาจากเอกสารและการศึกษาจากคำบอกเล่า โดยการศึกษาจากเอกสารนั้นผู้ส่งสารศึกษาทั้งเอกสารในแง่ประวัติศาสตร์ วรรณคดีและวรรณกรรมของทุกภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาประวัติศาสตร์ล้านนาที่ผู้ส่งสารให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก (อ้างอิงจากอันยา โพธิวัฒน์, 8 กันยายน 2552) ส่วนการศึกษาจากคำบอกเล่านี้ผู้ส่งสารจะเป็นผู้ที่พยายามแสวงหาความรู้เกี่ยวกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมล้านนาในยุคดั้งเดิมจากคนรุ่นเก่าอยู่เสมอ เช่น การที่ผู้ส่งสารรู้จักกับอู้อยู่คำและลุงดำคำจนกระทั่งสามารถนำมาแต่งเป็นบทเพลงได้นั้น เนื่องจากผู้ส่งสารมักจะแสวงหาความรู้จากผู้คนในยุคเก่าเสมอเมื่อมีโอกาส (จรัล มโนเพ็ชร อ้างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551: 21) จึงทำให้ผู้ส่งสารมีความรู้ในเรื่องสภาพสังคมและวัฒนธรรมล้านนาอย่างลึกซึ้ง

นอกจากความรู้เกี่ยวกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมล้านนาที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าของผู้ส่งสารแล้ว ยังมีปัจจัยที่เกี่ยวกับชาติกำเนิดของผู้ส่งสารที่ทำให้ผู้ส่งสารสามารถเข้าถึงข้อมูลในเชิงลึกของเจ้านายล้านนา ซึ่งเป็นเรื่องที่คนทั่วไปไม่อาจเข้าถึงได้หรือเข้าถึงได้ยาก “บังเอิญตระกูลทางคุณแม่ของผมมีสกุล ณ เชียงใหม่ ด้วย เลยทำให้ทราบเรื่องราวพวกนี้จากคุณยายคุณทวดมาบ้าง คุณทวดผมอายุ 103 ปีแล้วนะ สามีมองแกเคยเป็นเพื่อนกับเจ้าสุขเกษมมาก่อนด้วย” (จรัล มโนเพ็ชร อ้างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551:155) ทำให้เนื้อหาเพลงโพล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร มีเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมล้านนาที่แตกต่างจากผู้ส่งสารอื่นๆ เนื้อหาเพลงที่แสดงให้เห็นการเข้าถึงแหล่งข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมล้านนาในเชิงลึกมากกว่าผู้ส่งสารอื่นๆ ของผู้ส่งสาร ได้แก่ เพลงน้อยใจยาและเพลงมะเมียะ กล่าวคือ เพลงน้อยใจยา เป็นเพลงที่แต่งโดยขุนนางคนเมือง คือ ขุนสุนทร พจนกิจ ถวายแด่เจ้าดารารัศมี เพื่อนำไปใช้ประกอบการฟ้อนในคุ้มเจ้า และเพลงมะเมียะ แม้จะกล่าวถึงรักอันรันทนทศของหนุ่มสาว แต่หนุ่มเป็นเจ้านายในวัง เรื่องราวเกี่ยวพันกับคุ้มเจ้า คนที่รู้เรื่องนี้ดีจึงต้องเป็นคนทีใกล้ชิดคุ้มเจ้าเท่านั้น

บางกรณีมีข้อขัดแย้งเกี่ยวกับภาพสังคม วัฒนธรรมล้านนาที่ปรากฏในเพลงโพล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรกับสังคม วัฒนธรรมล้านนา เช่นกรณีของการที่ผู้ส่งสารนำเสียงระฆังมาใช้ประกอบในเพลงอู้อยู่คำเพื่อแสดงว่าอู้อยู่คำได้เสียชีวิตแล้ว ซึ่งที่จริงแล้วการประเพณีของล้านนานั้น การที่จะช้ระฆังให้ใครเวลาที่เขาเสียชีวิตหรือจะนำศพออกจากวัดเพื่อไปเผา นั้น บุคคลผู้นั้นจะต้องเป็นพระหรือคนแก่ที่มีความสำคัญในหมู่บ้าน ขัดแย้งกับการนำเสนอในเพลงอู้อยู่คำ กล่าวคืออู้อยู่คำไม่ใช่บุคคลสำคัญในหมู่บ้าน พระจึงไม่น่าจะช้ระฆังให้ เช่นนี้อาจเป็นข้อโต้แย้งในเรื่องความรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีของผู้ส่งสาร แต่จากการให้สัมภาษณ์ของจรัล มโนเพ็ชร

ในเรื่องดังกล่าวเป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่าผู้ส่งสารมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีเป็นอย่างดี เพียงแต่การนำเสนอเสียงระฆังมานั้นผู้ส่งสารไม่ได้คำนึงถึงเรื่องของความจริงของวัฒนธรรมประเพณีงานศพของล้านนาดังกล่าว เพียงแต่ผู้ส่งสารต้องการเข้าถึงอารมณ์ของผู้ฟังหรือต้องการให้อารมณ์เพลงถึงที่สุดเท่านั้น

“มีคนเถียง...คือไม่ใช่เถียง คิดว่าเป็นคำวิจารณ์ดีกว่าว่าทำไมจะต้องเป็นเสียงระฆัง ในเมื่อคนแก่คนหนึ่งไม่ได้มีบุญวาสนาอะไรมากนัก ทำไมพระจึงต้องช้ระฆังให้ นี่เกี่ยวกับประเพณีทางเหนือนะครับ คือคนที่ตายแล้ว เขาจะช้ระฆังให้อย่างพระในวัดหรือคนแก่ที่สำคัญในหมู่บ้าน ถ้ารู้ว่าคนแก่ที่มีความสำคัญในหมู่บ้านตาย เขาจะช้ระฆังให้ อีกตอนที่ช้ระฆัง เป็นตอนที่ช้เอาศพคนสำคัญจริงๆ และมีความหมายในหมู่บ้านออกจากวัดเพื่อไปเผา แต่ผมไม่ไม่ได้คิด ในจุดนี้ คนทั่วไปทางเหนือกลับเอาไปคิด ผมคิดเพียงว่า...ถ้ามันมีเสียงระฆังขึ้นมา คนฟังจะเข้าใจทันทีว่าผมต้องการอะไร มันต้องเป็นระฆัง เลยไปซื้อระฆังมาตี เพื่อต้องการให้อารมณ์ผู้ฟังถึงที่สุด หรือต้องการให้อารมณ์ของเพลงถึงที่สุดของมัน”(จรัล มโนเพ็ชร อ้างใน จิรภัทร อังศุมาลี, 2551: 28)

การนำเสนอภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมืองของผู้ส่งสารที่ปรากฏในเพลงโฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรจึงเป็นการนำเสนอภาพแทนความจริงในแบบฉบับ (Version) ที่ผู้ส่งสารต้องการ ซึ่งบางครั้งภาพความจริงดังกล่าวมีลักษณะตรงข้ามกับบริบทของสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองของล้านนา ลักษณะดังกล่าวไม่ได้เกิดจากความรู้ของผู้ส่งสาร แต่เป็นการนำเสนอโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้เท่านั้น

สรุปประเด็น คุณสมบัติของผู้ส่งสารในการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรม การเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในสังคมและวัฒนธรรมล้านนาทำให้ผู้ส่งสารมีต้นทุนในการนำเสนอที่มากกว่าผู้อื่น เนื้อหาสาระที่แตกต่างจากการมีความรู้ทางวัฒนธรรมที่ลึกซึ้งและหลากหลาย ทำให้สื่อเพลงโฟล์กซองคำเมืองของผู้ส่งสารน่าสนใจ อาทิ การนำเสนอเพลงของกินคนเมือง ที่มีอาหารพื้นเมืองมากกว่า 32 ชนิด ซึ่งบางชนิดแม้แต่คนในท้องถิ่นก็ไม่รู้จัก หรือการนำเสนอเพลงมะเมียะ ซึ่งเป็นเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับชนชั้นนำของล้านนาที่ชนชั้นอื่นๆ ไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกได้ ทำให้ผู้รับสารสนใจและอยากที่จะหาคำตอบเกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมที่ผู้ส่งสารนำเสนอ

กล่าวโดยสรุป กระบวนการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองกรณีศึกษาเพลงโฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรนั้น เป็นกระบวนการสื่อสารที่มีการ

ดำเนินการอย่างเป็นระบบ อาศัยองค์ประกอบร่วมกันทั้งผู้ส่งสาร สาร สื่อ เพื่อให้สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารทั้งกลุ่มวัฒนธรรมย่อยล้านนา กลุ่มวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ และกลุ่มวัฒนธรรมหลักของสังคม ทั้งนี้องค์ประกอบที่เกี่ยวกับผู้ส่งสารนั้น ผู้ส่งสารคือจรัล มโนเพ็ชรเป็นผู้ที่มีความภาคภูมิใจในอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง จากปัจจัยต่างๆ ทั้งในลักษณะของสังคมกำหนดและลักษณะปัจเจกที่ผู้ส่งสารมองความสัมพันธ์ของตัวเองกับกลุ่มวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ ในสังคม ได้แก่ การที่ผู้ส่งสารกำเนิดในกลุ่มชาติพันธุ์คนเมือง ซึ่งส่งผลให้ผู้ส่งสารมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมคำเมือง และการที่ผู้ส่งสารกำเนิดในกลุ่มชนชั้นนำของกลุ่มชาติพันธุ์คนเมือง (ผู้ส่งสารกำเนิดในตระกูล ณ เชียงใหม่ ตระกูลชนชั้นปกครองของล้านนาก่อนที่จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติไทยอย่างสมบูรณ์) ส่งผลให้ผู้ส่งสารมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมล้านนามากกว่าคนล้านนาอื่นๆ ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน

ประกอบกับสภาพแวดล้อมภายในครอบครัวที่ถูกเลี้ยงดูมาในครอบครัวของศิลปินพื้นบ้าน และครอบครัวของนักดนตรีที่คนในครอบครัวผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมท้องถิ่นอยู่เสมอ ทำให้ผู้ส่งสารมีความรู้และความสามารถเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งรักและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างมาก และจากปัจจัยเกี่ยวกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่ผู้ส่งสารฯ เกิดและเติบโตในสังคมล้านนาสมัยเก่าซึ่งยังคงสภาพสังคมชนบทที่แตกต่างกับสังคมเมืองที่กำลังพัฒนาและก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาในยุคนี้ รวมทั้งภาพของการเรียกร้องความยุติธรรมต่างๆ ในสังคมโดยใช้เพลงเป็นสื่อ ส่งผลให้ผู้ส่งสารชื่นชอบและหวนระลึกถึงสังคมล้านนาแบบดั้งเดิม จนกระทั่งเกิดความสำนึกในการผลิตซ้ำวัฒนธรรมคำเมืองโดยใช้เพลงโฟล์กของคำเมืองเป็นสื่อ เริ่มจากการสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมคำเมืองโดยการนำเสนอเพลง โฟล์กของคำเมืองที่ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมล้านนาและวัฒนธรรมตะวันตก และถ่ายทอดอัตลักษณ์วัฒนธรรมคำเมืองเหล่านั้นผ่านสื่อกระแสหลักคือสื่อเพลงโฟล์กของคำเมือง และสื่อทางเลือกคือการนำเสนอผ่านสื่อละครชุมชน ซึ่งถือเป็นปฏิบัติการภาคทฤษฎีของการต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรม นอกจากนี้ผู้ส่งสารยังแสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอยู่เสมอ ทั้งการสื่อสารด้วยภาษาคำเมือง และการแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายของคนเมือง และการสืบทอดวัฒนธรรมล้านนา ซึ่งถือเป็นปฏิบัติการภาคการกระทำของการต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรมที่ผู้ส่งสารกระทำการควบคู่กันเสมอ

นอกจากจะทำหน้าที่ส่งผ่านข่าวสารไปยังผู้รับสารแล้ว ผู้ส่งสารยังต้องทำหน้าที่เข้ารหัส (Encode) คือการติดตั้งรหัสถอดความหมายจากสารให้ผู้รับสาร โดยการใช้สื่อภาษาและสื่อเสียงเป็นหลัก และใช้สื่ออื่นๆ ประกอบ ได้แก่ สื่อภาพของวัฒนธรรมล้านนาจากการบอกเล่าของผู้ส่งสารและการแสดงอัตลักษณ์ของสื่อบุคคล การรับสารของกลุ่มผู้ฟังเพลงโฟล์กของคำเมืองจึงได้

เรียนรหัสความหมายที่ว่าวัฒนธรรมล้านนาเป็นวัฒนธรรมย่อยที่มีคุณค่าเทียบเท่ากับวัฒนธรรมไทย ซึ่งเป็นวัฒนธรรมหลักของสังคม นอกจากการส่งข่าวสารที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมล้านนาแล้ว ผู้ส่งสารยังจะต้องติดตั้งรหัสถอดความหมายจากสารให้แก่ผู้รับสารเพื่อให้วัฒนธรรมล้านนามีคุณค่าเทียบเท่ากับวัฒนธรรมไทยกลาง โดยการกำหนดเงื่อนไขการรับรู้ให้ภาพเหมือน (Icon sign) ของล้านนา ให้ผู้รับสารยืนอยู่ในตำแหน่งที่ผู้ส่งสารต้องการคือ การให้คุณค่ากับวัฒนธรรมล้านนาเทียบเท่ากับวัฒนธรรมไทยกลาง โดยใช้เทคนิคกลไกหลายๆ รูปแบบ เช่น การสนทนา การนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมล้านนา หรือการเลือกนำเสนอเนื้อหาของวัฒนธรรมล้านนาที่ผู้ส่งสารมองว่าเป็นวัฒนธรรมที่ไม่เหมาะสมในมุมมองที่ตลกขบขัน ซึ่งทั้งการเข้ารหัสและการกำหนดเงื่อนไขการรับรู้จะส่งผลให้ผู้รับสารจดจำรหัสนั้นได้เมื่อมีการนำเสนอผ่านสื่อมวลชน

ทั้งนี้ปัจจัยสำคัญที่ทำให้กระบวนการสื่อสารประสบความสำเร็จคือความรู้และความสามารถของผู้ส่งสารในการเป็นผู้ผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง ทั้งความสามารถทางด้านดนตรีซึ่งผู้ส่งสารมีความสามารถทางด้านดนตรีพื้นบ้านและดนตรีสากล โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสามารถในการเล่นเครื่องดนตรีประเภทกีตาร์ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีหลักของสื่อเพลงโฟล์กซองคำเมือง เมื่อผนวกรวมกับความสามารถทางด้านภาษาของผู้ส่งสารทั้งความสามารถทางด้านภาษาคำเมืองและภาษาไทยกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสามารถในการเป็นนักเล่าเรื่องและความรู้เกี่ยวกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมล้านนาที่ผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมล้านนาเป็นอย่างดี โดยการศึกษาสนใจศึกษา ทั้งจากเอกสาร และจากบุคคลตั้งแต่เด็กทำให้สามารถนำความรู้ที่ได้มาใช้ประโยชน์ในการสื่อสารมากกว่าผู้อื่น ทำให้ผู้ส่งสารสามารถนำภาษามาใช้ผสมผสานกับดนตรีและใช้เป็นสื่อในการสื่อสารคุณค่าวัฒนธรรมคำเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เพลงโฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้หลากหลายช่วงอายุ หลากหลากรุ่นวัฒนธรรม และเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้กว้างขวางในเวลาอย่างรวดเร็ว

4.1.2 คุณสมบัติของสารเพื่อต่อช่องทางอุดมการณ์

จากการกำหนดกรอบการศึกษาโดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีการครอบครองความเป็นใหญ่ทางอุดมการณ์วัฒนธรรม (Hegemony) ของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) แนวคิดและทฤษฎีกระบวนการสื่อสารเพื่อต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรมของสจวร์ต ฮอลล์ (Stuart Hall) แนวคิดและทฤษฎีอัตลักษณ์ (Identity) และแนวคิดและทฤษฎีพหุนิยม (Pluralism) เป็นกรอบในการศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรม พบว่าคุณสมบัติของสารในกระบวนการสื่อสารเพื่อต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรมนั้น สารควรจะเป็นสารที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์

วัฒนธรรมล้านนาที่แตกต่างจากวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง ทั้งนี้การสร้างอัตลักษณ์เป็นกระบวนการสร้างความหมายให้กับวัฒนธรรมคำเมืองที่จะต้องเริ่มจากการสร้างเกณฑ์ (Categories) ต่างๆ เพื่อแบ่งแยกวัฒนธรรมภาษาคำเมืองออกจากวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง แล้วจัดลำดับชั้นของ Categories วัฒนธรรมคำเมือง (Hierarchy of Categories) ให้เทียบเท่ากับวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง ด้วยลักษณะของการอยู่ร่วมกันในสังคมของวัฒนธรรมย่อยที่หลากหลาย เพื่อให้กลุ่มคนในวัฒนธรรมอื่นๆ ยอมรับวัฒนธรรมย่อยที่แตกต่างโดยไม่มีความรู้สึกขัดแย้งทางอุดมการณ์ วัฒนธรรม

จากการศึกษาเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร จำนวน 56 เพลง ผู้วิจัยขอ นำเสนอคุณสมบัติของสารในการต่อรองทางอุดมการณ์ตามกรอบการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น ดังต่อไปนี้

- 1) การสร้างความตระหนักและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมล้านนา
- 2) การสร้างคุณค่าเพื่อยกระดับวัฒนธรรมล้านนาเทียบเคียงวัฒนธรรมไทยกลาง

1) การสร้างความตระหนักและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมล้านนา

การต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมนั้น กระบวนการที่สำคัญคือการปฏิบัติการทางวาทกรรม ได้แก่ การสร้างคุณค่าและความหมายให้กับวัฒนธรรมย่อยเพื่อให้มีพื้นที่แสดงออกในสังคม สามารถทำได้โดยการสร้างอัตลักษณ์ให้กับวัฒนธรรมล้านนาเพื่อให้วัฒนธรรมล้านนามีคุณค่าและความหมายเทียบเท่ากับวัฒนธรรมไทยกลาง ซึ่งการสร้างความหมายให้กับวัฒนธรรมคำเมืองดังกล่าวจะต้องเริ่มจากการสร้างเกณฑ์ (Categories) ต่างๆ เพื่อแบ่งแยกวัฒนธรรมภาษาคำเมืองออกจากวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง คุณสมบัติของสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์จึงจะต้องมีลักษณะของการแบ่งพวกเขา (วัฒนธรรมไทยกลาง) ออกจากพวกเขา (วัฒนธรรมล้านนา) แสดงให้เห็นถึงการมีตัวตนของวัฒนธรรมล้านนาที่แตกต่างจากวัฒนธรรมไทยกลาง เพื่อสร้างความตระหนักและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมล้านนา ดังนี้

1. การสร้างนิยามความเป็นพวกเดียวกัน
2. การสร้างนิยามความเป็นพวกเขา

1. การสร้างนิยามความเป็นพวกเดียวกัน

การสร้างความตระหนักและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมล้านนาของผู้ส่งสารเริ่มจากการอธิบายให้เห็นภาพว่าทุกระบบจำเป็นต้องมีองค์ประกอบย่อยที่ต่างสัมพันธ์กัน ดังนั้นเมื่อมีวัฒนธรรมหลักจึงมีวัฒนธรรมย่อย เมื่อมีวัฒนธรรมไทยกลางจึงมีวัฒนธรรมล้านนา และใช้หลักเรื่อง “จุดร่วม/

ความคล้ายคลึง” เพื่อแบ่งแยกพวกเราและพวกเขา ซึ่งจากการศึกษาพบว่าการนิยามความเป็นพวกเราของผู้ส่งสารปรากฏการสร้างนิยามโดยเกณฑ์จุดร่วม/ความคล้ายคลึงในการพูดภาษาเดียวกันและการมีดินแดนร่วมกัน

ทั้งนี้ปรากฏคำที่ผู้ส่งสารใช้เพื่อแสดงความเป็นพวกเดียวกัน คือคำว่า “เฮา” ซึ่งหมายถึง “เรา” ในภาษาไทยกลาง เช่น “ป้อแม่ปี่น้องผองเฮา” “หมู่เฮา” และคำว่า “คนเมือง” ซึ่งหมายถึงกลุ่มคนในวัฒนธรรมย่อยล้านนา เช่น “คนเมืองหมู่เฮา” “มาเป็นขวัญใจของอ้ายคนเมือง” เพื่อสร้างความคล้ายคลึงให้กับความเป็นพวกเดียวกัน อันหมายถึง กลุ่มคนที่พูดภาษาเดียวกันหรือกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมร่วมกัน และกลุ่มคนที่มีดินแดนร่วมกัน ดังปรากฏในเพลงลำนำแห่งขุนเขาหนุ่มเชียงใหม่ กาชะล่องร่วงแล้ว ล้านนา และกลืนเอื้องเสียงซิง ตัวอย่างเช่น

“มาหมู่เฮา (มาหมู่เฮา) มาหมู่เฮา (มาหมู่เฮา)

ต่างกันแต่สำเนียง (ต่างกันแต่สำเนียง)

เสียงในใจนั้นบ่เกยต่างกัน (เสียงในใจนั้นบ่เกยต่างกัน)”

(เพลงลำนำแห่งขุนเขา)

ผู้ส่งสารสร้างความเป็นพวกเดียวกัน โดยใช้เกณฑ์เรื่องของภาษาเป็นจุดร่วมเพื่อสร้างพวกเราที่แตกต่างจากพวกเขา จุดร่วมเรื่องของภาษาดังกล่าวคือการพูดภาษาคำเมืองร่วมกัน แม้จะมีสำเนียงแตกต่างกันก็ตาม (ต่างกันแต่สำเนียง) ซึ่งเป็นลักษณะการแบ่งกลุ่มโดยอาศัยวัฒนธรรมภาษาเป็นเกณฑ์ แตกต่างจากการแบ่งกลุ่มโดยอาศัยพื้นที่ทางการปกครองอันเป็นเกณฑ์หลักในการแบ่งกลุ่มคนในสังคมของประเทศไทย

“เชิญเลย มาแอ่วเชียงใหม่ มาเป็นขวัญใจ ของอ้ายคนเมือง”

(เพลงหนุ่มเชียงใหม่)

“ลัวะ โยน ขึ้น ลือ เงี้ยว ของ ไตเมง ม่าน อยู่หากัน

ฮ่มเย็นเป็นสุขเป็นสิน”

(เพลงล้านนา)

ผู้ส่งสารสร้างความเป็นพวกเดียวกัน โดยใช้เกณฑ์เรื่องของดินแดนเป็นจุดร่วมเพื่อสร้างพวกเราที่แตกต่างจากพวกเขา จุดร่วมเรื่องของดินแดนดังกล่าวคือการมีดินแดนหรืออาณาเขตภาคเหนือ (ล้านนา) ร่วมกัน ซึ่งเป็นลักษณะการแบ่งกลุ่มที่คล้ายคลึงกับการแบ่งพื้นที่ทางการปกครอง อันเป็นเกณฑ์หลักในการแบ่งกลุ่มคนในสังคมของประเทศไทย ทั้งนี้เมื่อก้าวถึงดินแดนล้านนาผู้ส่งสารจะสร้างภาพของดินแดนล้านนาโดยนำเสนอภาพของเมืองใหญ่ๆ เช่น เชียงใหม่หรือเชียงรายที่เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่ประเทศไทยสร้างขึ้นและเป็นพื้นที่ที่คนในสังคมรู้จักเพื่อสร้างภาพพวกเราที่มีความเจริญด้านพื้นที่เทียบเท่ากับประเทศไทย

นอกจากนี้ การแบ่งพวกเราโดยอาศัยเกณฑ์การมีดินแดนร่วมกันนั้น พวกเราของผู้ส่งสารยังรวมไปถึงกลุ่มชาวเขาเผ่าต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในดินแดนแถบล้านนา ทั้งลัวะ โยน ชิน ลือ เจี้ยวของ ไต เมง ม่วน ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดของกลุ่มวัฒนธรรมหลักและวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ ที่มองกลุ่มคนเหล่านี้เป็นกลุ่มชนชาติอื่นที่ไม่ใช่ประชากรของประเทศไทย และปฏิบัติกับกลุ่มคนเหล่านี้ในลักษณะของคนชายขอบ การรวมกลุ่มชาวเขาเป็นพวกเราของผู้ส่งสารเป็นการสร้างความรู้สึกร่วมในความเป็นพวกเรากับกลุ่มชาวเขาเผ่าต่างๆ อาณาบริเวณของพวกเราที่เป็นวัฒนธรรมล้านนาจึงมีจำนวนมากและหลากหลาย ซึ่งเมื่อรวมกันทั้งประเด็นจุดร่วมของการใช้ภาษาเดียวกันและจุดร่วมของการมีดินแดนร่วมกัน จะปรากฏว่าผู้ส่งสารใช้คำแทนกลุ่มพวกเราว่า “คนเมือง” ทั้งนี้จะเห็นว่าการใช้คำว่าคนเมืองแทนกลุ่มพวกเราของผู้ส่งสารนั้น หากจะพิจารณาจากนัยยะของคำแล้วจะพบว่าคำว่า “คนเมือง” เป็นวาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในบริเวณซึ่งเรียกว่าอาณาจักรล้านนากับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เป็นความพยายามสร้างนิยามความเป็นพวกเราให้กับกลุ่มของตนและนิยามความเป็นพวกเขาให้กับคนกลุ่มอื่นๆ อย่างไรก็ตามการนิยามความเป็นพวกเราโดยใช้คำว่าคนเมืองนี้ ไม่ได้มีลักษณะที่ชัดเจนตายตัว แต่เป็นการนิยามที่มีลักษณะเลื่อนไหลและเปลี่ยนแปลงไปตามความสัมพันธ์ระหว่างคนล้านนากับกลุ่มคนอื่นๆ ในสังคมตลอดเวลา ดังนี้

คำว่า “คนเมือง” น่าจะเกิดในยุคกวาดต้อนคนไทที่เป็นเชลยจากลุ่มน้ำคง (สาละวิน) และแม่น้ำของ (โขง) ระหว่างปี พ.ศ. 2325-2356 เป็นคำที่ใช้เรียกกลุ่มคนขวนหรือล้านนาเดิมที่อาศัยอยู่ในดินแดนล้านนา เพื่อที่จะแสดงตัวตนหรือแยกตนเองออกมาให้เห็นว่ากลุ่มของตนเป็นพลเมืองหรือเป็นชาวเมืองดั้งเดิม ไม่ใช่เป็นทาสหรือเชลยศึกที่ถูกกวาดต้อนมาเช่นชาวเมืองกลุ่มอื่นๆ (สุรพล คำริห์กุล, 2542: 105) คำว่าคนเมืองในช่วงเวลานี้จึงเป็นคำที่ใช้แบ่งแยกความเป็นพวกเรา (คนขวนหรือล้านนาเดิม) ออกจากความเป็นพวกเขา (ทาสหรือเชลยศึกที่ถูกกวาดต้อน) เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเหนือกว่าของกลุ่มคนเมืองที่มีต่อกลุ่มคนอื่นๆ ในสังคม

ในระยะเวลาต่อมาคำเรียกตนเองว่าคนเมือง กลายเป็นคำที่คนพื้นเมืองใช้เพื่อตอบโต้ราชการส่วนกลางและคนภาคกลางที่มักเรียกคนในดินแดนล้านนาว่าเป็นลาวอย่างดูถูกเหยียดหยาม (สุรพล คำริห์กุล, 2542: 105) การใช้คำว่าคนเมืองจึงเป็นความพยายามที่จะบอกว่าพวกตนเป็นคนเมือง ไม่ใช่คนลาวดังที่ข้าราชการสยามเรียกขาน สังเกตว่าในปี พ.ศ. 2416 รัฐบาลสยามเรียกเชียงใหม่-ลำพูน-ลำปาง ว่าหัวเมืองลาวเฉียง (ชเนศวร์ เจริญเมือง, 2544: 23-24) การใช้คำว่าคนเมืองในช่วงเวลานี้จึงเป็นการสร้างพันธมิตร สร้างความเป็นพวกเดียวกัน ขยายการต่อต้านรัตนอนอำนาจท้องถิ่นให้กว้างขวางมากกว่าคำว่าจำกัดอยู่เพียงกลุ่มคนขวนซึ่งมีความหมายแคบกว่า เนื่องจากคำว่าคนเมืองหรือคนพื้นเมืองในช่วงเวลานี้หมายรวมถึงทุกคนที่เข้ามาอยู่ในล้านนา

ไม่ว่าจะเป็นเผ่าใดก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทาสหรือเชลยศึกที่อพยพเข้ามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2339 (ชเนศวร์ เจริญเมือง, 2544: 26-27) ซึ่งเคยเป็นกลุ่มคนที่ถูกแยกจากพวกเราโดยคำว่าคนเมืองให้กลายเป็นพวกเขาในช่วงเวลาหนึ่งของสังคม การใช้คำว่าคนเมืองและในนิยามความเป็นพวกเขาในช่วงเวลานี้จึงหมายถึงคนที่ไม่ใช่คนเมืองที่อาศัยในท้องถิ่นมี 3 กลุ่ม คือ ชาวสยามที่เป็นข้าราชการถูกส่งเข้ามาปกครอง คนจีนที่เข้ามาเป็นเจ้าภาษีนายอากรและชาวอังกฤษที่เข้ามาทำสัมปทานป่าไม้ (ชเนศวร์ เจริญเมือง, 2544: 28) การใช้คำว่าคนเมืองเพื่อแสดงความเป็นพวกเราในช่วงเวลานี้ จึงเป็นการแสดงออกอย่างชัดเจนที่จะแบ่งแยกล้านนาออกจากรัฐชาติไทย และแบ่งแยกวัฒนธรรมภาษาคำเมืองออกจากวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง ภายใต้อำนาจสัมพันธที่คนเมืองและวัฒนธรรมคำเมืองมีฐานะด้อยกว่าคนกลุ่มวัฒนธรรมหลักในสังคม

การสร้างนิยามความเป็นพวกเราของผู้ส่งสาร โดยการนำเสนอคำว่าคนเมืองจึงเป็นการสร้างนิยามความเป็นพวกเดียวกันให้กับกลุ่มคนที่อยู่ในวัฒนธรรมย่อยคำเมือง โดยอาศัยวาทกรรมคนเมืองที่ถูกสร้างขึ้นและมีการเปลี่ยนแปลงความหมายอย่างต่อเนื่อง เพื่อแสดงความแตกต่างระหว่างคนเมืองกับคนไทยและคนเมืองกับคนลาว โดยมีนัยยะของการต่อสู้และความขัดแย้งระหว่างฝ่ายรวมศูนย์อำนาจกับฝ่ายท้องถิ่น อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของคนในท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็งในการต่อสู้และปกป้องผลประโยชน์ของตนเองและท้องถิ่น การนิยามความเป็นพวกเราโดยใช้คำว่าคนเมือง จึงเป็นการสร้างความหมายให้กับวัฒนธรรมคำเมืองและสามารถยกระดับวัฒนธรรมล้านนาให้เทียบเคียงกับวัฒนธรรมไทยกลางโดยอาศัยวาทกรรมที่สังคมสร้างขึ้น ทั้งนี้การเลือกใช้คำที่มีลักษณะดังกล่าวของผู้ส่งสารถือเป็นการสร้างสารให้มีคุณสมบัติในการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

2. การสร้างนิยามความเป็นพวกเขา

การสร้างความตระหนักและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมล้านนาของผู้ส่งสารเพื่อแบ่งแยกวัฒนธรรมล้านนาออกจากวัฒนธรรมหลักของสังคมนั้น นอกจากผู้ส่งสารจะใช้หลักเรื่อง “จุดร่วม/ความคล้ายคลึง” เพื่อสร้างความเป็นพวกเราแล้ว ผู้ส่งสารยังใช้หลักเรื่อง “จุดต่าง/ความแตกต่าง” เพื่อสร้างความเป็นพวกเขา อันเป็นการสร้างคู่ตรงข้ามของวัฒนธรรมล้านนาเพื่อให้เห็นภาพตัวตนของวัฒนธรรมล้านนาที่แตกต่างจากวัฒนธรรมไทยกลางอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งนี้การนิยามความเป็นพวกเขาของผู้ส่งสาร ปรากฏการสร้างนิยามโดยเกณฑ์เรื่องของชาติพันธุ์เดียวกัน และการมีดินแดนร่วมกัน ดังปรากฏในเพลงสาวเชียงใหม่ มิคะ ขมุไล่ควาย และลูกข้าวหนึ่ง ตัวอย่างเช่น

“ข้าเจ้า บ่เจื้อ้แหมแล้ว

จะแต่งกับแม่ัวไปอยู่ป่าดอย

ขายผ้าขายเพชรขายพลอย ขายแหวนขายสร้อยอยู่บนคอขลุ่ย”

(เพลงสาวเชียงใหม่)

ผู้ส่งสารมีการสร้างพวกเขาที่แตกต่างจากพวกเรา โดยการใช้เกณฑ์เรื่องของชาติพันธุ์ที่แตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์คนเมืองและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในดินแดนล้านนา นำเสนอภาพความแตกต่างระหว่างชาวเขา (กลุ่มคนที่บางครั้งเป็นพวกเราในประเด็นก่อนหน้านี้) ได้แก่ ชาวเขาเผ่าม้ง ชาวเขาเผ่าอีเก้อ และชนเผ่าขมุ กับคนเมืองที่อาศัยอยู่บนพื้นราบ ทั้งนี้ผู้ส่งสารกล่าวถึงชาวเขาในบทเพลงโดยใช้คำเรียกชาวเขาเผ่า “ม้ง” ว่า “เมี้ยว” ซึ่งเป็นคำเรียกที่มีความหมายนัยแฝงอันแสดงความต่ำต้อยกว่าของชาวเขา การนำเสนอประเพณีมิละของชาวเขาเผ่าอีเก้อในมุมมองของคนเมืองที่มองว่าการเป็นมิละนั้นเป็นความมีคตินิยมเหมือนคนตาบอด คือการให้คุณค่ากับประเพณีที่แตกต่างโดยใช้วัฒนธรรมของตนเองเป็นมาตรฐาน ดังนั้นเมื่อวัฒนธรรมอื่นมีลักษณะที่แตกต่างจากวัฒนธรรมของตนจึงเป็นวัฒนธรรมที่ไม่ได้มาตรฐานและต่ำต้อย การนำเสนอภาพของชนเผ่าขมุเป็นสร้างภาพความล้าหลังของขมุที่แต่งกายสวมหมวกกะโล่ ใส่เสื้อ เตี่ยว ทาหน้าด้วยแป้ง ลิงคโปร้และชี้ควายผ้าไฟแดง อีกทั้งยังสร้างภาพภาษาพูดที่แตกต่างของขมุให้เป็นเรื่องของความตลกขบขัน ซึ่งขัดแย้งกับการนิยมความเป็นพวกเราที่รวมกลุ่มชาวเขาเผ่าต่างๆ เป็นกลุ่มคนเมืองและวัฒนธรรมเมืองที่กล่าวไปแล้วในประเด็นเรื่องการสร้างนิยามความเป็นพวกเดียวกัน

“เฮนั่นเป็นคนไทย บ่ใจคนลาวฝ่ายซ้าย
ข้าวหนึ่งกินแล้วสบาย ลูกบ่อขายข้าวหนึ่ง”

(เพลงลูกข้าวหนึ่ง)

ประเด็นนี้ผู้ส่งสารมีการสร้างพวกเขาที่แตกต่างจากพวกเรา โดยใช้เกณฑ์เรื่องของดินแดนหรือการแบ่งเขตการปกครอง เช่น การนำเสนอภาพความแตกต่างระหว่างคนที่อาศัยอยู่ในประเทศลาวว่าแม้จะมีวิถีชีวิตคล้ายๆ กัน บริโภคข้าวเหนียวเป็นอาหารหลักเหมือนกันแต่ก็ไม่ใช่พวกเดียวกัน เพราะล้านนาเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย ซึ่งการกำหนด “จุดต่าง/ความแตกต่าง” เช่นนี้ เป็นการกำหนดโดยใช้เกณฑ์เรื่องของการแบ่งเขตการปกครองและทำให้ล้านนากลายเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยและวัฒนธรรมไทย ขัดแย้งกับการนำเสนอสารที่แบ่งแยกตนเอง (คนเมือง) ออกจากประเทศไทยและวัฒนธรรมไทยที่นำเสนอมาแล้ว

การปฏิเสธคำที่ใช้เรียกกลุ่มตนว่า “ลาว” ของผู้ส่งสารจึงอาจมีนัยยะของการต่อรองกับรัฐชาติไทยที่เข้ามาครอบครองทางการเมืองโดยการยึดครองล้านนาและเรียกหัวเมืองล้านนาว่าเป็นหัวเมืองลาวเฉียง และต่อรองกับครอบครองทางวัฒนธรรมของวัฒนธรรมไทยกลางที่ดูถูกวัฒนธรรมล้านนาและยกย่องของกลุ่มตน ผ่านคำว่า “ลาว” ซึ่งรัฐไทยถือว่าเป็นคนที่มีฐานะต่ำกว่าไม่มีวัฒนธรรมสูงส่งเหมือนสยาม (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2544: 24-26) แม้ในอดีตคนล้านนาจะถูก

เรียกว่าลาว โดยกลุ่มรัฐชาติไทยและนักเดินทางชาวตะวันตกซึ่งอาจจะเป็นการสะท้อนถึงความคล้ายคลึงกันทางภาษาและวัฒนธรรมระหว่างชาวล้านนากับชาวลาวในประเทศลาว แต่อย่างไรก็ตามคนล้านนาจะไม่เรียกตัวเองว่าลาวและไม่ชอบให้ใครมาเรียกพวกเขาว่าลาว คนล้านนาถือว่าชาวลาวเป็นกลุ่มชนที่แม้จะมีลักษณะคล้ายคลึงพวกเขาแต่ทั้งลาวและล้านนามีวัฒนธรรมต่างกัน คนล้านนาเรียกตัวเองว่าคนเมือง ใช้ภาษาพูดที่เรียกว่าคำเมือง และมีภาษาเขียนเรียกว่าตัวเมือง ซึ่งแตกต่างจากชาวลาว (ชเนศวร์ เจริญเมืองและวสันต์ ปัญญาแก้ว, 2543: 17-18) ดังนั้นการเน้นย้ำว่าพวกเราไม่ใช่ลาวฝ่ายซ้ายของผู้ส่งสาร จึงเป็นการแสดงความเป็นพวกเราของคนเมืองกับรัฐชาติไทย โดยมีนัยยะของการแสดงความรู้สึกไม่พอใจที่ถูกกลุ่มคนวัฒนธรรมหลักของสังคมถูกและกดขี่วัฒนธรรมย่อยของตนผ่านคำว่าลาว

นอกจากนี้ประเด็นที่น่าสนใจและไม่ควรมองข้ามเกี่ยวกับการนำเสนอคำว่า “ลาวฝ่ายซ้าย” ของผู้ส่งสาร นอกจากการวิเคราะห์ในแง่การแสดงความเป็นพวกเดียวกันระหว่างล้านนากับรัฐชาติไทยและการแสดงความเป็นพวกเราระหว่างล้านนากับชาวลาวในประเทศลาวแล้ว อีกนัยยะหนึ่งของการนำเสนอคำว่า “ลาวฝ่ายซ้าย” ของผู้ส่งสารอาจเป็นการแสดงความเป็นพวกเขาและแสดงความเป็นพวกเราในแง่อุดมการณ์ทางการเมือง เนื่องจากบริบทของสังคมไทยในช่วงเวลาดังกล่าวมีความขัดแย้งเกี่ยวกับอุดมการณ์การเมืองที่แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มที่สนับสนุนอุดมการณ์หลักของสังคมที่เรียกว่าฝ่ายขวา และกลุ่มที่สนับสนุนอุดมการณ์ย่อยอื่นๆ ที่เรียกว่าฝ่ายซ้าย ดังนั้นการที่ผู้ส่งสารนำเสนอคำว่าลาวฝ่ายซ้าย จึงอาจหมายถึงอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างจากกลุ่มอุดมการณ์หลักในสังคมและเป็นกลุ่มอุดมการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในอาณานิคมล้านนาที่รัฐชาติไทยเรียกว่า “ลาว” นั่นเอง

สรุปประเด็น การสร้างความตระหนักและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมล้านนาของผู้ส่งสารนั้น ผู้ส่งสารเข้ารหัสเรื่องการเป็นพวกเขา/พวกเรา ด้วยวิธีการกำหนดกลุ่มของพวกเขา/พวกเราอย่างไม่ชัดเจน การเป็นพวกเดียวกันหรือการเป็นพวกอื่นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์และความสัมพันธ์ระหว่างล้านนากับผู้อื่น อาทิ เมื่อกล่าวถึงวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชาวเขา ชาวเขาจะถูกรวมเป็นพวกเราของล้านนา แต่เมื่อกล่าวถึงฐานะทางสังคมของชาวเขาที่ด้อยกว่า ชาวเขาจะกลายเป็นพวกเขาของล้านนาทันที ทั้งนี้การแบ่งกลุ่มพวกเขา/พวกเราของผู้ส่งสารนี้มีทั้งการแบ่งโดยให้เกณฑ์เรื่องเชื้อชาติ ชนชั้น และเขตการปกครอง เพื่อสร้างความรู้สึกให้คนเมืองทราบถึงการมีอยู่ของตัวตนกลุ่มวัฒนธรรมย่อยของตนเองที่แตกต่างจากกลุ่มวัฒนธรรมหลัก ผ่านการใช้คำที่แสดงความเป็นพวกเดียวกันในเพลงเสมอ ทั้งนี้กลุ่มคนที่เป็นพวกเดียวกันของล้านนามีลักษณะเลื่อนไหลไปมาไม่เจาะจงเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และการสร้างความเป็นพวกเขาให้กับกลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆ ซึ่งมีลักษณะเลื่อนไหลเช่นกัน โดยประเด็นที่น่าสนใจคือการสร้างความเป็น

พวกเขาและการสร้างความเป็นพวกเราผ่านคำว่าคนเมือง เป็นการเลือกใช้คำที่เคยถูกสร้างให้เป็นวาทกรรมในการต่อรองทางอุดมการณ์เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับกลุ่มคนที่อยู่ในวัฒนธรรมคำเมืองในระยะหนึ่ง มาใช้ในการเพื่อให้สารที่ปรากฏมีคุณสมบัติของสารในการต่อรองทางอุดมการณ์อย่างชาญฉลาด

2) การสร้างคุณค่าเพื่อยกระดับวัฒนธรรมล้านนาเทียบเคียงวัฒนธรรมไทยกลาง

การสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง กรณีศึกษาเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรนั้น กระบวนการสร้างคุณค่าเพื่อยกระดับวัฒนธรรมล้านนาให้เทียบเคียงกับวัฒนธรรมไทยกลางของผู้ส่งสาร ผู้ส่งสารได้สร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมล้านนาโดยการเลือกนำคุณสมบัติของล้านนาบางส่วนออกมา และลดทอนอัตลักษณ์ล้านนาที่เลือกเพื่อให้ผู้รับสารจดจำได้ง่ายปรากฏเป็นภาพล้านนาในยุคดั้งเดิม จากนั้นจึงสร้างภาพล้านนาในยุคของการพัฒนาเป็นคู่ตรงข้ามเพื่อเทียบคุณค่าล้านนาในยุคดั้งเดิมกับล้านนาในยุคของการพัฒนาที่เปลี่ยนแปลงไปจากการพัฒนาล้านนาในด้านต่างๆ ของรัฐชาติไทยดังกล่าว เป็นการยกระดับวัฒนธรรมล้านนาให้เทียบเท่ากับวัฒนธรรมไทยกลาง เพื่อสร้างตัวตนให้มีพื้นที่ในการแสดงออกทางวัฒนธรรม ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอผลการศึกษาดังนี้

- 1) การนำเสนอภาพล้านนาในยุคดั้งเดิม
- 2) การนำเสนอภาพล้านนาในยุคของการพัฒนา

1) การนำเสนอภาพล้านนาในยุคดั้งเดิม

ล้านนาในยุคดั้งเดิมเป็นสังคมเกษตรกรรมที่มีชีวิตความเป็นอยู่สัมพันธ์กับธรรมชาติ ระบบสังคมไม่สลับซับซ้อน ความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างสามีและภรรยามีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน ลักษณะนิสัยของชาวล้านนาเป็นคนใจดี ใจกว้าง และโอบอ้อมอารี ล้านนามีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนที่เรียกว่าภาษาคำเมือง การแต่งกายสมัยโบราณผู้ชายนิยมสักหมึกเป็นลวดลายหรือสักยันต์ ส่วนบนเปลือยอกและนุ่งผ้าด้ายหรือฝ้าย มีมัดพกหรือดาบเป็นส่วนหนึ่งของชุดเครื่องแต่งกาย ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นลายขวางความยาวเกือบครอมเท้า ไม่สวมเสื้อเช่นเดียวกับผู้ชาย มีเพียงผ้าคล้องคอซึ่งใช้พันหน้าอก พาดบ่า หรือโพกศรีษะได้ หากต้องการ ยุคต่อมาฝ่ายชายจะสวมเสื้อคอกลมแบบจีนและสวมเดีวสะคอ ฝ่ายหญิงสวมเสื้อคอหลวมๆ แบบจีน และนุ่งผ้าซิ่นแบบโบราณ โดยเสื้อที่คนเมืองสวมใส่นี้เรียกว่า “เสื้อเมือง” ส่วนใหญ่เป็นสีขาวและสีตุ่นตามสีของฝ้ายพันธุ์พื้นเมืองที่นำมาทอ เสื้อผ้าเมืองเมื่อนำมาข้อมสีครามหรือสีน้ำเงินเข้มจะเรียกว่าเสื้อหม้อห้อม ต่อมาการแต่งกายของล้านนาเปลี่ยนเป็นการแต่งกายแบบ

สากลนิยมในยุคจอมพล ป.พิบูลสงคราม จนกระทั่งช่วงปลายทศวรรษ 2490 กลุ่มนายทุนเชื้อสายจีนของเชียงใหม่ได้ผลักดันให้เสื้อหม้อห้อมเป็นสัญลักษณ์ของคนเมือง ชาวล้านนารับประทานข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก ประเพณีล้านนามีเอกลักษณ์และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคม อาทิ ประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่า ประเพณีทานสลากภัตหรือที่เรียกในภาคเหนือว่า “ตานก๋วยสลาก” ประเพณีทำบุญ “ปอย” ประเพณีเล่าคำว ประเพณีขอพื้ในเมือง ประเพณีอุ้บ่าวสาว ด้านค่านิยมของล้านนาส่วนใหญ่เกิดจากความเชื่อในเรื่องของการนับถือผีและศาสนาพุทธ เช่น ค่านิยมเกี่ยวกับความเป็นผู้มีอิสระในตนเอง ค่านิยมในความเป็นผู้มีใจกว้าง ค่านิยมในความปลอดภัย ค่านิยมในความสนุกสนานบันเทิง ค่านิยมในความสวยงาม ค่านิยมทำได้ได้ดีทำชั่วได้ชั่ว เศรษฐกิจของล้านนาในยุคดั้งเดิมเป็นเศรษฐกิจของสังคมเกษตรกรรมและเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำสวนผลไม้ ปลูกยาสูบ เลี้ยงสัตว์เพื่อเอาไว้ใช้งาน หางของป่าเป็นอาหารการปกครองของล้านนาในอดีตเป็นอาณาจักรที่มีอิสระปกครองตนเองมาตั้งแต่สมัยที่ราชวงศ์มังราย จนกระทั่งตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าใน พ.ศ. 2101 และกลายเป็นเมืองขึ้นของราชอาณาจักรไทยใน พ.ศ. 2317

ส่วนภาพแทนความจริงของล้านนาในการรับรู้ของกลุ่มคนที่อยู่ในวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ หรือกลุ่มวัฒนธรรมหลักของสังคม หญิงสาวชาวล้านนาถูกมองว่าคำด้อยเป็นหญิงลาวและใจง่าย การรับประทานข้าวเหนียวของชาวล้านนาทำให้เกิดคร้าน การนำเพียงหมากเหมียงใส่พานพร้อมข้าวตอกดอกไม้รูปเทียนไปขอพรผู้ใหญ่โดยไม่มีสิ่งของมีค่าไปเป็นของขวัญเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม

จากภาพความจริงของล้านนาดังกล่าว ผู้ส่งสารเลือกนำเสนอคุณสมบัติล้านนาในบางประการและลดทอนอัตลักษณ์เหล่านี้เพื่อให้ผู้รับสารสามารถจดจำได้ง่าย กลายเป็นอัตลักษณ์ของล้านนาผ่านเพลงโฟล์กซองของคำเมืองจำนวน 51 เพลง ได้แก่ เพลงเจ้าดวงดอกไม้ ลานนาบ้านบนดอย เดินดง (ขอพระลอ) บ้านป่าเมืองดอย ลำนำแห่งขุนเขา ล่องแม่ปิง กลิ่นเอื้องเสียงซึ่งเอื้องฝิ่ง-จันผา แพงพวยบานตลอด กุหลาบดอย เจ็ดร้อยปีเชียงใหม่ กาสะลองร่วงแล้ว ล่องแม่ปิง ลุงตำคำ หมูเฮา ยินดีต้อนรับ กลับบ้านไม่ได้ คนลูงตั้ง หล่ายดอย ลูกข้าวนี้ แม่ค้าปลาจ่อม คนหน้าง้าว เสเลเมา ม่อฮ่อม แอ้วสาว แก้งเนี้ย ของกินคนเมือง น้อยใจยา เสริมะก้องต้องสาวบ้านป่า สาวมอเตอร์ไซค์ ล้านนา สาวเชียงใหม่ อู้อยคำ มิคะ จ้างมันเต๊อะ ขมุไล่ควาย ลำนำแห่งขุนเขา เสริมะก้องต้อง สับปะลี้ซึ่คู้ย เป็นฮักตัว พี่สาวครับ มะเมียะ หนุ่มสาวชาวดอย บ้านบนดอย ฮานี่บ่าเฮ้ย หนุ่มเชียงใหม่ สามลื้อ และแตกหนุ่ม ซึ่งปรากฏอัตลักษณ์ของล้านนาที่มีวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม สภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่ดิงาม ดังนี้

ล้านนามีธรรมชาติที่สวยงามทั้งป่าไม้ ไม้ดอก แม่น้ำสายสำคัญให้ความสดชื่นเย็นสบาย ภูมิประเทศเป็นดอยสูงสลับกับโค้งขุนเขาซับซ้อนทำให้เวลาตะวันลับเหลี่ยมเขากลายเป็นภาพที่

สวยงามมาก เมฆลอยเต็มท้องฟ้า ท้องนาเขียวขจี นกกาบินร่อนและมีควันไฟลอยตามลม ลมพัดเย็นสบาย เสียงจากธรรมชาติไพเราะ ในฤดูหนาวอากาศจะหนาวเย็นจนกระทั่งมีหมอกเป็นฝอย คนเมืองรักสงบ ไม่ชอบความเจริญทางวัตถุและความสับสนวุ่นวาย มีเหตุผล ไม่อาฆาตเคັน ไม่เอาเปรียบ บุคลิกผู้อื่น รักท้องถิ่น กตัญญู ใจคอหนักแน่นไม่เอนเอียง จริงใจ ตรงไปตรงมา ชอบคนจริงใจ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่นเสมอ น่ารัก ยิ้มแย้มแจ่มใส ทักทายทุกคนแม้ไม่รู้จักไม่เคยพูดคุยกันและใจบุญ คนในท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อมีผู้ใดเดือดร้อนก็จะช่วยเหลือกัน มีน้ำใจดีงามห่วงใยผู้อื่น ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ผู้หญิงที่แต่งงานมีครอบครัวจะต้องทำหน้าที่ของตนเองทั้งทำงานครัว บริหารการเงินในครอบครัว และต้องปฏิบัติต่อสามีอย่างอ่อนน้อม เข้านอนที่หลังตื่นก่อน ไม่เชื่อคำพูดของคนนอก และจิตใจไม่ฟุ้งซ่าน

ล้านนาเป็นดินแดนที่มีวัฒนธรรมภาษาของตนเองคือวัฒนธรรมคำเมืองที่คนล้านนากลากภูมิใจและเป็นภาษาที่ใช้สื่อสารในสังคม การแต่งกายของล้านนาผู้ชายสวมเสื้อหม้อฮ่อม นุ่งเตี่ยวสะคอหรือสวมสะโพรง ส่วนคนแก่นิยมห่มผ้าดอง ซึ่งเครื่องแต่งกายเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นเครื่องแต่งกายที่ฝ่ายหญิงทอด้วยตนเอง คนล้านนารับประทานข้าวเหนียวหนึ่งเป็นอาหารหลัก และมีอาหารพื้นเมืองที่หลากหลาย ได้แก่ แกงหอย แกงปี แกงเนื้อ ต้มยำปลาเพี้ย แกงแคจิ้นวัว แกงหน่อไม้ซาง แกงผักเชียงดาใส่ปลาแห้ง แกงบอน แกงตุน แกงหยวกกล้วย แกงเห็ด แกงมะค้อน ก้อม แกงอ่อมเครื่องใน แกงผักเฮียดล่อ แกงฮังเล แกงโสะ คั้วมะถั่วปู คั้วผักกุ่มดอง ข้าวจีไก่ย่าง ลาบควาย ลาบวัว ลาบไก่ ลาบปลาสร้อย หลู้เพี้ย ก้อยปลาตุก หนังก้า คั้วหมี ต้มมะหนูน ย่าเตา ช้ามะเขือผ้อย ย่าหน่อไม้ ย่าจิ้นไก่ ส้มตำ ย่าสาหร่ายใส่มะเขือเปราะ ปลานึ่ง น้ำพริกแมงดา น้ำพริกอ่อง น้ำเมียง น้ำดำ น้ำพริกอีเก้ น้ำพริกหนุ่ม ซึ่งการรับประทานอาหารบางครั้งจะต้องรับประทานกับเครื่องเคียง ได้แก่ หน่อไม้ ผัก พริก หอม ผักกาด สะเดา วัฒนธรรมอาหารของล้านนานั้นมีวิธีการถนอมอาหารที่เป็นลักษณะเฉพาะ ได้แก่ ปลาจ่อม หนังกอง แคนหมู ใส่อ้วนหมู หนังกองน้ำปู เนื้อแดดเดียว อาหารว่างคือส้มโอจิ้มน้ำพริก เครื่องดนตรีพื้นบ้านล้านนา ได้แก่ สะล้อ ซอ ซึง ขลุ่ย และพิณ รูปแบบการขับร้องเพลงพื้นบ้าน ได้แก่ การร้องเพลงจ้อย และการคำวซอ ประเพณีของล้านนา คือ ประเพณีอู่สาว ประเพณีงานปอยหลวง ประเพณีงานปอยน้อยหรือปอยบวชลูกแก้ว ประเพณีแห่ครัวตาน ประเพณีงานหมั้นและงานแต่งงาน ประเพณีออกพรรษา ประเพณีงานศพที่มีการดื่มสุราในงานศพและการอ่านพระธรรม ประเพณีการต้อนรับแขกด้วยหมาก เมียง บุหรี่ ประเพณีมิละของชาวเขาเผ่าอีเก้อ การดำรงชีวิตของคนล้านนานั้นมุ่งเน้นที่การกระทำของตนเอง โดยไม่สนใจคำพูดของผู้อื่น หากตนเองทำทุกอย่างดีที่สุดแล้ว ผู้อื่นจะไม่สามารถทำลายความรู้สึกได้ ทุกคนมีความสุขสนุกสนานอยู่ในตัวเอง เมื่อ

มีงานที่รวมกลุ่มกันก็จะมีการละเล่นที่สนุกสนาน มีการฟ้อนรำ ดมสุรา และช่วยกันประกอบอาหารเพื่อรับประทานร่วมกัน คนล้านนานิยมไปทำบุญไหว้พระและเข้าวัดฟังธรรมในวันพระ เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เช่น ความยากจนเกิดจากการทำกรรม การได้เกิดในแผ่นดินล้านนาร่วมกัน คือการได้ทำบุญร่วมกันมา ความเชื่อเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ และความเชื่อเรื่องบุญบารมี เช่น การมีช้างคู่บุญบารมี (ช้างที่ดีคือช้างที่มีลักษณะงาสีขาว) ความดีของคนล้านนาหมายถึงการเป็นคนที่มีความงาม ความมีน้ำใจ ในทางตรงกันข้ามคนที่ไม่ดี คือ คนสับปรับ อดตัว แสดงท่าทาง โอ้อวด ปากหวาน มือไว ใจดี ชอบหลอกลวงผู้หญิง การใช้ชีวิตคู่ของคนเมื่อนั้นจะต้องทำตามประเพณีไม่ชิงสุกก่อนห่าม คนที่อยู่ด้วยกันโดยไม่ได้แต่งงานจะเป็นที่ติฉินนินทาของผู้อื่น ผู้หญิงนิยมบุคคลที่มีฐานะ คนล้านนานิยมคบหาผู้หญิงที่อายุมากกว่าในบางช่วงเวลาของสังคม เจ้านายของล้านนาถือเป็นกลุ่มคนที่มีฐานะทางสังคม ดังนั้นการแต่งงานของเจ้านายผู้ที่มีเชื้อเจ้าสืบเชื้อสายมาของล้านนาจะต้องแต่งงานกับเชื้อเจ้าด้วยกันหรือผู้ที่มีฐานะเท่าเทียมกันเท่านั้น คนล้านนามีค่านิยมในเรื่องเชื้อชาติ ไม่นิยมแต่งงานกับคนในท้องถิ่นอื่น คนพื้นราบจะไม่แต่งงานกับชาวเขา และชาวเขาคคนละเผ่าจะไม่แต่งงานกัน คนล้านนายกย่องผู้ที่อาศัยอยู่ในเวียง (เมือง) ว่าเป็นคนที่อยู่ในที่ที่มีความเจริญ นอกจากนี้คนล้านนายังมีอิสระในตนเอง รักความสนุกบันเทิง มีค่านิยมที่ว่าคนในสังคมควรที่จะดูแลกันอย่างใกล้ชิด การแสดงออกควรจะงดงามทั้งกายและวาจา และรักนวลสงวนตัว

ล้านนามีเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเองโดยไม่ต้องอาศัยระบบการแลกเปลี่ยนด้วยเงินตรา เช่น ปลูกข้าวเพื่อให้ได้ข้าวรับประทาน หาลาจากลำห้วยเพื่อให้ได้อาหาร ปลูกฝ้ายเพื่อให้ได้เสื้อผ้าใส่และทอผ้าใส่เอง คนล้านนานิยมการเดินทางด้วยจักรยาน เดินเท้า รถสามล้อถีบ และปฏิเสธเศรษฐกิจแบบทุนนิยมซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหาต่อสังคมและวัฒนธรรม อาชีพของคนล้านนาคือการทำนาที่พึ่งพาตนเองทุกขั้นตอน ตั้งแต่การไถ พรวน ดำ และเกี่ยว การทำสวนได้แก่ สวนลำไย ชมพู่ สตรอเบอร์รี่ ผักกาด ถั่วพักยาว ปอ สัตว์เลี้ยงได้แก่ ควาย ไก่ วัว ห่าน ซึ่งส่วนใหญ่มีไว้ใช้งานและไว้ใช้รับประทานในครัวเรือน ส่วนการค้าขายนั้น คนล้านนาไม่นิยมยึดการค้าขายเป็นอาชีพหลัก แต่จะแลกเปลี่ยนสินค้าเป็นเงินตราตามระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเมื่อผลิตผลเหลือจากการรับประทานเท่านั้น แหล่งที่มาของอาหารได้จากธรรมชาติและต้องการเอง ประกอบอาหารเอง คนล้านนาไม่นิยมซื้ออาหารรับประทาน หากจำเป็นต้องออกนอกบ้านก็จะห่อข้าวด้วยผ้าต้องไปรับประทานด้วย นอกจากนี้ยังปรากฏภาพของคนล้านนาที่ไม่นิยมอาหารตะวันตก เช่น เนื้อสัน-ผัดน้ำมันหอย น้ำอัดลม (โคล่า แพนด้า เป๊ปซี่) การปฏิเสธสังคมสมัยใหม่ที่เริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ได้แก่การปฏิเสธเครื่องอำนวยความสะดวก เช่น ทีวี น้ำปะปา ไฟฟ้า การปฏิเสธสถานบันเทิง เช่น โรงหนัง โรงนวด บาร์ การปฏิเสธสิ่งของที่ไม่จำเป็นในชีวิตประจำวัน เช่น น้ำหอม

น้ำปรุงรูกางเกงยีนส์ยี่ห้อต่างๆ (ลีวาย แรงค์เรอร์) เงินไม่ใช่ปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของสังคมล้านนา ที่อยู่อาศัยที่สร้างจากวัสดุธรรมชาติ เช่น หลังคาทำจากใบตองตึงหรือหญ้าคา และขนาดของที่อยู่อาศัยมักจะเป็นกระท่อมขนาดเล็กเน้นความพอเพียง

ประวัติศาสตร์ทางการเมืองการปกครองของล้านนาเริ่มตั้งแต่สมัยหริภุญไชย เขตลางค์-ละคอน พญามังราย พญาติโลกราช เจ้าเจ็ดตน เจ้ากาวิละ และเจ้าคำราร์ศรี โดยความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างล้านนากับรัฐชาติไทยปรากฏจากเรื่องราวเหตุการณ์ความรักระหว่างมะเมียะหญิงสาวชาวพม่ากับเจ้าน้อยสุขเกษมชนชั้นปกครองของล้านนา

การนำเสนอสารของผู้ส่งสารจึงเป็นการสร้างอัตลักษณ์ล้านนาที่เลือกนำเสนอภาพแทนความจริงของล้านนาอันสวยงามและน่าประทับใจ ซึ่งตรงกับภาพความจริงของล้านนาในยุคดั้งเดิม ทั้งนี้การนำเสนอภาพล้านนาของผู้ส่งสารไม่ได้นำเสนอภาพแทนความจริงของล้านนาในยุคดั้งเดิมทั้งหมด แต่เป็นการเลือกนำเสนอเพียงบางส่วนเพื่อให้ง่ายต่อการจดจำ ได้แก่ ล้านนามีธรรมชาติที่สวยงาม คนเมืองน่าประทับใจทั้งในแง่ของลักษณะนิสัยภายในและรูปร่างหน้าตาภายนอก ส่วนรูปแบบความสัมพันธ์ในครอบครัวของล้านนากล่าวถึงเฉพาะการปฏิบัติตัวของผู้หญิงที่แต่งงานมีครอบครัว แต่ผู้ส่งสารไม่ได้นำเสนอการปฏิบัติตัวของเพศชายที่วาระหว่างสามีและภรรยาจะมีลักษณะของความปรองดอง ล้านนามีวัฒนธรรมภาษาคำเมือง วัฒนธรรมดนตรี-นาฏศิลป์ และประเพณีที่ดีงามเช่นประเพณีการอุ้มสาว ประเพณีงานปอยหลวง ประเพณีงานปอยน้อย หรือปอยบวชลูกแก้ว ประเพณีแห่ครัวตาน ประเพณีออกพรรษา ด้านค่านิยมปรากฏค่านิยมเกี่ยวกับความเป็นผู้มีอิสระในตนเอง ค่านิยมในความสนุกบันเทิง ค่านิยมทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ค่านิยมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น ค่านิยมเกี่ยวกับการแสดงออกภายนอกของคนในสังคมควรจะงดงามทั้งกายและวาจา การนำเสนอภาพเศรษฐกิจของล้านนาที่เป็นเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเองโดยการกำหนดเงื่อนไขให้ผู้รับสารมองสังคมล้านนาที่มีระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงว่าเป็นสังคมที่มีความสุข สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และเลือกที่จะไม่นำเสนอภาพของความยากลำบากของกลุ่มคนที่จะต้องเช่าที่นาของผู้อื่นในราคาที่สูง รวมทั้งไม่ปรากฏการนำเสนอระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมทั้งอุตสาหกรรมในครัวเรือน และอุตสาหกรรมขนาดเล็กที่เริ่มรุ่งเรืองจากกิจการการท่องเที่ยวในภาคเหนือ ซึ่งภาพแทนความจริงของล้านนาเหล่านี้ส่วนใหญ่สอดคล้องกับการรับรู้ของกลุ่มผู้รับสารทั่วไป

การนำเสนออัตลักษณ์ล้านนาที่อาจถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดีโดยการกำหนดเงื่อนไขการรับรู้ต่างๆ ได้แก่ การนำเสนอประเพณีงานศพที่มีการดื่มสุราในงานศพ ค่านิยมเรื่องฐานะ ค่านิยมเกี่ยวกับอายุของกลุ่มคน โดยกำหนดเงื่อนไขการรับรู้ผ่านอารมณ์ขันเพื่อให้กลายเป็นเรื่องตลก คือทั้งการดื่มสุราในงานศพ คนที่นิยมฐานะมากกว่าความดีเช่นสาวมอเตอร์ไซค์ การนิยมผู้ที่มีอายุ

มากกว่าเช่นพี่สาวครับ พฤติกรรมของผู้ที่มีค่านิยมเช่นนี้ล้วนแต่แสดงออกในมุมมองของความสนุกสนานและความตลกขบขันทั้งสิ้น การนำเสนอเรื่องราวความขัดแย้งการเมืองผ่านความรักระหว่างมะเมียะและเจ้าน้อยสุขเกษม โดยการกำหนดเงื่อนไขการรับรู้ว่าเป็นเรื่องของเวอร์รณค่านิยมเรื่องชนชั้นทางสังคมของล้านนา และค่านิยมเรื่องเชื้อชาติระหว่างล้านนากับพม่า โดยผู้ส่งสารนำเสนอสารเพียงว่า “มันเป็นเรื่องของกรรมเวรเขา” “ผิดประเพณีสืบมาต้องร้างราแยกทาง” และเลือกที่จะไม่นำเสนอความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างรัฐชาติไทยกับล้านนา และพม่ากับอังกฤษ ที่เกรงว่าเจ้าน้อยสุขเกษมซึ่งเป็นผู้ที่มีสิทธิจะได้เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ในอนาคตหากภรรยาเป็นชาวพม่า ซึ่งเคยยึดครองล้านนาเป็นเวลานานถึง 216 ปี (พ.ศ. 2101-2317) อาจส่งผลต่อสถานะที่ล้านนาเป็นเมืองขึ้นของรัฐชาติไทยได้

การนำเสนอภาพความจริงของล้านนาเพื่อแก้ไขอัตลักษณ์ที่ไม่ดีซึ่งกลุ่มคนในวัฒนธรรมหลักและกลุ่มคนในวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ รับรู้ ได้แก่ การเลือกนำเสนอวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับล้านนาและนำเสนอภาพหญิงสาวล้านนา ทั้งวรรณกรรมเรื่องสาวบัวบาน วรรณกรรมเรื่องลิลิตพระลอ วรรณกรรมเรื่องสาวเครือฟ้า สารที่นำเสนอคือการกล่าวหาว่าภาพแทนความจริงเกี่ยวกับหญิงสาวล้านนาซึ่งกลุ่มคนในวัฒนธรรมหลักมองผ่านวรรณกรรมเป็นภาพที่ไม่ดี เช่นนั้นหญิงสาวล้านนาจึงไม่ควรที่จะประพฤติปฏิบัติตนเช่นที่ปรากฏในวรรณกรรมเหล่านี้ และหญิงสาวล้านนาจะต้องมีค่านิยมเรื่องการรักษาวลสงวนตัวเพื่อความเหมาะสม การเลือกนำเสนอภาพการแต่งกายของล้านนาในยุคที่ 2 ของการแต่งกายคือ การแต่งกายในยุคที่ผู้ชายในล้านนาหันมานิยมเสื้อคอกลมแบบจีนและสวมกางเกงจีนที่เรียกว่าเตี๋ยวสะดอ เนื่องจากภาพการแต่งกายของล้านนาในดั้งเดิมที่ทั้งหญิงและชายชาวล้านนาไม่นิยมสวมเสื้อผ้าท่อนบนของร่างกายเป็นอัตลักษณ์ที่กลุ่มคนวัฒนธรรมหลักมองว่าไม่มีวัฒนธรรมด้วยเปิดเผยร่างกายในที่สาธารณะมากเกินไป การเลือกนำเสนอวัฒนธรรมอาหารของล้านนาที่แม้ว่าคนล้านนาจะรับประทานข้าวเหนียวเป็นอาหารหลักแต่ว่าล้านนายังมีอาหารพื้นเมืองหลากหลายชนิดที่น่าสนใจและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น โดยนำเสนอวัฒนธรรมอาหารของล้านนาที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมอาหารแบบดินเนอร์ชั้น โตก อาทิ แกงฮางเล แคนหมู น้ำพริกอ่อน และมีการนำเสนอภาพของอาหารล้านนาที่คนทั่วไปยังไม่รู้จักอีกหลายชนิด โดยเฉพาะในเพลงของกินคนเมือง ปรากฏภาพอาหารล้านนาถึง 32 ชนิด บางชนิดเป็นอาหารพื้นบ้านที่ถูกลืมเลือนจนกระทั่งแม้แต่คนล้านนาก็ไม่รู้จัก เช่น น้ำพริกอีเก้ และน้ำดำ ทั้งนี้การนำเสนอวัฒนธรรมอาหารเป็นการนำเสนอภาพความจริงภายใต้เงื่อนไขที่ผู้ส่งสารกำหนดขึ้นให้ผู้รับสารมองวัฒนธรรมอาหารของล้านนาในแง่ที่ว่าล้านนามีวัฒนธรรมอาหารของตนเอง วัฒนธรรมดังกล่าวมีความเป็นมาที่ยาวนาน และล้านนามีอาหารมากมายหลายชนิด โดยเลือกที่จะไม่นำเสนอภาพของวัฒนธรรมอาหารที่ถูกลืมเลือน การนำเสนอประเพณีการต้อนรับแขกโดย

นำเสนอภาพความจริงของคนล้านนาที่ต้อนรับผู้มาเยือนด้วยหมาก เมี่ยง บุหรี่ซึ่งถือว่าเป็นการให้เกียรติไม่ใช่นิสัยเห็นแก่ตัวอย่างที่กลุ่มคนในวัฒนธรรมหลักเข้าใจ และการนำเสนอประเพณีงานหมั้นและงานแต่งงานที่มีอัตลักษณ์มีการสู่ขอกันตามประเพณีแม้จะไม่เน้นเกี่ยวกับเรื่องสินทอทองหมั้น แต่ก็ยังเป็นประเพณีที่มีแบบแผน เช่น การที่บิดา-มารดา ต้องเป็นผู้ปูที่นอนให้เจ้าบ่าว - เจ้าสาวแทน ซึ่งถึงแม้จะเป็นประเพณีที่แตกต่างจากประเพณีของกลุ่มคนวัฒนธรรมหลักและกลุ่มคนวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ แต่ก็มิระบบระเบียบและขั้นตอนสอดคล้องกับวิถีชีวิตของท้องถิ่น

สรุป การนำเสนอสารภาพความจริงของคนล้านนาที่ปรากฏถึงลักษณะของสังคมในอุดมคติคือ มีสิ่งแวดล้อมสวยงาม ความสัมพันธ์ของคนในสังคมเป็นลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีวัฒนธรรมที่งดงามและมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากวัฒนธรรมหลักของสังคม มีระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเอง และเคยมีอิสระปกครองตนเองมาเป็นเวลายาวนาน เป็นอัตลักษณ์ของล้านนาที่ผู้ส่งสารเลือกดึงเฉพาะคุณสมบัติที่เป็นข้อดีของล้านนาออกมา จากนั้นจึงลดทอนอัตลักษณ์ดังกล่าวเพื่อให้จดจำง่ายโดยการนำเสนอเพียงบางส่วนของภาพความจริงล้านนาในยุคดั้งเดิมที่งดงาม การนำเสนออัตลักษณ์ของล้านนาที่อาจถูกมองว่าไม่ดีผ่านกลยุทธ์การกำหนดเงื่อนไขการรับรู้ต่างๆ เพื่อไม่ให้กลุ่มผู้รับสารลดทอนหรือสับสนวัฒนธรรมล้านนาในแง่ลบ ได้แก่ การมองเป็นเรื่องตลกขบขันและเป็นเรื่องของค่านิยมเกี่ยวกับเวรกรรม ชนชั้นและเชื้อชาติ และสุดท้ายการนำเสนออัตลักษณ์ของล้านนาที่กลุ่มผู้รับสารในวัฒนธรรมหลักและวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ รับรู้ว่าเป็นอัตลักษณ์ที่ไม่ดีงาม เพื่อแก้ไขภาพแทนความจริงเดิมที่เป็นภาพในแง่ลบของล้านนา โดยกำหนดเงื่อนไขการรับรู้ว่าอัตลักษณ์ดังกล่าวคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ทั้งภาพลักษณ์ของหญิงล้านนาที่ใจง่าย การแต่งกายที่ไม่เหมาะสม วัฒนธรรมอาหารที่แตกต่างต่าง ประเพณีและวัฒนธรรมที่ไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยกลาง เพื่อสร้างอัตลักษณ์ล้านนาที่งดงามและมีคุณค่าอย่างแท้จริง ทั้งนี้เมื่อนำอัตลักษณ์ดังกล่าวไปเทียบเคียงกับภาพล้านนาในยุคของการพัฒนา (ซึ่งเกิดจากความพยายามเปลี่ยนแปลงล้านนาของรัฐบาลไทยในด้านต่างๆ) ที่เป็นคู่ตรงข้าม จึงสามารถเทียบเคียงคุณค่าวัฒนธรรมล้านนาให้เทียบเท่ากับวัฒนธรรมไทยกลาง เป็นกระบวนการสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรมล้านนาเพื่อสร้างความหมายให้กับวัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสาร

2) การนำเสนอภาพล้านนาในยุคของการพัฒนา

ล้านนาเริ่มเปลี่ยนแปลงจากยุคดั้งเดิมเป็นยุคของการพัฒนาอย่างชัดเจนเมื่อมีความพยายามเปลี่ยนแปลงล้านนาให้กลายเป็นเมืองท่องเที่ยว ระหว่างทศวรรษที่ 2480-2500 ส่งผลให้เกิดทัศนคติที่ชื่นชมหลงใหลความงดงามน่าอยู่ของล้านนาและกำเนิดของวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์ ล้านนากลายเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว ศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมและการศึกษา แหล่งพักผ่อน การพา

แขกบ้านแขกเมืองมาเที่ยวชม มีการจัดแสดงศิลปวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์มากขึ้น ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของล้านนาเป็นอย่างมาก อาทิ การสร้างที่พักริมน้ำปิงจำนวนมากจนกระทั่งนำมาสู่การบุกรุกพื้นที่ริมน้ำปิงโดยกลุ่มนายทุนผู้มีอิทธิพล การลงทุนสร้างอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กเป็นอาคารสูงที่บดบังภูมิทัศน์ของเมืองเชียงใหม่หลายแห่ง การขยายตัวเมืองเชียงใหม่โดยการรื้อทำลายกำแพงเมืองเมืองโบราณด้วยต้องการขยายถนนหน้าอาคารร้านค้าให้กว้างขวางเพื่อจะได้มีพื้นที่สำหรับการค้าขาย และการล่อลวงหญิงสาวชาวล้านนาไปเป็นโสเภณี

การส่งข้าราชการประจำจากรัฐชาติไทยมาดำรงตำแหน่งในล้านนา ส่งผลให้วัฒนธรรมของคนล้านนาเริ่มกลายเป็นแบบวัฒนธรรมไทยกลาง ตามรูปแบบการเคลื่อนเข้ามาของอำนาจและบุคคลที่เข้ามาบริหารราชการและออกคำสั่งบริหารบ้านเมือง ส่งผลให้วัฒนธรรมล้านนาขาดอำนาจทางการเมืองและกลายเป็นวัฒนธรรมที่มีฐานะด้อยกว่า ถูกดูหมิ่น ไม่มีการยอมรับมากขึ้นและค่อยๆ สูญหายไปไปในที่สุด รวมทั้งจากการพัฒนาด้านการศึกษาที่รัฐบาลสยามเริ่มสอนตัวหนังสือภาษาไทยกลางตั้งแต่ปี พ.ศ. 2442 ทำให้เกิดการสูญสิ้นภาษาคำเมืองในท้องถิ่นอย่างสิ้นเชิง คนล้านนาไม่รู้ทั้งอักษรล้านนาและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ส่วนการเปลี่ยนแปลงด้านการแต่งกายของล้านนาเริ่มเปลี่ยนเป็นรูปแบบการแต่งกายแบบสากลนิยมในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม คือผู้ชายสวมกางเกงทรงตะวันตก ใส่เสื้อผูกเนคไทน์ สวมเสื้อนอก และสวมรองเท้าหนัง ผู้หญิงสวมเสื้อไม่มีแขน และสวมกระโปรงครึ่งน่อง สวมถุงน่องรองเท้ามีส้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2496-2501 เกิดรูปแบบการแต่งกายด้วยเสื้อหม้อห้อมและการรับประทานอาหารที่เรียกว่า “ขันโตกดินเนอร์” จากการสร้างวัฒนธรรมของนักธุรกิจและปัญญาชนชาวเชียงใหม่ที่สำคัญ คือนายไกรศรีนิมมานเหมินทร์ และประเพณีต่างๆ ของล้านนามีการเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวิถีชีวิต มีเพียงบางประเพณีที่ยังคงสืบต่อกันเรื่อยมาจนปัจจุบัน คือ ประเพณี “รดน้ำคำหัว” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีสงกรานต์ในล้านนา

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจของล้านนาเกิดขึ้นครั้งแรกประมาณ พ.ศ. 2500 พ่อค้าชาวจีนและเจ้านายฝ่ายเหนือเริ่มมองเห็นช่องทางธุรกิจจากการขยายตัวทางการค้าหลังทศวรรษ 2510 พ่อค้าชาวจีนจึงออกมาจับซื้อข้าวและผลผลิต เปิดร้านขายของในศูนย์กลางของชุมชนที่เป็นตลาดแรกเริ่มและออกเงินกู้แก่ชาวบ้าน ส่วนเจ้านายและขุนนางใช้ได้อำนาจเข้าจับจองและเข้าครอบครองที่ดินของชาวบ้านทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ และเกิดภาวะที่ดินราคาแพง จนกระทั่งชาวบ้านบางรายตัดสินใจเลิกอาชีพทำนาเพราะราคาที่ดินสูงขึ้นมาก การขายที่ดินนี้ส่งผลให้ชาวล้านนาต้องซื้อข้าวซึ่งเป็นอาหารหลักรับประทาน ประกอบกับเกิดการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบเสรีที่เปิดประเทศและส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศของรัฐไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 และการประกาศใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504-

2509 และการที่กองกำลังฝ่ายคอมมิวนิสต์ไทยในภาคเหนือเพิ่มการสู้รบตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2510 ส่งผลให้มีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคม การค้าและการผลิตขยายตัวในล้านนาและทุกภาคของประเทศ และเศรษฐกิจเสรีแผ่ขยายถึงชนบทห่างไกลมากขึ้น ระบบเศรษฐกิจของล้านนาจึงเปลี่ยนแปลงจากระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองเป็นระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม ที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ การขายที่ดินของเกษตรกรและการให้ความสำคัญกับการค้าขายกับนักท่องเที่ยวของคนล้านนา บริเวณถนนช้างคลานซึ่งเคยเป็นพื้นที่ชุมชนของชาวมุสลิม เป็นโรงเรียนจีนและเป็นพื้นที่ที่ไม่มีการลงทุนทางธุรกิจมากนักถูกดัดแปลงให้เป็นตลาดขายสินค้าพื้นเมืองในเวลา กลางคืนและกลายเป็นแหล่งที่นักท่องเที่ยวทั้งคนไทยและต่างประเทศจะต้องไปเดินซื้อสินค้า วัฒนธรรมเป็นของที่ระลึก และเห็นชาวเขาที่แสดงตัวตนผ่านพื้นที่และเสนอขายสินค้า

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยกับอาณาจักรล้านนาเริ่มตั้งแต่การที่ล้านนาตกเป็นประเทศราชของสยามในปี พ.ศ. 2317 จากที่เคยมีรูปแบบการปกครองแบบนครรัฐสืบต่อกันมาหลายสมัย มีชนชั้นปกครองของตนเอง จนกระทั่งรัฐไทยเริ่มปฏิรูปการปกครองส่งผลให้ล้านนามีฐานะเป็นเพียงมณฑลหนึ่งของรัฐชาติไทย ในปี พ.ศ. 2411 และอยู่ในฐานะจังหวัดหนึ่งของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2476 ทั้งนี้รัฐไทยได้ลดทอนอำนาจชนชั้นปกครองล้านนาอย่างเป็นขั้นตอน เริ่มจากการส่งข้าหลวงมาประจำที่เชียงใหม่เป็นการลดความสำคัญของอำนาจเจ้าเมืองเชียงใหม่ ส่งผลให้ชนชั้นปกครองสูญเสียความชอบธรรมในการปกครองและสูญเสียฐานะทางเศรษฐกิจจากการสัมปทานไม้สัก ต่อมามีการกำหนดรายได้ให้เจ้าเมืองและเจ้านายบุตรหลานส่งผลให้เจ้าเมืองมีฐานะเป็นเพียงข้าของแผ่นดินสยาม สุดท้ายการถอดถอนเจ้านายท้องถิ่นและการบรรจุข้าราชการจากส่วนกลางแทนส่งผลให้อำนาจของชนชั้นปกครองล้านนาสิ้นสุดลง ผู้ที่มีอำนาจในการปกครองคือผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นตัวแทนของรัฐชาติไทย อาทิ ข้าหลวง ผู้ว่าราชการจังหวัด กำนันและผู้ใหญ่บ้าน จากอำนาจการเมืองการปกครองดังกล่าวส่งรัฐชาติไทยจึงสามารถบังคับให้โรงเรียนทุกโรงเรียนในล้านนาสอนหนังสือเป็นภาษาไทยกลางและจัดตั้งระบบเกี่ยวกับการปกครองสงฆ์ ซึ่งส่งผลต่อการถูกลดคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมคำเมืองเป็นอย่างมาก

จากภาพความจริงของล้านนาดังกล่าว ผู้ส่งสารเลือกนำเสนอคุณสมบัติล้านนาในบางประการและลดทอนอัตลักษณ์เหล่านั้นเพื่อให้ผู้รับสารสามารถจดจำได้ง่าย กลายเป็นอัตลักษณ์ของล้านนาผ่านเพลงโฟล์กซองของคำเมือง จำนวน 23 เพลง ได้แก่ เพลงสาวบ้านป่า สองเฒ่า คอยเลี้ยง แม่น้ำปิง สาวโรงบ่ม อู้อยู่คำ กาซะลองร่วงแล้ว แม่น้ำปลาจ่อม แดกหนุ่ม คุณนายคายนูน สาวบ้านป่า ยินดีต้อนรับ เชาวว่าหากิน ซอของแปง เสรีจมะก้องด้อง ควายหางาน สาวเชียงใหม่ ขมุไล่ควาย นายบุญทัน บ่มีหยั่งสักอย่าง สามล้อ และแอ้วสาว ซึ่งปรากฏอัตลักษณ์ล้านนาในยุคของการพัฒนาที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งสภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง แตกต่าง

จากภาพล้านนาในยุคดั้งเดิมที่มีสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองดั้งเดิม เพื่อสร้างคู่ตรงข้ามระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ดั้งเดิมกับวัฒนธรรมซึ่งเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่สมควรของล้านนา ดังนี้

สังคมล้านนาที่เปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมและระบบการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวทำให้ธรรมชาติที่เคยสวยงามน่าอยู่ของล้านนาเปลี่ยนไป เกิดโรงเลื่อยที่ตัดไม้ทำลายป่า เผ่าป่าปลูกยูคาลิปตัส แม่น้ำที่เคยสวยงามเป็นเส้นทางค้าขายและเป็นแหล่งอาหารกลับเน่าเหม็น แห้งขอด คนในสังคมที่เดิมเคยมีความสัมพันธ์กันแบบพี่น้องกลายเป็นสังคมที่ไม่มีความจริงใจ เริ่มมีการหลอกลวงผู้หญิงไปเป็นโสเภณี เกิดการย้ายถิ่นเพื่อการประกอบอาชีพ ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของคนในสังคม ทำให้ครอบครัวแตกแยก คนในวัยทำงานต้องออกไปทำงานนอกบ้านหรือย้ายถิ่นไปทำงานที่เมืองหลวง ท้องถิ่นเหลือเพียงคนแก่ที่มีชีวิตเรียบง่ายทำหน้าที่ดูแลบ้านและลูกหลาน เด็กเป็นกลุ่มบุคคลที่ถูกทอดทิ้งให้อยู่กับคนแก่หรือรุนแรงจนกระทั่งถูกทอดทิ้งให้ดูแลตนเองตามลำพัง ชาวเขาที่เคยใช้ชีวิตอยู่บนดอยแบบเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งยาง ไข่ ลิซอ อีโก้ มัง กลับเปลี่ยนมายึดอาชีพค้าขายอยู่ในที่บาร์ซาร์ซึ่งเป็นตลาดขายสินค้าในเวลากลางคืนของจังหวัดเชียงใหม่ที่เน้นขายสินค้าให้กับกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติ

จากวัฒนธรรมการแต่งกายในสังคมล้านนาดั้งเดิม ผู้ชายแต่งกายด้วยกางเกงเตี้ยสะดอ ขาวว เสื้อหม้อห้อม กลายเป็นการแต่งกายตามแบบอย่างวัฒนธรรมตะวันตกคือนิยมใส่กางเกงยีนส์ลีวาย เสื้อแจ็คเก็ต ส่วนผู้หญิงในสังคมล้านนาสมัยใหม่จะนิยมแต่งหน้า ทาปาก ซึ่งการแต่งกายดังกล่าวบางครั้งไม่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตจนกลายเป็นเรื่องขบขัน เช่น การสวมกระโปรงยาวกรวยกรวย และใส่รองเท้าส้นสูงไปท่องเที่ยวทำให้หกล้ม เป็นต้น คนตรีของล้านนาที่เปลี่ยนไปจากเดิมที่มีวัฒนธรรมด้านดนตรีของตนเอง ทั้งเครื่องดนตรีพื้นบ้าน เช่น ซอ สะล้อ ซึ่งหรือท่วงทำนองของคนตรีพื้นบ้าน เช่น การร้องเพลงซอ ยุคนี้ดนตรีท้องถิ่นเริ่มไม่ได้รับความนิยม คนในสังคมมีความต้องการสิ่งที้นอกเหนือจากปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิต เช่น รถมอเตอร์ไซค์ เครื่องเสียง การไปเที่ยวไปสถานบันเทิง การไปเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวที่คนต่างชาตินิยมอย่างพญา และจากการกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทำให้มีคนจากหลากหลายชาติเข้ามาในสังคม ส่งผลให้บางกลุ่มทำลายวัฒนธรรมที่ดั้งเดิม หรือฮึดฮอดเก่าๆ

เศรษฐกิจของสังคมล้านนาที่เดิมเป็นเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเอง กลายเป็นระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม การประกอบอาหารทุกอย่างต้องผ่านระบบการซื้อ-ขาย ส่งผลให้คนที่ยากจนลำบากถึงขั้นที่ไม่มีอาหารรับประทาน อาชีพของคนในสังคมล้านนาเปลี่ยนแปลงจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพรับจ้างในระบบอุตสาหกรรม เช่น อาชีพรับจ้างคัดใบยา ทำให้คนในท้องถิ่นต้องออกจากบ้านไปประกอบอาชีพในเมืองหลวง ความผูกพันของคนกับสัตว์ที่เปลี่ยนไปจากที่

คนกับสัตว์เลี้ยงมีความผูกพันในฐานะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เปลี่ยนเป็นความสัมพันธ์แบบสัตว์เลี้ยงมีไว้เพื่อขายและคนเป็นเจ้าของสัตว์เท่านั้น คนล้านนาขายที่ดินเกษตรกรรม และขายเครื่องมือทำการเกษตร เช่น วัว ควาย เพื่อแลกกับเงิน เมื่อมีการพัฒนาทางการท่องเที่ยว อาชีพของเขาเปลี่ยนไปจากอาชีพเกษตรกรรมเป็นการค้าขายผ้าและเครื่องประดับให้กับนักท่องเที่ยว

ผู้ที่ทำหน้าที่ควบคุมกฎระเบียบของสังคมเปลี่ยนจากกลุ่มผู้นำในท้องถิ่นเป็นตำรวจที่ทำหน้าที่เป็นผู้คุมกฎของสังคม ซึ่งบางครั้งความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมของผู้ควบคุมและผู้ที่ต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมก็ทำให้เกิดความขัดแย้ง การปฏิบัติตัวที่ได้รับการยอมรับคือการปฏิบัติตามกฎของสังคมเมือง การปฏิบัติตัวแบบสังคมดั้งเดิมจึงกลายเป็นเรื่องตลกและไม่ถูกต้อง เช่น การจีบควายในถนน การที่ไม่รู้จักข้างซ้าย – ข้างขวา การศึกษาในระบบมีความสำคัญมากทำให้อาชีพที่เป็นของคนที่ไม่มีการศึกษาถูกดูถูก เช่น คนถีบสามล้อ ยาม พ่อ-แม่ จึงต้องยอมขายไร่นา วัว ควาย ที่ใช้ประกอบอาชีพส่งบุตร-หลานให้ศึกษาในระบบ เพื่อผลิตแรงงานเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมซึ่งต้องอาศัยเส้นสายและระบบอาวุโส ทั้งนี้การศึกษาในระบบดังกล่าวทำให้สังคมให้ความสำคัญกับการเรียนภาษาไทยกลางเป็นอย่างมาก คนที่สามารถฟัง พูด อ่าน เขียน ภาษาไทยกลางได้จึงจะเป็นคนที่สังคมยอมรับ

การนำเสนอสารของผู้ส่งสารดังกล่าวเป็นการนำเสนออัตลักษณ์ของล้านนาในยุคของการพัฒนาโดยการดึงคุณสมบัติของล้านนาในยุคของการพัฒนาออกมา และนำเสนอโดยทอดถอนอัตลักษณ์ดังกล่าวเพื่อให้ผู้รับสารจดจำได้ง่าย อัตลักษณ์ของล้านนาในยุคของการพัฒนากลายเป็นสังคมที่ร่วนวาย การก่อสร้างและการพัฒนาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวทำให้ผู้คนในสังคมได้รับความเดือดร้อน ทำให้สภาพสังคมล้านนาที่เคยสวยงามด้วยธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป เกิดแม่น้ำลำคลองเน่าเสีย วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นวัฒนธรรมที่ผลิตขึ้นมาเพื่อรองรับการเจริญเติบโตด้านการท่องเที่ยว ระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนจากเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรมทำให้เกิดการแก่งแย่งและค่านิยมเกี่ยวกับวัตถุ และการเมืองการปกครองที่เปลี่ยนแปลงทำให้การเมืองของล้านนาถูกรอบงำจากรัฐชาติไทย คนในท้องถิ่นจำเป็นต้องอยู่ภายใต้รูปแบบการปกครองของรัฐไทย ซึ่งบางอย่างไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิต การนำเสนอภาพล้านนาในยุคของการพัฒนาที่เป็นไปในแง่ลบ ภาพล้านนาที่ไม่น่าอยู่และเป็นสังคมที่เต็มไปด้วยการครอบงำ ภาพล้านนาเช่นนี้จะส่งผลให้กลุ่มผู้รับสารที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมย่อยล้านน่านำภาพของการเปลี่ยนแปลงไปเปรียบเทียบกับภาพล้านนาในยุคดั้งเดิมที่สวยงาม และเมื่อนำมาจัดลำดับความสำคัญคือนำมาเทียบเท่ากับวัฒนธรรมหลักของสังคม กลุ่มผู้รับสารกลุ่มนี้จึงรู้สึกภาคภูมิใจในวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองและไม่รู้สึกที่ว่าวัฒนธรรมของตนด้อยค่าอีกต่อไป ขณะเดียวกันกลุ่มผู้รับสารที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ และกลุ่มผู้รับสารที่อยู่

ในกลุ่มวัฒนธรรมหลักของสังคม ซึ่งเคยจัดลำดับชั้นวัฒนธรรมล้านนาในฐานะวัฒนธรรมย่อยที่ด้อยกว่าวัฒนธรรมหลักจะรับรู้ว่ามีเมื่อเทียบกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการที่รัฐชาติไทยพยายามทำให้ล้านนากลายเป็นสิ่งที่รัฐไทยต้องการนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่ไม่ดี ประกอบกับความรู้สึกไม่พอใจสภาพสังคมที่วุ่นวายที่ต้องเผชิญ กลุ่มผู้รับสารกลุ่มนี้จะรู้สึกว่าวัฒนธรรมล้านนาเป็นวัฒนธรรมที่ดีงาม มีคุณค่า และสมควรที่จะรักษาไว้ไม่ให้สูญหายไป ดังนั้นเมื่อจัดลำดับชั้นวัฒนธรรมล้านนาให้เทียบเท่ากับวัฒนธรรมไทยกลาง วัฒนธรรมล้านนาจึงอยู่ในฐานะวัฒนธรรมย่อยที่มีคุณค่าเทียบเท่ากับวัฒนธรรมไทยกลาง

กล่าวโดยสรุป กระบวนการสร้างความหมายให้กับวัฒนธรรมล้านนาโดยการนำเสนอภาพล้านนาในยุคดั้งเดิมที่ดีงาม เพื่อให้ผู้รับสารเปรียบเทียบกับภาพล้านนาในยุคของการพัฒนา จึงเป็นกระบวนการที่ชี้แนะให้ผู้รับสารรับรู้ภาพวัฒนธรรมคำเมืองและแนววัฒนธรรมคำเมืองมาจัดลำดับชั้นให้เทียบเท่ากับวัฒนธรรมไทยกลาง เป็นลักษณะของการสร้างอัตลักษณ์ให้กับวัฒนธรรมล้านนา สารเพลงโฟล์กซองคำเมืองจึงเป็นสารที่มีคุณสมบัติในการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมในแง่ของการสร้างคุณค่าเพื่อยกระดับวัฒนธรรมย่อยให้สามารถต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมกับวัฒนธรรมหลักของสังคมได้ ทั้งนี้การสร้างคุณค่าให้กับวัฒนธรรมคำเมืองดังกล่าวเป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ส่งสารได้นำเสนอภาพล้านนาในยุคของการพัฒนามาเทียบเท่าเพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลง โดยไม่ได้นำเสนอเนื้อหาที่ว่า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่รัฐชาติไทยทำให้เกิดขึ้น เป็นคุณลักษณะของการนำเสนอสารภายใต้แนวคิดพหุนิยม คือการนำเสนอภายใต้แนวคิดของการอยู่ร่วมกันระหว่างอุดมการณ์ที่แตกต่าง เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญอย่างหนึ่งของสารที่ใช้ในการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรม

สรุปผลการศึกษาประเด็น การนำเสนอภาพล้านนาในยุคดั้งเดิมและการนำเสนอภาพล้านนาในยุคของการพัฒนา ผู้ส่งสารสร้างภาพข้อเสียของการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านสังคมและวัฒนธรรมล้านนา คือการทำให้เกิดค่านิยมเกี่ยวกับคู่ครองที่นิยมคนมีฐานะมากกว่าความดี ค่านิยมเกี่ยวกับวัตถุที่ทำให้คนนิยมวัตถุมากขึ้น วัฒนธรรมการแต่งกายแบบตะวันตกที่บางครั้งไม่เหมาะสมและราคาแพง คนตรีท้องถิ่นเริ่มสูญหาย วัฒนธรรม จารีตประเพณีที่ดีงามถูกทำลายโดยที่ไม่อาจหวนกลับมาได้เพราะนักท่องเที่ยว การประกอบอาชีพของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพรับจ้างในระบบอุตสาหกรรมทำให้คนในท้องถิ่นต้องออกจากบ้านไปทำมาหากินในเมืองหลวง เกิดปัญหาเกี่ยวกับคนกลุ่มอื่นๆ ทั้งเด็ก คนแก่ หรือลูกที่ลูกพ่อแม่ทอดทิ้ง เศรษฐกิจแบบพอเพียงเปลี่ยนเป็นทุกอย่างจะต้องเข้าสู่ระบบตลาด นำมาซึ่งการขายที่ดิน

ทำกิน สภาพบ้านเมืองไม่มีปลอดภัย ธรรมชาติที่สวยงามเปลี่ยนไป และการศึกษาในระบบที่บางครั้งไม่มีความจำเป็นกับคนในท้องถิ่น

การศึกษาประเด็นภาพแทนความจริงที่ผู้ส่งสารเลือกนำเสนอในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเพื่อพิจารณาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างภาพแทนความจริงที่ปรากฏในสารกับภาพแทนความจริงกับบริบททางสังคมจากกลุ่มผู้รับสาร การศึกษาจากการเอกสารและการสัมภาษณ์ อันยา โพธิวัฒน์ (ภรรยา), ปฏิญญา ตั้งตระกูล (กลุ่มผู้สืบทอด), สุรเชษฐ รัตนะ (กลุ่มผู้สืบทอด) และวงซึ่งหลง (กลุ่มผู้สืบทอด) ปรากฏว่าการนำเสนอภาพแทนความจริงของสังคมล้านนาที่ผู้ส่งสารเลือกนำเสนอ นั้น เป็นการนำเสนอภาพแทนความจริงของล้านนาในยุคดั้งเดิมซึ่งสัมพันธ์กับบริบททางสังคมที่ผู้ส่งสารเกิดและเติบโต เป็นสภาพสังคมที่ผู้ส่งสารมีความผูกพันและชื่นชม ส่งผลต่อการเลือกเข้ารหัสคุณค่าวัฒนธรรมล้านนาของผู้ส่งสารและส่งผลให้ผู้รับสารที่อยู่ในบริบทสังคมล้านนายุคดั้งเดิมเปิดรับสารที่ผู้ส่งสารต้องการนำเสนอ เนื่องจากความโหยหาอดีตของผู้รับสารที่สอดคล้องกับผู้ส่งสาร การถอดรหัสคุณค่าวัฒนธรรมล้านนาของผู้รับสารจึงตรงกับการเข้ารหัสของผู้ส่งสาร

“ภาพของสังคมล้านนาในยุคนั้นเป็นอย่างในเพลงเลย อย่างยุคนี้เราก็เล่าแบบนั้นไม่ได้แล้วเพราะสังคมมันเปลี่ยนไป อย่างเราฟังตอนนั้นก็รู้สึกว่ามีเรื่องมันทันสมัย เพลงลูกทุ่งเขาก็จะเล่าเรื่องบ้านนอก ทุ่งนา ป่าเขา แต่เพลงของเขาจะเล่าเรื่องคนในเมือง สาวมอเตอร์ไซค์ ยุคนั้นมันเป็นอย่างนั้นใครไม่มีมอเตอร์ไซค์ขี่สาวก็ไม่สน เพราะยุคนั้นไปไหนมาไหนเขาขี่จักรยานกัน รถยนต์เป็นเรื่องที่ไกลตัวมาก นั่นคือเรื่องที่แกพูดมันเป็นเรื่องทีอินเตอร์นด์ ที่จริงแกไม่ได้เป็นคนแต่ง แต่แกเลือกมาที่มันโดน น้อยใจยา เป็นเรื่องเก่าๆ ที่มันยังอยู่ในวิถีชีวิต คำพูดคำจาตอนนั้นมันยังมีอยู่ การไปอู้สาวตอนนั้นมันยังมีอยู่ ไปจีบสาวแล้วต้องจ้อย ต้องชอยยังมีอยู่ พอแกถ่ายทอดออกมาเราก็รู้สึกว่ามันใช่ แล้วเพลงมันเพราะ มันลงตัว” (ปฏิญญา ตั้งตระกูล, 5 กันยายน 2552)

ขณะที่การนำเสนอภาพแทนความจริงของสังคมล้านนาในยุคพัฒนาของผู้ส่งสารเป็นการนำเสนอภาพแทนความจริงที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคมที่ผู้ส่งสารดำเนินชีวิตอยู่ ซึ่งเป็นสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่ผู้ส่งสารมองว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดี เช่น สภาพเศรษฐกิจเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม คนในสังคมนิยมวัตถุอย่างรถจักรยานยนต์มากกว่าความดีของคน ซึ่งส่งผลต่อการเลือกเข้ารหัสคุณค่าวัฒนธรรมล้านนาแบบดั้งเดิมของ

ผู้ส่งสาร และบริบทของสังคมล้านนาในยุคของการพัฒนาดังกล่าวตรงกับภาพความจริงของสังคมที่ผู้รับสารรับรู้และรู้สึกต่อการเปลี่ยนแปลงว่าเป็นไปในทางที่ไม่ดีเช่นกัน เหล่านี้ส่งผลต่อการถอดรหัสของผู้รับสารให้ตรงกับที่ผู้ส่งสารต้องการ

สรุปการศึกษาประเด็น คุณสมบัติของสารในการต่อรองทางอุดมการณ์ ตามทัศนคติของสจวร์ต ฮอลล์ (Stuart Hall) ในฐานะที่สารเป็นความจริงประเภทหนึ่ง สรุปได้ว่า “ความจริง” ที่แวดล้อมตัวบุคคลนั้นมีอยู่หลายฉบับ (version) และวิธีการที่ภาษาแต่ละรูปแบบเลือกเอามาใช้จะเป็นตัวนำทางให้คนแต่ละกลุ่มเข้าสู่ความเป็นจริงในแต่ละแบบฉบับ (version) ที่ผู้ส่งสารต้องการ การนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองของผู้ส่งสาร จึงเป็นการนำเสนอความจริงที่ผู้ส่งสารได้วาดภาพแห่งความเป็นจริงของ “วัฒนธรรมล้านนา” ที่ถูกเลือกสรรแล้ว (Selective reality) ขึ้นมา ทั้งนี้ การนำเสนอความจริงที่ผู้ส่งสารต้องการนั้น วิธีการที่จะให้ผู้รับสารถอดรหัสได้ตรงกับที่ผู้ส่งสารเข้ารหัสในกระบวนการสร้างและถ่ายทอดความหมาย ผู้ส่งสารได้อาศัยวิธีการต่างๆ หลากหลายวิธี เช่น การอธิบายว่าทุกระบบจำเป็นต้องมีองค์ประกอบย่อยที่ต่างสัมพันธ์กัน ดังนั้นเมื่อมีวัฒนธรรมไทยซึ่งเป็นวัฒนธรรมหลักจึงต้องมีวัฒนธรรมย่อยล้านนา การสร้างเกณฑ์ต่างๆ ขึ้นมาแล้วจัดลำดับชั้นของสิ่งเหล่านั้น เช่นการแบ่งแยกวัฒนธรรมย่อยล้านนาออกจากวัฒนธรรมไทยซึ่งเป็นวัฒนธรรมหลัก แล้วจัดลำดับว่าวัฒนธรรมย่อยล้านนามีคุณค่าเทียบเท่ากับวัฒนธรรมไทย การใช้หลักเรื่อง “จุดร่วม/ความคล้ายคลึง” กับ “จุดต่าง/ความแตกต่าง” การสร้างคู่ตรงข้ามเพื่อแบ่งแยก “พวกเรา” และ “พวกเขา” แล้วเปรียบเทียบคุณค่าระหว่างความเป็น “พวกเขา” ของวัฒนธรรมไทย และ “พวกเรา” ของวัฒนธรรมล้านนา เป็นกระบวนการที่ผู้ส่งสารสร้างภาพแทนความจริง (representation) ของอัตลักษณ์วัฒนธรรมล้านนาที่แบ่งแยกออกจากวัฒนธรรมไทยและสร้างคุณค่าให้กับวัฒนธรรมล้านนาเพื่อยกระดับให้เทียบเท่ากับวัฒนธรรมไทย เป็นการสร้างตัวตนเพื่อให้มีพื้นที่ในการแสดงออกทางวัฒนธรรม โดยพยายามจะไม่ยอมตกอยู่ในพื้นที่สังคมกำหนดให้ด้วยการสร้างภาพของความคลุมเครือ การสร้างตัวตนของวัฒนธรรมล้านนาของผู้ส่งสารจึงมีลักษณะเลื่อนไหลไปมา ไม่แสดงตนในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งอย่างสม่ำเสมอตลอดไป และเป็นการสร้างแบบตัวตนที่ผสมผสานระหว่างล้านนาและรัฐชาติไทยเพื่อไม่ให้เกิดความรู้สึกแบ่งแยกชัดเจน ทั้งนี้ตัวบทคือสารที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองไม่ได้สร้างความเป็นคนอื่นที่ต้องการแบ่งแยก แต่เป็นการสร้างลักษณะต้นแบบของวัฒนธรรมล้านนาขึ้นมาเพื่อให้มีคุณค่าเทียบเท่ากับวัฒนธรรมหลักและวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ เท่านั้น

4.1.3 คุณสมบัติของสื่อเพลงโพล์กของคำเมืองในการต่อรองทางอุดมการณ์

การศึกษาโดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีการครอบครองความเป็นใหญ่ทางอุดมการณ์วัฒนธรรม สรุปได้ว่าการสื่อสารผ่านเพลงโพล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ที่ส่งผลให้วัฒนธรรมคำเมืองมีคุณค่าเทียบเท่าวัฒนธรรมภาษาไทยกลางหลังจากที่รัฐชาติไทยพยายามสร้างให้วัฒนธรรมภาษาไทยกลางเป็นมาตรฐานเดียวของรัฐชาติได้อย่างสมบูรณ์แบบ กระบวนการดังกล่าวถือเป็นกระบวนการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรม ซึ่งมักจะปรากฏเป็นอีกด้านหนึ่งของการครอบครองความเป็นใหญ่ทางอุดมการณ์วัฒนธรรมเสมอ การต่อรองทางอุดมการณ์ดังกล่าวจึงหมายถึงการไม่ยอมจำนนต่ออุดมการณ์วัฒนธรรมหลักของสังคม สื่อที่มีคุณสมบัติในการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมจึงควรเป็นสื่อที่ไม่ยอมจำนนต่อวัฒนธรรมกระแสหลักของสังคมเช่นกัน การศึกษาโดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีกระบวนการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมของสจวร์ต ฮอลล์ (Stuart Hall) สรุปได้ว่าการต่อสู้เพื่อแย่งชิงพื้นที่ทางวัฒนธรรมของวัฒนธรรมคำเมืองนั้น ในกระบวนการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง สื่อคือสื่อเพลงโพล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร จะต้องเป็นสื่อที่มีคุณสมบัติในการเป็นสื่อที่ผสมผสานระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมและความทันสมัย จึงจะเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงผู้รับสารได้ทั้งกลุ่มคนรุ่นเก่าและกลุ่มคนรุ่นใหม่ และการศึกษาโดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีอัตลักษณ์ สรุปได้ว่าสื่อที่มีคุณสมบัติในการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมจะต้องเป็นสื่อที่มีอัตลักษณ์ จึงจะสามารถแยกความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมหลักและวัฒนธรรมย่อย รวมทั้งสร้างคุณค่าให้กับวัฒนธรรมย่อยของตนเองได้

ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอคุณสมบัติของสื่อเพลงโพล์กของคำเมืองในการต่อรองทางอุดมการณ์ตามกรอบการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น ดังต่อไปนี้

- 1) คุณสมบัติของการเป็นสื่อที่มีอัตลักษณ์
- 2) คุณสมบัติของการเป็นสื่อที่ผสมผสานระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมและความทันสมัย
- 3) คุณสมบัติของการเป็นสื่อที่ไม่ยอมจำนนกับวัฒนธรรมกระแสหลัก

1) คุณสมบัติของสื่อที่มีอัตลักษณ์

สื่อเพลงโพล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรเป็นสื่อที่มีคุณสมบัติในการต่อรองทางอุดมการณ์ เนื่องจากเป็นสื่อที่มีอัตลักษณ์ของตนเองซึ่งแตกต่างจากสื่อเพลงของศิลปินอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากสื่อเพลงที่ปรากฏในวัฒนธรรมไทยกลางซึ่งเป็นวัฒนธรรมหลักของสังคม จึงเป็นคุณสมบัติสำคัญของสื่อที่ใช้ในการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองกับวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง การศึกษาจากเอกสารและจากการสัมภาษณ์ปณิญา ตั้งตระกูล (กลุ่มผู้สืบทอด), ธีราพร บุญพรหม (กลุ่มผู้สืบทอด), ประเสริฐ ศรีกิจรัตน์ (กลุ่มผู้สืบทอด)

สุรเชษฐ รัตนะ (กลุ่มผู้สืบทอด) และวง ซึ่งหลวง (กลุ่มผู้สืบทอด) ประเด็นเกี่ยวกับการให้คำนิยาม ลักษณะของสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ผลการศึกษาสรุปได้ว่า อັตลักษณ์ของสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ประกอบด้วยภาษา เนื้อหา เครื่องดนตรี และท่วงทำนอง ซึ่งผู้วิจัยของนำเสนอผลการศึกษาดังนี้

1. ภาษา
2. เนื้อหา
3. เครื่องดนตรี
4. ท่วงทำนอง

1. ภาษา

การใช้ภาษาทั้งการนำเสนอภาษาคำเมืองในเพลงโฟล์กของถือเป็นการเปลี่ยนแปลงใหม่ในการนำเสนอเพลงประเภทนี้ที่ก่อนหน้านี้มีเพียงการนำเสนอด้วยภาษาไทยกลางเท่านั้น ส่วนการนำเสนอเพลงด้วยภาษาคำเมืองนั้นก่อนหน้ามีการนำเสนอในลักษณะของเพลงลูกทุ่งคำเมืองเท่านั้น เพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร (Folk song) ที่หมายถึง การผสมผสานระหว่างภาษาคำเมืองกับการบรรเลงดนตรีในรูปแบบท่วงทำนองเพลงโฟล์ก จึงเป็นสื่อที่มีเอกลักษณ์แตกต่างจากสื่อเพลงที่เคยมี โดยผู้ส่งสารได้นำวัฒนธรรมภาษาคำเมือง คือภาษาที่ใช้พูดกันในดินแดนล้านนาของไทยมาใช้ในเพลงโฟล์กของได้อย่างแตกต่างและน่าสนใจ นอกจากนี้ภาษาที่ผู้ส่งสารใช้ในการนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองทั้งภาษาคำเมืองและภาษาไทยกลางล้วนเป็นการใช้ภาษาที่ไพเราะ สละสลวยราวกับบทกวี และที่ถือเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญเรื่องการใช้ภาษาของผู้ส่งสารในการนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ซึ่งถือเป็นอັตลักษณ์ที่แตกต่างจากเพลงโฟล์กของคำเมืองของนักร้องคนอื่นที่นำเสนอในยุคสมัยเดียวกันคือการนำเสนอเพลงในลักษณะของเพลงเล่าเรื่อง (Ballad) ได้อย่างน่าสนใจ

2. เนื้อหา

เนื้อหาของเพลงมีลักษณะของการนำเสนอสภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองของสังคมล้านนามาเสนอ ซึ่งแตกต่างจากเนื้อหาของเพลงที่ได้รับความนิยมในสังคมไทยและสังคมล้านนาก่อนหน้า ที่เนื้อหาของเพลงไม่เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม ทั้งวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมล้านนา แม้จะปรากฏเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสภาพสังคมเช่นเพลงของภาคอีสานแต่ลักษณะที่แตกต่างคือเพลงของภาคอีสานเป็นการนำเสนอเนื้อหาเพื่อผู้ยากไร้และการถูกอำนาจรัฐข่มเหง จึงอาจทำให้เกิดความรู้สึกขัดแย้งทางความคิดและส่งผลต่อการเปิดรับสารของผู้รับสาร

ในกลุ่มวัฒนธรรมหลักของสังคม หากโฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรเป็นความแปลกใหม่ทางวัฒนธรรมสำหรับคนเมืองหลวง ไม่เน้นเรื่องชนชั้น อำนาจและความยากไร้ในชนบท รวมทั้งไม่มีเนื้อหาทางการเมืองที่เด่นชัด แต่เป็นการสะท้อนความหลากหลายของวัฒนธรรมล้านนาที่ประกอบด้วยกลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์ ทั้งคนเมือง ไทลื้อ ไทยอง ไทจีน ไทใหญ่ และชาวเขา จึงได้รับการต้อนรับจากสังคมชนชั้นกลางและชนชั้นสูงง่ายกว่า ส่วนเพลงคำเมืองที่มีมาก่อนที่จะเกิดเพลงโฟล์กซองคำเมืองคือเพลงประเภทตลกคำเมืองและเพลงลูกทุ่งคำเมือง ได้แก่ เพลงคำเมืองของคุณสุริยา ยศถาวร และวงศรีสมเพ็ชร ประมาณต้นทศวรรษที่ 2520 เช่น เพลง ลืมอายแล้วกา คนสั่งตั้ง ปิ่นเกล้าบะตัน (ใต้ต้นพุทรา) และหุบมือกำ (จับมือหน่อย) ก็มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าที่สนุกสนานต่างๆ ไม่มีลักษณะอื่นๆ ซึ่งแตกต่างจากแนวเพลงและแนวคิดของจรัล มโนเพ็ชร ที่มีลักษณะสังคมนิยม คือสะท้อนชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนและสภาพความเป็นจริงอันหลากหลายในสังคม เช่น เพลงสาวเชียงใหม่ สาวมอเตอร์ไซค์ สาวโรงบ่ม มิดะ เอื้องฝิ่งจันทา เสเลมา แม่ค้าปลาจ่อม สามล้อ ผักกาดจอบ น้ำปิง ฮานี่บะเฮ้ย ลักษณะของเพลงที่สะท้อนความรัก ความห่วงใย เห็นอกเห็นใจอย่างมากต่อผู้ด้อยโอกาสและเกลียดชังความอยุติธรรม เช่น เพลงอุ๊ยคำ ลุงตำคำ ตากับหลาน บ้านบนดอย เจ้าดวงดอกไม้ ลักษณะอุดมคติที่ใฝ่หาคุณธรรม แสวงหาสิ่งที่ดีงามสำหรับชีวิตและสังคม ชักชวนและยื่นหยัดในการแสวงหาความถูกต้อง และให้กำลังใจแก่ชีวิต เช่น ล่องแม่ปิง จึงอาจกล่าวได้ว่าบทเพลงของจรัล มโนเพ็ชรเป็นบทเพลงคำเมืองของชนชั้นกลางที่มีเนื้อหาแตกต่างจากบทเพลงภาษาไทยกลาง บทเพลงภาษาย่อยอื่นๆ และบทเพลงภาษาคำเมืองที่เคยมีมา

3. เครื่องดนตรี

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบในสื่อเพลงโฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ใช้ทั้งเครื่องดนตรีตะวันตกและเครื่องดนตรีพื้นบ้านล้านนา โดยไม่ปรากฏเครื่องดนตรีไทย กล่าวคือผู้ส่งสารใช้เครื่องดนตรีตะวันตกคือกีตาร์เป็นหลักและเครื่องดนตรีพื้นบ้านล้านนาทั้ง สะล้อ ซอ ซึ่งกลองกุดชา ขลุ่ย ซึ่งจะเป็นการนำเสนอเครื่องดนตรีตะวันตกและเครื่องดนตรีพื้นบ้านบรรเลงร่วมกัน ทั้งนี้เพลงส่วนใหญ่ที่ผู้ส่งสารนำเสนอจะใช้เครื่องดนตรีน้อยชิ้น ทำให้นำไปผลิตซ้ำได้ง่าย อาศัยเพียงกีตาร์ชิ้นเดียวก็สามารถสร้างเพลงที่ไพเราะได้

4. ท่วงทำนอง

ทำนองที่ใช้เป็นการนำเอาทำนองของเพลงโฟล์กตะวันตกมาผสมผสานกับรูปแบบฉันทลักษณ์วรรณกรรมคำเมือง โดยรูปแบบฉันทลักษณ์วรรณกรรมคำเมืองที่ผู้ส่งสารเลือกใช้เป็น

รูปแบบฉันทลักษณ์ที่เรียกว่า “คำข้าว” หรือ “จ้อย” มีลักษณะคล้ายกาพย์หรือโคลงของภาคกลาง ซึ่งส่วนมากใช้ในศิลปะแขนงหนึ่งของทางเหนือที่เรียกว่า “ซอ” การละเล่นอย่างหนึ่งของล้านนาที่ใช้เครื่องดนตรีคือ “ซึง” (รูปร่างคล้ายกีตาร์) ปี่ไม้ไผ่ (ปี่ใหญ่ ปี่กลาง ปี่เล็ก) รวมเครื่องดนตรี 4 ชิ้น เวลาบรรเลงฝ่ายชายจะร้องท่อนหนึ่ง จบแล้วฝ่ายหญิงจะร้องอีกท่อนหนึ่ง และมีดนตรีรับส่วนการใช้ทำนองตะวันตกได้แก่ การใช้ทำนองดนตรีโฟล์กซอง ตามค่านิยมของผู้ส่งสารเพลงโฟล์กซอง (Folk song) หมายถึง เพลงพื้นบ้าน ซึ่งแตกต่างจากเพลงคันทรี่ (Country) กล่าวคือถ้าเทียบเคียงกับเพลงไทยแล้ว เพลงโฟล์กซองสามารถเทียบเคียงได้กับเพลงพื้นบ้าน ในขณะที่เพลงคันทรี่เทียบเคียงได้กับเพลงลูกทุ่ง (จรัล มโนเพ็ชร อ่างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551: 63-64) และการใช้ลักษณะของการซ้ำคำ ซึ่งเป็นรูปแบบท่วงทำนองตะวันตก เช่น การใช้วิธีการย้ำคำแทบทุกตอนว่า...ท่าทางใจดี...ในเพลงอู้อ้ำ “ผมจึงใช้วิธีการย้ำคำแทบทุกตอนว่า...ท่าทางใจดี...แล้วใช้คำซ้ำเปลี่ยนนิดเดียวแล้วซ้ำ มันกลายเป็นลักษณะการแต่งเพลงของผมไปโดยปริยาย บางทีคนร้องเกิดความสับสน ทั้งๆ ที่จริงแล้ว ผมว่ามันทำให้จำง่ายจะตายไป ผมยอมรับว่า สิ่งนี้ผมได้มาจากอิทธิพลของเพลงสากลที่ผมฟังมามากมาย” (จรัล มโนเพ็ชร อ่างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551: 24) นอกจากนี้ลีลาของดนตรีที่ไม่เหมือนใครของจรัล มโนเพ็ชร เนื่องจากวิธีการศึกษากีตาร์ที่เรียนรู้ด้วยตนเอง ไม่มีใครสอนให้ ทำให้เป็นประโยชน์ในการสร้างท่วงทำนองเพลงที่มีลักษณะแตกต่าง

“ผมไม่ได้เรียนในลักษณะที่ว่าคอร์ด C จะต้องมีโน้ตอะไรบ้าง ใช้สั้มผัสเอา แล้วคิดว่ามันน่าจะเป็นแบบนี้ ด้วยวิธีนี้มันกลายเป็นประโยชน์ต่อผมมาตลอดจนถึงเดี๋ยวนี้ ช่วงที่เราสร้างคอร์ดขึ้นมาเอง ทำให้เรารู้ถึงสเกลของมันจะต้องมีโน้ตตัวไหน แล้วเราก็มาวางเพื่อสร้างคอร์ดขึ้นมา บางทีมันเพราะ แต่ไม่เหมือนกับของคนอื่น เพราะผมเริ่มจากตัวเอง เพื่อนบางคนที่เขาเรียนมาจากตำรา ผมคิดว่าเขาสู้เราที่เข้าใจด้วยตัวเองไม่ได้” (จรัล มโนเพ็ชร อ่างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551: 63-64)

ดังนั้นท่วงทำนองที่เป็นอัตลักษณ์ของเพลงโฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร จึงเป็นลักษณะของการใช้ทำนองเพลงโฟล์กซองคำเมือง การใช้ลักษณะซ้ำคำซึ่งเป็นรูปแบบของท่วงทำนองตะวันตก และการใช้นันทลักษณ์ประเภทคำข้าวหรือจ้อย ซึ่งเป็นรูปแบบของท่วงทำนองล้านนาประกอบกัน

สรุปการศึกษาประเด็น อัตลักษณ์ของสื่อเพลงโฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร พบว่าอัตลักษณ์ของเพลงโฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร คือ เพลงโฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร (Folk song) หมายถึง การผสมผสานกันของเพลงพื้นบ้านและภาษาคำเมืองกับเครื่อง

ดนตรีและท่วงทำนองตะวันตก ได้แก่การนำวัฒนธรรมภาษาคำเมืองคือภาษาที่ใช้พูดกันในดินแดนล้านนาของไทย เพลงพื้นบ้านและท่วงทำนองพื้นบ้านล้านนา เครื่องดนตรีและท่วงทำนองตะวันตก มาผสมผสานและนำเสนอพร้อมกัน กลายเป็นลักษณะของเพลงโฟล์กซองกับคำเมืองที่มีอัตลักษณ์แตกต่างจากเพลงที่นำเสนอในยุคก่อนหน้าและในยุคสมัยของผู้นำเสนอ การใช้ภาษาคำเมืองหรือดนตรีพื้นเมืองผสมผสานกับดนตรีตะวันตกได้อย่างลงตัว การนำเรื่องราวสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของล้านนามาเสนอ การเป็นนักเล่าเรื่องของผู้ส่งสาร การนำเสนอภาพแทนความจริงที่แปลกใหม่ ลักษณะการใช้ภาษาที่น่าสนใจ และทักษะการแสดงดนตรีของผู้นำเสนอ ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้สื่อเพลงโฟล์กซองของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้อย่างกว้างขวางและเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้หลากหลายกลุ่ม

2) คุณสมบัติของการเป็นสื่อที่ผสมผสานระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมและความทันสมัย

คุณสมบัตินี้ของการเป็นสื่อที่ใช้ในการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองอีกประการหนึ่งคือการเป็นสื่อที่ผสมผสานระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมและความทันสมัย คือการผสมผสานลักษณะตะวันตกที่คนหนุ่มสาวชื่นชมกับลักษณะท้องถิ่น “เอาทำนองเพลงตะวันตกมาดัดแปลงให้เป็นเพลงไทยได้อย่างกลมกลืน ทำให้ผู้คนโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนหนุ่มสาวชื่นชมในตัวเองและผลงานของเขา จรัล มโนเพ็ชรเป็นคนรุ่นใหม่ที่ผสมผสานลักษณะตะวันตกที่คนหนุ่มสาวชื่นชมกับลักษณะท้องถิ่น การผสมผสานเช่นนี้ถือเป็นลักษณะแปลกใหม่ที่นำทั้ง” (ชเนศวร์ เจริญเมือง, 2546: 76) การศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์ธีราพร บุญพรหมและประเสริฐ ศรีกิจรัตน์ (กลุ่มผู้สืบทอด) และเล็ก เลิศยศ (บุคคลใกล้ชิด) ประเด็นเกี่ยวกับคุณสมบัตินี้ของสื่อเพลงโฟล์กซองของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร สรุปได้ว่าคุณสมบัตินี้ของสื่อเพลงโฟล์กซองคำเมืองในการต่อรองทางอุดมการณ์คือการเป็นสื่อที่ผสมผสานระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมและความทันสมัย หรือการผสมผสานระหว่างของเก่าและของใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์คือการให้คนยอมรับดนตรีประเภทโฟล์กซองคำเมือง กล่าวคือ ยุคก่อนปี พ.ศ. 2520 ที่ผู้ส่งสารจะนำเสนอสื่อเพลงโฟล์กซองคำเมืองนั้น สถานีวิทยุกระจ่ายเสียงของท้องถิ่นล้านนา ยังดำรงความบันเทิงเริงรมย์ตามแบบแผนเก่าแก่ของท้องถิ่นอยู่ กลุ่มคนเฒ่าคนชรา บรรดาพ่ออู๊ยแม่อู๊ยยังคงเสพศิลป์ศิลปะการดนตรีในรูปแบบดั้งเดิม ทั้งการขับจ้อย ขับซอหรือแม้แต่คำว้า (คำว้า) แต่กลุ่มคนหนุ่มสาวแม้จะเป็นชาวล้านนา กลับไม่ชอบและไม่สนุกไปด้วยกับแบบแผนเก่าแก่ดั้งเดิมของศิลปะชนิดนี้ สื่อเพลงโฟล์กซองคำเมืองจึงต้องพยายามประสานความต้องการของกลุ่มผู้รับสารที่หลากหลาย ทั้งกลุ่มคนรุ่นเก่าที่นิยมความเป็นท้องถิ่นและกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่นิยมความทันสมัย โดยการนำมรดกทางวัฒนธรรมมาผนวกรวมกับความทันสมัย ดังนี้

การนำมรดกทางวัฒนธรรมมาสร้างสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร คือการนำวัฒนธรรมภาษาคำเมือง เครื่องดนตรีพื้นเมือง ทำนองเพลงพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้านและเนื้อหาที่เกี่ยวกับท้องถิ่นมาใช้ในการนำเสนอ กล่าวคือ การใช้ภาษาคำเมืองในบทเพลงเพื่อแสดงความภาคภูมิใจในการสื่อสารด้วยภาษาคำเมืองของคนล้านนา การใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านดั้งเดิมของล้านนาทั้งสะล้อ ซอ ซึง การใช้เพลงพื้นบ้านล้านนาและการใช้ทำนองเพลงพื้นบ้าน เช่น ทำนองไทลื้อและคำประพันธ์ประเภทคำควาในเพลงแม่คำปลาจ่อม ซึ่งเหล่านี้ล้วนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของล้านนา

“ผมต้องการเอาทำนองดนตรีดั้งเดิมนำมาทำใหม่ให้หมด เพื่อต้องการให้ผู้ฟังได้รู้สึกตัวว่าดนตรีประเภทนี้มันอยู่ใกล้ตัวมากเลย เพียงแต่นึกไม่ออกว่ามาจากไหนเท่านั้นเอง ที่จริงแล้วก็เป็นดนตรีพื้นบ้านของเราเอง เพียงผมนำเอามาทำรูปแบบให้เป็นสากล เพื่อให้มีมาตรฐานขึ้น ซึ่งเป็นความตั้งใจที่ผมเคยพูดมา ด้วยดนตรีอะไรก็ได้ เพียงแต่ผู้ฟังจะรู้สึกได้ว่าเป็นลีลาของคนทางเหนือ และมีอยู่เพลงหนึ่งคือ น้ำนอง เสียงซึงกับเสียงขลุ่ยที่เล่นเมโลดีนั้นเป็นทำนองพื้นบ้านจริงๆ เลย แต่ร้องไปอีกอย่าง ดนตรีนั้นจะคลออยู่ข้างหลัง แล้วจะชนกันพอดีเลย มีกลองยาวตี แต่ตีแบบทางเหนือ ไม่ใช่ตีแบบทางภาคกลาง แต่ตัวเมโลดีจริงที่ร้องนั้นเป็นทำนองสากล ซึ่งหลบตัวโน้ตที่เป็นพื้นบ้าน แล้วเอามาผสมกันให้พอดีกัน มันก็ยังลงตัวพอดีเลย คล้ายกับเป็นการนำเอามาอิมโพรไวส์ (improvise) กันนั่นแหละครับ”
(จรัล มโนเพ็ชร อ้างในจิรภัทร อังศุมาลี, 255 : 181)

การนำทำนองเพลงท้องถิ่นมาแต่งเป็นเพลงใหม่ เช่น ล่องแม่ปิง เจ้าดวงดอกไม้ ล้านนา การนำเพลงพื้นบ้านที่คนในสังคมล้านนาลืมเลือนมานำเสนอใหม่ ทำให้เพลงพื้นบ้านที่เริ่มสูญหายกลับมามีคุณค่าอีกครั้ง ได้แก่เพลงสาวมอเตอร์ไซค์

“มันเป็นเพลงที่ร้องกันอยู่ในโรงราวมาก่อน แล้วคนฟังเขาชอบ...เพลงนี้ผมเรียบเรียงใหม่จากสิ่งที่ผมได้ยินมา ต้นฉบับที่แท้จริงมันไม่มีเพราะว่าคนที่แต่งเพลงนี้ตายไปแล้ว นับเป็นเพลงที่มีความยุ่งยากในการตามหาประวัติความเป็นมา ผมตามไปทุกจุดเลย แต่ละจุดก็ปฏิเสธกันหมด อย่างที่อำเภอพาน เชียงราย ปฏิเสธว่าเขาได้ฟังมาจากบ้านคำ อำเภอแม่จัน อะไรทำนองนี้ ตอนแรกผมตามทีแม่กระจาน มีชายคนหนึ่งเป็นคนหัวรุนแรงเกี่ยวกับดนตรี ชอบดนตรี

เป็นชีวิตจิตใจ มีความคิดรุนแรงเกี่ยวกับลัทธิการเมืองด้วย แกรมติดยา เสพติด ดิดเหล้า ดิดคุก พอออกมาอยู่บ้านไม่นานก็แขวนคอตาย ผมเลยไม่รู้ยู่ดีว่าเขาเป็นคนที่แต่งเพลงนี้หรือเปล่า แต่ชาวบ้านต่างบอกว่าใช่ ถึงอย่างไรก็ไม่มีหลักฐาน เลยต้องตามทีอำเภอพาน ทางนั้นบอกว่าได้มาจากอำเภอแม่จัน ผมตามไปที่บ้านแม่คำ เขาบอกว่าเพลงของเขา แต่ไม่ได้แต่งเองทั้งหมด เขาเอามาแก้ไขเปลี่ยนแปลง เลยถามว่าจะให้เป็นลิขสิทธิ์กับเราได้ไหม เขาก็ให้มา ผมเลยเอาเนื้อเก่าซึ่งรู้สึกว่าจะเป็นพื้นบ้านมากกว่าที่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว เพียงแต่ผมมาทำให้เรียบง่ายขึ้น” (จรัล มโนเพ็ชร อ้างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551: 30-31)

เพลงน้อยใจยาหรือเพลงเงี้ยว เป็นเพลงที่แต่งโดยขุนนางของล้านนา คือขุนสุนทรพจนกิจ ถวายแด่พระราชชายาพระนางเจ้าดารารัศมี เพื่อนำไปใช้ประกอบการฟ้อนในคุ้มเจ้า

“น้อยใจยา พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ต้องการจะทำบทละครขึ้นมาบทหนึ่งเพื่อไว้แสดงต่อหน้าพระที่นั่งราชการที่ 7 ซึ่งเสด็จประพาสเชียงใหม่ บทละครในเชียงใหม่ก่อนนั้นไม่เคยมี บทละครร้องหรือรำก็ไม่มี จะมีเพียงการร่าอย่างเดียวที่เรียกว่าฟ้อน คำร้องก็ร้องอย่างเดียวเรียกกันว่าซอ ทีนี้พระราชชายาเองท่านทรงโปรดในการขับร้องฟ้อนรำ จึงโปรดให้ท้าวสุนทรพจนกิจแต่งบทคำวซอขึ้น เรียกว่าน้อยใจยา เป็นละคร ตอนแรกจะเป็นเรื่องของแวนแก้วกับน้อยใจยา ตอนสองจะมีตัวผู้ร้ายออกมา ส่วนตอนที่สามก็คือ ระหว่างนางเอกกับพระเอกและคนร้าย ตกลงกันไม่ได้ จะต้องให้เจ้าเมืองเป็นผู้ตัดสินความ ส่วนตอนที่ผมเอามาทำเป็นเพลงนั้นเป็นเพียงตอนเดียว ซึ่งเป็นทำนองล่องน่าน ตอนที่ผู้ร้ายออกมา ผู้ร้ายเป็นเงี้ยวชื่อ ส่างนันทา ทำนองก็จะเปลี่ยนเป็นเงี้ยวตอนที่สาม ผมไม่แน่ใจว่าเป็นทำนองอะไร เพราะผมไม่สามารถค้นหาต้นฉบับได้ ตอนที่สองที่เอามาทำจากต้นฉบับเล่มนั้นร้องยากมาก เพราะเป็นสำนวนทั้งนั้นเลย ซึ่งคนสมัยนี้ไม่มีทางจะเข้าใจได้เลย...ส่วนตอนที่สอง แวนแก้วก็ตอบกลับมาเป็นสำนวนอีกนั่นแหละ...ตอนที่สาม น้อยใจยา ก็บอกว่า...ไฉนข้าว่ามิคนบ้านวังสิงห์คำมาหมั้นไฉนใหม่ คนบ้านวังสิงห์คำ ก็คือ ส่างนันทาผู้เป็นเงี้ยว เป็นพ่อค้าร่ำรวย แวนแก้วไม่สนใจน้อยใจยาแล้วเพราะ

ยากจน ไม่มีเงินทอง นี่เป็นนิสัยของคนเหนือ หากจะจีบสาวแล้ว จะต้องถ่อมตนว่าจน ไม่มีความสามารถ เป็นคนมีปมด้อย เป็นคนไม่หล่อ เป็นคนที่ไม่มีความสนใจแล้ว ภาษาเหนือเรียกว่า เกิ่น คำนี้แปลว่าคนเหลือเดน เพื่อให้ผู้หญิงสงสาร...ท่อนสุดท้าย จะเป็นลักษณะของการหยอกเินกันแล้วมีการกระเซ้ากัน เพราะเข้าใจเรียบร้อยแล้ว ผลสุดท้ายก็จะบอกว่า...เออรักกันจริงๆ นะ รักเหมือนแก้วคู่กับเหล้า รักเหมือนนกคู่กับกรง ผู้ชายหากพูดคำไหนก็เป็นคำนั้น ส่วนผู้หญิงชอบพูดเล่นๆ หากกินคำหรือทรยศ ขอให้ฟ้าผ่าแม่เมียตาย...(หัวเราะ) เขาบอกว่า การฮักกันของข้าเจ้าเปรียบเสมือนเหล้ากับปาง ปางคือแก้ว นับเป็นบทเพลงที่สวยงามมากไม่ว่าจะเป็นภาษาหรืออารมณ์ของคน” (จรัล มโนเพ็ชร อ่างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551: 34-37)

เพลงเสเลเมา

“เสเลเมา ต้นกำเนิดของเพลงนี้ไม่ได้ชื่อเสเลเมา ชื่อว่าเพลงเงี้ยว เงี้ยวคือชาวไทยเผ่าหนึ่ง เรียกว่าไทยใหญ่ อาศัยอยู่ในรัฐฉานทางเหนือของพม่า ปัจจุบันก็ยังมียู่ และภาษาที่เขาใช้ก็เป็นภาษาไทยเหนือผสมกับภาษาเงี้ยว เพลงนี้มีอายุประมาณ 300 ปี ตั้งแต่เชียงใหม่สร้างได้ประมาณ 200 ปี เนื้อเรื่องก็เป็นการหยอกกันเล่น ไม่มีความหมายอะไร เพียงให้คล้องจองกัน แล้วก็ให้ความสนุกสนาน” (จรัล มโนเพ็ชร บันทึกการแสดงสดที่หาดใหญ่ 2523)

เพลงอ้อ...จา...จา เป็นเพลงที่แสดงชัดถึงความพยายามของผู้ส่งสารที่จะถ่ายทอดเพลงกล่อมเด็กของชาวบ้านล้านนา ซึ่งสืบทอดต่อกันมาระหว่างชาวบ้านถึงชาวบ้านเป็นระยะเวลานานนับร้อยปี และมาลึ้มเตือนกันไปในยุคหลังๆ ที่โลกก้าวไกลไปมาก ทำให้เพลงกล่อมเด็กมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตน้อยลง

“(อ้อ...จา...จา) ตอนนั้นออกมาราวปี 2524 ไม่ค่อยดีนัก อาจเป็นเพราะเป็นคำเมืองมากเกินไป มีลักษณะเฉพาะมากเกินไป แล้วเนื้อหาไม่ได้เน้นผู้ฟังที่เป็นวัยรุ่นด้วย เพลงส่วนใหญ่เป็นเพลงที่เราคิดถึงแก่นั้น ไม่ได้คิดว่าผู้ฟังจะต้องชอบ คงจะมีเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้นเองที่ชอบฟังของเก่าๆ ผมเพียงต้องการเก็บสิ่งเก่าๆ ที่กำลังจะสูญหายไปเอาไว้เท่านั้นเอง ส่วนมากเพลงชุดนี้จะเก็บเอาทำนองเก่าๆ มาใส่ไว้

อย่างทำนองปั้นฝ้าย เป็นทำนองของเชียงราย ที่มีคนมาคิดทำรำซึ่งเรียกกันว่า รำสายไหม อาจจะเป็นลักษณะเฉพาะอย่างที่กล่าว ผลงานชุดนี้จึงไม่ค่อยจะประสบความสำเร็จทางการขายมากนัก แต่สำหรับส่วนตัวผมแล้ว ผมตั้งใจทำผลงานชุดนี้มากด้วยตัวคนเดียว” (จรัล มโนเพ็ชร อ้างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551: 161-162)

ทั้งนี้การนำเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นทั้งสภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมืองของล้านนาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมมาผสมกับความทันสมัยในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร นั้น ผู้ส่งสารใช้วิธีการที่หลากหลายและดำเนินการโดยศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจัง

“เริ่มค้นว่าเนื้อที่ถูกต้องเป็นยังไง เทียบค้นดูตามต้นฉบับ จากงานสัมมนา งานวิเคราะห์บ้าง งานของนักศึกษาที่วิจัยออกมาบ้าง เริ่มไปหาผู้รู้ คนแก่ๆ เจอปัญหามากมายไปหมด เพราะเนื้อเพลงมันไม่ตรงกันสักแห่ง แต่ทำนองเหมือนกัน ที่นี้ร้องไปอย่าง ก็เอามาดูลักษณะการประพันธ์ของเพลง มันควรจะเป็นคำไหนที่จะสัมผัสกับตัวนี้ ผมเอาจากลักษณะนี้แหละครับ บางทีเอาท่อนนี้มาจากท่อนโน้น มาลงตรงนี้ เอาท่อนโน้นจากตรงนั้น มาลงตรงนี้ เอาทำนองเพลงโบราณมาใส่เนื้อใหม่” (จรัล มโนเพ็ชร อ้างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551: 115)

ซึ่งการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่น โดยพยายามศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจังของผู้ส่งสาร แสดงให้เห็นถึงความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมล้านนาและความสำนึกในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมล้านนาของผู้ส่งสารอย่างแท้จริง

ส่วนการนำความทันสมัยมาสร้างสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร คือ การนำเสนอเรื่องราวที่เป็นเหตุการณ์ในปัจจุบัน การใช้กีตาร์ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีตะวันตกที่ทันสมัยและกำลังได้รับความนิยมในขณะนั้น และการใช้ทำนองดนตรีโฟล์กของแบบตะวันตกมาใช้ในการนำเสนอสื่อเพลง

“โฟล์กของคำเมืองคือ เครื่องดนตรีคือเครื่องดนตรีสากล ภาษาคือภาษา คำเมือง มันผสมผสานกันผมคิดว่าหนึ่งเครื่องดนตรีหลักที่ครูใช้คือกีตาร์เพราะมันกว้างกว่าดนตรีพื้นเมือง มันกว้างกว่าดนตรีไทย ในการสร้างสรรค์หรือว่าผสมผสานเมโลดีมันก็น่าจะง่ายกว่าแล้วคนภาคกลางก็สามารถที่จะฟังได้ด้วย คนทั่วประเทศก็สามารถที่จะรับเครื่องดนตรีที่มันเป็นเครื่องดนตรีสากลได้ง่าย ไม่ใช่ว่ารับเครื่อง

ดนตรีเมืองไม่ได้ แต่ว่าอันนั้นมันรับได้ง่ายกว่า” (เล็ก เลิศยศ, 3
กันยายน 2552)

โดยการนำเสนอความทันสมัยนั้น เริ่มตั้งแต่ชุดบ้านบนคอยเป็นต้นมา ผู้ส่งสารได้นำเสนอความทันสมัยในหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ การนำเอาเครื่องดนตรีประเภทอิเล็กทรอนิกส์เข้ามาเสริมในเพลงจากวงสนับสนุนที่เรียกว่า “แคนเคิ้ล” เพื่อสร้างบรรยากาศให้ออกมาในรูปแบบที่แปลกออกไป แต่ผู้ส่งสารก็ยังพยายามคงรูปแบบการนำเสนอดนตรีพื้นบ้านและธรรมชาติของล้านนาเอาไว้ร่วมกับดนตรีตะวันตกไว้เช่นเดิม การนำท่วงทำนองพื้นบ้านมาทำให้ดูเหมือนท่วงทำนองตะวันตก เช่น เพลงเอื้องผึ้ง-จันทน์ที่สร้างทำนองพื้นบ้านด้วยซิมโฟนี หรือการนำท่วงทำนองเพลงสตริงเข้ามาใช้ในเพลงแม่คำปลาจ่อม เป็นต้น

ประเด็นที่น่าสนใจคือ บางช่วงเวลาที่สังคมล้านนามีการนำเสนอเครื่องดนตรีพื้นบ้านประเภท “ซิ่ง” โดยวง “สะล้อ” และได้รับความนิยมจากกลุ่มผู้ฟัง ผู้ส่งสารก็นำความทันสมัยดังกล่าวมาประยุกต์เข้ากับดนตรีแนว “ร็อก” กลายเป็นเพลงแนว “โฟล์กร็อก” โดยยังคงมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะส่งผลต่อการรับรู้ของกลุ่มผู้รับสารและเป็นการอนุรักษ์เครื่องดนตรีและทำนองเพลงพื้นบ้านเช่นเดิม จึงอาจสรุปได้ว่าการสร้างความทันสมัยให้กับสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองของผู้ส่งสารนั้น ผู้ส่งสารนำเสนอโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองสามารถเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารเป็นหลัก “ดนตรีที่วิเศษที่สุด คือดนตรีที่เข้าได้ทุกกลุ่มคนฟัง หรือดนตรีในลักษณะนั้น รูปแบบนั้น แต่เนื้อหาแปลกออกไปมันก็สามารถเข้าไปอยู่ในกลุ่มนั้นได้” (จรัล มโนเพ็ชร อ้างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551: 101) ซึ่งเป็นคุณสมบัติของสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองในการใช้เป็นสื่อเพื่อต่อช่องทางอุดมการณ์ กล่าวคือการเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมที่หลากหลาย เพื่อให้การรับรู้คุณค่าวัฒนธรรมคำเมืองได้รับการยอมรับว่ามีคุณค่าเทียบเท่ากับวัฒนธรรมหลักของสังคมในวงกว้าง

กล่าวโดยสรุป ลักษณะของสื่อที่ผสมผสานระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมและความทันสมัยทำให้เพลงโฟล์กของคำเมืองเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้หลากหลายกลุ่มทั้งกลุ่มของคนรุ่นเก่าที่โหยหา มรดกทางวัฒนธรรม และกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ต้องการสื่อที่มีความทันสมัยเข้ากับสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และเป็นสื่อที่สามารถนำเสนอ มรดกทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของล้านนาให้เข้าถึงกลุ่มผู้รับสารที่เป็นวัยรุ่นซึ่งมองไม่เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมเมืองที่ถูกครอบงำจากวัฒนธรรมหลักของสังคม โดยคนกลุ่มนี้จะเริ่มสนใจสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองที่มีลักษณะของความทันสมัยก่อน แล้วจึงส่งผลให้คนรุ่นใหม่ในใจหัดเกี่ยวกับวัฒนธรรมล้านนา ส่วนกลุ่มที่เป็นกลุ่มวัยกลางคนและกลุ่มคนที่มีอายุจะเริ่มสนใจหัดเกี่ยวกับวัฒนธรรมล้านนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของตนมากกว่าที่จะสนใจแนวดนตรีที่ทันสมัยของสื่อเพลงโฟล์กของคำเมือง ด้วยคุณสมบัติของสื่อเพลง

โพล์ของคำเมืองที่สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้หลากหลายดังกล่าว สื่อเพลงโพล์ของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร จึงเป็นสื่อที่มีคุณสมบัติในการเป็นสื่อที่ใช้สื่อสารเพื่อต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง

3) คุณสมบัติของการเป็นสื่อที่ไม่ยอมจำนนกับวัฒนธรรมกระแสหลัก

คุณสมบัติของสื่อเพลงโพล์ของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรในการเป็นสื่อที่ใช้ต่อรองอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองอีกประการหนึ่งคือการเป็นสื่อที่ไม่ยอมจำนนต่อแนวคิดกระแสหลัก ทั้งการไม่ยอมจำนนต่อวัฒนธรรมภาษาไทยกลางซึ่งเป็นวัฒนธรรมหลักของประเทศไทยและการไม่ยอมจำนนต่อสื่อเพลงแนวดนตรีร็อก เฮฟวี หรือดนตรีป๊อปซึ่งเป็นสื่อเพลงกระแสหลักในยุคสมัยของผู้ส่งสาร ทั้งนี้ถึงแม้ว่าสังคมล้านนาจะมีความนิยมในสื่อเพลงที่มีแนวดนตรีเช่นเดียวกับรัฐไทย แต่สิ่งที่แตกต่างจากความนิยมเกี่ยวกับดนตรีของล้านนาที่แตกต่างจากในรัฐไทยคือ ล้านนาจะนิยมเพลงที่เน้นเนื้อหาหมากกว่าแนวดนตรี เช่น แม้จะนิยมดนตรีประเภทโพล์หรือคันทรี่เช่นเดียวกันแต่จะนิยมเพลงของบ็อบ ดีแลน, โจอัน ไบเอซ, วิลลี่ เนลสัน ซึ่งเน้นการแสดงอุดมการณ์ของศิลปินมากกว่าศิลปินอื่นๆ ที่นำเสนอดนตรีรูปแบบเดียวกัน อย่างไรก็ตามยังปรากฏว่าศิลปินส่วนใหญ่ของล้านนาต่างยังยอมจำนนให้กับวัฒนธรรมตะวันตก โดยการร้องเพลงเป็นภาษาอังกฤษเลียนแบบต้นฉบับด้วยสำเนียงอเมริกันหรือสำเนียงอังกฤษ แต่ผู้ส่งสารกลับไม่ยอมจำนนต่อวัฒนธรรมตะวันตกเหล่านั้น

พิจารณาการร้องเพลงตะวันตกด้วยสำเนียงของคนเมืองและบางครั้งก็ร้องเพลงของศิลปินชาวล้านนาด้วยคำเมืองแต่ใช้ท่วงทำนองของตะวันตก ซึ่งส่งผลให้ผู้ฟังรู้สึกสนใจในความแปลกใหม่และความตลกขบขันของเพลงโพล์ของคำเมืองเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้รับสารเปิดรับสารที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมล้านนาต่อไป ทั้งนี้นอกจากการร้องเพลงตะวันตกด้วยสำเนียงที่แตกต่างจากนักร้องคนอื่นของผู้ส่งสาร ผู้ส่งสารยังเป็นผู้ที่นิยมเพลงซึ่งมีเนื้อหาให้แง่คิดและเนื้อหาที่สะท้อนสังคม แตกต่างการนำเสนอเพลงของศิลปินอื่นที่นำเสนอเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรักเท่านั้น กล่าวคือ ขณะที่นักร้องคนอื่นร้องเพลงของบ็อบ ดีแลน จรัล มโนเพ็ชรจะร้องเพลงของเลียวนาร์ด โคเฮน เมื่อนักร้องคนอื่นร้องเพลงของวิลลี่ เนลสัน จรัล มโนเพ็ชร จะร้องเพลงของชาร์ลีสริช และเมื่อนักร้องคนอื่นร้องเพลงของโจนาธาน เอ็ดเวิร์ด จรัล มโนเพ็ชรจะร้องเพลงของคริสเดอ ยัง เป็นต้น (อันยา โพธิวัฒน์, 8 กันยายน 2552) ทำให้สื่อเพลงของผู้ส่งสารได้รับความสนใจจากกลุ่มผู้ฟัง และแสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติของผู้ส่งสารที่ไม่ยอมจำนนต่อแนวคิดหลักของสังคมในลักษณะของปัญญาชนก้าวหน้า

แม้การนำเสนอสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองจะปรากฏการนำวัฒนธรรมตะวันตกซึ่งเป็นวัฒนธรรมกระแสหลักมาเป็นองค์ประกอบ แต่คุณสมบัติของสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองยังปรากฏลักษณะของสื่อที่ไม่ยอมจำนนกับวัฒนธรรมตะวันตกซึ่งเป็นวัฒนธรรมกระแสหลักของสังคมในขณะนั้น กล่าวคือสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ไม่ได้ลอกเลียนลักษณะของสื่อเพลงตะวันตกมาทั้งหมดแต่เป็นการนำเอาวัฒนธรรมตะวันตกผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่น คือการใช้ท่วงทำนองของตะวันตกและเครื่องดนตรีตะวันตกมาผสมผสานกับภาษาท้องถิ่นและลักษณะคำประพันธ์แบบท้องถิ่น เนื้อหาที่เกี่ยวกับท้องถิ่น เครื่องดนตรีท้องถิ่น และท่วงทำนองท้องถิ่น ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบการปรากฏของลักษณะวัฒนธรรมตะวันตกกับการปรากฏของลักษณะวัฒนธรรมล้านนาในสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร พบว่ามีสัดส่วนของวัฒนธรรมตะวันตกน้อยกว่าวัฒนธรรมล้านนาเป็นอย่างมาก โดยการนำเสนอวัฒนธรรมตะวันตกเป็นเพียงความตั้งใจที่จะทำให้ผู้รับสารสนใจที่จะเปิดรับสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองเพื่อพยายามแข่งขันพื้นที่ในการแสดงออกกับแนวดนตรีประเภทอื่น ด้วยการใช้น้องเพลงสาวของตะวันตกซึ่งได้รับการยอมรับจากผู้รับสารอยู่แล้ว เนื่องจากเป็นทำนองเพลงที่จดจำได้ง่ายและเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมแล้วนำมาผสมผสานกับท้องถิ่นด้วยวิธีการตัดออกหรือเรียบเรียงใหม่

ขณะที่เพลงโฟล์กของคำเมืองเป็นสื่อที่ไม่ยอมจำนนต่อวัฒนธรรมตะวันตกซึ่งเป็นวัฒนธรรมกระแสหลัก ในมุมมองที่แคบลงสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองยังเป็นสื่อที่ไม่ยอมจำนนกับวัฒนธรรมไทยกลางซึ่งเป็นวัฒนธรรมหลักของประเทศไทยอีกด้วย แม้จากการศึกษาจะพบว่าผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีความรู้และความสามารถเกี่ยวกับดนตรีไทยเช่นเดียวกับความรู้เรื่องดนตรีพื้นบ้านและดนตรีสากล กล่าวคือ ผู้ส่งสารมีโอกาสที่เรียนรู้วิธีการเล่นเครื่องดนตรีไทยประเภทจิม กระจับปี่ กำลึงศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จนกระทั่งเกิดความชำนาญและได้นำเสนอความสามารถในการเล่นจิมเป็นประจำที่โรงเรียน และผู้ส่งสารได้มีโอกาสเปิดรับสารที่เป็นการผลิตซ้ำอุดมการณ์ของศิลปินจากวัฒนธรรมภาษาไทยกลางอยู่เสมอเริ่มตั้งแต่วัยเด็ก เช่น การเปิดรับเพลงของสุเทพ วงศ์คำแหง, ชรินทร์ นันทนาคร และเพลงของหม่อมหลวงพวงร้อย (ท่านผู้หญิงพวงร้อย อภัยวงศ์หรือ หม่อมหลวงพวงร้อย สนิทวงศ์ เป็นสตรีไทยคนแรกที่เป็นนักประพันธ์เพลงเมื่อ พ.ศ. 2480) แต่ผู้ส่งสารกลับเลือกที่จะไม่นำเสนอลักษณะวัฒนธรรมหลักของสังคมไทยในสื่อเพลงโฟล์กของคำเมือง เพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรจึงไม่ปรากฏเครื่องดนตรีไทย เช่น จิม ซอ หรือจระเข้ และแม้จะปรากฏภาษาไทยกลางในเพลงโฟล์กของคำเมืองแต่การปรากฏของภาษาไทยกลางเป็นเพียงการนำคำภาษาไทยกลางมาใช้เพื่อขยายหรืออธิบายขยายความของภาษาคำเมืองให้กลุ่มผู้ฟังในวัฒนธรรมภาษาอื่นๆ (วัฒนธรรมย่อย) หรือกลุ่มผู้ฟังในวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง (วัฒนธรรมหลัก) เข้าใจเท่านั้น

อย่างไรก็ตามถึงแม้สื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองจะเป็นสื่อที่ผู้ส่งสารมีความตั้งใจและพยายามไม่ยอมจำนนกับวัฒนธรรมหลักของสังคม แต่เนื่องความสัมพันธ์ระหว่างระบบเศรษฐกิจกับระบบสื่อสารมวลชน ส่งผลให้การนำเสนอสื่อเพลงในช่วงหลังของจรัล มโนเพ็ชร จำเป็นที่จะต้องนำเสนอสื่อเพลงที่มีลักษณะตรงตามนโยบายของค่ายเพลงและความต้องการของตลาด จึงปรากฏว่าการเสนอเพลงของผู้ส่งสารในระยะหลังมีการนำเสนอเพลงที่เป็นภาษาไทยกลางมากกว่าภาษาคำเมือง ทั้งนี้เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มผู้ฟังที่เป็นกลุ่มวัฒนธรรมหลักของสังคม อันเป็นความอยู่รอดของธุรกิจ หากแต่ด้วยสำนึกที่จะต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมของผู้ส่งสาร ส่งผลให้แม้จะมีปัจจัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจเข้ามากำหนดการสืบสานวัฒนธรรมด้วยภาษาคำเมืองของผู้ส่งสาร ผู้ส่งสารก็จะยังคงแสวงหากลไกในการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมอื่นๆ เพื่อทดแทน ได้แก่ การนำเสนอที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมล้านนา ผนวกเข้ากับท่วงทำนองและลีลาของล้านนา แม้จะนำเสนอด้วยภาษาไทยกลาง

“ผมยังคงใช้กีตาร์โปร่งอยู่ คำร้องก็ยังเป็นเรื่องของชาวเหนือ อยู่เหมือนเดิม และคิดในใจไว้ส่วนหนึ่งว่า อยากจะทำเพลงที่ใช้เครื่องดนตรีอะไรก็ได้ แต่คนฟังจะรู้สึกได้ว่าเป็นลีลาของชาวเหนือ คือผมไม่จำเป็นต้องใช้เครื่องดนตรีพื้นเมืองของภาคเหนือ ต้องการถึงขนาดว่า ร้องเป็นภาษาไทยกลาง แต่เมื่อฟังแล้วจะรู้ทันทีว่าเป็นลีลาของชาวเหนือ อะไรทำนองนั้น ผมพยายามทำ แต่เราไม่เน้นความอึกทึก และทำให้เกิดความสมบูรณ์บางส่วนในรูปแบบของเพลงประเภทนั้น เพื่อจะลองดูว่าคนฟังจะรู้สึกยังไงเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงแบบนี้” (จรัล มโนเพ็ชร อ่างในจิรภัทร อังคุมาลี, 2551: 168)

ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ส่งสารไม่ยอมจำนนต่อวัฒนธรรมหลัก แม้จะมีปัจจัยเกี่ยวกับเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้องและบังคับ แต่ผู้ส่งสารก็จะยังคงแสวงหาแนวทางในการต่อรองกับวัฒนธรรมกระแสหลักของสังคมอยู่เสมอ

สรุปประเด็น คุณสมบัติของสื่อในการต่อรองทางอุดมการณ์ การศึกษาพบว่า การที่วัฒนธรรมคำเมืองเริ่มไม่มีคุณค่าในสังคมทำให้ผู้ส่งสารมีสำนึกในการที่จะต่อรองวัฒนธรรมและพยายามสร้างอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมคำเมืองขึ้นด้วยการนำเสนอสื่อเพลงโฟล์กของคำเมือง ที่ผู้ส่งสารใช้วิธีการนำวัฒนธรรมคำเมืองมาผสมกับวัฒนธรรมตะวันตก และเลือกที่จะมองข้ามวัฒนธรรมไทยกลางซึ่งเป็นวัฒนธรรมหลักของสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับความนิยมของคนในสังคมขณะนั้นที่นอกจากให้คุณค่ากับวัฒนธรรมภาษาไทยกลางมากกว่าวัฒนธรรมคำเมืองแล้ว ยังนิยมวัฒนธรรมตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งความนิยมฟังเพลงตะวันตกมากกว่าเพลงไทยอีกด้วย

ลักษณะของสื่อเพลง โพล์กซงคำเมืองจึงเป็นลักษณะของการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมตะวันตกซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ถูกสร้างให้เหนือกว่าวัฒนธรรมตะวันออก (วัฒนธรรมไทย) กับวัฒนธรรมล้านนา (วัฒนธรรมคำเมือง) ที่เป็นวัฒนธรรมย่อยของสังคม เพื่อให้วัฒนธรรมย่อยล้านนามีฐานะเทียบเท่ากับวัฒนธรรมไทยโดยใช้วัฒนธรรมตะวันตกเป็นเครื่องมือ คุณสมบัติของสื่อที่นำเสนอการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมล้านนากับวัฒนธรรมตะวันตก โดยไม่นำเสนอวัฒนธรรมหลักของสังคมหรือทำให้วัฒนธรรมล้านนามีค่าเทียบเท่ากับวัฒนธรรมหลักของสังคม (กำหนดให้ภาษาคำเมืองเทียบเท่ากับภาษาไทยกลาง) เป็นสื่อที่สร้างคุณค่าให้กับวัฒนธรรมคำเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.1.4 การรับรู้ของกลุ่มผู้รับสารในกระบวนการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรม

การศึกษาโดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีการครอบครองความเป็นใหญ่ทางอุดมการณ์วัฒนธรรมของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) และแนวคิดและทฤษฎีการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมของสจวร์ต ฮอลล์ (Stuart Hall) สรุปได้ว่ากระบวนการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมที่ประสบความสำเร็จนั้น จะต้องเกิดกระบวนการรับรู้คุณค่าวัฒนธรรมคำเมืองของผู้รับสารซึ่งมีความแตกต่างกัน (Homo-Geneous Group) แต่จะจัดเรียงตัวเป็นกลุ่มตามรูปแบบและความหมายของสารตามเกณฑ์เรื่องวัฒนธรรม ได้แก่ กลุ่มผู้รับสารที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมย่อยเดียวกัน กลุ่มผู้รับสารที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ ในสังคม และกลุ่มผู้รับสารที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมหลักของสังคม ซึ่งการจัดเรียงตัวเป็นกลุ่มของผู้รับสารดังกล่าวจะมีความสัมพันธ์กับเรื่องของการตีความสารเพลงโพล์กซงคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ในลักษณะเหมือนหรือเบี่ยงเบนไปจากความตั้งใจของผู้ส่งสาร กล่าวคือ

กลุ่มผู้รับสารที่อยู่แต่ละกลุ่มวัฒนธรรมจะมีลักษณะที่แตกต่างกัน โดยผู้รับสารที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมย่อยคำเมืองจะสามารถตีความคุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองที่ผู้ส่งสารเข้ารหัสได้ สอดคล้องกับการเข้ารหัสของผู้ส่งสารมากกว่า เนื่องจากปัจจัยทางด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง ที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน ส่วนการรับรู้คุณค่าวัฒนธรรมของผู้รับสารที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ แม้จะไม่สามารถถอดรหัสคุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองได้ตรงกับที่ผู้ส่งสารเข้ารหัส แต่ผู้รับสารกลุ่มนี้จะพยายามตีความคุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองในฐานะวัฒนธรรมย่อยที่เทียบเท่ากับวัฒนธรรมไทยกลาง เนื่องจากปัจจัยทางด้านบริบทของการถูกครอบงำทางวัฒนธรรมและการกลายเป็นวัฒนธรรมย่อยในสังคมที่เหมือนกัน และการรับรู้คุณค่าของผู้รับสารที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมไทยกลางจะตีความคุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองในลักษณะที่เทียบเท่ากับวัฒนธรรมไทยกลางอย่างค่อยเป็นค่อยไป เนื่องจากระบบรหัสของผู้ส่งสารและผู้รับ

สาร (Code System) มักจะแตกต่างกัน จนบางครั้งอาจถึงขั้นที่ขัดแย้งกัน เพราะอยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมที่มีฐานะแตกต่างกัน คือการอยู่ในฐานะวัฒนธรรมครอบงำของกลุ่มวัฒนธรรมไทยกลาง และการที่อยู่ในฐานะของผู้ที่ถูกครอบงำของผู้ส่งสาร ซึ่งเป็นปัจจัยที่อาจส่งผลกระทบต่อความรู้สึกขัดแย้งหรือต่อต้านเนื้อหาเกี่ยวกับคุณค่าของวัฒนธรรมย่อยที่แตกต่างจากวัฒนธรรมหลักของกลุ่มตน

จากการศึกษาการรับรู้ของกลุ่มผู้รับสารในกระบวนการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรม ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการศึกษาดังต่อไปนี้

- 1) กลุ่มคนเมือง
- 2) กลุ่มคนวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ
- 3) กลุ่มคนวัฒนธรรมหลัก

1) กลุ่มคนเมือง

กลุ่มคนเมืองเป็นกลุ่มคนที่มีประสบการณ์ร่วมกับผู้ส่งสารทั้งสภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประสบการณ์ร่วมทางด้านวัฒนธรรมภาษา ส่งผลให้การรับรู้อุดมการณ์วัฒนธรรมของกลุ่มผู้ส่งสารและกลุ่มผู้รับสารสามารถตีความเนื้อหาของสารคือ คุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองได้ตรงกัน ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าการยอมรับของกลุ่มคนเมืองที่มีต่อเพลงโฟล์กซองคำเมืองนั้น ระยะเวลาแรกกลุ่มคนเมืองจะยอมรับเพลงโฟล์กซองคำเมืองจากท่วงทำนองที่สนุกสนานและเป็นท่วงทำนองที่คุ้นเคยในสังคม เช่นในระยะแรกที่ผลงานเพลงของจรัล มโนเพ็ชร ออกเผยแพร่ผ่านระบบสื่อสารมวลชนท้องถิ่น เพลงสาวมอเตอร์ไซค์และเพลงพี่สาวศรีบ ซึ่งเป็นเพลงร่าเริงที่ร้องอยู่ในสังคมล้านนาขณะนั้นได้รับความนิยมก่อน “ราวสิบกว่าปีที่ผ่านมา เมื่อฉันขึ้นไปตามหมู่บ้านบนภูเขา ฉันได้ยินคนหนุ่มเฒ่ามั่ง และปกากะญอร้องเพลงสาวมอเตอร์ไซค์ ผักกาดจ้อ และคนสิ่งตึงด้วยความสนุกสนาน นั่นเป็นเวลาเดียวกับที่ผู้คนซึ่งไม่ได้เป็นคนเมืองรู้จักแกงโฮ๊ะ ผักกาดจ้อ ของกินคนเมือง และเริ่มเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นที่จรัลบอกไว้ในบทเพลง” (อันยา โพธิวัฒน์, 2544: 25) ต่อมากลุ่มคนเมืองจะเปลี่ยนจากการรับสารเพื่อความสนุกสนานเป็นการรับสาร เนื่องจากความโหยหาล้านนาในยุคดั้งเดิมที่แตกต่างกับล้านนาในยุคของการพัฒนา และแตกต่างจากความทันสมัยในสภาพสังคมของกลุ่มวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ และสภาพสังคมของกลุ่มวัฒนธรรมหลักที่เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดี เช่นความนิยมในเพลงฮิปปี้คำที่ตอนแรกไม่ได้รับความนิยมมากนัก แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงและผู้คนในสังคมโหยหาอดีต เพลงนี้กลับเป็นเพลงที่ยิ่งใหญ่และอยู่ในความประทับใจของคนเมืองมากกว่าเพลงที่มีท่วงทำนองสนุกสนานซึ่งได้รับความนิยมในระยะแรก “เพลงของคุณจรัล มโนเพ็ชร เป็นความ

ภาคภูมิใจของคนเมืองชาวเหนือ ทำให้คนเมือง ภาษาคำเมือง อาหารของคนเมือง และ ศิลปวัฒนธรรมของคนเมืองเป็นที่รู้จักของคนทั้งประเทศ และถือว่าคุณจรัลมีบทบาทสำคัญยิ่งในการกระตุ้นให้เกิดความสนใจในเรื่องอัตลักษณ์ของท้องถิ่นและภูมิปัญญาของคนในแต่ละท้องถิ่น และต่อมามีการยอมรับว่าศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของคนในแต่ละท้องถิ่นมีคุณค่า และมีความสำคัญทัดเทียมกับศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาระดับชาติ” (ธเนศ เจริญเมือง, 2546: 4) คนเมืองมีความรู้สึกภาคภูมิใจในผลงานของจรัล มโนเพ็ชร เป็นอย่างมาก เห็นได้จากการที่สถานีวิทยุกระจายเสียง สปีดโชนาสนาค้า งานประเพณีตามวัดต่างๆ สถานีรถไฟหรือบนรถทัวร์ มีการนำเพลงโฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ไปเผยแพร่อยู่เสมอ “สำหรับคนเมืองและชาวเหนือ จรัล มโนเพ็ชรคือแก้วเมือง แสงเมืองอันเลอค่า ที่เกิดและอุบัติขึ้นเพื่อประดับไว้ในหน้าหนึ่งแห่งความภาคภูมิใจของตำนานศิลปะศิลป์เมืองเหนือ” (ทองรัช เทพารักษ์, 2544: 7-13) จนกระทั่งถือว่าเพลงโฟล์กซองคำเมืองเป็นบทเพลงของล้านนาและกลายเป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งของคนล้านนาในเวลาต่อมา

การเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารของสื่อเพลงโฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรนั้น เห็นได้จากความนิยมในเพลงชุดแรกที่ออกวางแผ่นในเชียงใหม่โดยที่ไม่ต้องใช้เวลาโฆษณา ลักษณะการประชาสัมพันธ์เป็นเพียงการนำเสนอผ่านสื่อวิทยุโทรทัศน์เพียงครั้งเดียว ไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์ทางอื่นแม้กระทั่งการผลิตซ้ำผ่านสื่อวิทยุ ส่วนมากเป็นลักษณะของการประชาสัมพันธ์แบบปากต่อปาก ยอดจำหน่ายคือ 20 ม้วนต่อวัน (กำลังการผลิตแบบอัดม้วนต่อม้วนของร้านทำแปรรณาการผู้จำหน่าย คือ 20 ม้วนต่อวัน) ซึ่งถือเป็นยอดจำหน่ายเทปเพลงคำเมืองที่สูงที่สุดในเวลานั้น (มานิต อ้วงศ์, 1 กันยายน 2552) การศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์อันยา โพธิวัฒน์ (ภรรยา), จำเลาะ สมจิตต์ (บุคคลใกล้ชิด) และไพฑูรย์ พรหมวิจิตร (บุคคลใกล้ชิด) สรุปได้ว่าเพลงโฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ทำให้กลุ่มผู้รับสารที่เป็นกลุ่มคนเมืองกลับมาให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมล้านนาและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมล้านนามากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำให้คนล้านนากล้าที่จะสื่อสารด้วยภาษาคำเมือง หลังจากก่อนหน้านี้จะมีการนำเสนอสื่อเพลงโฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรนั้น คนเมืองบางส่วนเลิกสื่อสารด้วยภาษาคำเมืองเพราะค่านิยมที่ว่าการพูดภาษาคำเมืองเป็นเรื่องล้าสมัย ดังนั้นคนที่อยู่ในชนชั้นกลางและคนที่อยู่ในสังคมรุ่นใหม่ เช่น คนที่ทำงานในเมือง ทำงานราชการ หรือทำงานบริษัท โดยมากมักจะสอนให้ลูกหลานพูดภาษาไทยกลางมากกว่าการสอนให้พูดภาษาคำเมือง “จรัล สามารถสร้างให้อาณาจักรล้านนากลับมามีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง หลังจากคนล้มไปแล้ว หนึ่งเรื่องภาษา วัฒนธรรมประเพณี และที่สำคัญที่สุดคือวรรณกรรม เพราะจรัลนี่แหละจึงทำให้คนหันกลับมาพูดคำเมืองมากขึ้น คำเมืองในสมัยนั้นได้กร่อน ได้หายไปจากสังคมของอาณาจักรล้านนาเฉพาะในเมืองใหญ่เช่นเชียงใหม่

เด็กๆ เหล่านั้นไม่กล้าพูดคำเมืองเพราะอาย” (จำหลေး สมจิตต์, 3 กันยายน 2552) นอกจากนี้เพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ยังส่งผลให้คนล้านนาตระหนักในการดำรงรักษาวัฒนธรรมย่อยของตนเอง จนกระทั่งเกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อรักษาวัฒนธรรมล้านนา เช่น กลุ่มรักน้ำปิง กลุ่มรักเชียงใหม่ กลุ่มรักคำเมือง และการนำเพลงของจรัล มโนเพ็ชรไปใช้สอนเรื่องมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของล้านนาตามโรงเรียนต่างๆ ในเวลาต่อมา

กล่าวโดยสรุป การที่กลุ่มคนฟังที่เป็นคนเมืองหันมาพูดภาษาคำเมือง มีการรวมกลุ่มกันเพื่อรักษาวัฒนธรรมย่อยของตนเอง ตลอดจนการนำเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ไปใช้เป็นสื่อในการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของกลุ่มคนเมือง แสดงให้เห็นว่าสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร สามารถทำให้เกิดการรับรู้อุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของกลุ่มผู้รับสาร โดยสภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมืองที่คล้ายคลึงกันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มคนเมืองเป็นกลุ่มผู้รับสารกลุ่มแรกที่เปิดรับสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองและรับรู้อุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองดังกล่าว

2) กลุ่มคนวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ

กลุ่มคนในวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ เป็นกลุ่มคนที่ไม่มีความสัมพันธ์กับผู้ส่งสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตีความภาษาคำเมือง การศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์เล็ก เลิศยศ (บุคคลใกล้ชิด) ปรากฏว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มคนวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ เปิดรับสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร คือความเหมือน/จุดร่วมของอารมณ์และความรู้สึกของการเป็นกลุ่มวัฒนธรรมย่อยที่ต้องการต่อรองทางอุดมการณ์กับวัฒนธรรมหลักของสังคมเช่นกัน และด้วยปัจจัยประกอบต่างๆ ได้แก่ การใช้ภาษาคำเมืองที่เข้าใจง่าย การใช้ภาษาไทยกลางอธิบายภาษาคำเมือง และการนำเสนอความจริงเกี่ยวกับล้านนาในโอกาสต่างๆ ของจรัล มโนเพ็ชร ทำให้ผู้รับสารที่เป็นคนในกลุ่มวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ สามารถเข้าใจเนื้อหาของสารในสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองและสามารถถอดรหัสเกี่ยวกับคุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองได้ตรงกับการเข้ารหัสของผู้ส่งสาร

การกล่าวถึงคุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองของจิรภัทร อังศุมาลี ซึ่งเป็นกลุ่มคนในวัฒนธรรมย่อยภาษาถิ่นใต้ที่ว่า

“งานเพลงของจรัล มโนเพ็ชร ตั้งแต่ผลงานชุดแรกจนถึงปัจจุบัน สิ่งหนึ่งที่ผู้ฟังจะเห็นได้จากลักษณะส่วนตัวที่เด่นชัดมากของจรัล คือลักษณะของทางเหนือ ซึ่งเป็นภูมิลำเนาของจรัลเอง บรรยากาศดนตรีครอบคลุมไปถึงการนำเอาเรื่องราวเก่าแก่หรือบทเพลงเก่าแก่อันถูกกลืนไปแล้วขึ้นมาทำใหม่ จนกลายเป็นที่นิยมกันอย่าง

กว้างขวาง นับเป็นทั้งความกล้าหาญและความตั้งใจจริงอย่างหนึ่งใน
ตัวของจรัลเอง” (จิรภัทร อังศุมาลี, 2551: 43)

แสดงให้เห็นว่ากลุ่มคนวัฒนธรรมย่อยภาษาถิ่นใต้สามารถรับรู้คุณค่าของวัฒนธรรมล้านนา
ที่ปรากฏในเพลง โพล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ว่าเป็นเนื้อหาที่สื่อสารเรื่องราวของ
ท้องถิ่นและคนตรีของท้องถิ่น และการนำเสนอสาระเหล่านี้เป็นความกล้าหาญและความตั้งใจจริงใน
การผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสาร

การกล่าวถึงคุณค่าวัฒนธรรมคำเมืองของชายหนุ่มคนหนึ่ง ซึ่งเป็นตัวอย่างของกลุ่มผู้รับ
สารในวัฒนธรรมย่อยภาษาถิ่นอีสาน

“ตอนนั้นผมอยู่ที่หนองคาย ชั้น ม.ศ. 4 ได้ยินเพลงสาว-
มอเตอร์ไซค์ ฟังครั้งแรกรู้สึกแปลกๆ เพราะเป็นภาษาเหนือ เกิดความ
อยากรู้อยากฟังอีก พอฟังอีกและจับใจความได้แล้ว เกิดความรู้สึกเห็น
ภาพของทัศนะของหนุ่มสาว ซึ่งมีเรื่องบริโภคนิยม วัตถุนิยมเข้ามาใน
ท้องถิ่น ฝ่ายสาวชอบความสะดวกสบาย โก้โก้ ฝ่ายชายก็อยากจะได้
วัตถุนั้นมาเพื่อทำให้สาวๆ สนใจ” (ชายหนุ่มที่มีภูมิลำเนาอยู่จังหวัด
หนองคาย อ้างในธนเศรษฐ์ เจริญเมือง, 2546 : 71-72)

แสดงให้เห็นว่ากลุ่มคนวัฒนธรรมย่อยภาษาถิ่นอีสานสามารถรับรู้ภาพของล้านนาในยุค
ของการพัฒนาที่ผู้ส่งสารเลือกนำเสนอเพื่อเทียบเคียงคุณค่าของวัฒนธรรมล้านนาให้เทียบเท่ากับ
วัฒนธรรมไทยกลาง โดยกลุ่มผู้รับสารรับรู้ภาพของล้านนาในยุคของการพัฒนาเป็นยุคของ
บริโภคนิยมและวัตถุนิยม ซึ่งแตกต่างจากความดั้งเดิมของล้านนาในยุคดั้งเดิม

จากตัวอย่างการรับรู้คุณค่าวัฒนธรรมคำเมืองของผู้รับสารที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ
ในรัฐไทย แสดงให้เห็นถึงการถอดรหัสความหมายของผู้รับสารที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมย่อยที่
แตกต่าง สามารถถอดรหัสความหมายเกี่ยวกับคุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองได้ตรงกับการเข้ารหัส
ของผู้ส่งสาร

3) กลุ่มคนวัฒนธรรมหลัก

การนำเสนอเพลง โพล์กของคำเมืองเพื่อต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรมของจรัล
มโนเพ็ชร เป็นการนำเสนอภายใต้แนวคิดพหุนิยมของผู้ส่งสารที่มองว่าวัฒนธรรมย่อยต่างๆ
สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเท่าเทียม การนำเสนอเพลง โพล์กของคำเมืองของจรัล
มโนเพ็ชร จึงเป็นการนำเสนอภาพแทนความจริงของวัฒนธรรมล้านนาที่ดั้งเดิม โดยมีได้พยายาม
กดทับวัฒนธรรมหลักของสังคม ทำให้กลุ่มคนในวัฒนธรรมหลักยอมรับเพลง โพล์กของคำเมือง

อย่างค่อยเป็นค่อยไป และยอมรับวัฒนธรรมคำเมืองในฐานะที่เทียบเท่ากับวัฒนธรรมภาษาไทย กลางในที่สุด

การศึกษาจากเอกสารและจากการสัมภาษณ์อันยา โทธิวัฒน์ (ภรรยา), ชญาณัฐ สุนทรพิช (บุคคลใกล้ชิด) และภิกพ พรแสงศิลป์ (บุคคลใกล้ชิด) ปรากฏว่ากลุ่มผู้รับสารที่เป็นกลุ่มคนในวัฒนธรรมหลักวางตำแหน่งของจรัล มโนเพ็ชร ให้เป็นตัวแทนของวัฒนธรรมล้านนาที่ทำให้กลุ่มคนซึ่งอยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมอื่นรู้จักคนเมืองและล้านนา การเป็นนักสู้เพื่อรักษาเอกลักษณ์ของคนล้านนา มุ่งมั่นปรารถนาที่จะเผยแพร่ความเป็นล้านนาออกไปให้คนไทยทั้งแผ่นดินได้รู้จัก ทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นที่สั่งสมมานานไม่สูญหาย เป็นตัวอย่างของผู้ที่มีความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ปลุกเร้าให้หลายคนหันมาหาสิ่งดีที่มีอยู่มากมายในศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านพื้นเมืองในแต่ละท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดการให้คุณค่าวัฒนธรรมล้านนาเทียบเท่ากับวัฒนธรรมหลักของสังคม กล่าวคือ ทำที่ที่คนวัฒนธรรมหลักมีต่อคนเมืองเปลี่ยนไป จนกระทั่งบางคนสนใจที่จะเรียนรู้วัฒนธรรมคำเมืองและอยากที่จะสื่อสารด้วยภาษาคำเมือง ทั้งนี้ความสนใจครั้งแรกจะเกิดจากความสนใจในทำนองและภาษาที่แตกต่างมากกว่าเนื้อหาของสาร

“ฟังแล้วไม่รู้สึกรักอยากพูดแต่อยากเข้าใจว่าคำนี้ที่เราได้ยิน จากเพลงแปลว่าอะไรเพราะว่าคำเมืองบางคำเราฟังแล้วเราไม่รู้ว่ามันหมายถึงอะไร แก้วกับปางอย่างน้อยใจยา แก้วกับขวด หรือว่าคำอะไรที่ต้องค้น...มีคนมาพูดเยอะเหมือนกันว่าเพลงของจรัลทำให้เขาอยากพูดคำเมือง มีคนต่างถิ่นด้วย ขนาดฟังเพลงอ้ายจรัลอยู่ที่จังหวัดอื่นทำให้อยากมาใช้ชีวิตอยู่ที่เมืองเหนือเยอะมากๆ อย่างเขาอยู่นครสวรรค์แล้วได้ยินเพลงของจรัล มโนเพ็ชร แล้วก็ชอบมาก ชอบโพล้กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร หัดเล่นด้วย หัดร้องด้วย แล้วจนกระทั่งที่สุดก็หลงใหลในเสน่ห์จากเพลง อยากมาใช้ชีวิตอยู่ที่เมืองเหนือ แล้วเขาก็มาจริงๆ มาตั้งรกรากอยู่ที่เมืองเหนือ พวกนี้ก็ชื่นชมแถมกว่าแถมเป็นเหมือนแรงบันดาลใจ ทำให้พวกเขาอยากออกมาจากเมืองของตนเองแล้วมาอยู่ที่นี่” (อันยา โทธิวัฒน์, 8 กันยายน 2552)

ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการยอมรับคุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองของกลุ่มคนที่อยู่ในวัฒนธรรมหลักของสังคม อันเป็นจุดมุ่งหมายหลักของการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรม

สิ่งที่ยืนยันการยอมรับเพลงโพล้กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ของกลุ่มผู้รับสารไม่สามารถยืนยันขอดจำหน่ายที่เป็นตัวเลขได้ เนื่องจากบริษัทเจ้าของลิขสิทธิ์เพลงโพล้กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร โดยส่วนมากและเป็นบริษัทที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับขอดจำหน่ายเทป คือ

บริษัทรถไฟดนตรีได้เลิกกิจการแล้ว แต่จากการสัมภาษณ์มานิด อ๋วงศ์ (ผู้จัดการส่วนตัว) สรุปได้ว่าเพลงโฟล์คของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ได้รับการยอมรับจากกลุ่มผู้ฟังเป็นอย่างมาก การแสดงสดของจรัล มโนเพ็ชร ในทุกจังหวัดจะมีผู้เข้าชมเต็มทุกครั้ง และลิขสิทธิ์เพลงของจรัล มโนเพ็ชร ทุกชุดจะได้รับการความสนใจติดต่อขอซื้อลิขสิทธิ์จากกลุ่มนายทุนล่วงหน้าเสมอ “ในเรื่องของยอดจำหน่ายเทป ตอบไม่ได้ เพราะไม่รู้ยอด รู้แต่ว่าจรัล มโนเพ็ชร ได้ออกเดินทางไปเล่นดนตรี ทุกจังหวัด บางจังหวัดหลายครั้ง คนดูเต็มทุกที่ ไม่ว่าจะชมฟรีหรือต้องเสียเงินผ่านประตู หรือต้องจ่ายให้ร้านอาหาร งานเพลงของจรัลทุกชุด จะมีพ่อค้ารอแย่งซื้อหรือดูแลลิขสิทธิ์” (มานิด อ๋วงศ์, 1 กันยายน 2552)

ซึ่งเมื่อพิจารณาร่วมกับการนำเสนอเรื่องราวของจรัล มโนเพ็ชร หลังจากที่เขาเสียชีวิตที่มีการนำเสนอเรื่องราวของผู้ส่งสารเป็นจำนวนมากอย่างต่อเนื่อง “มีข่าวและบทความต่างๆ ซึ่งเขียนถึงจรัล มโนเพ็ชร ในหนังสือพิมพ์และนิตยสารฉบับต่างๆ ในกรุงเทพฯ ปรากฏนับได้รวมทั้งสิ้นเกือบ 100 ชิ้น และมีนิตยสารชั้นนำถึง 3 ฉบับที่ตีพิมพ์บทความเกี่ยวกับจรัลถึง 3-4 ชิ้นในฉบับเดียว” (ธเนศวร์ เจริญเมือง, 254: 40-416) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ส่งสารเป็นผู้ที่ได้รับความสนใจจากกลุ่มผู้รับสารที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมหลักของสังคม และสุดท้ายเมื่อพิจารณาร่วมกับจำนวนผู้ชมที่เข้าร่วมชมรายการ “คอนเสิร์ต 25 ปี โฟล์คของคำเมือง จรัล มโนเพ็ชร” ที่ห้องประชุมศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทยเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2544 ซึ่งมีผู้เข้าชมเป็นจำนวนมากและมีผู้เข้าชมเต็มที่นั่งในห้องประชุมศูนย์วัฒนธรรมแห่งชาติทุกที่นั่ง ทั้งหมดนี้ชี้ชัดว่ากลุ่มผู้รับสารที่อยู่ในวัฒนธรรมหลักยอมรับเพลงโฟล์คของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร เนื่องจากปัจจัยดังต่อไปนี้

การนำเสนอเนื้อหาของสารที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง แต่กลับนำเสนอในมุมมองของความงดงาม อ่อนหวาน และการมีอารมณ์ขัน “งานของจรัล มโนเพ็ชร ฟังแล้วงดงาม อ่อนหวาน บางทีจำๆ ลึกๆ แต่ได้จินตนาการละเมียดละไมมากๆ ” (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2544: 71) ตรงข้ามกับการนำเสนอเพลงของวงคาราวานที่มีลีลาอีสานปะปนบ้างในหลายเพลงเช่นเดียวกับการนำเสนอลีลาล้านนาของจรัล มโนเพ็ชร แต่เพลงของคาราวานกลับมีเนื้อหาการเมืองทำให้ไม่เป็นที่ยอมรับในวงกว้าง การไม่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับอุดมการณ์การเมืองจึงถือเป็นคุณสมบัติของเพลงโฟล์คของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ในมุมมองของกลุ่มคนวัฒนธรรมหลัก นอกจากนี้เพลงโฟล์คของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ยังมีลักษณะของท้องถิ่น (Local character) และมีทั้งประเด็นร่วมในระดับชาติ (National-level common concerns) แสดงถึงแนวคิดการอยู่ร่วมกันของวัฒนธรรมที่หลากหลายของผู้ส่งสาร ผู้ส่งสารจงใจมิให้เพลงโฟล์คของคำเมืองมีลีลาทางการเมืองที่เด่นชัด ซึ่งกลับกลายเป็นจุดแข็งที่เมื่อเพลงโฟล์คของคำเมืองปรากฏในเมืองหลวงช่วงปี พ.ศ. 2520-2521 ขณะนั้น ชนชั้นกลางในเมืองหลวงกำลังว่าห่วยและมองหาที่ยึดเหนี่ยวทางใจเพราะสังคมไทยได้ถูก

แบ่งแยกออกเป็น 2 ฝ่ายแบบสุดขั้ว (Bipolarized society) ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2519 ฝ่ายหนึ่งเป็นรัฐบาลขวาจัด ปรามปรามความคิดที่ก้าวหน้า ชอบตรวจจับและยึดหนังสือที่มีความคิดแตกต่างจากของรัฐ บีบบังคับให้คนไม่มีทางเลือก ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งอยู่ในป่าเพื่อต่อสู้คัดค้านระบอบเผด็จการและทุนนิยมตลอดจนเรียกร้องระบอบสังคมนิยม ชนชั้นกลางที่ก้าวหน้าจึงต้องหนีภัยการปรามปรามทางการเมือง หรือไม่มีทางเลือกนอกจากต้องหนีไปร่วมกับกองกำลังติดอาวุธในป่าเขา เมื่อเพลงของจรัล มโนเพ็ชร ไม่มีเนื้อหาการเมือง ไม่เป็นภัยต่อผู้มีอำนาจ แต่โดดเด่นและมีเสน่ห์ในด้านอื่นๆ ชนชั้นกลางจึงเปิดรับเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ด้วยความเต็มใจ ส่งผลให้เกิดการยอมรับอย่างแพร่หลายจากกลุ่มผู้รับสารในวัฒนธรรมหลักของประเทศไทย

ทั้งนี้การยอมรับในสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร เป็นการยอมรับที่มีปัจจัยเกี่ยวกับการเมืองและสื่อมวลชนเข้ามาเกี่ยวข้อง กล่าวคือ รัฐชาติไทยเป็นสังคมนิยม ดังนั้นเมื่อกลุ่มคนในวัฒนธรรมหลักของสังคมยอมรับ กลุ่มคนในวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ จึงยอมรับตาม และการให้อำนาจกับสื่อมวลชนในสังคมไทย ทำให้เมื่อสื่อมวลชนยอมรับเพลงโฟล์กของคำเมือง และเผยแพร่เพลงโฟล์กของคำเมือง เพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร จึงได้รับการยอมรับจากกลุ่มผู้รับสารไม่ว่าจะเป็นผู้รับสารในกลุ่มวัฒนธรรมใด โดยเฉพาะกลุ่มผู้รับสารในวัฒนธรรมหลักของสังคมที่ยอมรับอำนาจของสื่อในช่วงเวลาดังกล่าว ทำให้เพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ไม่มีศัตรูทางการเมือง ไม่ถูกทางการเพ่งเล็ง และได้รับความนิยมนอย่างกว้างขวางจากคนทุกชนชั้น การนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองของผู้ส่งสารที่พยายามไม่นำเสนอเนื้อหาทางการเมืองที่ชัดเจน แต่กลับเลือกนำเสนอความเป็นคนเมือง ภาคภูมิใจในถิ่นกำเนิดและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงเป็นลักษณะของการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมที่ชัดเจนและมีพลังในการต่อรอง สามารถสร้างความรู้สึกร่วม ก่อให้เกิดพลังในท้องถิ่นโดยไม่สร้างความขัดแย้งในสังคม

การมีอารมณ์ร่วมทางด้านเนื้อหาที่นำเสนอสภาพสังคมในเขตเมืองใหญ่ เป็นปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้คนในกลุ่มวัฒนธรรมหลักยอมรับเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ซึ่งแตกต่างจากการยอมรับเพลงโฟล์กของคำเมืองของกลุ่มผู้รับสารที่เป็นกลุ่มคนเมืองซึ่งจะให้ความสำคัญกับท่วงทำนองของเพลงมากกว่า กล่าวคือ สังคมไทยในยุคของอุ้ยคำ (ทศวรรษที่ 2510) เป็นช่วงเวลาที่ครอบครัวกำลังแตกสลายโดยเฉพาะในเขตเมืองใหญ่ คนชั้นกลางในสังคมไทยไม่ได้อยู่กับปู่ย่าตายายในลักษณะของครอบครัวใหญ่อีกต่อไป การดำรงชีวิตในครอบครัวเปลี่ยนเป็นการแยกไปสร้างครอบครัวเล็กๆ ของตนเองแทน เมื่อจรัล มโนเพ็ชร นำเสนอเพลงอุ้ยคำในช่วงต้นทศวรรษที่ 2520 ซึ่งปรากฏภาพของการทอดทิ้งคนแก่ในสังคมเมืองหรือคนในสังคมชนบทที่ย้ายถิ่นมาประกอบอาชีพในสังคมเมือง ซึ่งเป็นภาพแทนความจริงที่ผู้รับสารส่วนใหญ่มีประสบการณ์-

ร่วม เพลงที่มีเนื้อหาเช่นนี้จึงได้รับการยอมรับจากกลุ่มผู้ฟังในสังคมเมืองเป็นอย่างมาก ซึ่งมานิด อังวงค์ ผู้จัดการส่วนตัวของผู้ส่งสารสรุปว่าการนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร นั้น เพลงที่ได้รับความนิยมในกลุ่มคนเมืองคือเพลงสาวมอเตอร์ไซค์ และเพลงที่ได้รับความนิยมในกลุ่มคนที่อยู่ในวัฒนธรรมหลักของสังคมคือเพลงอู๋ยคำ (มานิด อังวงค์, 1 กันยายน 2552) หรือ คำอ้างอิงจากสันติ เสวตวิมล นักวิจารณ์เพลงที่มีชื่อเสียงในยุคดังกล่าวแสดงความคิดเห็นว่า “คุณมานิด อังวงค์ พาอู๋ยคำหนีห่างจากเมืองเหนือ ทำทางขี้อายขึ้นมาแนะนำตัวบนสำนักงาน นสพ. ไทยรัฐ..ปี พ.ศ.2522 บอกว่าเพลงสาวมอเตอร์ไซค์ของจรัลในเทศบาลนี้ดังมากที่สุดทั่วเมืองเหนือ แต่เมื่อเปิดฟังแล้ว กลับไปชอบเพลงอู๋ยคำ” (สันติ เสวตวิมล, 2544: 11) จากตัวอย่างที่ยกมานี้ สะท้อนให้เห็นว่าการยอมรับสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองระหว่างกลุ่มผู้รับสารที่เป็นกลุ่มคนเมืองกับกลุ่มผู้รับสารที่เป็นกลุ่มคนในวัฒนธรรมหลักมีปัจจัยที่แตกต่างกัน กล่าวคือ กลุ่มผู้รับสารที่เป็นคนเมืองจะเปิดรับสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองจากปัจจัยเรื่องของท่วงทำนองที่สนุกสนาน และการปรากฏภาพแทนความจริงที่สอดคล้องกับสังคม ขณะที่กลุ่มผู้รับสารในวัฒนธรรมหลักของสังคมเปิดรับเพลงโฟล์กของคำเมืองจากปัจจัยเรื่องของความโหยหาสังคมในอดีตเนื่องจากรู้สึกต่อต้านสังคมปัจจุบัน

การใช้ภาษาคำเมืองร่วมกับภาษาไทยกลางเป็นอีกปัจจัยที่มีความสำคัญ เห็นได้จากแม้ว่าจะมีเพลงคำเมืองของศิลปินท้องถิ่นคนอื่นๆ หรือเพลงภาษาของ-ลือจำนวนมากที่โด่งดังในระยะหลังๆ และแม้เพลงเหล่านั้นจะได้รับความนิยมอย่างสูงในกลุ่มคนเมือง แต่ก็ไม่มีศิลปินท้องถิ่นที่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มผู้รับสารในกลุ่มวัฒนธรรมหลักของสังคมได้เท่าการนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ซึ่งเมื่อพิจารณาจากปัจจัยเกี่ยวกับภาษาที่นำเสนอ อาจสรุปได้ว่าเพลงเหล่านี้เป็นเพลงแนวลูกทุ่งที่ใช้ภาษาคำเมืองล้วนๆ ทำให้ผู้ที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมย่อยภาษาถิ่นอื่นๆ หรือผู้ที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมภาษาไทยกลางไม่เข้าใจความหมาย ขณะที่เพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร นำเสนอเพลงภาษาคำเมืองร่วมกันเพลงภาษาไทยกลางซึ่งทำให้กลุ่มผู้รับสารที่ใช้ภาษาไทยกลางในการสื่อสาร อันหมายรวมถึงกลุ่มผู้รับสารทั่วประเทศสามารถเข้าใจเนื้อหาของเพลงได้ “ขณะที่เพลงของอ้ายจรัลหลายเพลงใช้คำเมืองที่ดัดแปลงเพื่อให้คนภาคอื่นเข้าใจ แน่นนอน นี่ก็เป็นเรื่องของตลาด นี่เป็นเหตุผลหนึ่งที่ว่าเหตุใดเพลงของอ้ายจรัลจึงได้รับความนิยมจากภาคอื่น หลายปีมานี้ ตลาดเพลงคำเมืองมีขนาดใหญ่ขึ้น เป็นตลาดของคนเมืองเอง คนเมืองที่ได้รับอิทธิพลจากการฟื้นฟูวัฒนธรรมคนเมืองโดยอ้ายจรัล” (ชเนศ เจริญเมือง, 2546:77-78)

ในทางกลับกันการนำเสนอเพลงที่มีลักษณะท้องถิ่นสูงมากของผู้ส่งสาร มักจะไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้ฟังได้ แม้ว่าจะเป็นเพลงที่มีคุณค่าเช่นกัน “(อือ...จา...จา) ตอนนั้นออกมาราวปี 2524 ไม่

ค่อยคืนก็ อาจเป็นเพราะเป็นคำเมืองมากเกินไป มีลักษณะเฉพาะมากไป แล้วเนื้อหาไม่ได้เน้นผู้ฟังที่เป็นวัยรุ่นด้วย...ผมเพียงต้องการเก็บสิ่งเก่าๆ ที่กำลังจะสูญหายไปเอาไว้เท่านั้นเอง ส่วนมากเพลงชุดนี้จะเก็บเอาทำนองเก่าๆ มาใส่ไว้ อย่างทำนองปิ่นผ้าย...ผลงานชุดนี้จึงไม่ค่อยจะประสบความสำเร็จทางด้านการขายมากนัก” (จรัล มโนเพ็ชร อ้างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551: 159-160) แต่เมื่อเปลี่ยนมาสื่อสารด้วยภาษาไทยกลางมากขึ้น กลุ่มผู้ฟังที่เป็นกลุ่มภาษาไทยกลางสามารถรับสารได้มากกว่า

“การเปลี่ยนแนวดนตรีและการใช้ภาษาไทยเป็นสื่อในชุดบ้านบนดอย ทำให้ได้แฟนใหม่เพิ่มขึ้นมาและแฟนเก่าหลุดไปบ้าง ผมได้รับจดหมายจากผู้ฟัง บางคนก็มาหาเอง บางคนบอกว่าไม่ชอบเลย บางคนบอกว่าดี เปลี่ยนเสียบ้างค่อยตื่นตื่นขึ้นบ้าง ผมประมาณได้ว่าแฟนเพลงเก่าที่ไม่มีมีประมาณสัก 30 เปอร์เซ็นต์เห็นจะได้ ส่วนแฟนเพลงใหม่ที่ได้เพิ่มเข้ามามากกว่า 50 เปอร์เซ็นต์เสียอีก คือคนรุ่นใหม่ที่ไม่ทันฟังเพลงชุดแรกๆ ของผม คือไม่เคยรู้มาก่อนว่าผมร้องเพลงยังไง เขาได้รับชุดใหม่นี้ได้ทันที ก็ดีส่วนหนึ่งนะครับ” (จรัล มโนเพ็ชร อ้างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551: 169)

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่ารางวัลเกียรติยศเกี่ยวกับเพลงที่ผู้ส่งสารได้รับนั้นมาจากเพลงที่เป็นภาษาไทยกลางแทบทั้งสิ้น เช่น รางวัลจากชมรมวิจารณ์เพลงแห่งประเทศไทย ในเพลงประกอบภาพยนตร์เรื่องวิถีคนกล้า รางวัลตุ๊กตาทองเพลงประกอบภาพยนตร์ยอดเยี่ยมบุญชูผู้นำรัก ปี พ.ศ. 2530 และบุญชูสองน้องใหม่ ปี พ.ศ. 2532 รางวัลสี่ตันอะวอร์ดส์ 3 รางวัล เมื่อปี พ.ศ. 2538 ในฐานะนักร้องนำชายยอดเยี่ยม บทเพลงยอดเยี่ยม และอัลบั้มยอดเยี่ยม จากชุดศิลปินป่า รางวัลพระพิฆเนศทองคำพระราชทานครั้งที่ 1 เมื่อปี พ.ศ. 2539 จากเพลงชุดศิลปินป่า เป็นที่ยืนยันว่าแม้กลุ่มวัฒนธรรมหลักจะยอมรับเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร แต่ก็เป็นการยอมรับในเรื่องของเนื้อหาที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมมากกว่าการยอมรับในเรื่องของวัฒนธรรมภาษาคำเมืองโดยตรงและส่งผลให้ผู้รับสารกลุ่มนี้ยอมรับเพลงของผู้ส่งสารที่นำเสนอด้วยวัฒนธรรมภาษาไทยกลางมากกว่าเพลงที่นำเสนอด้วยวัฒนธรรมคำเมือง

สรุปประเด็นการศึกษา การเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารของสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร แม้จะไม่มีหลักฐานทางตัวเลขยืนยันยอดขาย แต่จากการยืนยันปริมาณงานแสดงสดของผู้ส่งสาร อัตราผู้เข้าชม การคาดหวังกำไรของธุรกิจเทปเพลง และคำชื่นชมจากนักวิจารณ์เพลงที่แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความนิยมสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร สามารถวิเคราะห์ได้ว่าสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองสามารถเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้จำนวนมากและสามารถ

เข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้หลากหลายกลุ่ม ทั้งกลุ่มอายุที่แตกต่างกันและกลุ่มวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เนื่องจากผู้ส่งสารนำเสนอวัฒนธรรมล้านนาในลักษณะที่เลื่อนไหล ไม่แบ่งแยกอย่างชัดเจน เป็นลักษณะของการอยู่ร่วมกันในสังคมระหว่างวัฒนธรรมหลักและวัฒนธรรมย่อยในลักษณะของพหุนิยมมากกว่าการต่อสู้ทางวัฒนธรรม

สรุปผลการศึกษาเรื่อง กระบวนการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองผ่านสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร สรุปได้ว่ากระบวนการสร้างความหมายให้วัฒนธรรมคำเมืองมีคุณค่าเทียบเท่ากับวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง เป็นกระบวนการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรม ตามแนวคิดและทฤษฎีการครอบครองความเป็นใหญ่ทางอุดมการณ์วัฒนธรรม (Hegemony) ของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) ทั้งนี้การสื่อสารที่ประสบความสำเร็จเกิดจากคุณสมบัติของผู้ส่งสารในการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรม คุณสมบัติของสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรม และคุณสมบัติของสื่อในการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรม ซึ่งผู้ส่งสารดำเนินการอย่างเป็นระบบและพิจารณาในองค์ประกอบต่างๆ ส่งเสริมซึ่งกันและกัน จึงสามารถทำให้ผู้รับสารรับรู้ถึงการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมตามแนวคิดและทฤษฎีกระบวนการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมของสจิวต์ ฮอลล์ (Stuart Hall) โดยการสร้างความหมายให้กับวัฒนธรรมคำเมืองเกิดจากการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ตามแนวคิดและทฤษฎีอัตลักษณ์ แต่อย่างไรก็ตามการสร้างความหมายให้กับวัฒนธรรมคำเมืองจะต้องดำเนินการภายใต้แนวคิดและทฤษฎีพหุนิยมที่ว่าสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้ภายใต้วัฒนธรรมที่หลากหลาย

4.2 เนื้อหาการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร

การศึกษาโดยอาศัยกรอบคิดแนวคิดและทฤษฎีการครอบครองความเป็นใหญ่ทางอุดมการณ์ (Hegemony) ของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) สรุปได้ว่า เนื้อหาสารที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ควรจะเป็นสารที่มีคุณสมบัติในการต่อรองทางอุดมการณ์ กล่าวคือ สร้างความตระหนักและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมล้านนา และสร้างคุณค่าเพื่อยกระดับวัฒนธรรมล้านนาเทียบเคียงวัฒนธรรมไทยกลาง ดังที่นำเสนอผลการศึกษาวิจัยในหัวข้อที่ 4.1 นั้น การศึกษาโดยอาศัยกรอบคิดกระบวนการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมของสจิวต์ ฮอลล์ (Stuart Hall) สรุปได้ว่า ความจริงที่ล้อมรอบตัวบุคคลมีอยู่หลายรูปแบบ (version) การนำเสนอความจริงของสื่อจะนำเสนอความจริงในรูปแบบที่ผู้ส่งสารต้องการ ด้วยเหตุนี้ทุกครั้งที่ผู้รับสารรับรู้ความเป็นจริงจากสารเหล่านั้นจึงต้องตระหนักกว่าความเป็นจริงนั้นเป็นความเป็นจริงที่

ถูกเลือกสรรแล้วทั้งสิ้น (Selective reality) จากกรอบการศึกษาเพื่อให้เห็นมิติของการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองที่ชัดเจน การศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร จึงควรศึกษารูปแบบความจริงของวัฒนธรรมคำเมืองที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร เปรียบเทียบกับความจริงที่แวดล้อมตัวบุคคลของผู้ส่งสาร เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ว่าความจริงในรูปแบบ (version) ใดที่ผู้ส่งสารเลือกสรรเพื่อใช้ในการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง

การศึกษาจากการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร จำนวน 56 เพลง เพื่อศึกษารูปแบบความจริงของวัฒนธรรมคำเมืองที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร เปรียบเทียบจากการสัมภาษณ์และการศึกษาเอกสาร ผลการศึกษาสรุปได้ว่าการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง กรณีศึกษาเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร นั้น ผู้ส่งสารได้นำเสนอ “ความจริง” ของ “วัฒนธรรมล้านนา” ที่ผู้ส่งสารเลือกสรรแล้ว (Selective reality) เพื่อสร้างภาพแทนความจริง (representation) ของอัตลักษณ์วัฒนธรรมล้านนาที่แบ่งแยกออกจากวัฒนธรรมไทย และสร้างคุณค่าให้กับวัฒนธรรมล้านนา โดยการนำเสนอภาพล้านนาในยุคดั้งเดิมที่ปรากฏแต่ภาพความดั่งงามของสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง และนำเสนอภาพภาพล้านนาในยุคของการพัฒนาภายใต้การปกครองของราชอาณาจักรไทยที่พบปัญหาความเหลื่อมล้ำและปัญหาการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ทั้งนี้ การนำเสนอภาพล้านนาดังกล่าวเป็นการยกระดับวัฒนธรรมล้านนาให้เทียบเท่ากับวัฒนธรรมไทยกลาง เพื่อสร้างตัวตนให้มีพื้นที่ในการแสดงออกทางวัฒนธรรม ซึ่งผู้วิจัยขอนำเสนอผลการศึกษาดังนี้

- 1) ภาพแทนความจริงเกี่ยวกับสังคมล้านนา
- 2) ภาพแทนความจริงเกี่ยวกับวัฒนธรรมล้านนา
- 3) ภาพแทนความจริงเกี่ยวกับเศรษฐกิจล้านนา
- 4) ภาพแทนความจริงเกี่ยวกับการเมืองล้านนา

1) ภาพแทนความจริงเกี่ยวกับสังคมล้านนา

สังคม หมายถึง กลุ่มคนมากกว่าสองคนขึ้นไป มาอยู่รวมกันเป็นระยะเวลายาวนานในขอบเขตหรือพื้นที่ที่กำหนด สมาชิกประกอบด้วยคนทุกเพศ ทุกวัย ซึ่งมีการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยมีวัฒนธรรมหรือระเบียบแบบแผนในการดำเนินชีวิตเป็นของตนเอง และที่สำคัญที่สุด คือ สามารถเลี้ยงตัวเองได้ (Self sufficient) นอกจากนี้สังคมยังต้องหาวิธีการต่างๆ เพื่อให้

สมาชิกอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข เช่น มีกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกัน มีการควบคุมทางสังคม มีการแบ่งงานกันทำ และมีการสืบทอดสมาชิกใหม่แทนสมาชิกเก่า (พวงเพชร สุรัตน์วิกุล, 2542: 57-58)

เนื่องจากสังคมคือการที่คนมาอยู่ร่วมกัน โดยมีวัฒนธรรมหรือระเบียบแบบแผนในการดำเนินชีวิตของตนเอง เพื่อให้สมาชิกอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข สังคมจึงเป็นที่มาของวัฒนธรรมและในทางกลับกันวัฒนธรรมย่อมมีความสัมพันธ์กับสังคม การศึกษาภาพสังคมล้านนา จึงเป็นการศึกษาเพื่อให้เห็นมิติตามความสัมพันธ์ระหว่างสังคมและวัฒนธรรมล้านนา รวมทั้งภาพของสังคมล้านนาที่มีผลต่อการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง

ทั้งนี้ผลการศึกษาปรากฏเพลงที่นำเสนอภาพสังคมล้านนาในยุคดั้งเดิม จำนวน 26 เพลง ได้แก่ เพลงเจ้าดวงดอกไม้ ลานนา บ้านบนคอย เดินดง (ซอพระลอ) บ้านป่าเมืองคอย หมูเฮาลำนำแห่งขุนเขา ล่องแม่ปิง กลิ่นเอื้องเสียงซึง เอื้องผิ้ง – จันผา กาสะล่องร่วงแล้ว ล่องแม่ปิง ลุงคำคำ ยินดีต้อนรับ คนลูลัง หล่ายคอย ลูกข้าวหนึ่ง หมุ่มสาวชาวคอย สาวบ้านป่า สองเฒ่าคอยเลี้ยง แม่น้ำปิง สาวโรงบ่ม อ้ายคำ และแม่คำปลาจ่อม ภาพสังคมล้านนาที่ปรากฏในเพลง โฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร คือ สังคมล้านนาที่มีธรรมชาติสวยงาม สภาพบ้านเมืองล้านนาที่เปลี่ยนแปลง สังคมล้านนาที่มีผู้คนน่าประทับใจ สังคมล้านนาที่ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวเน้นหน้าที่ปฏิบัติของฝ่ายหญิง การดำเนินชีวิตของคนในสังคมในยุคของการพัฒนาที่ต้องแก่งแย่งแข่งขัน ดังต่อไปนี้

1. สังคมล้านนาที่มีธรรมชาติสวยงาม

ภาพสังคมล้านนาที่ปรากฏในเนื้อหาสารเพลงโฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร คือ สังคมล้านนาที่มีธรรมชาติสวยงาม ประกอบไปด้วยป่าไม้ ไม้ดอก แม่น้ำ คอยสูง ภูเขา และท้องทุ่ง ดังนี้

ป่าไม้ ภาพธรรมชาติที่สวยงามของล้านนาอันร่มรื่นเต็มไปด้วยดอกไม้ป่า มีร่มเงาจากใบไม้ทำให้บรรยากาศที่รื่นรมย์ มีความอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยต้นไม้หลากหลายชนิด ได้แก่ สัก พยูน เคียน ยุง ยาง ไม้ไผ่ เปาลู๋ ขะยอม ยม ความอุดมสมบูรณ์นี้ยังเน้นย้ำด้วยภาพของเถาวัลย์ (พืชที่จะเกิดและเจริญเติบโตในพื้นที่ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ)

คอยสูงและภูเขา ภาพธรรมชาติที่สวยงามของล้านนาที่มีคอยสูงและภูเขาทำให้เห็นภาพโค้งขุนเขาที่ซับซ้อน ภาพสันคอยที่มีฉากหลังเป็นเมฆลอยเต็มฟ้าและภาพล้านนาที่งดงามในเวลาที่ตะวันลับเหลี่ยมเขา คอยสูงและภูเขาที่ปรากฏ ได้แก่ คอยห้วยทรายขาว คอยปูย

ลักษณะภูมิอากาศ ภาพธรรมชาติที่สวยงามของล้านนาที่มีอากาศบริสุทธิ์และอากาศเย็นสบาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูหนาวลักษณะภูมิอากาศของล้านนาจะยิ่งหนาวเย็นจนกระทั่งมองเห็นหมอกเป็นฝอย

ไม้ดอก ภาพธรรมชาติที่สวยงามของล้านนาที่มีทั้งไม้ดอกเฉพาะถิ่นอันงดงามซึ่งไม่มีในท้องถิ่นอื่น ได้แก่ ดอกเอื้อง ดอกจันทน์ ดอกบัวตอง ดอกเอื้องผึ้ง ดอกกาสะลอง ยอดคว้าว ดอกแพงพวย ดอกพวงชมพู ดอกสลิด ดอกกระถิน ดอกกุหลาบดอย นอกจากภาพไม้ดอกที่เป็นเอกลักษณ์ของล้านนา ผู้สังสารยังนำเสนอภาพไม้ดอกทั่วไปที่แม่จะมีในท้องถิ่นอื่น แต่ไม้ดอกเหล่านี้ที่ล้านนาสวยงามมากกว่าที่อื่นและบ่งบานลานตาเป็นท้องทุ่งทั้งยังส่งกลิ่นหอมละมุน ได้แก่ ดอกมะลิ ดอกเจ็ดคะหวา ดอกสารภี ดอกชะยอม

แม่น้ำ ภาพธรรมชาติที่สวยงามของล้านนาที่มีแม่น้ำหลากหลายสาย (มีน้ำเป็นร้อย) ให้ความสดชื่นเย็นสบายและเป็นแม่น้ำที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ ได้แก่ ปลาตะเพียน ปลากระดี่ ปลาชะโด ทั้งนี้แม่น้ำสายสำคัญ ได้แก่ ลำน้ำลาว แม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม และแม่น้ำน่าน

ท้องทุ่ง ภาพธรรมชาติที่สวยงามของล้านนาที่เต็มไปด้วยท้องนาเขียวขจี มีเมฆสีเทาลอยเต็มท้องฟ้าเป็นฉากหลัง ในฤดูหนาวท้องทุ่งของล้านนาจะยิ่งสวยงามเพราะท้องฟ้าสดใส นกกาบินร่อนเต็มท้องฟ้า และมีควันไฟลอยตามสายลม เป็นภาพของสังคมชนบทที่ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมจึงยังคงมีภาพของทุ่งนาที่สวยงามให้เห็น การที่มีควันไฟลอยตามสายลมแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของล้านนาที่คนในสังคมดำรงชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง การประกอบอาหารในครอบครัวจึงยังคงเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นสิ่งที่ปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน และการเลี้ยงสัตว์เลี้ยงไว้ในบ้านเพื่อใช้เป็นอาหารจึงยังมีปรากฏ เช่น การเลี้ยงไก่ ทำให้ได้ยินเสียงไก่ขันที่เกิดแสดงวิถีชีวิตของคนชนบท

ตัวอย่างภาพสังคมล้านนาที่มีธรรมชาติสวยงามที่ปรากฏในเพลงโฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร เช่น

“ฮา.....ฮ่มไบไม้บัง สุขดั่งฝัน	ตะวันลับลงเหลี่ยมเขา
งามไฉ่เงา บ้านป่าเมืองเฮา	เมฆสีเทา ลอยเป็นกระบวน
เฮาสุขใจเหลือเมื่อข้าวออกรวงทอง	ยามเบ็งตามอง แล้วม่วน
เฮาช่วยกันไถ เฮ้า เฮาช่วยกันพรวน	เฮาบ่เกย เรรวนไปไกล
ม่วนนั้นแต่ ยามตะวันแดง	ยอดคว้าวสีแดงสดใส
บนนภา นกก้า บินฮ่อนไป	หันควันไฟ ลอยลู่ตามลม”

(เพลงบ้านป่าเมืองคอย)

จากเพลงบ้านป่าเมืองคอย ผู้ส่งสารนำเสนอภาพสังคมล้านนาที่มีธรรมชาติสวยงาม มีต้นไม้ให้ความร่มเย็น ภาพตะวันลับเหลี่ยมเขาตัดกับภาพความสวยงามของท้องทุ่ง มีเมฆเป็นฉากหลัง ยามที่ข้าวออกรวงเป็นสีทองสวยงาม ตอนเย็นเห็นดอกทองกวาวสีแดงสดใส ท้องฟ้ามีนกบินว่อน และมองเห็นควันไฟที่ใช้ในการประกอบอาหารลอยอยู่ตามสายลม ภาพดังกล่าวล้วนเป็นภาพที่แสดงถึงความเป็นชนบทของสังคมล้านนาที่วิถีชีวิตยังคงเกี่ยวข้องและพึ่งพาธรรมชาติ ธรรมชาติของล้านนาจึงยังคงงดงามและไม่ถูกทำลาย นอกจากนี้คนล้านนายังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมและมีระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเอง

2. สภาพบ้านเมืองที่เปลี่ยนแปลง

สภาพสังคมที่เกิดจากการพัฒนาล้านนาในด้านต่างๆ ทำให้ธรรมชาติที่เคยสวยงามน่าอยู่ของล้านนาเปลี่ยนไป การเกิดโรงเลื่อยที่ตัดไม้ทำลายป่า เผ่าป่าปลุกยุคาลิปตัส แม่น้ำที่เคยสวยงามเป็นเส้นทางค้าขายและเป็นแหล่งอาหาร กลับเน่าเหม็นและแห้งขอด สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงทำให้คนในสังคมเดิมที่มีความสัมพันธ์กันแบบพี่น้องกลายเป็นสังคมที่ไม่มีความจริงใจ เริ่มมีการหลอกลวงผู้หญิงไปเป็นโสเภณี เช่น

“(พูด) มาบ่แล้วนี้ หัวใจข้าแหล่ว น้ำปิง ขอดแก้ว เน่าแล้ว เหม็นซ้ำ”

(เพลงแม่น้ำปิง)

จากเพลงแม่น้ำปิง ผู้ส่งสารนำเสนอภาพบ้านเมืองของล้านนาที่เปลี่ยนแปลงไปจากการพัฒนาว่า แม่น้ำปิงซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักของล้านนา เริ่มแห้งขอดและเน่าเหม็น

“ระวังเนื้อน้อง ระวังพ่องเรื่องป้อจาย จะหลอกไปขายให้ตายไห้อ
ซอปรอยนด่เก้ง ว่าสงแต่เขามาหล่อ มาชีลื้อววบต้องกลัวเสียอกเสียใจ”

(เพลงสาวโรงบ่ม)

จากเพลงสาวโรงบ่ม ผู้ส่งสารนำเสนอภาพสังคมล้านนาที่เปลี่ยนแปลงไปจากการพัฒนาว่า คนในสังคมไม่มีความจริงใจให้กัน มีการหลอกลวงหญิงสาวไปค้าประเวณี

3. สังคมล้านนาที่มีผู้คนน่าประทับใจ

ภาพสังคมล้านนาที่ปรากฏในเพลงโฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร คือ สังคมล้านนาที่มีผู้คนน่าประทับใจทั้งในแง่ของลักษณะนิสัยภายใน กล่าวคือ ภาพแทนความจริงของคนล้านนาที่ปรากฏเป็นลักษณะที่รักสงบ ไม่ชอบความวุ่นวายเหมือนผู้คนในสังคมเมือง มีเหตุผล ไม่อาฆาตเค้น ไม่เอาเปรียบ ไม่ขูขริคผู้อื่น รักท้องถิ่น กตัญญู ใจคอหนักแน่นไม่เอินเอียง จริงใจ

ตรงไปตรงมา ชอบคนจริงใจ และที่สำคัญคนเมืองไม่ชอบความเจริญทางด้านวัตถุ เช่น ถนน
ซูเปอร์ไฮเวย์ ทิว น้าบรรจวบ ผับฝรั่ง และนิทานลามก

ตัวอย่างภาพสังคมล้านนาที่มีผู้คนน่าประทับใจที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล
มโนเพชร เช่น

“เมื่อความคิดของคน เบื่อถนนซูเปอร์ เบื่อทีวีเวเบอร์ แต่ชอบหนังชายยา
ชอบเป็นคนเดียวดาย บ่ก้าวก้าวข้องเกี่ยว ไปไหนฉายเดี่ยว ลั่น ลั่น ล้า ลั่น ลา
ชอบกินน้ำบ่อ บ่ชอบกินน้ำขวด เบื่อยาแก้ปวด ยามีน ยาม้า”

(เพลงคนลุงล้ง)

จากเพลงคนลุงล้ง ผู้ส่งสารนำเสนอภาพแทนความจริงของคนเมืองที่ไม่ชอบความวุ่นวาย
ของสังคมที่เปลี่ยนไป ทั้งการคมนาคมที่ถนนกว้างขวางมากขึ้น ด้านความบันเทิงที่ต้องเปิดรับจาก
โทรทัศน์ ด้านการบริโภคที่ต้องซื้อแม้กระทั่งน้ำดื่ม ด้านการแพทย์ที่พึ่งพาการรักษาแบบ
สมัยใหม่ของแพทย์แผนปัจจุบัน และปัญหาที่เกิดจากยาเสพติด แต่คนล้านนาเป็นคนที่ชอบอยู่
อย่างสงบไม่ข้องเกี่ยวกับใคร ชอบมรสพรูปแบบเดิมเช่นหนังชายยา และบริโภคน้ำจากบ่อน้ำซึ่ง
ไม่ต้องซื้อหา เป็นลักษณะของคนเมืองที่น่าประทับใจ

4. สังคมล้านนาเน้นหน้าที่ปฏิบัติของฝ่ายหญิง

ภาพสังคมล้านนาที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพชร คือ สังคม
ล้านนาที่ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวเน้นการปฏิบัติหน้าที่ของฝ่ายหญิง กล่าวคือ
ความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยาเน้นการปฏิบัติตัวของหญิงที่แต่งงานแล้วจะต้องดูแลปรนนิบัติ
ฝ่ายชายตั้งแต่ตื่นนอนจนกระทั่งเข้านอน ฝ่ายหญิงจึงต้องตื่นนอนก่อนสามีและเข้านอนหลังสามี
โดยหน้าที่ที่สำคัญคือการประกอบอาหารและการเก็บออม อีกทั้งฝ่ายหญิงจะต้องประพฤติตนเป็น
คนอ่อนน้อม จิตใจหนักแน่น ไม่ฟุ้งซ่าน และไม่เชื่อคำพูดของคนนอก

ตัวอย่างภาพความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวที่เน้นหน้าที่ปฏิบัติของฝ่ายหญิงที่ปรากฏ
ในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพชร เช่น

“แม่หญิงเฮยออกเฮือนมีฝัว เวียกกำนางนครัวหื้อดีอวดได้
ฮิหาเก็บหอมถ่อมตัวนอบไหว ฮู้จักกินจักใช้ฮักษาเงินออน
บ่นอนก่อนฝัวแจ้งมาตื่นก่อน บ่เชื่อคำบอนปากคนนอกบ้าน
บ่สะหลิดจิตสร้างโบราณว่าไว้”

(เพลงเจ้าดวงดอกไม้)

จากเพลงเจ้าดวงดอกไม้ ผู้ส่งสารนำเสนอภาพความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวของล้านนาที่ฝ่ายหญิงจะต้องรู้จักทำงานบ้านและงานครัว รู้จักทำมาหากิน รู้จักเก็บหอมรอมริบ และการปฏิบัติตนต่อฝ่ายชายนั้นจะต้องไว้เนื้อเชื่อใจ อ่อนน้อมถ่อมตนกราบไหว้ ตื่นก่อนและนอนทีหลัง ซึ่งเป็นภาพความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวของล้านนาที่แสดงลักษณะสังคมชายเป็นใหญ่ การปฏิบัติตนนั้นเพศหญิงเป็นเพศที่จะต้องรักษารธรรมเนียมปฏิบัติมากกว่า

5. การดำเนินชีวิตของคนในสังคมที่เปลี่ยนแปลง

ผู้ส่งสารสร้างภาพคนในสังคมล้านนาที่เปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการย้ายถิ่นเพื่อการประกอบอาชีพ ส่งผลให้ครอบครัวแตกแยก กระทบต่อการดำรงชีวิตของคนในสังคม ทั้งคนแก่ เด็ก และชาวเขา คือ คนแก่เป็นกลุ่มบุคคลที่มีหน้าที่ดูแลบ้านและลูกหลานในขณะที่คนในวัยทำงานต้องออกไปทำงานนอกบ้าน หรือย้ายถิ่นในทำงานที่เมืองหลวง คนแก่เหล่านี้นอกจากจะต้องมีชีวิตที่เงียบเหงาแล้วยังต้องทำหน้าที่ดูแลเด็กๆ ภาพครอบครัวที่แตกแยกดังกล่าวบางครั้งรุนแรงจนกระทั่งเด็กๆ ถูกทอดทิ้งให้ดูแลตนเอง และภาพชาวเขาทั้งชาย เย้า ลีซอ อีโก้ ม้ง ที่เคยใช้ชีวิตอยู่บนคอกแบบเศรษฐกิจพอเพียง กลับจะต้องเปลี่ยนมาดำเนินชีวิตอยู่บริเวณไนท์บาร์ซาร์ (ตลาดขายสินค้าในเวลากลางคืนของจังหวัดเชียงใหม่ ที่เน้นขายสินค้าให้กับกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติ) อันเนื่องมาจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงทำให้ทรัพยากรธรรมชาติขาดแคลน การดำเนินในการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเองจึงไม่สามารถทำได้อีกต่อไป เช่น

“อกเฒ่าหม่นเหงาหงอย

ไอ้หน้อย อีห้ำ หนีนาไปเมืองกอกเมืองแก้ว

ลืมนเฒ่าสองคน เสียแล้ว บ่เกยห่วงหา

เป็นลมป่วยไ้ บ่มีไผยา ดินมืออ่อนล้า หง่อมเฒ่า”

(เพลงสองเฒ่า)

จากเพลงสองเฒ่า ผู้ส่งสารนำเสนอสารที่มีเนื้อหาของสภาพสังคมล้านนาในยุคของการพัฒนาที่คนแก่อยู่อย่างเงียบเหงา ไม่มีลูกหลานคอยดูแลเหมือนดังเช่นสังคมล้านนาในยุคดั้งเดิม เพราะคนรุ่นหนุ่มสาวเดินทางไปทำงานในกรุงเทพฯ

“ยางเย้าลีซอ

อีโก้ก็เลยต้องแอน

มั้งเปลี่ยนแผน

ไปโผล่หน้าแมนอยู่ในท์บาร์ซาร์”

(เพลงคอยแล้ง)

จากเพลงคอยแล้ง ผู้ส่งสารนำเสนอสารที่มีเนื้อหาของสังคมล้านนาในยุคของการพัฒนาที่ชาวเขาซึ่งเคยดำรงชีวิตอยู่ในถิ่นของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ กลับมาดำรงชีวิตอยู่ในท์บาร์ซาร์ซึ่งเป็น

ตลาดขายสินค้าให้กับนักท่องเที่ยวของเชียงใหม่ และประกอบอาชีพขายสินค้าแทน แตกต่างจาก สังคมล้านนายุคดั้งเดิมที่สภาพสังคมล้านนาเต็มไปด้วยกลุ่มคนในชาติพันธุ์ต่างๆ ที่หลากหลาย และแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ล้วนมีอัตลักษณ์ของกลุ่มทำให้สังคมมีความมั่งคั่งและน่าค้นหา

สรุปเนื้อหาสาระที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร สารที่ปรากฏเป็น ภาพแทนความจริงของสังคมล้านนาที่มีธรรมชาติสวยงาม มีผู้คนที่น่าประทับใจและความสัมพันธ์ ของคนในครอบครัวที่เน้นหน้าที่ปฏิบัติของฝ่ายหญิง แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบ อุตสาหกรรม ทำให้เกิดการย้ายถิ่นเพื่อการประกอบอาชีพ พ่อ-แม่ ต้องออกไปทำงานในเมือง หลวง ส่งผลให้ครอบครัวแตกแยก คนแก่มีหน้าที่ดูแลเด็กอยู่ในท้องถิ่น มีชีวิตที่เรียบง่าย ชาวเขา ที่เคยใช้ชีวิตอยู่บนดอยแบบเศรษฐกิจพอเพียง กลับเปลี่ยนมาใช้ประโยชน์จากอัตลักษณ์ที่แตกต่าง ของตนเพื่อเดินขายของให้นักท่องเที่ยว เป็นภาพตัวแทนที่ผู้ส่งสารเลือกนำเสนอล้านนาในยุค ดั้งเดิมที่งดงาม น่าอยู่ ทั้งในแง่ของสภาพแวดล้อมและความสัมพันธ์ของคนในชุมชน โดยเฉพาะ อย่างยิ่งความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ชายยังเป็นใหญ่ แต่เมื่อสังคมล้านนามีการเปลี่ยนแปลงทำให้ ภาพของสังคมล้านนาเปลี่ยนจากสังคมดั้งเดิมที่งดงามน่าอยู่ กลายเป็นสังคมที่ปรากฏแต่ความ สับสนวุ่นวาย การพัฒนาทำให้ธรรมชาติที่สวยงามเปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ของคนใน ท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงจนกระทั่งกลุ่มคนบางกลุ่มถูกทอดทิ้งให้อยู่ในสังคมอย่างเรียบง่าย หรือ แม้กระทั่งคนบางกลุ่มจะต้องขายอัตลักษณ์ของตนเองเพื่อแลกกับเงินตรา

ภาพสังคมล้านนาที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ดังกล่าว สอดคล้องกับภาพสังคมล้านนาที่ศึกษาจากเอกสารพบว่า สังคมล้านนาดั้งเดิมเป็นสังคม เกษตรกรรม ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวล้านนาส่วนใหญ่จึงผูกพันกับธรรมชาติ ความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลของชาวล้านนาเป็นคนใจดี ใจกว้าง โอบอ้อมอารี มีค่านิยมว่าชาวล้านนาควรจะมี ความมั่งคั่งทั้งทางกายและวาจา ชาวล้านนาจึงมักมีมนุษยสัมพันธ์ ประณีประนอม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การพูดจาไพเราะอ่อนหวานเป็นมิตรและความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างสามีและภรรยา มี ลักษณะของความสงบปรองดองและต่างฝ่ายต่างปฏิบัติตามหน้าที่ของตน คนเมืองมีระบบสังคมที่ ไม่เน้นฐานะหรือตำแหน่งในสังคมมากและซับซ้อนเท่ากับสังคมสยาม มีกฎระเบียบไม่เคร่งครัด เหมือนสังคมสยาม สตรีมีบทบาทในครอบครัวและสังคมมากกว่า หนุ่มสาวมีโอกาสมากกว่าใน การเลือกคู่ครอง

อย่างไรก็ตามแม้ภาพสังคมล้านนาที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร จะเป็นภาพแทนความจริงที่สอดคล้องกับภาพของสังคมล้านนาในยุคดั้งเดิม แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า การนำเสนอภาพของหญิงสาวชาวล้านนาที่ปรากฏในสาร บางครั้งเป็นการนำเสนอภาพที่ สอดคล้องกับภาพล้านนาที่ส่วนกลางสร้างขึ้นเพื่อให้เอื้อกับปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ คือภาพหญิง

สาวล้านนาในมุมมองของรัฐไทยนั้น เดิมถูกมองอย่างดูถูกเหยียดหยามว่าเป็น “ลาว” เช่น ภาพลักษณ์ของผู้หญิงเหนือในละครเรื่องสาวเครือฟ้า แต่การนำเสนอภาพของผู้หญิงเหนือในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร กลับเป็นการนำเสนอภาพแทนความจริงที่แสดงความงดงามของหญิงสาวชาวล้านนา ซึ่งภาพดังกล่าวขัดแย้งกับภาพความจริงที่สังคมยังมองว่าหญิงสาวล้านนาคือยกว่ากลุ่มผู้หญิงในวัฒนธรรมหลักของสังคม แต่สอดคล้องกับภาพหญิงสาวล้านนาที่ส่วนกลางสร้างขึ้นภายหลังความพยายามพัฒนาล้านนาให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวแล้ว ภาพลักษณ์ของผู้หญิงเหนือจึงถูกซ่อนทับด้วยภาพของผู้หญิงที่สวยงามตามธรรมชาติและความคิดงาม การนำเสนอภาพหญิงล้านนาในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ดังกล่าว ประกอบกับการนำเสนอภาพหญิงสาวล้านนาจากสื่ออื่นๆ จึงส่งผลให้คนในกลุ่มวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ และคนในกลุ่มวัฒนธรรมหลักของสังคมเปลี่ยนแปลงความคิดเกี่ยวกับหญิงสาวชาวล้านนา ซึ่งส่งผลต่อปัจจัยด้านเศรษฐกิจของรัฐไทยที่รายได้การท่องเที่ยวจะเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากนักท่องเที่ยวต้องการมาเยี่ยมเยือนสังคมที่มีภาพของหญิงสาวงดงาม

เมื่อล้านนามีการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือการสร้างล้านนาให้กลายเป็นเมืองท่องเที่ยว และกำเนิดของวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์ ในระหว่างทศวรรษที่ 2480-2500 ภาพความจริงของล้านนาจากมุมมองของกลุ่มคนในวัฒนธรรมหลักของสังคมจึงเป็นภาพแทนความจริงของล้านนาที่มีความงดงามน่าอยู่ น่าชื่นชมและน่าหลงใหลมีธรรมชาติอันโดดเด่น ความงดงามแปลกตาของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ล้านนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งเชียงใหม่กลายเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว ศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมและการศึกษา แหล่งพักผ่อน การพาแขกบ้านแขกเมืองมาเที่ยวชม มีการจัดแสดงศิลปวัฒนธรรมเชิงพาณิชย์มากขึ้น ส่งผลให้เกิดการสร้างบ้านพักริมน้ำจำนวนมากก่อให้เกิดการบูรณปฏิสังขรณ์ที่ริมฝั่งของกลุ่มนายทุนผู้มีอิทธิพล การลงทุนสร้างอาคารคอนกรีตโดมเนียมซึ่งเป็นอาคารสูงที่บดบังภูมิทัศน์ของเมืองเชียงใหม่หลายแห่ง การรื้อทำลายกำแพงเมืองโบราณเพื่อขยายถนนรองรับการเติบโตของธุรกิจการท่องเที่ยว หรือแม้กระทั่งปัญหาสังคมที่รุนแรงอย่างการล่อลวงสาวเหนือไปเป็นโสเภณี

ทั้งนี้การศึกษาจากการสัมภาษณ์ชฎานิช สุนทรพิช, ละอองทิพย์ อมฤตเรืองศักดิ์, สุรเชษฐ รัตนะ, อันยา โพธิวัฒน์, ชีราพร บุญพรหมและประเสริฐ ศรีกิจรัตน์, ปฏิญญา ตั้งตระกูล, วงซึ่งหลวง, เล็ก เลิศยศ และการศึกษาจากเอกสารพบว่า ผู้รับสารรับรู้ภาพสังคมล้านนาที่นำเสนอในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ในแง่ของสารที่สะท้อนชีวิตของคนเมืองอย่างชัดเจน นำเสนอสิ่งใกล้ตัว เช่น วิถีชีวิตของคนเมืองที่เรียบง่ายเดินทางสัญจรด้วยรถจักรยาน (รถถีบ) ซึ่งในมุมมองของผู้รับสารที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมล้านนาสารที่สะท้อนชีวิตของคนเมืองเช่นนี้ จะส่งผลให้ผู้รับสารรู้สึกกระทบอารมณ์ความรู้สึกและโหยหาอดีตที่เคยดำรงชีวิต ซึ่งนำไปเห็นถึง

วิถีชีวิตและรับรู้ว่าเป็นวิถีชีวิตของท้องถิ่นตน ส่วนในมุมมองของผู้รับสารที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมหลักและกลุ่มวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ เนื้อหาสารที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ส่งผลให้ผู้รับสารรับรู้ภาพความสวยงามของธรรมชาติอันงดงามของท้องถิ่นภาคเหนือที่ทำให้หลงใหลและดื่มด่ำ “บทเพลงบ้านบนคอยแสดงถึงความสวยงามอีกแบบหนึ่งของธรรมชาติ ซึ่งผู้ฟังสามารถสัมผัสได้โดยเสียงร้องและท่วงทำนอง ดนตรีจากกีตาร์ของจรัล มโนเพ็ชร เนื้อหาบทเพลงชุดนี้ ทำให้ผู้ฟังเพลงหลงใหลและดื่มด่ำในธรรมชาติอันงดงามของท้องถิ่นภาคเหนือ” (นที สีทันดร, 2527: 17) อิทธิพลของสารที่ปรากฏในเพลงบางครั้งมีอิทธิพลทำให้หลายคนอยากที่จะมาใช้ชีวิตในล้านนาและตัดสินใจมาใช้ชีวิตในสังคมล้านนาในที่สุด

ภาพแทนความจริงของสังคมล้านนาในยุคดั้งเดิมดังกล่าว แตกต่างจากภาพแทนความจริงของล้านนาในยุคของการพัฒนา การนำเสนอภาพแทนความจริงในยุคดั้งเดิมอาจเกิดจากความรู้สึกโหยหาอดีตของผู้ส่งสาร ทั้งที่ความจริงสังคมอาจเปลี่ยนแปลงไปแล้ว เช่น การเดินทางจากเดิมเป็นไปอย่างเรียบง่ายปั่นรถถีบกลายเป็นการพุดถึงรถจักรยานยนต์ เนื้อหาเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร จึงทำให้คิดย้อนไปถึงวิถีชีวิตในอดีต ส่วนการนำเสนอความโหดร้ายของสังคมในยุคของการพัฒนาทำให้ผู้รับสารที่เคยมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมรู้สึกสะเทือนใจเป็นอย่างมาก เพลงอุ้ยคำ “การอัดเสียงครั้งแรก...ช่วงกำลังอัดเสียงอยู่ มีอาจารย์มหาวิทยาลัยมาเขามากรุงเทพฯ เขามานั่งฟังอยู่ในห้องอัดเสียงพอดี เขานั่งเงิบ...พอผมอัดเสร็จ แกออกไปนั่งร้องให้อยู่ข้างนอก ผมก็แปลกใจ แกถามผมว่าทำไมเพลงนี้ถึงเศร้านัก แกเองก็บอกไม่ถูกเหมือนกันว่าทำไมร้องให้อยู่” (จรัล มโนเพ็ชร อ้างในจิรภัทร อังศุมาลี, 2551: 29)

การนำเสนอภาพวัฒนธรรมล้านนาที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรดังกล่าว สอดคล้องกับเป้าหมายของการกระบวนการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง กล่าวคือ เนื้อหาสารที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ที่นำเสนอภาพสังคมล้านนาทั้งภาพธรรมชาติที่สวยงาม ภาพผู้คนที่น่าประทับใจ และภาพความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดของคนในครอบครัว ล้วนเป็นภาพของสังคมที่ผู้คนใฝ่ฝันและอยากที่จะมีชีวิตอยู่ในสังคมเช่นนี้ การที่ผู้รับสารถอดรหัสภาพสังคมล้านนาว่าเป็นสังคมที่มีวิถีชีวิตเรียบง่าย สภาพธรรมชาติสวยงาม ความสัมพันธ์ของคนในสังคมยังคงความใกล้ชิดและคงรูปแบบความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมโดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวระหว่างสามี-ภรรยา แตกต่างจากภาพล้านนาในยุคของการพัฒนาที่ทำให้สภาพบ้านเมืองที่ของล้านนาดั้งเดิมที่มีธรรมชาติอันสวยงามเปลี่ยนเป็นสภาพบ้านเมืองที่ไม่น่าอยู่ แม่น้ำแห้งขอดและเน่าเหม็น และการดำเนินชีวิตของคนในสังคมจากเดิมที่มีความสัมพันธ์แบบใกล้ชิด และมีอัตลักษณ์ของตนเอง กลายเป็นต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยวและจำต้องเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของตนเอง เพราะการอพยพเข้า

ไปทำงานในถิ่นอื่น สังคมล้านนาในยุคดั้งเดิมจึงมีลักษณะสังคมอุดมคติซึ่งแตกต่างจากสังคมล้านนาในยุคของการพัฒนาและสังคมเมืองในยุคหนึ่งที่เริ่มเกิดความแตกแยกในสังคม ผู้คนไม่สนใจกัน ความสัมพันธ์ของคนในสังคมและความสัมพันธ์ในครอบครัวมีการเรียกร้องสิทธิและความเสมอภาคระหว่างชายหญิงมากขึ้น เริ่มที่จะเกิดภาพบ้านเมืองที่ล่มสลายจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคมที่สวองามและเป็นสังคมในฝันดังกล่าว ส่งผลต่อการกำหนดเงื่อนไขการรับรู้ภาพวัฒนธรรมล้านนาให้ผู้รับสารรับรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมล้านนาในแง่ดีได้ง่ายยิ่งขึ้น อีกทั้งยังส่งผลกับการที่ผู้รับสารจะรับรู้คุณค่าของวัฒนธรรมล้านนาซึ่งสัมพันธ์กับสังคมอย่างใกล้ชิดภายใต้สมมติฐานที่ว่าสังคมดีย่อมส่งผลให้วัฒนธรรมดีงามด้วยเช่นกัน

ทั้งนี้ประเด็นที่ควรสังเกตคือ การนำเสนอภาพแทนความจริงของสังคมล้านนาที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร จะปรากฏภาพแทนความจริงที่ผิดเพี้ยนจากภาพความจริงของสังคมล้านนาในแง่ของมุมมองเกี่ยวกับภาพหญิงสาวชาวล้านนาที่สังคมในขณะนั้นมองว่าเป็นลาว ถูกจัดลำดับชั้นอยู่ในระดับที่ด้อยกว่าหญิงสาวจากส่วนกลาง หากภาพที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรกลับเป็นภาพหญิงสาวที่มีคุณค่า รู้จักหน้าที่ มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว และเป็นรูปแบบของหญิงไทยสมัยเก่าที่น่ายกย่อง ซึ่งสอดคล้องกับภาพหญิงสาวล้านนาที่ส่วนกลางสร้างขึ้นเพื่อผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่าการนำเสนอภาพแทนความจริงเกี่ยวกับสังคมล้านนาที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรนั้น เป็นการนำเสนอเฉพาะภาพแทนความจริงที่ต้องการเข้ารหัสเกี่ยวกับความดีงามของสังคมล้านนา ซึ่งทำให้ผู้รับสารสามารถถอดรหัสดังกล่าวได้ตรงกับที่ผู้ส่งสารต้องการ ส่งผลให้วัฒนธรรมล้านนามีคุณค่าเทียบเท่ากับวัฒนธรรมไทยกลาง ซึ่งเป็นคุณสมบัติของสารในการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

2) ภาพแทนความจริงเกี่ยวกับวัฒนธรรมล้านนา

วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์คิดประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อช่วยในการดำรงชีวิตอยู่ในโลก อาจเป็นวัตถุสิ่งของต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้สอย ตลอดจนความรู้และเทคนิควิธีการต่างๆ ที่ช่วยให้มนุษย์สามารถทำเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม รวมทั้งกฎข้อบังคับความประพฤติต่างๆ ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม จริยธรรม ศาสนา ความเชื่อ ศิลปหัตถกรรม เป็นต้น สิ่งที่มนุษย์คิดประดิษฐ์ขึ้นมานี้ จะเป็นวัฒนธรรมได้ก็ต่อเมื่อคนส่วนใหญ่ในกลุ่มสังคมเดียวกันนั้น เห็นชอบและรับไปใช้ร่วมกัน วัฒนธรรมจึงเป็นแบบแผนชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมหนึ่ง ซึ่งคนในสังคมอื่นจะเห็นว่าดีหรือไม่ก็ตาม แต่ถ้าคนในสังคมนั้นยอมรับที่จะเป็นอยู่ด้วยชีวิตแบบนั้นแล้ว นั่นก็คือวัฒนธรรมของสังคมนั้น (พวงเพชร สุรัตน์วิกุล, 2542: 47-48)

เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นคำที่มีความหมายกว้างประกอบด้วยทั้งวัตถุสิ่งของ ความรู้ เทคนิควิธีการ รวมทั้งกฎข้อบังคับความประพฤติของคนในสังคม อาทิ วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ที่คนในสังคมเห็นชอบและรับไปใช้ร่วมกัน ทั้งนี้การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองเพื่อให้เห็นมิติวัฒนธรรมล้านนาซึ่งประกอบด้วยทั้งวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมและวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม จึงไม่ควรมุ่งเน้นที่การนำเสนอสารที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมคำเมืองซึ่งเป็นเพียงวัฒนธรรมภาษาของวัฒนธรรมล้านนาเท่านั้น แต่ควรศึกษาวัฒนธรรมล้านนาในทุกด้าน เนื่องจากวัฒนธรรมที่คนในสังคมเห็นชอบและรับไปใช้ร่วมกันนั้น แม้จะเป็นวัฒนธรรมในด้านใดก็ตาม ย่อมมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับโครงสร้างสังคมด้านอื่นๆ

ผลการศึกษาปรากฏเพลงที่นำเสนอภาพวัฒนธรรมล้านนา จำนวน 40 เพลง ได้แก่ เพลง ยินดีต้อนรับ ล่องแม่ปิง เดินดง (ขอพระล่อ) เสเลเมา แม่คำปลาจ่อม คนหน้าง่าว ม่อฮ่อม มิคะ หล่ายคอย ลูกข้าวหนึ่ง แอ้วสาว แก้งเนี้ย ของกินคนเมือง บ้านบนคอย หมูเฮา น้อยใจยา อูยคำ เสรีจ๊ะก่องค่อง ลานนา สาวบ้านป่า หมูเฮา คนลุงลั้ง ลุงดำคำ กลิ่นเอื้องเสียงซิ่ง เจ้าดวงดอกไม้ สาวมอเตอร์ไซค์ ลำนำแห่งขุนเขา ลำนา สาวเชียงใหม่ กาชะระลองร่วงแล้ว จ้างมันเตอะ มะเมียะ ขมุไล่ควาย บ้านป่าเมืองคอย สับปะลี้ขี้คุย เป็นฮักด้ว พี่สาวครับ หมุ่มสาวชาวคอย แดกหมุ่ม สาวโรงบ่ม คุณนายคายนูน และเชื่อว่าหากิน นำเสนอวัฒนธรรมภาษา วัฒนธรรมการแต่งกาย วัฒนธรรมอาหาร วัฒนธรรมดนตรี-นาฏศิลป์ ประเพณีผู้สาวหรือแอ้วสาว ประเพณีงานปอยหลวง ประเพณีงานปอยน้อย หรือปอยบวชลูกแก้ว ประเพณีแห่คร้วตาน ประเพณีงานหมั้น หรืองานแต่งงาน ประเพณีออกพรรษา ประเพณีงานศพ ประเพณีต้อนรับแขก ประเพณีมิคะของชาวเขาเผ่าอีโก้ จาริตประเพณีที่เปลี่ยนแปลง ค่านิยมเกี่ยวกับความเป็นผู้มีอิสระในตนเอง ค่านิยมในความสนุกบันเทิง ค่านิยมทำดีได้ทำชั่วได้ชั่ว ค่านิยมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น ค่านิยมเกี่ยวกับการแสดงออกภายนอกของคนในสังคมควรจะงดงามทั้งกายและวาจา ค่านิยมเรื่องการรักนวลสงวนตัว ค่านิยมเรื่องฐานะ ค่านิยมเกี่ยวกับอายุของกลุ่มครอง ค่านิยมเรื่องเชื้อชาติ ค่านิยมเรื่องชนชั้น และค่านิยมเกี่ยวกับวัตถุ ดังต่อไปนี้

1. วัฒนธรรมภาษา

ผู้ส่งสารสร้างภาพความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมภาษาคือภาษาคำเมือง โดยการนำเสนอว่าคนล้านนาภาคภูมิใจในการพูดภาษาคำเมือง และชักชวนให้คนต่างถิ่นที่มาท่องเที่ยวล้านนาพูดภาษาคำเมือง จนกระทั่งกล่าวได้ว่าการพูดภาษาคำเมืองเป็นสิ่งที่ควรทำเมื่อเดินทางมาเยี่ยมท้องถิ่นนี้ เช่น

“ฮัลโหล เวลคัม มากินต้มยำปลาเพี้ย
ฮัลโหล มายเดียร์ มากินหลู้เพี้ยซั๊กคำ
ฮัลโหล คนดำ มาอู้คำเมืองเฮา
ฮัลโหล คนขาว มาใส่หม้อห้อมกับเตี๋ยสะคอ”

(เพลงยินดีต้อนรับ)

จากตัวอย่างเพลงยินดีต้อนรับ ผู้ส่งสารนำเสนอประโยคที่ว่า “มาอู้คำเมืองเฮา” หมายถึง นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมล้านนา คนล้านนาอยากจะชักชวนให้ “มาพูดภาษาคำเมืองของเรา” ร่วมกัน ซึ่งการชักชวนให้ผู้อื่นสื่อสารด้วยภาษาคำเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมหลักของสังคม แสดงให้เห็นภาพของสังคมล้านนาที่มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมภาษาของตนเอง

นอกจากการนำเสนอวัฒนธรรมทางด้านภาษาโดยตรงแล้ว ผู้ส่งสารยังนำเสนอภาพวรรณกรรมล้านนาทั้งวรรณกรรมที่เป็นวรรณกรรมพื้นบ้าน และวรรณกรรมภาคกลางที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับล้านนา กล่าวคือ วรรณกรรมพื้นบ้าน ได้แก่ วรรณกรรมเรื่องสาวบัวบานและวรรณกรรมเรื่องลิลิตพระลอ ส่วนวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับล้านนา ได้แก่ วรรณกรรมเรื่องสาวเครือฟ้า เช่น

“คนงาม งาม ต้องงามคู่ความเด่นดี ต้องฮักศักดิ์ศรีของกุลสตรีแม่ญาแม่ญิง
เยือกเย็นสดใส เหมือนแม่น้ำปิง มันคงจริงใจ ฮักใครฮักจริง
สาวเอ๋ย สาวเวียงพิงค์ สาวเครือฟ้าเคยชมชาน
อีกแม่สาวบัวบาน นั่นคือนิทานสอนใจ”

(เพลงล่องแม่ปิง)

จากตัวอย่างเพลงล่องแม่ปิง ผู้ส่งสารนำเสนอวรรณกรรมพื้นบ้านของล้านนา ในประโยคที่ว่า “อีกแม่สาวบัวบาน นั่นคือนิทานสอนใจ” เป็นการกล่าวถึงวรรณกรรมพื้นบ้านเรื่อง “สาวบัวบาน” วรรณกรรมเรื่องนี้เนื้อหากล่าวถึงครุบัวบานหญิงสาวชาวล้านนาว่า มีปลัดอำเภอหนุ่มรักกับลูกสาวคหบดีชื่อบัวบาน และได้หมั้นหมายกันไว้โดยที่ไม่มีผู้ใดขัดข้อง แต่อุปสรรคความรักเกิดเพราะปลัดอำเภอเป็นทาสการพนันทุกชนิด ติดหนึ่ติดสินไปทั่วเมือง จนทำผิดด้วยการยกยอกเงินของทางราชการไปใช้หนี้และเล่นการพนัน ต่อมาปลัดหนุ่มคนนั้น ได้ขอเงินจากบัวบานว่าจะไปใช้หนี้ราชการแต่กลับนำไปเล่นการพนันอีกจนหมด เมื่อหมดตัวปลัดอำเภอหนุ่มก็ได้บังคับบัวบานไปสารภาพผิดที่หน้าผา แต่ทั้งคู่กลับทะเลาะกันอย่างรุนแรง ทำให้บัวบานทนไม่ได้ จึงกระโดดหน้าผามาตัวตาย (สุชาติพิศ สว่างผล อ่างโนวสันต์ ปัทมวงษ์, 2522: 54) และในประโยค “สาวเครือฟ้าเคยชมชาน” เป็นการกล่าวถึงวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับล้านนาเรื่อง “สาวเครือฟ้า” วรรณกรรมเรื่องนี้เนื้อหากล่าวถึงร้อยตรีพร้อม นายทหารหนุ่มซึ่งย้ายมารับ

นอกจากภาพวัฒนธรรมการแต่งกายของล้านนาในยุคดั้งเดิมแล้ว ผู้ส่งสารยังสร้างภาพวัฒนธรรมการแต่งกายของล้านนาที่เปลี่ยนไป จากวัฒนธรรมการแต่งกายในสังคมล้านนาดั้งเดิม ผู้ชายแต่งกายด้วยกางเกงเตี้ยวสะคอกยาว เสื้อหม้อห้อม กลายเป็นการแต่งกายตามแบบอย่างวัฒนธรรมตะวันตกคือนิยมใส่กางเกงยีนส์ลีวาย เสื้อแจ็กเก็ต ส่วนผู้หญิงในสังคมล้านนาสมัยใหม่จะนิยมแต่งหน้า ทาปาก แบบชาวกรุง แม้การแต่งกายดังกล่าวไม่เหมาะสมกับการดำรงชีวิต จนกลายเป็นเรื่องขบขัน เช่น

“อยากใส่กางเกงยาว เพราะอายสาวสาวเรื่องขนหน้าแข้ง
 เดียวยีนเดี่ยวลีเดี่ยวแจ็ก ก็แสนจะแพงบ่มีปัญญา
 ขอชะตางค์พ่อแม่ซำจี้หน้าดำ หาวว่า แเฮ่นอยากจะมีเมีย ลากๆ ลากๆ”

(เพลงแตกหนุ่ม)

จากเพลงแตกหนุ่ม ผู้ส่งสารนำเสนอวัฒนธรรมการแต่งกายของล้านนาที่วัยรุ่นชายนิยมแต่งกายด้วยกางเกงยีนส์ “อยากใส่กางเกงยาว..เดี่ยวยีนเดี่ยวลีเดี่ยวแจ็ก” ซึ่งเป็นวัฒนธรรมการแต่งกายของล้านนาในยุคของการพัฒนา

3. วัฒนธรรมด้านอาหาร

ผู้ส่งสารนำเสนอวัฒนธรรมอาหารของล้านนาที่มีข้าวเหนียวหนึ่งเป็นอาหารหลัก และนำเสนอความหลากหลายของอาหารล้านนา ที่มีอาหารหลายประเภท ทั้งอาหารประเภทต้ม-แกง ได้แก่ แกงหอย แกงปี่ แกงเนื้อ ต้มยำปลาเพี้ย แกงแคจิ้นวัว แกงหน่อไม้ซาง แกงผักเชียงตา (ใส่ปลาแห้ง) แกงบอน แกงตุน แกงหยวกกล้วย แกงเห็ด แกงมะค้อนก้อม แกงอ่อมเครื่องใน แกงผักเสียดลอบ แกงฮังเล แกงโสะ อาหารประเภทคั่ว ได้แก่ คั่วมะถั่วปู้ คั่วผักกุ่มดอง อาหารประเภทปิ้งย่าง ได้แก่ ข้าวจี่ ไก่ย่าง อาหารประเภทลาบ-ก้อย ได้แก่ ลาบควาย ลาบวัว ลาบไก่ ลาบปลาสร้อย หลู้เพี้ย ก้อยปลาตุก อาหารประเภทยำ ได้แก่ หนังก้อย คั่วหมี ตำมะหนูน ยำเตา ซ่ามะเขือผ้อย ยำหน่อไม้ ยำจิ้นไก่ ส้มตำ ยำสาหร่ายใส่มะเขือเปราะ อาหารประเภทหนึ่ง ได้แก่ ปลาหนึ่ง อาหารประเภทน้ำพริก ได้แก่ น้ำพริกแมงดา น้ำพริกอ่อง น้ำเมียง น้ำดับ น้ำพริกอีเก๋ น้ำพริกหนุ่ม เครื่องเคียง มีการนำเสนอเครื่องเคียงที่รับประทานเคียงกับอาหารแต่ละชนิด เช่น ปลาจ่อม เครื่องเคียงได้แก่ หน่อไม้ ผัก พริก และหอม น้ำพริกหนุ่ม เครื่องเคียงได้แก่ ผักกาดแยะ เครื่องเคียงได้แก่ สะเดา อาหารว่างคือส้มโอจิ้มน้ำพริก นอกจากอาหารแล้ว ผู้ส่งสารยังได้นำเสนอวิธีการถนอมอาหารของล้านนาที่แสดงถึงวัฒนธรรมทางด้านอาหารที่มีวิธีการถนอมอาหารเพื่อการเก็บรักษาอาหารให้ได้นาน ได้แก่ ปลาจ่อม หนังก้อย แคบหมู ใส่อ้วนขึ้นหมู หนังก้อย น้ำปู เนื้อแคดเดี่ยว และมีการนำเสนอเครื่องดื่มได้แก่ เหล้าดองยา เช่น

“ของกินบ้านเขา เลือกเอาเตอะนาย
 ส่วนชะปะะมากมี ฟังหื้อดีเน้อ
 แก่งแคจิ้นจ้ว ใส้อัวจิ้นหมู
 น้ำพริกแมงดา กับน้ำพริกอ่อง
 แก่งผักเชียงดา ใส่ป่าแห่งตวย
 ตำบะหนูนย่าเตา ส้าบะเขือผ้อย
 แก่งบะหม้อนก้อม แก่งอ่อมเครื่องใน
 น้ำเมียงน้ำดับ กับแก่งฮังเล
 ลาบจ้วตัวตาย ลาบควายตัวดำ
 กินอะหยังระวังฟ่อง หลุ่ทองจะว่าบ่บอก
 ส่วนบ้านผมกีกก้อก ยกแก่งใส่ะตั้งวัน”

เป็นของพื้นเมือง เป็นเรื่องสบาย
 ฟังไคร่อยากจนเปลอ มาบลิ่นน้ำลาย
 แก่งหน่อไม้ซาง คั่วบะถั่วปู
 คั่วผักกุ่มดอง หนั่งปองน้ำปู
 แก่งบอนแก่งตุน กับแก่งหยวกกล้วย
 แก่งเห็ดแก่งหอย ก้อยปล่าคูกอวย
 แก่งผักเหือดลอ อ้อ..ย่าหน่อไม้
 น้ำพริกอีเก้ เอ้..ย่าจิ้นไก่
 ลาบไก่อยกมา ลาบปล่าสร้อยก่า

(เพลงของกินคนเมือง)

จากเพลงของกินคนเมือง มีการนำเสนออาหารล้านนาถึง 32 ชนิด ได้แก่ “แก่งแคจิ้นจ้ว” (แก่งแค เป็นแก่งที่ประกอบด้วยผักหลายชนิด และมีเนื้อสัตว์เป็นส่วนผสมด้วยหนึ่งอย่างในที่นี้คือเนื้อวัว) “ใส้อัวจิ้นหมู” (ใส้อัวทำจากเนื้อหมู) “แก่งหน่อไม้ซาง” (แก่งหน่อไม้) “คั่วบะถั่วปู” (แก่งคั่วถั่วพลู) “น้ำพริกแมงดา” (น้ำพริกแมงดา) “น้ำพริกอ่อง” (น้ำพริกอ่อง) “คั่วผักกุ่มดอง” (แก่งคั่วผักกุ่มดอง) “หนั่งปอง” (หนั่งพอง) “น้ำปู” (น้ำปู) “แก่งผักเชียงดา” (แก่งผักเชียงดาหรือแก่งผักเซง) “แก่งบอน” (แก่งบอน) “แก่งตุน” (แก่งตุน) “แก่งหยวกกล้วย” (แก่งหยวก) “ตำบะหนูน” (ตำขมน) “ย่าเตา” (ย่าเทา เป็นสาหร่ายน้ำจืดชนิดหนึ่งที่ขึ้นในน้ำตามทุ่งนา) “ส้าบะเขือผ้อย” (นำมะเขือเปราะมาชอยแช่น้ำเกลือ หลังจากนั้นนำมาคลุกเคล้ากับเครื่องแกงผัดกับหมูสับ) “แก่งเห็ด” (แก่งเห็ด) “แก่งหอย” (แก่งหอย) “ก้อยปล่าคูกอวย” (ลาบปลาดุก) “แก่งบะหม้อนก้อม” (แก่งมะรุ้ม) “แก่งอ่อมเครื่องใน” (แก่งอ่อม เป็นแก่งประเภทที่ใช้เนื้อสัตว์เป็นส่วนผสมหลัก นิยมใส่เครื่องในสัตว์เป็นส่วนผสมด้วย บางครั้งแก่งอ่อมเฉพาะเครื่องใน) “แก่งผักเหือดลอ” (แก่งผักเหือด เป็นผักพื้นบ้านล้านนา) “ย่าหน่อไม้” (ย่าหน่อไม้) “น้ำเมียง” (น้ำที่นึ่งจากใบเมียง เอามาเคี้ยวให้ได้ที) “น้ำดับ” (นำน้ำดับมากรอกใส่ใส่หรือกะเพาะปัสสาวะของสัตว์ โดยนำใส่นั้นไปแช่น้ำเกลือก่อน ประมาณ 10-15 นาที แล้วนำไปล้างด้วยน้ำส้มสายชู จึงนำน้ำดับกรอกลงไป อัดให้แน่น นำไปตากแดด ประมาณ 2-3 วัน บางสูตร ใส่เนื้อผสมลงไปด้วย) “แก่งฮังเล” (แก่งฮังเลมี 2 ชนิด คือ แก่งฮังเลม่าน และ แก่งฮังเลเชียงแสน เชื่อกันว่าเป็นอาหารที่ได้รับอิทธิพลมาจากพม่า) “น้ำพริกอีเก้” (น้ำพริกอีเก้ บ้างเรียกว่า น้ำพริกอีเก เป็นน้ำพริกที่มีน้ำขลุกขลิก ชนิดของพริกที่นิยมใช้คือ พริกขี้หนูแก่สีแดง หรือใช้พริกขี้ฟ้าสีแดง) “ย่าจิ้นไก่” (อาหารประเภทยำ ที่นำเอาส่วนผสมที่เป็นของที่สุกแล้ว ลงไปผสม

กับเครื่องปรุง) “ลาบจั่ว” (ลาบจั่ว) “ลาบควาย” (ลาบควาย) “ลาบไก่” (ลาบไก่) “ลาบปลาสร้อย” (ลาบปลาสร้อย) “แกงโห้” (แกงโห้ คำว่า “โห้” แปลว่า รวม คือการนำเอาอาหารหลายๆ อย่างมารวมกัน ในสมัยก่อนแกงโห้มักจะทำจากอาหารที่เหลือหลายๆ อย่างรวมกัน โดยอาจมีการปรุงรสตามใจชอบ หรือ เติมบางอย่าง เช่น วนเส้น หน่อไม้ และแต่งกลิ่นโดยใส่ใบมะกรูด ตะไคร้)

4. วัฒนธรรมดนตรี-นาฏศิลป์

ผู้ส่งสารนำเสนอภาพสังคมล้านนาที่มีเครื่องดนตรี ทำนองดนตรี และรูปแบบของนาฏศิลป์ที่เป็นเอกลักษณ์ โดยการนำเสนอเครื่องดนตรีพื้นบ้าน ได้แก่ สะล้อ ซอ ซึง ขลุ่ย และพิณ การนำเสนอรูปแบบการขับร้องเพลงพื้นบ้าน ได้แก่ การร้องเพลงจ้อยและการคำวซอ และการนำเสนอรูปแบบการรำรำ เช่น

“ขลุ่ย ซอ ซึง สะล้อ เรียงราย คลอเคล้าสายลมจอย”

(เพลงลานนา)

จากเพลงลานนาผู้ส่งสารนำเสนอเครื่องดนตรีพื้นบ้านล้านนา 4 ชนิด ได้แก่ ขลุ่ย ซอ ซึง และสะล้อ ดังนี้ ขลุ่ย (เช่นเดียวกับขลุ่ยของภาคกลาง) ซอ (เช่นเดียวกับซอของภาคกลาง) ซึง (เป็นเครื่องสายชนิดหนึ่ง ใช้บรรเลงด้วยการดีด ทำด้วยไม้สักหรือไม้เนื้อแข็ง) สะล้อ (เป็นเครื่องสายบรรเลง ด้วยการสี ใช้คัน ซักอิสระ ตัวสะล้อที่เป็น แหล่งกำเนิดเสียงทำ ด้วยกะลามะพร้าว)

นอกจากภาพแทนความจริงเกี่ยวกับวัฒนธรรมดนตรีในยุคดั้งเดิมแล้ว ผู้ส่งสารยังนำเสนอภาพวัฒนธรรมด้านดนตรีของล้านนาที่เปลี่ยนไป จากเดิมที่คนล้านนามีวัฒนธรรมด้านดนตรีของตนเอง ทั้งเครื่องดนตรีพื้นบ้าน เช่น ซอ สะล้อ ซึง หรือท่วงทำนองของดนตรีพื้นบ้าน เช่น การร้องเพลงซอ ผู้ส่งสารได้สร้างภาพดนตรีท้องถิ่นเริ่มไม่ได้รับความนิยม เนื่องจากสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้วัฒนธรรมทางด้านดนตรีของล้านนาเปลี่ยนแปลงเช่นกัน เช่น

“สาวบ้านป่า ลีมนาลีมควาย ลีมผ้าต้องลีลยที่เคยสะพายข้าวห่อ
ลีมหมอนี่มละเสียงซึ่งมาลีมเสียงซอ ดอกกาชะลองตั้งซอ์ลีมแล้วน้ออินาย”

(เพลงสาวบ้านป่า)

จากเพลงสาวบ้านป่า ผู้ส่งสารนำเสนอสารที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมดนตรีของล้านนาที่ถูกลีมเลียน และภาพดนตรีพื้นบ้านล้านนา “มาละเสียงซึ่งมาลีมเสียงซอ” ที่เดิมเคยมีดนตรีพื้นบ้านที่เป็นท่วงทำนองซึ่งเป็นเอกลักษณ์และมีเครื่องดนตรีพื้นบ้านทั้งสะล้อ ซอ ซึง

5. ประเพณีอุ้สาวหรือแ่วสาว

ผู้ส่งสารนำเสนอภาพสังคมล้านนาดั้งเดิม เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมย่อยล้านนา โดยการนำเสนอประเพณีการอุ้สาวคือการเกี่ยวกันของหนุ่มสาว การแ่วสาวของชาวล้านนา เริ่มเมื่อชายหนุ่มกับหญิงสาวก้าวเข้าสู่วัยแรกรุ่น อายุประมาณ 15-17 ปี เรียกชายหนุ่มว่า “บ่าวจี่” เรียกหญิงสาวว่า “สาวจี่” คำว่า “จี่” หมายถึง แกรุ่นหรือดอกไม้ตูม แต่นำมาใช้เป็นคำเปรียบเทียบกับชายหนุ่มหญิงสาววัยแรกเริ่มเหมือนดอกไม้เริ่มตูม วัฒนธรรมของล้านนานั้นเมื่อเริ่มเข้าสู่วัยหนุ่มสาวพ่อแม่จะอนุญาตให้หญิงสาว “อยู่นอก” ได้ หมายความว่า ให้อิสระแก่ลูกสาวในการพูดคุยกับชายหนุ่มได้ โดยจะต้องออกมานั่งบริเวณระเบียงบ้าน (เต็น) ในตอนกลางคืนหลังรับประทานอาหารเช้าแล้วพร้อมกับทำงานเล็กๆ น้อยๆ ไปด้วย เช่น เย็บปักถักร้อย มัดพลุผ่าหมาก เป็นต้น เพื่อรอคอยชายหนุ่มขึ้นมาเยือนและคุยด้วย หากหญิงสาวพูดคุยกับชายหนุ่ม เรียกว่า “อุ้บ่าว” แต่ถ้าฝ่ายชายหนุ่มพูดคุยกับหญิงสาวเรียกว่า “อุ้สาว” ส่วนชายหนุ่มหลังจากรับประทานอาหารเช้าเรียบร้อยแล้วชายหนุ่มจะนำเครื่องดนตรี สะล้อบั้ง พิณเป็ยะบั้ง มาบรรเลงร่วมกับการขับขานชนิดหนึ่งในระหว่างทางที่ไปแ่วสาว เรียกว่า “จ้อย” เช่น

“แ่วสาวบ้านเฮา มันเป็นคิเมา คีม่วน มันเป็งคิจวน อ้ายมาม่วน มาเมา
 สาวน้อย สาวจี่ แหมซ้ยังมีสาวเฒ่า ดอกสลิดติดแก้วเป็นบ่าวเฒ่าอ้ายใจบ่ดี
 อ้ายใจบ่ดี อยากกินบุรีกับเมี่ยง อ้ายใจบ่เซียง อยากกินเมี่ยงกับบุรี”

(เพลงแ่วสาว)

จากเพลงแ่วสาว ผู้ส่งสารนำเสนอเนื้อหาว่าประเพณีแ่วสาวของบ้านเฮา (ล้านนา) เป็นประเพณีที่สนุกสนาน ฝ่ายชายจะมาเกี่ยวพาราตีฝ่ายหญิงทั้งหญิงสาวรุ่นเล็ก สาวรุ่น และสาวแก่ เพราะไม่ต้องการเป็นหนุ่มแก่ที่ไม่มีคู่ และในการมาเกี่ยวพาราตีหรือในประเพณีแ่วสาวนั้นฝ่ายหญิงจะเตรียมบุรีและเมี่ยงไว้คอยต้อนรับ ถือเป็นประเพณีการต้อนรับแขกของล้านนา ซึ่งถือว่าบุรีและเมี่ยงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และหากฝ่ายชายไปถึงบ้านหญิงสาวคนใดแล้วหญิงสาวไม่มีบุรีหรือเมี่ยงออกมาต้อนรับ ฝ่ายชายจะรู้สึกไม่ดีเนื่องจากแสดงว่าฝ่ายหญิงปฏิเสธไมตรีของตน

6. ประเพณีงานปอยหลวง

ผู้ส่งสารนำเสนอภาพสังคมล้านนาดั้งเดิม เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมย่อยล้านนา โดยการนำเสนอประเพณีงานปอยหลวงหรืองานประจำปีของล้านนา เป็นงานทำบุญเพื่อเฉลิมฉลองศาสนสมบัติต่าง ๆ เพื่อให้เกิดอานุภาพแก่ตนและครอบครัว ถือว่าได้บุญกุศลแรงมาก นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องแสดงถึงความสามัคคีกลมเกลียวของคณะสงฆ์และชาวบ้านด้วยเพราะเป็นงานใหญ่ การทำบุญปอยหลวงที่นิยมทำกันคือทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย หรือ

ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว สิ่งสำคัญที่ได้จากการทำบุญงานปอยหลวงอีกอย่างหนึ่งก็คือ การแสดงความชื่นชมยินดีร่วมกันเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินให้แก่คนในท้องถิ่น โดยการจัดมหรสพสมโภช เพราะหนึ่งปีถึงจะได้มีโอกาสได้เฉลิมฉลองถาวรวัตถุต่างๆ หรือบางแห่งอาจใช้เวลาหลายปีเพราะสิ่งปลูกสร้างบางอย่างใช้เวลาสร้างนานและมีมูลค่าการก่อสร้างสูง จึงจะต้องรอให้การก่อสร้างเสร็จสมบูรณ์และมีความพร้อมทางด้านเศรษฐกิจจึงจะจัดงานเฉลิมฉลองเป็นงานปอยหลวงขึ้น เช่น

“ล้านนาหน่อ	เนื่อนานูญพุทธแผ่นดินธรรม
ครุบาสังฆาเนื้อหน่อคำ	กินตานในศีลธรรมกล้าแก่กัมฐาน
ดิง ดิง ตะ ดิด ดิง	สะลื้อซอซิงตั้งโนง
ปอยหลวงแห่ครัวตาน	สาวงามบ่าวงาม
คนเฒ่าละอ่อนก่เจຍဘၢ	ยินดีม่วนจັນเหมือนดั่งเมืองฟ้าเมืองอินทร์”

(เพลงล้านนา)

จากเพลงล้านนาผู้ส่งสารนำเสนอประเพณีงานปอยหลวง “ปอยหลวงแห่ครัวตาน” ที่ว่าล้านนาเป็นดินแดนพระพุทธศาสนา “ครุบาสังฆา” พระสงฆ์อยู่ในศีลธรรม และมีงานประเพณีปอยหลวงเป็นประเพณีทำบุญเพื่อเฉลิมฉลองศาสนสมบัติ ซึ่งคนทุกเพศทุกวัยจะมาร่วมงานกันในงานมีการบรรเลงดนตรีพื้นบ้านของล้านนาทั้ง สะลื้อ ซอ ซึง

7. ประเพณีงานปอยน้อย หรือปอยบวชลูกแก้ว

ผู้ส่งสารนำเสนอภาพสังคมล้านนาดั้งเดิม เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมย่อยล้านนา โดยการนำเสนอประเพณีงานปอยน้อยหรือปอยบวช ได้แก่ประเพณีการบวชเป็๊กซ์หรือการบรรพชาอุปสมบทของชาวล้านนา “ปอยน้อย” มักเป็นงานเล็กๆ จัดขึ้นเฉพาะญาติสนิทหรือบุคคลใกล้ชิดที่รู้จักกัน “ปอยบวช” คือ งานบรรพชาสามเณรหรือนำเด็กมาบวชเป็นศิษย์วัดในพระพุทธศาสนา “ปอยเป็๊กซ์” เป็นงานอุปสมบทพระภิกษุ ล้านนานิยมใช้คำว่า “เป็๊กซ์รุ” การบวชสามเณรหรือปอยน้อยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เด็กๆ ได้รับการอบรมบ่มนิสัย รู้หนังสืออ่านออกเขียนได้ รวมทั้งรู้ศีลธรรม จริยธรรม เป็นการสร้างบุญกุศล สืบมรดกทางพุทธศาสนา ซึ่งผู้ที่บวชเป็นสามเณรเมื่ออายุเยาว์วัยหากยังมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาก็จะอุปสมบทเป็นพระภิกษุต่อไปตามลำดับ ส่วนผู้ที่หัดบวชไม่สามรถประพฤติปฏิบัติธรรมต่อไปได้ จะลาสิกขาบทเปลี่ยนเพศมาเป็นคฤหัสถ์ ซึ่งผู้ลาเพศจากการเป็นสามเณรนี้จะเรียกว่า “น้อย” ความหมายคือได้มีโอกาสบำเพ็ญบุญบารมีอยู่ในศาสนาด้วยระยะเวลาอันน้อย ส่วนผู้ที่ลาเพศจากการเป็นพระออกมาเป็นฆราวาสจะเรียกว่า “หนาน” คือคำยกย่องว่าได้บวชเรียนปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนามานาน

ครูบาสังฆานือหน่อคำ	กินตานในศีลธรรมกล้าแก่กัมฐาน
ติง ติง ตะ ติด ตัง	สะลื้อซอซังตั้งโนง
ปอยหลวงແທ່คร้วตาน	สาวงามบ่าวงาม
คนเฒ่าละอ่อนก่เจຍບານ	ยินดีม่วงันเหมือนดังเมืองฟ้าเมืองอินทร์”

(เพลงล้านนา)

จากเพลงล้านนาผู้ส่งสารนำเสนอประโยค “ปอยหลวงແທ່คร้วตาน” เป็นการกล่าวถึง ประเพณีແທ່คร้วตาน ซึ่งเป็นประเพณีของชาวล้านนาที่จัดขึ้นในงานปอยหลวง (งานทำบุญเพื่อฉลองศาสนาสมบัติ) เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่คนในล้านนาจะมาร่วมงานพร้อมหน้าพร้อมตาทุกเพศ ทุกวัย เพื่อทำกิจกรรมดังกล่าวด้วยความสนุกสนาน และมีการบรรเลงเพลงพื้นบ้านจากสะลื้อ ซอ ซึง

9. ประเพณีงานหมั้นและงานแต่งงาน

ผู้ส่งสารนำเสนอภาพสังคมล้านนาดั้งเดิม เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมย่อย ล้านนา โดยการนำเสนอประเพณีงานหมั้นและงานแต่งงาน ซึ่งประเพณีการแต่งงานอยู่กินร่วมกัน เป็นครอบครัวของล้านนาเรียกว่า “เอาผัวเอาเมีย” หมายถึงการที่หนุ่มและสาวอยู่กินด้วยกันในฐานะสามีภรรยา ตามธรรมเนียมดั้งเดิมนั้นมิได้จัดเป็นพิธีการเอิกเกริก เพียงแต่เมื่อพ่อแม่ฝ่ายหญิงทราบว่าหนุ่มสาวรักกันหรือเห็นว่ามีกรณีเกิดขึ้น ก็จะติดต่อให้ฝ่ายชายไปใส่ผีหรือทำพิธีขอขมาผีเรือนของฝ่ายหญิง การใส่ผีนี้เรียกว่า “ใส่เอา” คือใส่ผีแล้วรับเอาหญิงที่ตนไปผัดผั้นเป็นภรรยา จากนั้นก็จะมีการนัดหมายวันเวลาที่ฝ่ายชายจะไปอยู่กับฝ่ายหญิง เมื่อถึงตอนเย็นของวันนัด ฝ่ายชายจะสะพายดาบและนำเอาเสื้อผ้าส่วนตัวซึ่งมีอยู่ไม่กี่ชุดใส่ยามสะพายไหล่หรือใส่หีบไม้แล้วเดินทางไปบ้านฝ่ายหญิงกับเพื่อนคนหนึ่งหรือสองคนเท่านั้น ส่วนหน้าที่ของฝ่ายหญิงคือพ่อแม่จะใช้ผ้ามา่านกันในห้องนอนใหญ่ซึ่งอยู่รวมกันหลายคน จัดให้เป็นที่เฉพาะของผัวเมียคูใหม่ ซึ่งในบางท้องถิ่นอาจให้คู่ผัวเมียใหม่ใช้มุ้งสีดำ จะเห็นว่าเป็นประเพณีงานหมั้นและงานแต่งงานของล้านนาดั้งเดิมนั้น เป็นประเพณีที่เรียบง่ายและไม่สิ้นเปลืองเช่นในสมัยต่อมาที่มีการแต่งงานกันเอิกเกริก จึงมักเรียกว่า “กินแขกแต่งงาน” ซึ่งเมื่อหนุ่มสาวผูกสมัครรักใคร่กันและปรารถนาจะแต่งงานอยู่ร่วมกัน ญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายชายจะมา “จาเทิง” (อ่าน จ้า-เติง) หรือมาสู่ขอ และกำหนดวันหมั้นหมาย แต่งงาน ทั้งนี้อาจหมั้นไว้ก่อนแต่งงาน (คือมีการจ่ายมัดจำไว้ก่อน) หรือหมั้นและแต่งงานพร้อมกัน โดยมีเครื่องสักการะในการหมั้นคือ ขันหมั้นหรือพานหมั้น ขันเงินสินสอดหรือพานสินสอด ขันหมาก (ประกอบด้วยพลูจิบนำมารวมกันตั้งไว้กลางพาน) ซึ่งบางครั้งการหมั้นเป็นการสู่ขอผ่านทางผู้ใหญ่โดยที่คู่บ่าวสาวไม่เคยรู้จักกันมาก่อน หลังจากที่ทำพิธีหมั้นหมายแล้วก็

ประเพณีต่างๆ เช่นกล่าวว่า เป็นช่วงเวลาออกพรรษาแทนที่จะเป็นการกล่าวโดยระบุวันที่ตามปฏิทิน แสดงถึงความผูกพันระหว่างคนในท้องถิ่นกับประเพณีออกพรรษา

11. ประเพณีงานศพ

ผู้ส่งสารนำเสนอภาพสังคมล้านนาคั้งเดิมเพื่อสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมย่อย ล้านนา โดยการนำเสนอประเพณีงานศพ ประเพณีงานศพของล้านนานั้น เมื่อมีการตายญาติผู้ตาย จะจัดพิธีตั้งศพบำเพ็ญกุศลซึ่งส่วนใหญ่จะจัดที่บ้าน นิมนต์พระสงฆ์มาประกอบพิธีสวดทุกคืน เมื่อตรวจดูกำหนดวันแก้กองได้เวลาเหมาะสมแล้วก็จะหามศพนั้นไปฝังในป่าเรียวหรือป่าช้า (อ่านว่า ป่าจ้ำ) เรียกว่าวันเสียดศพ (นำศพไปเผาที่ป่าช้า) ก็จะทำการ “ลากศพ” คือ วิธีการเคลื่อนศพไปโดยอาศัยล้อหรือเลื่อน ซึ่งโบราณถือว่าเป็นวิธีการเคลื่อนศพของเจ้านาย พระเถระหรือผู้ที่มีฐานะดี โดยจะตั้งขันหรือเชิญให้ส่ำ (ช่าง) ทำร้านม้า (ฐานที่วางศพ) แล้วจัดทำไม้หรือเมรุเป็นรูปต่างๆ เช่น ปราสาทหลังกลาย (อ่านว่าผาสาทหลังก้าย) เพื่อบรรจุศพแล้วหามไปสู่ป่าช้า แต่ต่อมามีการนำปราสาทดังกล่าววางบนโครงเกวียนซึ่งอาจใช้เกวียนสองเล่มต่อกันแล้วลากไปสู่ป่าช้าแทน หากเป็นประชาชนทั่วไปจะใช้วิธีการทำแคร่หามศพและทำแมวควบ (เครื่องจักสานที่มีลักษณะอย่างฝาคี) มาครอบศพ มีการตกแต่งให้งามด้วยดอกไม้และลวดลายพอสสมควร ทั้งนี้การทำศพแบบโบราณจะใช้ฝง (เรียว แปลว่า ฝงหรือฝงศพ) เท่านั้น โดยเนื้อหาที่ปรากฏในสารนั้น ผู้ส่งสารได้นำเสนอภาพประเพณีงานศพของล้านนาที่มีการคัมสุราในงานศพและการอ่านพระธรรม เช่น

“อ้อยคำคนแก่ ทำทางใจดี ลูกผัวบ่มี เป็นดีเอ็นดูล้ำ
 แลงนี้แดดอ่อน บ่หันอ้อยคำ เกยมาประจำอ้อยคำไปไหน
 หมู่ฝักบั้งยอดชม เขาชบบ่ไหว เป็นจะใดไปแล้วอ้อยคำ
 ฟ้ามืดมัวหม่น เมฆฝนครีมีดำ เสียงพระอ่านธรรมขออ้อยคำไปดี”

(เพลงอ้อยคำ)

จากเพลงอ้อยคำ ผู้ส่งสารนำเสนอประโยค “เสียงพระอ่านธรรมขออ้อยคำไปดี” หลังจากรบรายภาพว่าวันนี้ไม่เห็นอ้อยคำซึ่งเคยเห็นหน้าเป็นประจำ เป็นการนำเสนอว่าอ้อยคำได้เสียชีวิตแล้ว เพราะว่าเสียงพระอ่านพระธรรม ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าการสวดในงานศพ “อ่านธรรม” นั้นตามประเพณีโบราณของล้านนา ตู๊เจ้า (พระสงฆ์) จะอ่านพระธรรม (สวด) ในพิธีศพของบุคคลสำคัญในชุมชนเท่านั้น ซึ่งตามเนื้อหาที่ปรากฏในบทเพลง “อ้อยคำ” เป็นเพียงคนแก่ที่อาศัยอยู่เพียงลำพัง ไม่มีญาติพี่น้อง ดำรงชีวิตด้วยการเก็บฝักบั้งไปขาย และไม่ได้รับฐานะทางสังคมใดๆ ในชุมชน

12. ประเพณีการต้อนรับแขก

ผู้ส่งสารนำเสนอภาพสังคมล้านนาดั้งเดิม เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมย่อยล้านนา โดยการนำเสนอประเพณีการต้อนรับแขก ซึ่งการต้อนรับแขกของชาวล้านนานั้น ผู้ส่งสารนำเสนอภาพการต้อนรับผู้มาเยือนด้วยหมาก เมียง บุหรี่ เช่น

“ถ้าสูมาดี หมากเมียงบุหรี่ยะเตรียมไว้ท่า ถ้าสูมาบ้า จะหาไม้หม้อนเตรียมลุย”

(เพลงยินดีต้อนรับ)

จากเพลงยินดีต้อนรับ ผู้ส่งสารนำเสนอสารที่กล่าวถึงประเพณีการต้อนรับแขกของล้านนาว่า “หมากเมียงบุหรี่ยะเตรียมไว้ท่า” คือมีการต้อนรับแขกด้วย บุหรี่ หมาก และเมียง ซึ่งเป็นประเพณีการต้อนรับแขกของล้านนาที่มีรูปแบบเฉพาะทางด้านวัฒนธรรม

13. ประเพณีมีดะของชาวเขาเผ่าอีโก้

ผู้ส่งสารนำเสนอภาพสังคมล้านนาดั้งเดิม เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมหลักล้านนา (วัฒนธรรมย่อยชาวเขา) โดยการสร้างความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมล้านนากับวัฒนธรรมย่อยของชาวเขาเผ่าอาข่า (อีโก้) ซึ่งมีประเพณีการเลือกผู้หญิงมาทำหน้าที่สอนเรื่องเพศให้กับชายหนุ่มที่จะมีครอบครัว โดยหญิงที่มีหน้าที่ดังกล่าวเรียกว่า “มีดะ” ทั้งนี้ผู้ส่งสารแสดงทัศนคติต่อประเพณีดังกล่าวในแง่ที่ว่าเป็นประเพณีซึ่งสร้างความทุกข์ให้กับหญิงที่ทำหน้าที่มีดะ เช่น

“บนฟ้ามีเมฆลอย

มีสาวงามชื่อดัง

มีทะเลสาบเซอ

มีสาวงามขึ้นมา

นางนั้นยื่นท่ากอย

ยังไร้ราศีพาน

ช่วยวนวาทจาเว้าวอน

ความชู้กามวิธี

หมดปัญญาคืนรน

คนแล้วคนเล่ากอด

จนวัยโรยราร่วงไป

คือเรื่องราวในแดน

บนดอยมีเมฆบัง

อยู่หลังแดนดงป่า

มีหนุ่มหนุ่มเปลือยฮ้องหา

แล้วมี.....มีดะ

หนุ่มน้อยที่ยังไม่เคยผ่าน

บ่ชู้กานกามโลกีย์

บอกสอนที่อละอ่อนนั้นมี

แล้วพลีเรือนกาย

มีดมนเหมือนคนตาบอด

ทอดกายในดงดินแดน

คนใหม่มาเป็นมีดะแทน

แผ่นดินอีโก้”

(เพลงมีดะ)

จากเพลงมิดะ ผู้ส่งสารนำเสนอสารที่กล่าวถึงประเพณีมิดะของชาวเขาเผ่าอีก็้ออย่างละเอียดว่า การดำรงชีวิตของชาวเขาเผ่าอาข่า “อีก็้อ” มีมิดะเป็นผู้ที่มีหน้าที่สอนเรื่องทางเพศให้กับชายหนุ่มที่ยังไม่มีประสบการณ์ ก่อนที่จะได้รับอนุญาตให้ไป “กะลาล่าเซอ” หรือ “ลานสาวกอด” (สถานที่ที่หนุ่มสาวอีก็้อมารอคอยหญิงสาวที่หมายปอง โดยฝ่ายชายจะไปนั่งบนขอนไม้บริเวณลานสาวกอด แต่หญิงสาวจะไม่ยอมให้ฝ่ายชายแตะตัว หากฝ่ายชายยังไม่เคยผ่านการเรียนรู้เรื่องเพศจากมิดะมาก่อน) โดยหากผู้ใดได้รับเลือกให้เป็นมิดะแล้วจะไม่สามารถปฏิเสธหน้าที่ดังกล่าวหรือเลิกทำหน้าที่ได้ “หมคปัญญาดิ้นรน” จนกว่าจะเข้าสู่วัยชราและมีผู้อื่นมาทำหน้าที่มิดะแทน “จนวัยโรยราร่วงไป คนใหม่มาเป็นมิดะแทน” การนำเสนอประเพณีมิดะของผู้ส่งสารเป็นการเลือกนำเสนอภาพแทนความจริงของประเพณีชาวเขาเผ่าอาข่า ซึ่งเป็นประเพณีในกลุ่มวัฒนธรรมย่อยของวัฒนธรรมล้านนาที่ผู้ส่งสารเลือกนำเสนอในมุมมองของคนในวัฒนธรรมหลัก (ล้านนา) ที่มองว่าประเพณีดังกล่าวเป็นประเพณีที่ทำให้หญิงที่ได้รับเลือกให้ทำหน้าที่มิดะได้รับความทุกข์ทรมานในการทำหน้าที่ “มีคมนเหมือนคนตาบอด” และผู้ส่งสารเลือกที่จะไม่นำเสนอความจริงที่ว่าประเพณีดังกล่าวนั้น ผู้ถูกเลือกให้ทำหน้าที่มิดะจะต้องเป็นหญิงหม้ายที่สามีเสียชีวิต หรือหญิงที่ไม่สามารถมีบุตรได้ และในลักษณะเดียวกันชาวอาข่ายังมีการเลือกชายที่ชีวิตผ่านการมีภรรยาและภรรยาได้สิ้นชีวิตลง เป็นบุคคลตัวเปล่า เป็นหมัน ให้ทำหน้าที่สอนเรื่องเพศให้กับหญิงสาวรุ่นรู้จักการกอดจูบสัมผัส เรียกว่า “คะจี้ราคะ” เช่นกัน ทั้งนี้การได้รับเลือกให้ทำหน้าที่มิดะถือเป็นหน้าที่ปฏิบัติที่ชาวอาข่าพึงกระทำ เนื่องจากเป็นการแสดงความเคารพสักการะเจ้ามิดะเทพเจ้าของชาวอาข่า (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2554: ระบบออนไลน์)

14. จารีตประเพณีที่เปลี่ยนแปลงจากการพัฒนา

ผู้ส่งสารสร้างภาพจารีตประเพณีหรือฮีดฮอยในยุคล้านนาร่วมสมัย ซึ่งล้านนามีการพัฒนาอันเนื่องมาจากการพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยวโดยรัฐไทยในหลายด้าน โดยผู้ส่งสารสร้างภาพของการที่ล้านนากลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ทำให้มีคนจากหลากหลายชาติเข้ามาในสังคม ซึ่งอาจส่งผลต่อวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมหรือจารีตประเพณีดั้งเดิม (ฮีดฮอยเก่าๆ) ของล้านนา เช่น

“ถ้าสุมาดี หมากเมียงนุหรีจะเตรียมไว้ทำ ถ้าสุมาบ้า จะหาไม้ซิ่นเตรียมลุย
มากิน มาแอ่วมันเนื้อ เสาบก็คืบกัน ชักคน ขอร้องสุอย่าเป็นคนมั่งง่าย
เฮาเสียดายฮีดเก่า”

(เพลงยินดีต้อนรับ)

จากเพลงยินดีต้อนรับ ผู้ส่งสารนำเสนอสารที่กล่าวถึงจารีตประเพณีอันดั้งเดิมของล้านนาที่เปลี่ยนแปลงไปจากการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวที่ทำให้มี

นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมเขื่อนสัจคน้านาเป็นจำนวนมาก ผู้ส่งสารจึงนำเสนอความรู้สึกของคน
สัจคน้านาว่าไม่อยากให้นักท่องเที่ยวกระทำการใดๆ แบบมั่งง่าย หรือไม่ทำไปด้วยความศรัทธาของ
“ขอร้องสุ่อ่าเป็นคนมั่งง่าย” หรือ “ถ้าสูมาบ่า” เพราะจะทำให้คนในท้องถิ่นรู้สึกไม่พอใจ “จะหา
ไม้ฆ้อนเตรียมลุย” และเป็นการทำลายจารีตประเพณีอันดีงามของสัจคน้านา “เฮาเสียดายฮีตเก่า”

15. ค่านิยมเกี่ยวกับความเป็นผู้มีอิสระในตนเอง

ผู้ส่งสารนำเสนอภาพสัจคน้านาดั้งเดิม เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมย่อย
สัจคน้านา โดยการนำเสนอค่านิยมเกี่ยวกับความเป็นผู้มีอิสระในตนเองของคนสัจคน้านา กล่าวคือ
ผู้ส่งสารสื่อให้ผู้รับสารรับรู้ว่าการดำรงชีวิตของคนสัจคน้านานั้นมุ่งเน้นที่การกระทำของตนเอง โดย
ไม่สนใจคำพูดของผู้อื่น หากตนเองทำทุกอย่างดีที่สุดแล้ว ผู้อื่นจะไม่สามารถทำลายความรู้สึกได้
เช่น

“เขาว่าเฮาเซื้อะ เฮอะเหอเมอะเป็งคำหยามหมิ่น
บ่ได้ไปขอเขากัน ก็แค่ปล้ำลิ้น ก็จ้างมันเตื้อะ
ก็จ้างมันเตื้อะ จ้างมันเตื้อะ จ้างมันเตื้อะ จ้างเขาเตื้อะ”

(เพลงจ้างมันเตื้อะ)

จากเพลงจ้างมันเตื้อะ ผู้ส่งสารนำเสนอสารที่กล่าวถึงค่านิยมของคนสัจคน้านาที่หากใครจะ
กล่าวหาตนเองว่าอย่างไร “เขาว่าเฮาเซื้อะ เฮอะเหอเมอะเป็งคำหยามหมิ่น” คนสัจคน้านาจะไม่สนใจ
คำพูดที่ไม่ได้เกิดจากการคิดให้รอบคอบของผู้พูดและไม่เกิดประโยชน์เหล่านั้น “ก็แค่ปล้ำลิ้น”
เพราะถือว่าการดำรงชีวิตเกิดจากการพึ่งพตนเองไม่ใช่อาศัยความช่วยเหลือของผู้อื่น “บ่ได้ไปขอ
เขากัน” เป็นค่านิยมความมีอิสระในตนเองที่จะไม่สนใจคำพูดหรือการกระทำของคนอื่นที่มีต่อ
ตนเอง หากตนเองได้ทำทุกอย่างอย่างดีที่สุดแล้ว

16. ค่านิยมในความสนุกบันเทิง

ผู้ส่งสารนำเสนอภาพสัจคน้านาดั้งเดิม เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมย่อย
สัจคน้านา โดยการนำเสนอค่านิยมเกี่ยวกับความสนุกบันเทิง กล่าวคือผู้ส่งสารสื่อให้เห็นภาพที่
สนุกสนานบันเทิงอยู่เสมอของชาวสัจคน้านา เมื่อมีงานหรือมีการรวมกลุ่มกันก็จะเล่นสนุกฟ้อนรำ
ช่วยกันประกอบอาหารเพื่อรับประทานร่วมกัน และดื่มสุรา ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของการสร้าง
ความสนุกสนาน และคนสัจคน้านานิยมดื่มเหล้ายา (เหล้าคองยา) ด้วยความนิยมดื่มสุราของคนสัจคน้านา
นี้ทำให้มีคำอุปมา-อุปไมย เปรียบคนที่เป็นเนื้อคู่กันว่า “เหมือนเหล้ากับแก้ว” เช่น

“ตะวันกำลังจะชววย

ลูกป้อจายฝนมืดคมคม

ลาบควายใส่ดีซมขม	แป้งนมคั้ннаเพ็ลี่ย่อ
มะมา มะมา มากินตำล้า	
เชียงใหม่ก็ลูกขึ้นพื้อน	แม่ฮ่องสอนลูกขึ้นมาร้า
พะเยาล้าพูนม่วนล้า	ชีเฮาล้าปาง แพร่ น่าน
แนะ คนชีอ้ายเชียงรายก็มา	เหล้ายากำลังจะจั้ง
สะลื้อซอซังกำลังจะลา	กิดเต็งก็หมั้นมาหา
ลานนาหมู่เฮาฮักกัน	ฮักดินแดนคอบบ้านเดิมหมู่เฮา”

(เพลงหมู่เฮา)

จากเพลงหมู่เฮา ผู้ส่งสารนำเสนอสารที่กล่าวถึงคนล้านนาว่า มักจะมีการรวมตัวกันทำกิจกรรมรื่นเริง มีการดื่มกิน และการบรรเลงเครื่องดนตรีพื้นบ้าน “สะลื้อ ซอ ซึง” มีการทำอาหารร่วมกัน “ลูกป้อจายฝ่นมีดคมคม ลาบควายใส่ดีซมขม แป้งนมคั้ннаเพ็ลี่ย่อ มะมา มะมา มากินตำล้า” สร้างความบันเทิงด้วยการพื้อนร้า “เชียงใหม่ก็ลูกขึ้นพื้อน แม่ฮ่องสอนลูกขึ้นมาร้า พะเยาล้าพูนม่วนล้า” ซึ่งเป็นค่านิยมในความสนุกบันเทิงของชาวล้านนา ทั้งนี้ จากที่ปรากฏในเนื้อหาของสาร “ล้านนา” หมายถึง เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน พะเยา ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน และเชียงราย ตามการแบ่งพื้นที่การปกครองเป็นจังหวัดของประเทศไทย

17. ค่านิยมทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว

ผู้ส่งสารนำเสนอภาพสังคมล้านนาคั้งเดิมเพื่อสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมย่อยล้านนา โดยการนำเสนอค่านิยมเกี่ยวกับการทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ค่านิยมเรื่องนี้เกิดจากการที่ชาวล้านน่านับถือพระพุทธศาสนามานาน ภาพคนล้านนาที่นำเสนอจึงเป็นภาพของชาวพุทธที่เคร่งครัดนิยมไปทำบุญไหว้พระและเข้าวัดฟังธรรมในวันพระ นอกจากนี้การอยู่ในศีลธรรมและการนับถือศาสนาพุทธทำให้คนล้านนาเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาหลายๆ เรื่อง ทั้งความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมที่คนล้านนาเชื่อว่าทุกสิ่งเกิดขึ้นจากบุญ – กรรม เช่น ความยากจนในชาตินี้เกิดจากการทำกรรมในชาติก่อน การได้เกิดในแผ่นดินล้านนาร่วมกันในชาตินี้คือการได้ทำบุญร่วมกันมาในชาติก่อน ความเชื่อเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ และความเชื่อเรื่องบุญบารมี เช่น การมีช้างคู่บุญบารมี (ช้างที่ดีคือช้างที่มีลักษณะงาสีขาว) เช่น

“โื้อแม่ญิงเออย เจ้าแก้วดวงตา
บ่เทียมเท่านั้นงสันเท่ากั้งก้อย

ข้าเขียนปัญญาข้ามันตำด้อย
วาสนาข้าน้อยบ่มีศรีมีเงิน”

(เพลงเจ้าดวงดอกไม้)

จากเพลงเจ้าดวงดอกไม้ ผู้ส่งสารนำเสนอเนื้อหาของสารที่กล่าวถึงผู้ชายคนหนึ่ง ชายคนนี้รำพึงรำพันถึงความรักของตนกับหญิงสาวคนรัก “โอ้แม่หญิงเอ๋ย เจ้าแก้วดวงตา” ว่า ตนเองมีความไม่เท่าเทียมกับฝ่ายหญิงเพราะสติปัญญา มีน้อยและไม่มีเงิน “ข้าเขียนปัญญาข้ามันต่ำต้อย” สิ่งเหล่านี้เป็นเพราะเรื่องของวาสนา “วาสนาข้ามีน้อยบ่มีศรีมีเงิน” ความเชื่อเรื่องการทำได้ดี ทำชั่ว ได้ชั่ว ของศาสนาพุทธที่ว่าผู้ที่มีวาสนาดีในชาตินี้คือผู้ที่ทำความดีมาในชาติที่แล้วนั่นเอง

18. ค่านิยมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น

ผู้ส่งสารนำเสนอภาพสังคมล้านนาดั้งเดิม เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมย่อยล้านนา โดยการนำเสนอค่านิยมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น กล่าวคือ ผู้ส่งสารสื่อให้ผู้รับสารรับรู้ค่านิยมว่าคนในท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อมีผู้ใดเดือดร้อนก็จะช่วยเหลือกัน อีกทั้งยังเป็นคนน้ำใจดีงามห่วงใยผู้อื่น เช่น

“ยามเมื่อเดือดร้อน เขาช่วยกันแก้ไข เขาช่วยกันไป ไม่ง่ม”

(เพลงบ้านป่าเมืองคอย)

จากเพลงบ้านป่าเมืองคอย ผู้ส่งสารนำเสนอสารที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นคือทุกคนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน “เขาช่วยกัน” เมื่อมีผู้ใดเดือดร้อนก็จะช่วยกันแก้ไข โดยไม่พูดถึงความยากลำบาก “เขาช่วยกันแก้ไข เขาช่วยกันไป ไม่ง่ม” ถือเป็นค่านิยมความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นของล้านนาที่ใกล้ชิด เมื่อทราบถึงความเดือดร้อนของผู้อื่นก็ช่วยกันแก้ไขปัญหาเหล่านั้นอย่างเต็มใจ

19. ค่านิยมเกี่ยวกับการแสดงออกภายนอกของคนในสังคมควรจะงดงามทั้งกายและวาจา

ผู้ส่งสารนำเสนอภาพสังคมล้านนาดั้งเดิม เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมย่อยล้านนา โดยการนำเสนอค่านิยมเกี่ยวกับการแสดงออกภายนอกของคนในสังคม ควรจะงดงามทั้งกายและวาจา กล่าวคือ ผู้ส่งสารสื่อให้ผู้รับสารรับรู้ว่าการแสดงออกภายนอกของคนในสังคม ควรจะงดงามทั้งกายและวาจา กล่าวคือ ผู้ส่งสารสื่อให้ผู้รับสารรับรู้ว่าการแสดงออกภายนอกของคนในสังคม ควรจะงดงามทั้งกายและวาจา กล่าวคือ ผู้ส่งสารสื่อให้ผู้รับสารรับรู้ว่าการแสดงออกภายนอกของคนในสังคม ควรจะงดงามทั้งกายและวาจา กล่าวคือ ผู้ส่งสารสื่อให้ผู้รับสารรับรู้ว่าการแสดงออกภายนอกของคนในสังคม ควรจะงดงามทั้งกายและวาจา

“บ่เป็นคนมีนตึง บ่เคียดชิงเรื่องเก่า

มีหัวคิดหัวเข่า มีสติปัญญา

บ่เย็นชาหน้าบุคคล บ่ขูดเลือดเชือดหนัง

ได้หน้าลืมหลับ บ่ยกมีละกำ”

(เพลงคนลู่ลั้ง)

จากเพลงคนลุ่มลัง ผู้ส่งสารนำเสนอสารที่เกี่ยวกับการแสดงออกของคนล้านนาว่าเป็นคนที่มีมนุษยสัมพันธ์ การแสดงออกภายนอกคู่มืออักษรย่ำ ไม่แสดงท่าทางมีนตึงหรือหน้าตาบูดบึ้ง “บ่เป็นคนมีนตึง...บ่เย็นชาหน้าบูด ” และภายในจิตใจก็ไม่เป็นผู้ที่โกรธแค้นในเรื่องเก่าๆ ไม่ลืมนบุญคุณของผู้อื่น “บ่เคียดชิงเรื่องเก่า...ได้หน้าลืมหลัง” ซึ่งเป็นค่านิยมเกี่ยวกับการแสดงออกภายนอกของคนในสังคมล้านนาที่ควรจะงดงามทั้งกายและวาจา

20. ค่านิยมเรื่องการรักนวลสงวนตัว

ผู้ส่งสารนำเสนอภาพสังคมล้านนาคั้งเดิม เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมย่อยล้านนา โดยการนำเสนอค่านิยมเกี่ยวกับการรักนวลสงวนตัว กล่าวคือ ผู้ส่งสารสื่อให้ผู้รับสารรับรู้ว่าค่านิยมเกี่ยวกับการใช้ชีวิตคู่ของล้านนานั้นจะต้องทำตามประเพณี คือหากหญิงและชายตัดสินใจที่จะใช้ชีวิตคู่ด้วยกันแล้ว จะต้องทำตามประเพณีคือมีการหมั้นและการแต่งงานให้ถูกต้อง ทั้งนี้หากหญิงชายใช้ชีวิตอยู่ด้วยกันหรือมีความสัมพันธ์ทางเพศโดยไม่ได้แต่งงานกัน การกระทำเช่นนี้แม้จะไม่มีบทลงโทษที่ชัดเจนในทางปฏิบัติ แต่ในฐานะที่ฝ่าฝืนบรรทัดฐานของสังคม สังคมก็จะลงโทษด้วยวิธีการแสดงออกว่าพฤติกรรมเหล่านั้นเป็นพฤติกรรมที่สังคมไม่ยอมรับ อาทิ การติฉินนินทา เช่น

*“เฮายังเฮียน เป็นกัฮู้ เรื่องอดสู เฮอย่าไปทำ
เพียรเฮียนเป็นประจำแล้วสบาย
ตัฮู้ เป็นฮัก เป็นฮู้ ว่าฮักเป็นเหมือนกัน เฮไว้ใจกัน
ความฮักเฮามันมีคลอนคลาย
ปีหน้า ถ้าเฮียนจบแล้ว เฮร่วมผูกพันทั้งใจกาย
เพียงตัวย่าหน้าย เป็นฮักบ่คลายหัวใจ”*

(เพลงเป็นฮักตั้ว)

จากเพลงเป็นฮักตั้ว ผู้ส่งสารนำเสนอสารที่กล่าวถึงการประพฤติดปฏิบัติตนของคนล้านนาที่มีค่านิยมเรื่องการรักนวลสงวนตัว โดยฝ่ายชายกล่าวกับฝ่ายหญิงว่า “เฮายังเฮียน เป็นกัฮู้ เรื่องอดสู เฮอย่าไปทำ” คือในวัยของการเรียน เรื่องที่ไม่ดี ไม่ถูกต้องเช่นการมีเพศสัมพันธ์ (ชิงสุกก่อนห่าม) ซึ่งเป็นเรื่องที่สังคมเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เราไม่ควรที่จะทำ การรักกันนั้นไม่จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์กันทางร่างกาย แต่เป็นการไว้ใจกันมากกว่า ต่อเมื่อเรียนจบแล้วจึงค่อยมีความสัมพันธ์กันทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ “ปีหน้า ถ้าเฮียนจบแล้ว เฮร่วมผูกพันทั้งใจกาย”

21. ค่านิยมเรื่องฐานะ

ผู้ส่งสารนำเสนอภาพสังคมล้านนาดั้งเดิม เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมย่อย ล้านนา โดยการนำเสนอค่านิยมเกี่ยวกับเรื่องฐานะ กล่าวคือ ผู้ส่งสารสร้างภาพของผู้หญิงล้านนา ที่นิยมบุคคลที่มีฐานะ ซึ่งจะพิจารณาจากความมั่งคั่งทางวัตถุ อาทิ คนที่มีรถจักรยานยนต์ขับ การที่ พ่อ-แม่นิยมให้บุตรสาวแต่งงานกับผู้ชายที่มีทรัพย์สินจำนวนมาก เช่น

<u>“อายคนจน บ่มีวาสนา</u>	<u>อายคนจนบ่มีวาสนา</u>
<u>จะเหมือนฮอนด้า</u>	<u>หรือยามาฮ่าเป็นได้จะใด</u>
<u>กำเดียวกัมีรยยามาฮ่า</u>	<u>ร้อยช่าวห้าก่ายหน้าอายไป</u>
<u>น้องได้ยีนกัฟังกูกตามไฟ</u>	<u>น้องได้ยีนกัฟังกูกตามไฟ</u>
<u>แล้วเ็นออกไป...</u>	<u>อายมอเตอร์ไซค์ไปไหนมาเจ้า”</u>

(เพลงสาวมอเตอร์ไซค์)

จากเพลงสาวมอเตอร์ไซค์ ผู้ส่งสารนำเสนอสารที่เกี่ยวกับฐานะของคนในสังคมว่า คนที่มีฐานะในสังคมคือคนที่มีรถจักรยานยนต์ขับขี่ “จะเหมือนฮอนด้า หรือยามาฮ่าเป็นได้จะใด” จึงจะเป็นผู้ที่ฝ่ายหญิงสนใจ “น้องได้ยีนกัฟังกูกตามไฟ แล้วเ็นออกไป...อายมอเตอร์ไซค์ไปไหนมาเจ้า” ตรงข้ามกับผู้ที่มีฐานะยากจน “อายคนจนบ่มีวาสนา” แต่ทั้งนี้การนำเสนอค่านิยมเรื่องฐานะของคนในสังคมดังกล่าว ผู้ส่งสารได้นำเสนอโดยการกำหนดมุมมองของผู้รับสารให้มองในมุมของความตลกขบขัน ไม่ใช่เรื่องจริงจัง

21. ค่านิยมเกี่ยวกับคู่ครอง

ผู้ส่งสารนำเสนอภาพสังคมล้านนาดั้งเดิม เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมย่อย ล้านนา โดยการนำเสนอค่านิยมเกี่ยวกับคู่ครอง กล่าวคือ ผู้ส่งสารสร้างภาพของคนล้านนาในช่วงระยะเวลานั้น ก่อนที่จะเลือกคู่ครองเพื่อแต่งงานอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว ในช่วงวัยหนุ่มสาวคน ล้านนามักแสดงความประทับใจผู้หญิงที่มีอายุมากกว่า ปรากฏภาพเกี่ยวกับการเกี่ยวกันของหนุ่ม-สาวว่า ผู้ชายล้านนานิยมการคบหาผู้หญิงที่อายุมากกว่าในบางช่วงเวลาของสังคม เช่น

<u>“เจอกันเมื่อสองสามปีก่อน</u>	<u>ผมยังหละอ่อนและชนแก่น</u>
<u>ฮักเป็นปีสาว บ่ได้เมาเอาเป็นแฟน</u>	<u>ปีกัฮักผมเป็นน้องจาย</u>
<u>ปีสาวครับ.....</u>	<u>ตอนนี้ผมฮักปีแล้วครับ</u>
<u>จะฮักปีบ่มีหน้าย</u>	<u>บ่อยากเป็นน้องจายแล้วหละ”</u>

(เพลงพี่สาวครับ)

จากเพลงพีสาวครับ ผู้ส่งสารนำเสนอสารที่เกี่ยวกับเรื่องอายุของหนุ่มสาวที่คบกันในเชิงชู้สาวในช่วงวัยรุ่นตอนต้น ซึ่งเป็นวัยที่ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายยังไม่จริงจังถึงขั้นตัดสินใจใช้ชีวิตคู่ร่วมกันว่า หนุ่มวัยรุ่นในสังคมล้านนานิยมคบหาหญิงที่มีอายุมากกว่า โดยเฉพาะหญิงสาวที่เคยอยู่ในฐานะพีสาว (หญิงที่มีอายุมากกว่า ไม่ใช่พีสาวทางสายเลือด) “เจอกันเมื่อสองสามปีก่อน ผมยังหละอ้อนและชนแก่น ฮักเป็นปี๊สาว บ่ได้เมาเอาเป็นแฟน ปี๊ฮักผมเป็นน้องจาย” แต่เมื่อโตเป็นหนุ่มจากที่เคยมองว่าเป็นพีสาว ฝ่ายชายกลับมองฝ่ายหญิงในฐานะของหนุ่มสาว “ตอนนี๊ผมฮักปี๊แล้วครับ จะฮักปี๊บ่มีหน่า บ่อยากเป็นน้องจายแล้วหละ”

22. ค่านิยมเรื่องเชื้อชาติ

ผู้ส่งสารนำเสนอภาพสังคมล้านนาคั้งเดิมเพื่อสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมย่อยล้านนา โดยการนำเสนอค่านิยมเกี่ยวกับเรื่องเชื้อชาติ กล่าวคือผู้ส่งสารสื่อให้ผู้รับสารรับรู้ว่าคนล้านนามีค่านิยมในเรื่องเชื้อชาติ มีการสร้าง “พวกเรา” (คนล้านนา) และไม่นิยมแต่งงานกับคนในท้องถิ่นอื่น “พวกเขา” แม้กระทั่งกับกลุ่มผู้ที่อาศัยอยู่ในดินแดนล้านนาเหมือนกัน แต่เป็นคนล้านนาที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่าง เช่น คนพื้นราบกับชาวเขาและชาวเขาคนละเผ่ากันคนล้านนาก็ถือเป็นกลุ่ม “พวกเขา” สำหรับคนล้านนา เช่น

“เมื่อดอกไม้บานเต็มลานบนดอย

หนุ่มไพรใจหนาวฮักสาวพงพี

อยู่คนละดอยหวังคอยพบพาน

หนุ่มห้วยทรายขาวฮักสาวดอยปุย

ผีเสื้อลิวลอยร้อยพันหมื่นลี

หนุ่มเอยแสนดี สาวเอยอ่อนหวาน

เมื่อดอกไม้บานสำราญพุดกุย

บ่กลัวลูกกุยสันมุยพ้อตา”

(เพลงหนุ่มสาวชาวดอย)

จากเพลงหนุ่มสาวชาวดอย ผู้ส่งสารนำเสนอสารที่กล่าวถึงเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างของคนในสังคมล้านนาว่า กลุ่มคนในล้านนามีแนวโน้มว่าจะอยู่ในวัฒนธรรมหลักล้านนาเช่นกัน แต่กลับประกอบด้วยหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ “หนุ่มห้วยทรายขาว...สาวดอยปุย” ซึ่งสังคมล้านนามองว่าความรักหรือการแต่งงานระหว่างหญิงชายที่มีความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์ “หนุ่มห้วยทรายขาวฮักสาวดอยปุย” (กลุ่มวัฒนธรรมย่อยชาวเขา) เป็นสิ่งที่สังคมมักไม่ให้การยอมรับ ทั้งนี้หากคิดจะรักก็จะต้องไม่กลัวพ้อตาจะทำร้ายร่างกาย “บ่กลัวลูกกุยสันมุยพ้อตา” แสดงว่าเหตุการณ์เช่นนี้ไม่ใช่สิ่งที่ยอมรับได้โดยปกติ

23. ค่านิยมเกี่ยวกับชนชั้น

ผู้ส่งสารนำเสนอภาพสังคมล้านนาดั้งเดิม เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมย่อยล้านนา โดยการนำเสนอค่านิยมเกี่ยวกับเรื่องชนชั้น กล่าวคือ ผู้ส่งสารสร้างภาพความแตกต่างระหว่างชนชั้น โดยเน้นความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นปกครองของล้านนากับชนชั้นอื่นๆ ในสังคม เนื้อหาสารปรากฏว่าเจ้านายของล้านนา (ชนชั้นปกครอง) ถือเป็นกลุ่มคนที่มีฐานะทางสังคมอยู่ในกลุ่มชนชั้นสูงของล้านนา ดังนั้นหากจะมีคู่ครองจึงควรเป็นผู้ที่อยู่ในชนชั้นปกครองเช่นกัน หรือผู้ที่มีฐานะเท่าเทียมกันเท่านั้น เช่น

“มะเม็ยะเป็นสาวแม่กำ คนพม่าเมืองมะละแหม่ง
งามล้ำเหมือนเดือนส่องแสง คนมาแย่งหลงฮักสาว
มะเม็ยะบ่ยอมฮักไผ มอปใจหื้อหื้อหนุ่มเจือเจ้า
เป็นลูกอุปราชท้าวเจียงใหม่
แต่เมื่อเจ้าชายจบการศึกษา จำต้องลาจากมะเม็ยะไป
เหมือนโคนมิดสับ คาบพันหัวใจ ปลอมเป็นป้อจายหนีตามมา
เจ้าชายเป็นราชบุตร แต่สุดดีฮักเป็นพม่า
ผิดประเพณีสืบมา ต้องร้างราแยกทาง”

(เพลงมะเม็ยะ)

จากเพลงมะเม็ยะ ผู้ส่งสารนำเสนอสารที่เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการให้ความสำคัญและคุณค่ากับเรื่องชนชั้นของล้านนา ดังนั้นเมื่อชนชั้นปกครองของล้านนา “เจ้าชายเป็นราชบุตร” (หมายถึงเจ้าน้อยสุขเกษม ราชบุตรของเจ้าแก้วนารัฐผู้ดำรงตำแหน่งอุปราชล้านนา ซึ่งเป็นตำแหน่งของผู้มีโอกาสที่จะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าหลวงเชียงใหม่คนต่อไป) รักกับหญิงสาวชาวพม่าซึ่งเป็นสามัญชนและมีความแตกต่างในเรื่องของเชื้อชาติ “มะเม็ยะเป็นสาวแม่กำ คนพม่าเมืองมะละแหม่ง” จึงเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง “ผิดประเพณีสืบมา ต้องร้างราแยกทาง”

24. ค่านิยมเกี่ยวกับวัตถุ

ผู้ส่งสารสร้างภาพระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปจากเศรษฐกิจแบบพอเพียงเป็นระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมของล้านนา ทำให้คนในสังคมมีความต้องการสิ่งที้นอกเหนือจากปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิต เช่น ต้องการรถไถเป็นพาหนะสำหรับเดินทาง ต้องการเครื่องเสียงเพื่อความบันเทิง ต้องการแสวงหาความบันเทิงจากสถานบันเทิง ต้องการไปท่องเที่ยวยังสถานที่ท่องเที่ยวที่คนต่างชาตินิยม อาทิ พัทยา เช่น

“หาเช่าเอาไวกิ้นขวยขวย

หาเมื่องายเอาไวกิ้นเมื่อแลง

กว่าจะได้สักแดงสองแดง
หาได้เอาไปใส่ปากเขา
หากินตะรอนตะรอน
ก่อนตายใคร่ขี้รถเก๋ง
ใคร่ควงสาวไปแอ่วคิสโก้

ก็ต้องออกแสงเหือดตกตะกอน
ลำบากเขาเขาสบายกายหมอน
จะชุกหัวนอนก็ยั้งหิวโซ
ใคร่ฟังเพลงสเตอร์โอ
ไปดูโชว์ที่พัทยา

(เพลงเซาะว่าหากิน)

จากเพลงเซาะว่าหากิน ผู้ส่งสารนำเสนอสารที่กล่าวถึงค่านิยมเกี่ยวกับวัตถุของล้านนาที่เปลี่ยนไปในยุคของการพัฒนาว่า มีความต้องการเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ทั้งความต้องการรถยนต์ “ใคร่ขี้รถเก๋ง” ความต้องการเครื่องเสียง “ใคร่ฟังสเตอร์โอ” และความต้องการไปเที่ยวยังสถานที่บันเทิงต่างๆ “ใคร่ควงสาวไปแอ่วคิสโก้” “ไปดูโชว์ที่พัทยา”

สรุปเนื้อหาสารที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร สารที่ปรากฏเป็นภาพแทนความจริงของวัฒนธรรมล้านนาบุคคลดั้งเดิม ทั้งวัฒนธรรม ประเพณี และค่านิยมที่กล่าวถึงความดีงามของวัฒนธรรมล้านนา และแสดงถึงตัวตนของล้านนาที่แตกต่างจากวัฒนธรรมอื่น ประกอบด้วย วัฒนธรรมภาษาคำเมืองที่หมายรวมทั้งวัฒนธรรมภาษาพูดและวัฒนธรรมภาษาเขียน วัฒนธรรมการแต่งกาย วัฒนธรรมอาหาร วัฒนธรรมดนตรี-นาฏศิลป์ ประเพณีผู้สาวหรือแอ่วสาว ประเพณีงานปอยหลวง ประเพณีงานปอยน้อยหรือปอยบวชลูกแก้ว ประเพณีแห่ครัวตาน ประเพณีงานหมั้นและงานแต่ง ประเพณีออกพรรษา ประเพณีงานศพ ประเพณีต้อนรับแขก ประเพณีมิละของชาวเขาเผ่าอีโก้ ค่านิยมเกี่ยวกับความเป็นผู้มีอิสระในตนเอง ค่านิยมในความสุขบันเทิง ค่านิยมทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ค่านิยมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น ค่านิยมเกี่ยวกับการแสดงออกภายนอกของคนในสังคมควรจะงดงามทั้งกายและวาจา ค่านิยมเรื่องการกนวลสงวนตัว ค่านิยมเรื่องฐานะ ค่านิยมเกี่ยวกับคู่ครอง ค่านิยมเรื่องเชื้อชาติ และค่านิยมเกี่ยวกับชนชั้น และการนำเสนอภาพแทนความจริงของวัฒนธรรมล้านนาที่เปลี่ยนแปลงไปจากการพัฒนา ทั้งวัฒนธรรมการแต่งกาย วัฒนธรรมดนตรี จารีตประเพณี และค่านิยมเกี่ยวกับวัตถุ อันเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่เหมาะสมกับวิถีชีวิต เช่นการแต่งกายที่เป็นไปในรูปแบบวัฒนธรรมตะวันตก การที่วัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการแอ่วสาวถูกกลืนเลือน ทำให้เลือนในสิ่งที่บรรพชนสร้างขึ้นจากการเรียนรู้และถ่ายทอดสืบต่อกันมาซึ่งเป็นสิ่งที่ใช้ในการจัดระเบียบของการอยู่ร่วมกันในสังคม เช่นจารีตประเพณีและค่านิยมต่างๆ สังคมจึงวุ่นวาย ขาดรากเหง้าของกลุ่มชาติพันธุ์และมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ไม่เหมาะสม

ภาพวัฒนธรรมล้านนาที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ดังกล่าวสอดคล้องกับภาพวัฒนธรรมล้านนาที่ศึกษาจากเอกสารพบว่า เดิมล้านนามีวัฒนธรรมของตนเองที่

แตกต่างจากวัฒนธรรมไทยกลาง จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ล้านนาตกเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยอย่างสมบูรณ์ ส่งผลให้ประเทศไทยส่งข้าราชการจากส่วนกลางมาปกครองล้านนา วัฒนธรรมของล้านนาจึงเริ่มกลายเป็นวัฒนธรรมไทยกลาง อาทิ เดิมล้านนามีวัฒนธรรมภาษาของตนเอง จนกระทั่งมีการกำหนดให้การศึกษาในระบบโรงเรียนทั่วประเทศจะต้องใช้ภาษาไทยในการเรียนการสอน ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2441 และการห้ามสอนหนังสือด้วยตัวอักษรล้านนาในปี พ.ศ. 2456 ซึ่งไม่พบหลักฐานที่ว่าคนในท้องถิ่นคัดค้านคำสั่งห้ามสอนภาษาล้านนาอย่างเปิดเผย แต่มีหลักฐานยืนยันว่าครูท้องถิ่นจำนวนหนึ่งในเมืองเชียงใหม่ไม่เห็นด้วยและได้เขียนบันทึกไว้ อย่างไรก็ตามการพยายามบังคับให้สอนหนังสือเป็นภาษาไทยกลางนี้เองที่ส่งผลให้วัฒนธรรมคำเมืองเริ่มที่จะสูญหายไปจากล้านนา

วัฒนธรรมการแต่งกายของล้านนามีการเปลี่ยนแปลงในหลายยุคสมัย โดยในยุคแรก ทั้งหญิงและชายจะไม่สวมเสื้อ ฝ่ายชายจะนุ่งเพียงผ้าโจงกระเบน (ผ้าด้อย) ส่วนฝ่ายหญิงจะนุ่งผ้าซิ่นลายขวางยาวเกือบคร่อมเท้า มีผ้าคล้องคอ เวลาเข้าวัดจึงจะผ้าห่มสะห้วย (ผ้าห่มแบบเฉียง) ยุคที่สอง คนเมืองสวมเสื้อคอกลมแบบจีนและสวมเดี่ยวสะคอ ฝ่ายหญิงสวมเสื้อคอหลวมๆ แบบจีนและนุ่งผ้าซิ่นแบบโบราณ เสื้อที่คนเมืองสวมใส่เรียกว่า “เสื้อเมือง” เสื้อผ้าเมืองของชายหญิงมีลักษณะที่สำคัญคือเป็นเสื้อคอกลม ไม่มีปก ผ้าหน้า ด้านหลังเย็บเป็นรอยตะเข็บ ไหล่ตักต่อแขน ความยาวของแขนเสื้อโดยทั่วไปเท่ากับ 3 ส่วน 4 ของช่วงแขน รูปแบบของเสื้อเมืองนั้นเป็นแบบเดียวกับเสื้อกุยเฮ็งของจีน ในอดีตเป็นเสื้อที่ทำด้วยผ้าฝ้ายที่ทอกันในท้องถิ่น ส่วนใหญ่เป็นสีขาวและสีตุ่น เนื่องจากฝ่ายพันธุ์พื้นเมืองมีสองสีนี้ เสื้อผ้าเมืองที่ย้อมเป็นสีครามหรือสีน้ำเงินเข้มเรียกกันว่าเสื้อหม้อห้อม นอกจากนี้ยังมีเสื้อผ้าเมืองที่ย้อมด้วยเปลือกและผลมะเกลือให้เป็นที่ดำอีกด้วย และยุคที่สาม ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481 ล้านนาหันจึงไปแต่งกายแบบสากลนิยม

ทั้งนี้ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับการแต่งกายของล้านนา คือช่วงปลายทศวรรษ 2490 มีการผลักดันให้เสื้อหม้อห้อมเป็นสัญลักษณ์ของคนเมือง โดยการนำเสนอผ่านหนังสือพิมพ์รายวันและวารสารรายเดือนของคนเมือง โดยนายไกรศรี นิมมานเหมินทร์ นักธุรกิจและปัญญาชนชาวเชียงใหม่ ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2496-2501 นายไกรศรี นิมมานเหมินทร์ ได้เป็นเจ้าภาพจัดงานเลี้ยงส่งและเลี้ยงต้อนรับเจ้านายจากส่วนกลาง โดยได้จัดงานเลี้ยงอาหารแบบขันโตกและระนุให้แขกใส่เสื้อหม้อห้อมมาร่วมงาน ต่อมา พ.ศ. 2500 นริยธร ชัยนาม ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ที่ดำรงตำแหน่งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 ได้นำข้าราชการ พ่อค้า และประชาชน แต่งกายพื้นเมืองในวันสงกรานต์ และในโอกาสที่ถวายการต้อนรับองค์พระประมุขของชาติและพระอาคันตุกะหลายครั้ง เสื้อพื้นเมืองของชายที่ทางจังหวัดระนุก็คือ เสื้อหม้อห้อมพร้อมกับคาดผ้าขาวม้านั่นเอง ตั้งแต่นั้น

เรื่อยมาจนถึงปัจจุบันจึงเป็นที่รับรู้กันทั่วไปว่าเสื้อของคนเมืองก็คือเสื้อหม้อห้อมอย่างเดียวเท่านั้น ไม่มีเสื้อผ้าเมืองสีขาว สีตุ่น สีดำ หรือสีอื่นๆ อีกต่อไป

วัฒนธรรมอาหารของล้านนา เป็นวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับระบบนิเวศของล้านนา ที่อยู่ใกล้แม่น้ำ อาหารของคนล้านนาจึงมีข้าวเป็นอาหารหลักและมีอาหารที่มีส่วนผสมหลักจากพืชหรือสัตว์ที่เกิดในแปลงนาทนต์น้ำ เช่น ผักแว่น ผักบู่ ผักหนอง ผักฮิ้น ผักคาวตอง เต่า น้ำปู ซึ่งการทำน้ำปูเป็นการช่วยกำจัดปูนาที่คอยกัดต้นข้าวเสียหายอีกด้วย ทั้งนี้วัฒนธรรมอาหารของล้านนาเคยถูกมองจากคนที่อยู่ในวัฒนธรรมหลักของสังคมว่า การรับประทานข้าวเหนียวทำให้คนล้านนามีนิสัยเกียจคร้าน แตกต่างจากคนที่รับประทานข้าวเจ้า (กลุ่มคนวัฒนธรรมหลัก) ที่จะขยันทำงานมากกว่า จนกระทั่งมีการประกอบสร้างวัฒนธรรมอาหารของล้านนาที่เรียกว่า “ขันโตก” ขึ้นมา โดยนายไกรศรี นิมมานเหมินทร์ นักธุรกิจและปัญญาชนชาวเชียงใหม่ ในช่วงปี พ.ศ. 2496-2501 ช่วงเวลาเดียวกับการก่อกำเนิดของวัฒนธรรมเสื้อหม้อห้อม วัฒนธรรมอาหารของล้านนาที่เรียกว่า “ขันโตก” จึงได้รับการยอมรับจากกลุ่มคนที่อยู่ในวัฒนธรรมหลักของสังคมและกลุ่มวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ ทั้งที่มีข้าวเหนียวเป็นหลัก

ด้านของประเพณี ภาพความจริงของประเพณีล้านนาจะมีลักษณะที่แตกต่างจากประเพณีของวัฒนธรรมหลัก เช่น ประเพณีการแต่งงานของล้านนา งานสำคัญคือต้องเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษหรือเรียกว่าการเสียดผี ไม่นิยมจัดงานแต่งงานใหญ่โตหรือมีสินสอดทองหมั้น ประเพณีสงกรานต์ของล้านนาเน้นการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ คือการนำหมาก เหมียง ใใส่พานพร้อมข้าวตอกดอกไม้รูปเทียนไปขอพรผู้ใหญ่ ซึ่งภาพความจริงเช่นนี้เป็นมุมมองที่คนในกลุ่มวัฒนธรรมหลักมองว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดีเนื่องจากเป็นวัฒนธรรมที่แตกต่างจากวัฒนธรรมที่กลุ่มของตนยอมรับ การนำเพียงหมาก เหมียง ไปขอพรผู้ใหญ่แสดงว่าคนล้านนานิศัยไม่ดีเมื่อจะให้สิ่งของแก่กัน คนกรุงเทพฯ จะเอาแต่ของดีๆ มาให้ แต่เจ้าทางเชียงใหม่กลับมามีเพียงหมากพลูมาให้ คนล้านนาจึงเป็นคนขี้เหนียวหรือนิสัยขี้โกงในทัศนะของผู้ที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมไทยกลาง ซึ่งความจริงแล้วประเพณีของล้านนานั้น หมากพลูถือว่าเป็นของสูงที่ผู้น้อยมักคารวะแต่คนที่สูงกว่าตน

ด้านค่านิยมของล้านนา ภาพความจริงของค่านิยมล้านนาเกี่ยวกับการแสดงออกภายนอกของคนในสังคม กลุ่มคนที่อยู่ในวัฒนธรรมหลักของสังคมมีความคิดว่าผู้หญิงเหนือเป็นผู้หญิงที่ใจง่าย ปรากฏให้เห็นจากวรรณกรรมเรื่องต่างๆ ของภาษาไทยกลาง ทั้งเรื่องสาวเครือฟ้าและเรื่องขุนช้างขุนแผน

ทั้งนี้การศึกษาจากการสัมภาษณ์อันยา โพธิวัฒน์, ปฎิญา ตั้งตระกูล, สุรเชษฐ รัตนะ, จำเหล่า สมจิตต์, ละอองทิพย์ อมฤตเรืองศักดิ์, ชญาณัฐ สุนทรพิช, ภิกพ พรแสงศิลป์, เล็ก เลิศยศ, ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร, วงซึ่งหลวง และการศึกษาจากเอกสารพบว่า ผู้รับสารรับรู้ภาพ

วัฒนธรรมล้านนาที่นำเสนอในเพลงโฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร โดยผู้รับสารรับรู้ว่าเพลงโฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ทำให้หวนนึกถึงอาหารเก่าๆ ของคนเมืองอย่างน้ำพริกเกี๋ย และทำให้คนเมืองกลับมาสนใจอาหารเมืองมากขึ้น จากเดิมอาหารพื้นบ้านเหล่านี้เป็นอาหารที่คนล้านนารุ่นใหม่ไม่นิยมรับประทาน เพราะคิดว่าไม่ทันสมัยและอิทธิพลจากการถูกล่อลอมด้วยอาหารพม่าและอาหารไทยใหญ่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2101 ที่ทำให้อาหารพื้นเมืองล้านนาถูกกลืนเลื่อนไป

ส่วนการรับรู้ภาพวัฒนธรรมภาษานั้น ผู้รับสารรับรู้ว่าภาษาคำเมืองเป็นภาษาที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน รวมทั้งมีวรรณกรรมคำเมืองที่ทรงคุณค่า การนำเสนอเพลงโฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ส่งผลให้คนล้านนาเริ่มกลับมาพูดคำเมืองหลังจากที่ภาพของภาษาคำเมืองที่ไม่ทันสมัยและมีฐานะต่ำกว่าภาษาไทยกลาง ทำให้คนเมืองไม่พูดคำเมืองและรุนแรงจนกระทั่งพ่อแม่ผู้ปกครองไม่หัดให้ลูกพูดภาษาคำเมืองเนื่องจากกลัวพูดภาษากลางไม่ชัด สอดคล้องกับค่านิยมของล้านนาที่ว่าคนที่ได้ศึกษาต้องได้รับราชการ และคนที่ทำงานราชการได้ต้องอ่านภาษาไทยออก เขียนภาษาไทยได้และพูดภาษาไทยชัด ซึ่งค่านิยมเกี่ยวกับการพูดภาษาคำเมืองนี้เป็นค่านิยมที่เกิดขึ้นในสังคมล้านนาพร้อมกับการพัฒนาทางด้านสื่อที่มวลชนทั้งสื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ สื่อวีดิทัศน์และสื่อต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อเพลงที่ได้รับความนิยมในช่วงยุคเกรมมีตอนต้น ประมาณปี พ.ศ. 2528-2530 ที่สื่อเพลงทำให้คนเมืองนิยมสื่อสารด้วยภาษาไทยกลาง การฟังเพลงโฟล์กซองคำเมืองจึงทำให้ผู้ฟังอยากหาความหมายของคำนั้นๆ หรือคนที่สื่อสารด้วยภาษาคำเมืองอยู่แล้วแต่ไม่กล้าที่จะสื่อสารภาษาคำเมืองกับผู้อื่น เมื่อมีเพลงโฟล์กซองคำเมืองเกิดขึ้นก็ช่วยกระตุ้นความเป็นตัวตนของคนเมืองขึ้นมา ทำให้คนเมืองกล้าที่จะพูดภาษาคำเมืองกันมากขึ้น

การรับรู้ภาพประเพณีแอ่วสาว ที่ผู้รับสารรับรู้ว่าการไปอูสาวของหนุ่มสาวชาวล้านนานั้น ฝ่ายชายจะต้องมีการแสดงความสามารถเกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้าน คือการจ้อยและการซอ และผู้รับสารรับรู้ว่าในดินแดนล้านนามีประเพณีมิละของชาวเขาเผ่าอาข่า

การรับรู้ภาพวัฒนธรรมล้านนาที่ปรากฏในเนื้อหาสารเพลงโฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรนั้น ผู้รับสารส่วนใหญ่จะรับรู้ภาพโดยรวมของวัฒนธรรมล้านนามากกว่าการรับรู้โดยเฉพาะเจาะจงในวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง กล่าวคือ ผู้รับสารรับรู้ว่าเพลงโฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร นั้น ผู้ส่งสารพยายามสอดแทรกวัฒนธรรมล้านนาเข้าไปในเนื้อเพลงเสมอ โดยภาพวัฒนธรรมล้านนาที่นำเสนอเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของล้านนาที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการครอบงำ การผสมผสาน การพยายามต่อรองกับวัฒนธรรมภายนอก หรือเกิดจากการเปลี่ยนแปลงด้านอื่นๆ ในสังคม ซึ่งภาพวัฒนธรรมล้านนาคั้งเดิมที่งดงามนี้ ทำให้คนเมืองภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง รักในถิ่นกำเนิด และทำให้เกิดความสนใจใคร่รู้จนกระทั่งพยายามค้นหาคำตอบเกี่ยวกับวัฒนธรรมล้านนา และทำให้ผู้ฟังรับรู้คุณค่าของวัฒนธรรมล้านนาในฐานะ

วัฒนธรรมที่ดิงามและมีคุณค่า “นักร้องและนักประพันธ์เพลงผู้นี้ เป็นผู้มีความตั้งใจจริงในการทำงานอย่างที่นักแต่งเพลงหรือผู้เกี่ยวข้องในวงการเพลงควรถือเป็นแบบอย่าง ทั้งยังสอดแทรกวัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่นอย่างสม่ำเสมอ และโดยต่อเนื่องในบทเพลงของเขาอีกด้วย ซึ่งนอกจากจะเป็นความดีเด่นเฉพาะตัวแล้ว ยังนับเป็นการช่วยยกระดับความบันเทิงทางดนตรีของไทยมิให้มีเพียงเรื่องไร้สาระ หรือปัญหาหรรษา ใดๆ เท่านั้น” (ชนิดร ภูกาญจน์, 2524: 13)

ทั้งนี้การรับรู้ภาพวัฒนธรรมล้านนากรณีที่เกิดความขัดแย้งระหว่างภาพแทนความจริงที่ปรากฏในเนื้อหาเพลงโฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร กับภาพความจริงอื่นๆ ผู้รับสารจะเลือกรับรู้โดยการพิจารณาเหตุผลประกอบ เช่น การรับรู้เรื่องราวประเพณีของชาวเขาเช่นมิดะซึ่งในยุคสมัยดังกล่าวกลุ่มผู้รับสารเลือกที่จะรับรู้ว่ามีประเพณีนี้มีอยู่จริง ทั้งนี้ผู้รับสารมีเหตุผลสนับสนุนความเชื่อจากบทความของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ที่นำเสนอเรื่องราวของมิดะในหนังสือชื่อ “30 ชาติในเชียงราย อีก้อ” เมื่อ พ.ศ. 2490 จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์รวมสาส์น ที่ว่า

“ตรงกันข้ามกับชายคะจะระคะ คือ หญิงมิดะ บรรดาชาวก่อผู้ เป็นหัวหน้าทั้งหลาย ต่างปรียาหรือกันเลือกหาหญิงอายุกลางคนคน หนึ่ง ซึ่งมีรูปร่างไม่ซีเหร่สัก เคยมีสามีมาแล้ว แต่ไม่มีบุตรธิดาและ สามีได้สิ้นชีวิตลง แต่งตั้งให้หญิงผู้นี้เป็นครูสอนบรรดาชายหนุ่มที่ยัง ไม่เคยผ่านการได้เสียดกับหญิงใดมาก่อน หญิงนี้ชาวก่อเรียกว่ามิดะ มี หน้าที่สอนให้เด็กหนุ่มรุ่นๆ ทุกคน รู้จักการปรนนิบัติความสำราญกับ หญิงที่จะเป็นคนรักหรือภรรยาคู่ชีวิตของตนต่อไป การเลือกหาตัว ผู้หญิงที่เหมาะสมจะรับตำแหน่งมิดะนั้น ต้องใช้วิธีบังคับ เมื่อเจาะจง ตัวแล้ว ผู้หญิงผู้นั้นจะมิยอมรับไม่ได้ เพราะเขาจะอับเป้หรือออกจาก หมู่บ้าน ถือเป็นการทรยศต่อจารีตประเพณี ไม่เคารพสักการะเจ้า- มิดะ” (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2554: ระบบออนไลน์)

การบอกเล่าเรื่องราวประเพณีดังกล่าวของถายี่ที่เชียงราย และความเชื่อมั่นในความรู้ของผู้ ส่งสารที่เป็นผู้ศึกษาหาความรู้อย่างลึกซึ้งซึ่งก่อนที่นำเสนอเรื่องต่างๆ เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ แสวงหาความรู้เกี่ยวกับชนเผ่าและวัฒนธรรมชุมชน

อย่างไรก็ตาม การรับรู้ของกลุ่มผู้รับสารที่เกี่ยวกับภาพวัฒนธรรมล้านนาที่ปรากฏในเพลง โฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร นอกจากการสร้างคุณค่าให้กับวัฒนธรรมแล้ว ยังมีมุมมอง ของผู้รับสารบางกลุ่มที่รับรู้ว่าเป็นเพลง โฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิม เปลี่ยนแปลงและการสร้างภาพการรับรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมล้านนาที่ไม่ถูกต้องตรงกับภาพความจริง ของล้านนาทั้งหมด อาทิ สารที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมภาษาที่ปรากฏในเพลงโฟล์กซองคำเมืองของ

จรัส มโนเพ็ชร นั้น เมื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองเริ่มได้รับความนิยมแพร่หลายทั่วประเทศและทั่วโลก เพลงคำเมืองทั้งหมดของจรัส มโนเพ็ชร ปลูกเร้าความภาคภูมิใจในความเป็นคนเมืองและความรักในในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่งผลให้คนในท้องถิ่นกลับมาสื่อสารด้วยภาษาคำเมือง ทำให้คนไทยรู้จักเพลงคำเมือง อยากพูดภาษาคำเมือง แต่ข้อเสียคือการสื่อสารด้วยภาษาคำเมืองที่เกิดเนื่องจากอิทธิพลเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัส มโนเพ็ชร กลับกลายเป็นการทำให้คนเมืองออกเสียงภาษาคำเมือง “แบบเคิบ” และการนำเอาคำในภาษาไทยมาใช้ลักษณะนี้ก็ ได้กลายเป็นแบบอย่างให้แกศิลปินรุ่นต่อๆ มาแทบทุกคน (ชเนศวร์ เจริญเมือง, 2554: ระบบออนไลน์) การรับรู้ดังกล่าวขัดแย้งกับจุดมุ่งหมายในการนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัส มโนเพ็ชร ว่าการนำเสนอภาษาคำเมืองในยุคปัจจุบันเป็นการนำเสนอเพื่อให้คนทั่วไปสามารถรับทราบได้ และสามารถที่จะส่งเสริมการพูดภาษาคำเมืองได้จริง ซึ่งหากนำเสนอภาษาคำเมืองในยุคดั้งเดิมก็จะทำให้สื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้

สอดคล้องกับกรณีการรับรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมการแต่งกายของผู้รับสาร จากการที่จรัส มโนเพ็ชร ได้นำเสนอเพลง “หม้อห้อม” ผู้รับสารรับรู้ว่าการนำเสนอวัฒนธรรมการแต่งกายด้วยเสื้อหม้อห้อมของผู้ส่งสารเป็นการนำเสนอว่าหม้อห้อมคือวัฒนธรรมการแต่งกายของล้านนา คนล้านนาควรรีใส่เสื้อหม้อห้อมเพื่อแสดงความภาคภูมิใจและรักถิ่นฐานของตนเอง และคนที่ไม่ใช่เสื้อหม้อห้อมเป็นคนที่ล้มเชื่อชาติความเป็นล้านนา “แสดงให้เห็นอิทธิพลของวัฒนธรรมเสื้อหม้อห้อมที่ถูกสร้างขึ้น เนื้อร้องของเพลงนี้มีว่า เสื้อหม้อห้อมคือวัฒนธรรมของคนเมือง คนเมืองควรรีใส่เสื้อหม้อห้อม คนไม่ใช่เสื้อคือคนที่ล้มเชื่อชาติความเป็นคนเมือง” (ชเนศวร์ เจริญเมือง, 2537: 14-15) การนำเสนอข้อมูลดังกล่าวเป็นการรับรู้ของผู้รับสาร ซึ่งแตกต่างจากข้อมูลจากการให้สัมภาษณ์ของผู้ส่งสารในหนังสือ “อนุรักษ์ภาคเหนือ” จากคอลัมน์ “รอยพิมพ์อนุรักษ์” เขียนโดยจรัส มโนเพ็ชร ชื่อ “อ้อ...อ้อ...อ้อย หม้อห้อม...เฮย” ว่า

“เสื้อผ้า...เป็นวัฒนธรรม มีการเปลี่ยนแปลงไปตามค่านิยม สภาพความเชื่อ สิ่งแวดล้อม และตามกาลเวลา เป็นเอกลักษณ์ของช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งเท่านั้น หาได้ถาวรยั่งยืนแต่อย่างใด การค้นหาความเหมาะสมจึงน่าจะเป็นไปได้มากกว่าที่จะมาถกเถียงหาความถูกต้อง ซึ่งคำตอบก็แสนจะง่าย... ว่ารูปแบบการแต่งกายของ “คนเมือง” ควรมีลักษณะอย่างไร ความสะดวกสบายและเรียบง่าย น่าจะเป็นพื้นฐานการแต่งกายของคนเมือง ส่วนวัสดุ รูปแบบ และสี ก็น่าจะเป็นตัวกำหนดรองลงมา “หม้อห้อม” จึงเป็นความนิยมของผู้คนไม่เฉพาะแต่ “คนเมือง” เท่านั้น “คนใต้” ก็ชอบที่จะสวมใส่จนเป็นปกติ

นี่คงมิใช่เพราะแรงชักนำของความคิดอนุรักษ์นิยมหรือตัวบุคคล มิฉะนั้น ก็จะมีนักอนุรักษ์นิยมเต็มบ้านเต็มเมือง...เสื้อผ้าสีชมพู...สีไพล ...และสีเหลืองกลัก สำหรับผู้ชายแล้วคงไม่สะดวกใจที่จะหยิบมาแต่ง กาย อาจจะเสียไว้สักแล้วว่าใครต่อใครจะมองว่าเป็นผู้ชายไม่เต็มพิกัด สี ของ “ห้อม” จึงถูกผู้ชายเลือกใช้กับเสื้อผ้า แม้แต่กางเกงยีนส์ซึ่งใช้สี กลุ่มเดียวกับ “ห้อม” ก็เป็นที่ชื่นชอบกัน แล้วมันจะเปลวอะไรถ้าผู้ชาย หรือผู้หญิง “คนเมือง” สักคนจะลุกขึ้นมาใส่เสื้อหวัดกับเสื้อห้อม โดยไม่ต้องประกาศว่าตัวเองเป็นอะไร...จริงไหม...” (จรัล มโน เพ็ชร, 2538: 15)

ซึ่งจะเห็นว่าความเป็นจริงแล้วผู้ส่งสารทราบว่าวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวเมืองเป็น อย่างไร การกำเนิดของเสื้อห้อมที่เข้าใจว่าเป็นเสื้อผ้าของคนเมืองเกิดขึ้นมาได้อย่างไร แต่การนำเสนอเนื้อหาเพลงโฟล์กของคำเมืองของ ผู้ส่งสารนั้น เป็นการนำเสนอเพื่อให้ผู้รับสาร รับรู้วัฒนธรรมการแต่งกายของล้านนาด้วย “เสื้อ-ห้อมห้อม” ส่วนหนึ่งของรูปแบบการแต่งกายที่ คนทั่วไปรู้จัก เป็นการลดทอนคุณสมบัติของบางสิ่งบางอย่างเพื่อให้จดจำง่าย ในกระบวนการสร้าง “อัตลักษณ์” ให้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง การนำเสนอภาพแทนความจริงของผู้ส่งสาร จึงไม่ใช่การนำเสนอ ที่เน้นความเป็นจริงทุกอย่างของวัฒนธรรมการแต่งกายของล้านนา แต่เป็นการเลือกนำเสนอภาพ แทนความจริงในรูปแบบที่ผู้ส่งสารต้องการ เพื่อให้เกิด “อัตลักษณ์วัฒนธรรมล้านนา” ซึ่งจะนำไปสู่ การรับรู้คุณค่าวัฒนธรรมล้านนาของกลุ่มผู้รับสาร

การนำเสนอภาพวัฒนธรรมล้านนาที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรดังกล่าว สอดคล้องกับเป้าหมายของกระบวนการสื่อสารเพื่อการต่อรองทางอุดมการณ์ วัฒนธรรมคำเมือง เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานานและเป็นมรดกของ สังคม ดังนั้นการนำเสนอภาพวัฒนธรรมล้านนาทั้งวัฒนธรรม ประเพณี และค่านิยมล้านนาดั้งเดิม ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและระบบนิเวศของท้องถิ่น เป็นแหล่งสะสมภูมิปัญญาของท้องถิ่นและมี เอกลักษณะของตนเองแม้จะมีความแตกต่างจากวัฒนธรรมหลักของสังคม และก่อให้เกิดความ แตกต่างทางความคิดและการรับรู้คุณค่าวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆ แต่ อย่่างไรก็ตาม ผู้รับสารยังคงรับรู้คุณค่าของวัฒนธรรมล้านนาที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองว่า เป็นเนื้อหาสารเป็นการสร้างคุณค่าให้กับวัฒนธรรมล้านนาในแง่ของการเป็นวัฒนธรรมที่ดั้งเดิม และมีอัตลักษณ์ มีคุณค่าเทียบเท่าได้กับวัฒนธรรมไทยกลางซึ่งเป็นวัฒนธรรมหลักในสังคม ส่งผล ให้ผู้รับสารที่เป็นกลุ่มวัฒนธรรมล้านนา รู้สึกภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง จนกระทั่งเกิดการ เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมที่ชัดเจน เช่น การทำให้คนเมืองกลับมาสื่อสารด้วยภาษาคำเมืองหลังจาก

วัฒนธรรมภาษาคำเมืองสูญหายไปจากสังคมเมืองในช่วงเวลาหนึ่ง การทำให้คนเมืองกลับมารับประทานอาหารพื้นเมืองที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และส่งผลให้ผู้รับสารที่อยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ และวัฒนธรรมหลักของสังคมมองภาพความจริงของสังคมล้านนาเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่น ภาพของประเพณีรดน้ำคำหัวผู้ใหญ่ และวัฒนธรรมอาหาร จากเดิมที่กลุ่มคนในวัฒนธรรมหลักและวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ มองภาพความจริงเกี่ยวกับวัฒนธรรมล้านนาจากมุมมองการยอมรับเฉพาะวัฒนธรรมในกลุ่มของตน และให้คุณค่าวัฒนธรรมล้านนาในระดับที่ต่ำกว่ามาตรฐาน กลายเป็นการให้คุณค่าวัฒนธรรมล้านนาเทียบเท่ากับวัฒนธรรมไทย ทั้งนี้วิธีการนำเสนอสารที่ปรากฏในเพลงโป๊กซงของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรนั้น เป็นการนำเสนอวัฒนธรรมที่แตกต่างโดยการกำหนดเงื่อนไขการรับรู้ถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมเหล่านี้เกี่ยวข้องกับสภาพสังคมและวิถีชีวิตของล้านนาทุกด้าน รวมทั้งพยายามต่อยอดตัวตนของล้านนาที่มีความเป็นมายาวนาน สร้างภาพความจริงที่แตกต่างจากภาพความจริงในแง่ลบที่ผู้รับสารรับรู้ เช่น การนำเสนอภาพหญิงสาวที่แตกต่าง มีการปลุกฝังเรื่องของความรักนวลสงวนตัวเพื่อแก้ไขความเข้าใจผิดเกี่ยวกับภาพล้านนาที่วัฒนธรรมไทยกลางสร้างขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้บางครั้งผู้ส่งสารจะมีการนำเสนอวัฒนธรรมที่ไม่ดีของล้านนา เช่น การดื่มสุรา การนิยมผู้ที่มีฐานะทางสังคม การแบ่งแยกเชื้อชาติและชนชั้น แต่การนำเสนอวัฒนธรรมเหล่านั้น ผู้ส่งสารได้กำหนดมุมมองให้กับผู้รับสารให้มองในมุมของความตกลงขบขัน หรือเรื่องของบุญ-กรรม ทำให้ผู้รับสารมองข้ามวัฒนธรรมที่ไม่ดีงามดังกล่าวของวัฒนธรรมล้านนาไป

3) ภาพแทนความจริงเกี่ยวกับเศรษฐกิจล้านนา

เศรษฐกิจ (Economy) หมายถึง การครองชีพหรือมาตรฐานการครองชีพของมนุษย์ เป็นเรื่องของความเป็นอยู่ของมนุษย์ในสังคม การหาและการใช้จ่ายเงิน การทำมาหาเลี้ยงชีพ โดยรวมหมายถึงการกระทำหรือกิจกรรมที่เกี่ยวกับการผลิต การแลกเปลี่ยน การบริโภคสินค้าและบริการ (สุเกศินี สุภธีระ, 2552: 138-139)

เนื่องจากเศรษฐกิจเป็นเรื่องเกี่ยวกับการครองชีพของคนในสังคม กิจกรรมที่เกี่ยวกับการผลิต การแลกเปลี่ยน การบริโภคสินค้าและบริการของคนในสังคม อันหมายถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอยู่รอดของสังคมหนึ่งๆ ที่ทำให้สามารถเลี้ยงดูตนเองได้ และเศรษฐกิจยังเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในแง่ของความเจริญงอกงามทางวัฒนธรรมนั้นมักจะเกิดจากสังคมที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจในเบื้องต้น อีกทั้งวัฒนธรรมมักจะมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจในลักษณะพลวัตเสมอ อาทิ สภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม ส่งผลให้วัฒนธรรมของท้องถิ่นจากเดิมที่เป็นวัฒนธรรมซึ่งเกี่ยวเนื่องกับเกษตรกรรม เปลี่ยนแปลงไป

เชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมมากยิ่งขึ้น หรือวัฒนธรรมอาหารของล้านนา เกิดจากระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเองที่คนในสังคมผลิตอาหารเองด้วยการทำนาข้าวเหนียว ข้าวเหนียวจึงเป็นอาหารหลักของล้านนาและมีอาหารพื้นบ้านที่เกิดจากระบบท่อน้ำในนาข้าว เป็นต้น ทั้งนี้การศึกษาภาพเศรษฐกิจในเพลงโฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร จะทำให้เห็นภาพความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและเศรษฐกิจดังกล่าว

การศึกษาปรากฏเพลงที่นำเสนอภาพเศรษฐกิจล้านนา จำนวน 19 เพลง ได้แก่ เพลงหลายดอย บ้านบนดอย ฮานีป่าเฮ้ย หนุ่มเชียงใหม่ กาชะลอมร่วงแล้ว บ้านป่าเมืองดอย ม่อฮ่อม สาวบ้านป่า แม่ค้าปลาท่องมูม สาวมอเตอร์ไซค์ สามล้อ แดกหนุ่ม คนลูลึง ซอของแปง ดอยแล้ง เสร็จมะก่องค้อง สาวโรงบ่ม ควายหงาน และสาวเชียงใหม่ นำเสนอภาพเศรษฐกิจล้านนาดั้งเดิมที่เป็นเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเองขณะที่พยายามปฏิเสธเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และนำเสนอภาพเศรษฐกิจล้านนาในยุคของการพัฒนาที่กลายเป็นระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ดังต่อไปนี้

1. เศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง

ภาพเศรษฐกิจล้านนาที่ปรากฏในเพลงโฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร เป็นภาพเศรษฐกิจล้านนาที่เป็นเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง กล่าวคือ

การประกอบอาชีพเกษตรกรรม การประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่ปรากฏในสาร ได้แก่ อาชีพทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ และค้าขาย ทั้งนี้การทำนาของคนล้านนา ทุกขั้นตอนของการทำนา ชาวนาจะทำโดยพึ่งพาตนเอง ตั้งแต่การไถ พรวน ดำ และเก็บเกี่ยว การทำสวน ได้แก่ สวนลำไย ชมพู่ สตรอเบอรี่ ผักกาด ถั่วพิกยาว ปอ การเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ ควาย ไก่ วัว ห่าน ส่วนการค้าขายนั้น คนล้านนาไม่นิยมยึดการค้าขายเป็นอาชีพหลัก แต่จะแลกเปลี่ยนสินค้าเป็นระบบเงินเมื่อเหลือจากการรับประทาน

แหล่งที่มาของอาหารได้จากธรรมชาติและการที่จะได้อาหารมารับประทานคนล้านนาจะต้องหาอาหารเอง เมื่อรับประทานไม่หมดจึงนำเข้าสู่ระบบการแลกเปลี่ยนด้วยเงิน และนิยมการประกอบอาหารเอง ไม่นิยมซื้ออาหารรับประทาน หากจำเป็นต้องออกนอกบ้านก็จะห่อข้าวด้วยผ้าต้องไปรับประทานด้วย นอกจากนี้ยังมีภาพของคนล้านนาที่ไม่นิยมอาหารตะวันตกอย่างเนื้อสันผัดน้ำมันหอย น้ำอัดลม (โคล่า แพนด้า เป๊ปซี่)

การดำเนินชีวิตโดยพึ่งตนเองเป็นหลัก คนล้านนาคำเนินชีวิตด้วยการพึ่งตนเองและแทบจะไม่ต้องเกี่ยวข้องกับระบบการแลกเปลี่ยนด้วยเงินตรา เช่น ปลูกข้าวเพื่อให้ได้ข้าวรับประทาน หาปลาจากลำห้วยเพื่อให้ได้อาหาร ปลูกฝ้ายเพื่อนำมาใช้ทอผ้าเพื่อสวมใส่

การเดินทางแบบสังคมดั้งเดิม คนล้านนานิยมการเดินทางด้วยจักรยาน เดินเท้า และรถสามล้อถีบ

ทั้งนี้ด้วยการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาตนเอง ภาพของคนล้านนาจึงเป็นภาพที่ปฏิเสธสังคมสมัยใหม่ซึ่งเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ได้แก่ การปฏิเสธเครื่องอำนวยความสะดวก เช่น โทริน้ำประปา ไฟฟ้า การปฏิเสธสถานบันเทิง เช่น โรงหนัง โรงนวด บาร์ การปฏิเสธสิ่งของที่ไม่จำเป็นในชีวิตประจำวัน เช่น น้ำหอม น้ำปรุง กางเกงยีนส์ยี่ห้อดังๆ (ลีวาย แรงค์เรอร์)ต่อต้านแนวคิดที่ว่าเงินปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต โดยชี้ให้เห็นว่าในสังคมล้านนามีทรัพย์สินมากกลับเป็นปัจจัยที่อาจทำให้เป็นบ้าได้ เช่น

“ถ้าสู้อยากกินข้าว

ก็ต้องไปไถนา

ถ้าสู้อยากกินปลา

ก็ต้องไปหาในห้วย”

(เพลงบ้านบดคอย)

จากเพลงบ้านบดคอย ผู้ส่งสารนำเสนอสารที่กล่าวถึงเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเองของคนล้านนาว่า ถ้าอยากจะทำอะไรจะต้องทำเองตั้งแต่กระบวนการผลิต ไม่มีกระบวนการกระจายผลผลิตด้วยการซื้อขายแลกเปลี่ยน เช่น หากต้องการจะบริโภคข้าวก็ต้องปลูกเอง “ถ้าสู้อยากกินข้าว สู้ออกไปไถนา” และหากต้องการจะบริโภคปลาเป็นอาหารก็ต้องไปหาจากธรรมชาติ “ถ้าสู้อยากกินปลา ก็ต้องไปหาในห้วย” ไม่สามารถหาซื้ออาหารมาบริโภคได้อย่างสะดวกเช่นสังคมทุนนิยม

2. ความขาดแคลนอาหาร

ผู้ส่งสารสร้างภาพเศรษฐกิจล้านนาที่เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่เศรษฐกิจของคนล้านนาเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง คนในสังคมประกอบอาหารจากสิ่งที่หาได้ในท้องถิ่น แต่เมื่อสภาพสังคมกลายเป็นสังคมเมือง ระบบเศรษฐกิจกลายเป็นเศรษฐกิจแบบทุนนิยม การประกอบอาหารต้องอาศัยการกระจายผลผลิตผ่านระบบการซื้อขาย ส่งผลให้คนที่ยากจนลำบากถึงขั้นที่ไม่มีอาหารรับประทาน เช่น

ญ.	ก้อยพึ่งลา หมู่มุมปีน่อง แต่ก่อนนานเนาไม้ข้าวมีปลา	จักใจทำนอง เรื่องบ้านเมืองเฮ มีไต้มีนา เต็มบ้านเต็มเมือง
ช.	ตึงฟ้าตึงฝน กบ่จับบ่เคือง เป็นดีสะเบย ม่วนจันทั่วหน้า	น้ำไหลนองเนือง บ่แล้งแห้งเลย ทำไร่ทำนา ก่ได้ผลดี
ญ.	กระปี่น้ำปลา พรึกหอมกมี บ่หวงบ่แหน หาซื้อง่ายตาย	หมากเมียงบุหรี บ่ขาดและบ่แคลน ของซื้อของขาย เลือกลูกค้าเดียว

ช. ของขบของเกี้ยว ของคาวของหวาน น้ำอ้อยน้ำตาลบมีปัญห
บ่เสียเวลาเข้าคิวซื้อ ข้าวพองแถมหื้อ บ่คายน่คายน่
คู่ เหลียวผ่อวันนี้ เป็นดีหมองใจ เซาะหาอันใด ก่เจียมก่แบ่ง
เป็นดีกินແ່ງง ลู่ซื้อลู่หา ไผ่ตั้งมาจ้วยกำจ้วยจุน”
(ซอของแบ่ง)

จากซอของแบ่ง ผู้ส่งสารนำเสนอสารที่กล่าวถึงสภาพเศรษฐกิจของล้านนาในยุคของการพัฒนาว่าความเป็นอยู่แร้นแค้น “เหลียวผ่อวันนี้ เป็นดีหมองใจ เซาะหาอันใด ก่เจียมก่แบ่ง” แตกต่างจากสังคมล้านนาในยุคดั้งเดิมที่ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว อาหารการกินอุดมสมบูรณ์ “แต่ก่อนนานเนา มีข้าวมีปลา มีโด่งมีนา เต็มบ้านเต็มเมือง...ดิงฟ้าดิงฝน กบ่ขัดบ่เคือง น้ำไหลนองเนือง บ่แล้งแห้งเลย...เป็นดีสะเบย ม่วนจันถ้วนหน้า ทำไร่ทำนา ก่ได้ผลดี” หรือหากจะมีอาหารที่ต้องซื้อไม่ว่าจะปีนกะปิ น้ำปลา พริก หอม หมาก เมียง บุหรี่ น้ำอ้อย น้ำตาล ซึ่งสามารถหาได้หรือหาซื้อได้โดยง่าย “หาซื้อง่ายคายน่ ของซื้อของขาย เลือกหากำเดียว...บ่เสียเวลาเข้าคิวซื้อ ข้าวพองแถมหื้อ บ่คายน่คายน่” หรือหากหาซื้อได้ก็มีราคาแพง “เซาะหาอันใด ก่เจียมก่แบ่ง” ทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปด้วยความยากลำบากและทุกข์ทรมานจิตใจ “เหลียวผ่อวันนี้ เป็นดีหมองใจ”

3. การประกอบอาชีพในระบบอุตสาหกรรม

การประกอบอาชีพของคนในสังคมล้านนาเปลี่ยนแปลงจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพรับจ้างในระบบอุตสาหกรรมทำให้คนหนุ่ม คนสาวในท้องถิ่นต้องออกจากบ้านไปทำมาหากินในเมืองหลวง อาทิ อาชีพรับจ้างคัดใบยา นอกจากนี้การเข้าทำงานยังจะต้องมีระบบอุปถัมภ์ เช่น

“สาวน้อย สาวน้อย ถีบรถจักจะยาน จะไปยะก่าน โรงบ่มใบยา”
(เพลงสาวโรงบ่ม)

จากเพลงสาวโรงบ่ม ผู้ส่งสารนำเสนอสารที่กล่าวถึงการประกอบอาชีพของคนล้านนาที่หญิงสาวจะประกอบอาชีพทำงานในโรงบ่ม เป็นอุตสาหกรรมการทำบุหรี่หรือที่เรียกว่ายาสูบของล้านนา “จะไปยะก่าน โรงบ่มใบยา” แตกต่างจากสังคมล้านนาในยุคดั้งเดิมที่ฝ่ายหญิงจะมีหน้าที่ดูแลบ้านเรือนเท่านั้น

4. การเลี้ยงสัตว์เพื่อการค้า

ผู้ส่งสารสร้างภาพความผูกพันของคนกับสัตว์ที่เปลี่ยนไป จากที่เศรษฐกิจแบบพอเพียงของสังคมล้านนาเดิมทำให้คนกับสัตว์เลี้ยงมีความผูกพันในฐานะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและ

กัน เปลี่ยนเป็นความสัมพันธ์แบบสัตว์เลี้ยงที่มีไว้เพื่อขายและคนเป็นเจ้าของสัตว์ในฐานะเจ้าของสินค้าเท่านั้น เช่น

“ควายหงาน ก่อนเคยใช้งาน	ไถนากับฮามาสามปีสี่เดือนสองวัน
ทั้งคนทั้งควายขยันหากินกันไปไม่บ่น	ก็ปีก็ปีก็ทน เกิดเป็นคนจนหัวเน่า
เขียน ก. ไก่ ไม่ถึง ต. เต่า อะ ออ อี อี	ไม่เอาเพราะฮาก็เคาไม่ถูก
วานนี้ เศรษฐีเขามาซื้อนา	แม่ฮายายไปหมดคั้งแปลง
ซื้อแพงขายแพง	คั้งตาคั้งยายขายนา
ขายควายฮาไปเมื่อแลง	ก็คงบ่ไกลหม้อแกง
จิ้นแดงจักเป็นจิ้นลาว	ข้างกอไผ่ก็เหลือเป็นคอกเปลา
กับก่องจี่ควายจี่เต้า	แล้วฮาก็เหงาหัวอก”

(เพลงควายหงาน)

จากเพลงควายหงาน ผู้ส่งสารนำเสนอสารเกี่ยวกับความผูกพันระหว่างคนกับควายที่เลี้ยงในฐานะสัตว์เลี้ยง เพื่อให้เป็นเครื่องมือในการผลิตในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน “ควายหงาน ก่อนเคยใช้งาน ไถนากับฮามาสามปีสี่เดือนสองวัน ทั้งคนทั้งควายขยันหากินกันไปไม่บ่น” จึงทำให้เจ้าของรักใคร่และหวงแหนสัตว์เลี้ยงของตน หากด้วยสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป การเลี้ยงสัตว์เลี้ยงไม่ได้เลี้ยงไว้เพื่อใช้งานหรือเป็นอาหารเช่นเดิม แต่การเลี้ยงสัตว์เปลี่ยนเป็นการเลี้ยงเพื่อการค้า ความผูกพันระหว่างคนเลี้ยงกับสัตว์เลี้ยงจึงมีน้อย เมื่อหมดประโยชน์ในแง่ของจิตใจก็กลายเป็นเพียงสินค้าของเจ้าของ “ขายควายฮาไปเมื่อแลง”

5. การขายที่ดินเกษตรกรรม

ผู้ส่งสารสร้างภาพสังคมที่เปลี่ยนไปทำให้คนล้านนาขายที่ดินเกษตรกรรม และขายเครื่องมือทำการเกษตร อาทิ วัว ควาย เพื่อแลกกับเงิน เช่น

“คอยแล้งฝน ใจคนก็เลยแล้งผาก	น้ำบ่หลากหลายแห่งจากหลากหลายบ่ไหล
คอยโล้นเตียนสักตะเคียนไม้แดงไม้ไผ	โสงเลื่อยใหญ่เส้นใหญ่มีไว้ขาย
เผาป่าปลุกยูคาลิป	บ่าวนายงูบงิบสิบหายชาวหาย
ไสอนาบ่ได้ทำบอกขาย	คอกจี่ควายกลายเป็นกอล์ฟแลนด์”

(เพลงคอยแล้ง)

จากเพลงคอยแล้ง ผู้ส่งสารนำเสนอสารที่กล่าวถึงเศรษฐกิจล้านนาที่เดิมประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่ด้วยสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากการพัฒนา เช่น การเกิดขึ้นของโรงเลื่อยซึ่งเป็นผลประโยชน์ของกลุ่มนายทุนที่มีอิทธิพล “โสงเลื่อยใหญ่เส้นใหญ่มีไว้ขาย” ทำให้

สภาพแวดล้อมที่เคยมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ เต็มไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้ในการดำรงชีวิต กลายเป็นดินแดนที่แห้งแล้ง “คอยแล้งฝน ใจคนก็เลยแล้งผากน้ำบ่หลากหลายแห่งจากหลากหลายบ่ไหล คอยโล้นเตียนสักตะเคียนไม้แดงไม้โฮ” หรือคนในสังคมที่เริ่มให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ ทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ ทำให้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติโดยไม่ คำนึงถึงผลที่ตามมา “เผาป่าปลุกยุคกาลิป” คนในสังคมจึงนิยมขายที่ดินเกษตรกรรม “ไสน่าบ่ได้ทำ บอกรขาย” ซึ่งส่งผลต่อการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตของคนในสังคมล้านนา กลายเป็น สังคมร่วมสมัยที่เน้นรูปแบบการดำเนินชีวิตตามแบบอย่างรัฐไทยและตะวันตก “คอกขี้ควาย กลายเป็นกอล์ฟแลนด์”

6. อาชีพของชาวเขา

ผู้ส่งสารสร้างภาพอาชีพของชาวเขาที่เปลี่ยนไปจากอาชีพเกษตรกรรม เมื่อมีการพัฒนา ทางด้านการท่องเที่ยว ชาวเขาจึงเปลี่ยนอาชีพจากอาชีพเกษตรกรรมที่สัมพันธ์กับสภาพภูมิประเทศ ที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นคอยสูง เหมาะกับการทำการเกษตรและสามารถดำรงชีวิตด้วยทรัพยากรธรรมชาติ จากป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ กลายเป็นนิยมหันมาประกอบอาชีพการค้าขายกับนักท่องเที่ยว คือ ขายผ้า ขายเครื่องประดับ ทั้งการเปลี่ยนมาทำอาชีพค้าขายบริเวณพื้นที่ของตน (บนคอย) หรือการ เปลี่ยนมาใช้ชีวิตในสังคมเมืองแทน เช่น

“ข้าเจ้า บ่เจ็อเหมแล้ว

จะแต่งกับแม่ว่ไปอยู่ปายคอย

ขายผ้าขายเพชรขายพลอย

ขายแหวนขายสร้อยอยู่บนคอยปุย”

(เพลงสาวเชียงใหม่)

จากเพลงสาวเชียงใหม่ ผู้สื่อนำเสนอสารที่กล่าวถึงการประกอบอาชีพของชาวเขา ที่จาก เดิมประกอบอาชีพเกษตรกรรม กลายเป็นอาชีพค้าขาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขายสินค้าประเภท เสื้อผ้า เครื่องประดับ ให้กับนักท่องเที่ยว “ขายผ้าขายเพชรขายพลอย ขายแหวนขายสร้อยอยู่บน คอยปุย”

สรุปเนื้อหาสาระที่ปรากฏในเพลงโพล์ของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร สารที่ปรากฏเป็น ภาพแทนความจริงของเศรษฐกิจล้านนาที่เป็นเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเอง คนล้านนาอาศัยการทำ เกษตรกรรมหรือการได้มาจากธรรมชาติเป็นระบบการผลิตหลักของสังคม ทั้งการทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย และการหาของป่า ซึ่งการทำเกษตรทั้งกระบวนการเป็นการทำการเกษตร โดย การพึ่งพาตนเอง ไม่ต้องพึ่งระบบการแลกเปลี่ยนด้วยเงินตรา เช่น ปลูกข้าวเพื่อให้ได้ข้าว รับประทาน หาปลาจากลำห้วยเพื่อให้ได้อาหาร ปลูกฝ้ายเพื่อให้ได้เสื้อผ้าใส่ และทอผ้าใส่เอง การกระจายผลผลิตนั้นคนล้านนาไม่นิยมยึดการค้าขายเป็นอาชีพหลัก แต่จะแลกเปลี่ยนสินค้าเป็น

ระบบเงินเมื่อเหลือจากการรับประทาน การบริโภค คนล้านนาจะบริโภคทุกอย่างจากการผลิตเอง ประกอบอาหารเอง ไม่นิยมซื้ออาหารรับประทาน หากจำเป็นต้องออกนอกบ้านก็จะห่อข้าวไปรับประทานด้วย (การห่ออาหารด้วยผ้าตอง) ดังนั้นคนล้านนาจึงไม่นิยมผลผลิตจากประเทศตะวันตก ซึ่งเป็นสินค้าที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจในสังคม เช่น เนื้อสันผัดน้ำมันหอย น้ำอัดลม (โคล่า แพนต้า เป๊ปซี่) การพัฒนาทางด้านสาธารณสุขไปโรคต่างๆ เช่น ไฟฟ้าน้ำประปา การปฏิเสธสถานบันเทิง เช่น โรงหนัง โรงนวด บาร์ การปฏิเสธสิ่งของที่ไม่จำเป็นในชีวิตประจำวัน เช่น ทีวี น้ำหอม น้ำปรุง กางเกงยีนส์ยี่ห้อต่างๆ (ลีวาย แรงค์เรอร์) เงินจึงไม่ใช่ปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของชาวล้านนา

ต่อมาเมื่อระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปเป็นระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมและทุนนิยมทำให้เกิดการขายที่ดินเกษตรกรรม และขายเครื่องมือทำการเกษตร เช่น วัว ควาย การเลี้ยงสัตว์จากเดิมที่คนกับสัตว์เลี้ยงมีความผูกพันในฐานะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เปลี่ยนเป็นความสัมพันธ์แบบสัตว์เลี้ยงที่มีไว้เพื่อขายและคนเป็นเจ้าของสัตว์เลี้ยงในฐานะเจ้าของสินค้าเท่านั้น การประกอบอาชีพในระบบอุตสาหกรรมทำให้คนหนุ่มสาวในท้องถิ่นต้องออกจากบ้านไปประกอบอาชีพในสังคมเมือง เช่น อาชีพรับจ้างคัดใบยา นอกจากนี้การเข้าทำงานยังจะต้องมีระบบอุปถัมภ์เข้ามาเกี่ยวข้อง อาชีพของชาวเขาเปลี่ยนไป จากอาชีพเกษตรกรรม เมื่อมีการพัฒนาทางการท่องเที่ยว ชาวเขาจึงเปลี่ยนอาชีพจากอาชีพเกษตรกรรมเป็นการค้าขายกับนักท่องเที่ยว คือ ขายผ้า ขายเครื่องประดับ และเกิดภาวะการขาดแคลนอาหารและส่วนประกอบในการประกอบอาหารต้องผ่านระบบการซื้อ-ขาย ส่งผลให้คนที่ยากจนไม่มีเงิน ประสบกับภาวะลำบากในการดำรงชีวิต ถึงขั้นที่ไม่มีอาหารรับประทาน

ภาพเศรษฐกิจของล้านนาที่ปรากฏในเพลงโพลีของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรดังกล่าว สอดคล้องกับการศึกษาภาพความจริงของเศรษฐกิจล้านนา ซึ่งพบว่าเศรษฐกิจของล้านนาเดิมเป็นเศรษฐกิจของสังคมเกษตรกรรมและเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง กล่าวคือ ราษฎรส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรมเป็นสำคัญ ได้แก่ การทำนา ข้าวที่ปลูกในดินแดนแห่งนี้ส่วนใหญ่เป็นข้าวเหนียวซึ่งคนล้านนานิยมรับประทานเป็นอาหารหลัก โดยที่แต่ละครอบครัวมีที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมน้อย การปลูกข้าวจึงมุ่งปลูกไว้สำหรับรับประทานมากกว่าเพื่อจำหน่าย การทำสวนผลไม้ โดยผลไม้ที่มีราคาและนิยมปลูกกันทั่วไปในภาคเหนือตอนบนคือลำไย การปลูกพืชผักสวนครัวและพืชไร่ การเลี้ยงสัตว์ โดยชาวนาจะเลี้ยงวัวควายกันทุกครอบครัวเพื่อเอาไว้ใช้ลากเกวียนและไถนา ที่น่าสนใจคือการปลูกยาสูบที่คนล้านนานิยมปลูกไว้สูบเองและขาย แต่เลิกไปเมื่อประมาณ พ.ศ. 2527 เพราะกิจการ โรงบ่มยาสูบ ชาวล้านนาไม่ใช้เงินเพื่อแลกเปลี่ยนผลผลิต แต่จะแสวงหาผลผลิตด้วยตนเอง หาชองป่าเป็นอาหาร เก็บความาใช้มูลหลังคาบ้านเอง ทอผ้าใช้เอง

แต่เนื่องจากหมู่บ้านไม่ได้ผลิตเองทุกสิ่งจึงต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างหมู่บ้านในบางครั้ง จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2500 เศรษฐกิจของล้านนาจึงเริ่มเปลี่ยนแปลง พ่อค้าชาวจีนเริ่มระบบรับซื้อข้าวและผลผลิต รวมทั้งออกเงินกู้แก่ชาวนา ทำให้ชาวนาเป็นหนี้ ประกอบกับการที่เจ้านายฝ่ายเหนือและขุนนางใช้อำนาจเข้าจับจองและแย่งเอาที่ดินของชาวบ้าน ทำให้เกิดภาวะที่ดินราคาแพง ชาวนาบางรายตัดสินใจเลิกอาชีพทำนาและขายนาเอาเงินไปฝากธนาคารเพื่อให้ได้ดอกเบี้ยหรือเอาไปใช้หนี้ นอกจากนี้การประกาศใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ส่งผลให้มีการพัฒนาล้านนาให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว คนล้านนาจึงเริ่มหารายได้เสริมทางเศรษฐกิจจากการค้ากับนักท่องเที่ยว เช่น การทำเมี่ยง การทอผ้า การทำเครื่องเงินและเครื่องเงิน การแกะสลักไม้ การทำร่ม การทำเครื่องปั้นดินเผา และอุตสาหกรรมเกี่ยวกับผ้าพื้นเมือง เกิดตลาดกลางคืนที่ขายสินค้าพื้นเมืองและสินค้าชาวเขาให้นักท่องเที่ยวทั้งคนไทยและต่างประเทศ โดยมีภาพชาวเขาที่แสดงตัวตนผ่านพื้นที่เพื่อเสนอขายสินค้า

ทั้งนี้การศึกษาจากการสัมภาษณ์และการศึกษาจากเอกสารพบว่า การรับรู้ภาพเศรษฐกิจล้านนาที่นำเสนอในเพลงโฟล์กซองของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ของผู้รับสาร ปรากฏว่าผู้รับสารไม่รับรู้ภาพแทนความจริงของเศรษฐกิจล้านนาในยุคดั้งเดิมที่ผู้ส่งสารนำเสนอโดยตรง ปรากฏเพียงการรับรู้สารเกี่ยวกับวิถีชีวิตของล้านนาที่ไม่มีผลผลิตจากอุตสาหกรรมและตะวันตก “ผมรู้จักจรัล มโนเพ็ชรจากโทรทัศน์...ไปได้ฟังเพลงบ้านบนดอยแล้วรู้สึกชอบ คิดว่าเพลงของใคร เนื้อหาที่ว่าบ้านบนดอยบ่มีแสงสี บ่มีทีวี บ่มีน้ำประปา บ่มีโรงแห้งโรงแยกคัลเลอร์ บ่มีโคล่า แปงด้าแป็บซี่” (เล็ก เลิศยศ, 3 กันยายน 2552) ในทางตรงกันข้ามกับวิถีชีวิตที่พอเพียง ปรากฏมีผู้รับสารที่รับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจของล้านนาที่กลายเป็นสังคมบริโภคนิยม

“ตอนนั้นผมอยู่ที่หนองคาย ชั้น ม.ศ. 4 ได้ยินเพลงสาวมอเตอร์ไซค์ ฟังครั้งแรกรู้สึกแปลกๆ เพราะเป็นภาษาเหนือ เกิดความอยากรู้อยากฟังอีก พอฟังอีกและจับใจความได้แล้ว เกิดความรู้สึกเห็นภาพของทัศนะของหนุ่มสาว ซึ่งมีเรื่องบริโภคนิยม วัตถุนิยมเข้ามาในท้องถิ่น ฝ่ายสาวชอบความสะดวกสบาย โก้โก้ ฝ่ายชายก็อยากจะได้วัตถุนั้นมาเพื่อจะเอาชนะใจสาว” (หนุ่มหนองคายย้ายมาเป็นเขย เชียงใหม่ วัย 35 ปี สัมภาษณ์เมื่อ 10 กันยายน 2544 อ้างอิงในธนเศรษฐ์ เจริญเมือง, 2546 : 71-72)

จากบทสัมภาษณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้รับสารไม่สามารถถอดรหัสเกี่ยวกับภาพเศรษฐกิจล้านนาในยุคดั้งเดิมที่ผู้ส่งสารนำเสนอ โดยรับรู้ถึงความเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจแต่อย่างใด

แต่ ผู้รับสารกลับรับรู้และจดจำสารที่เกี่ยวข้องกับภาพแทนความจริงของเศรษฐกิจล้านนาในยุคของการพัฒนาที่ผู้ส่งสารใส่รหัสได้

อย่างไรก็ตามมีประเด็นที่น่าสนใจคือผู้รับสารรับรู้ว่าเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมการแต่งกายของล้านนา คือการนิยมสวมใส่เสื้อหม้อห้อม ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจของล้านนา

“การที่มีเสื้อหม้อห้อมจำนวนมากนำมาขายจากแพร่และลำพูน ก็เนื่องมาจากมีชาวไทยใหญ่และไทยจีนในเขตจังหวัดแพร่และลำพูน นิยมใส่เสื้อหม้อห้อมกันมาก และมีฝีมือในการย้อมสีหม้อห้อม กล่าวคือเสื้อจะมีสีน้ำเงินเข้ม สีไม่ตกง่าย (ในการย้อมเสื้อหม้อห้อมทั่วไป จะต้องมีการย้อมซ้ำหลายครั้ง) ในเชิงเปรียบเทียบ ช่วงก่อนปี 2500 ขณะที่คนเมืองส่วนใหญ่โดยเฉพาะในตัวเมืองสำคัญเช่นเชียงราย ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ หันไปใช้เสื้อแบบเมืองหลวงกันแล้ว คนไทยส่วนใหญ่และไทยจีนในท้องที่ที่ห่างไกลและเป็นคนกลุ่มน้อยยังยึดมั่นอยู่กับประเพณีดั้งเดิม ด้วยเหตุนี้ที่คนลำปางและคนเชียงใหม่ในสมัยนั้นเรียก เสื้อหม้อห้อมว่า “เสื้อแป้” เพราะเป็นเสื้อจากเมืองแพร่ นั่นเอง และสะท้อนให้เห็นว่า คนลำปางและเชียงใหม่ใช้เสื้อแบบคนกรุงมาก และเลิกผลิตเสื้อผ้าเมืองด้วยตนเองแล้ว” (ชนสวรรค์ เจริญเมือง, 2537: 18-19)

แสดงให้เห็นว่าสารที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร แม้ไม่ได้สร้างการรับรู้ภาพเศรษฐกิจล้านนาในยุคดั้งเดิมโดยตรง แต่การนำเสนอเนื้อหาสารในด้านอื่นๆ ทั้งสังคมและวัฒนธรรม อย่างน้อยที่สุดแล้วการนำเสนอภาพแทนความจริงดังกล่าวส่งผลให้เกิดการพยายามแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับภาพความจริงของเศรษฐกิจล้านนา แต่เมื่อมีการนำเสนอภาพแทนความจริงของเศรษฐกิจล้านนายุคดั้งเดิมเปรียบเทียบกับภาพการนำเสนอภาพเศรษฐกิจล้านนาที่เปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นเศรษฐกิจที่จำเป็นต้องพึ่งพาอุตสาหกรรมซึ่งความเป็นอยู่เร่ร่อนและขาดแคลน กลับส่งผลให้ผู้รับสารรับรู้ภาพของเศรษฐกิจล้านนาในยุคพัฒนามากกว่า

การนำเสนอภาพเศรษฐกิจล้านนาดังกล่าวสอดคล้องกับเป้าหมายของการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองคือ ภาพแทนความจริงที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชรเป็นภาพที่ตรงกับลักษณะเศรษฐกิจล้านนาในแง่ของการเป็นสังคมเกษตรกรรม โดยประกอบอาชีพทำนา ทำสวนผลไม้ ลักษณะเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเองนี้ผู้ส่งสารได้กำหนดเงื่อนไขให้ผู้รับสารมองสังคมล้านนาที่มีระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงว่าเป็นสังคมที่มีความสุข

สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม โดยผู้ส่งสารเลือกที่จะไม่นำเสนอภาพความยากลำบากของกลุ่มคนที่ต้องเช่าที่นาของผู้อื่น ในราคาที่สูงเพื่อทำเกษตรกรรม อีกทั้งยังไม่มี การนำเสนอระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมทั้งอุตสาหกรรมในครัวเรือน และ อุตสาหกรรมขนาดเล็กที่เริ่มรุ่งเรืองจากกิจการการท่องเที่ยว แม้จะเป็นเนื้อหาที่สะท้อนสภาพ สังคมและมักจะส่งผลต่อการถอดรหัสคุณค่าวัฒนธรรมล้านนาของกลุ่มผู้รับสาร ในมุมมองของ การเทียบค่าล้านนาในยุคดั้งเดิมกับล้านนาในยุคร่วมสมัย ดังที่การรับรู้ของกลุ่มผู้รับสารจากการ นำเสนอภาพแทนความจริงของสังคมล้านนาและวัฒนธรรมล้านนาที่ได้กล่าวมาแล้ว ทั้งนี้การ นำเสนอภาพแทนความจริงของเศรษฐกิจล้านนาดังกล่าวเป็นลักษณะของการนำเสนอที่พยายาม ไม่ให้เกิดความขัดแย้งระหว่างแนวคิดทางเศรษฐกิจที่แตกต่างของสังคม ระหว่างสังคม เกษตรกรรมของล้านนาในยุคดั้งเดิมกับสังคมอุตสาหกรรมของล้านนาในยุคร่วมสมัย ซึ่งเกิดการ อันเนื่องมาจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมภายใต้โครงสร้างทางการเมืองการปกครองของ ราชอาณาจักรไทย การพยายามนำเสนอสารที่อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดดังกล่าวเป็น คุณสมบัติของสารในการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรม กล่าวคือจะต้องเป็นสารที่แสดงให้เห็น ลักษณะของพหุนิยมคือการอยู่ร่วมกันในสังคมของอุดมการณ์ที่แตกต่างกันระหว่างกลุ่มคนที่อยู่ใน วัฒนธรรมหลักและวัฒนธรรมย่อยต่างๆ ในสังคม

4) ภาพแทนความจริงเกี่ยวกับการเมืองล้านนา

การเมือง หมายถึง เรื่องเกี่ยวกับรูปแบบของรัฐและการจัดระเบียบความสัมพันธ์ภายในรัฐ ระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง เป็นเรื่องของการต่อสู้ช่วงชิง การรักษาไว้และการใช้อำนาจ ทางการเมือง โดยที่อำนาจทางการเมือง หมายถึง อำนาจในการที่จะวางนโยบายในการบริหาร ประเทศหรือสังคม อำนาจที่จะแต่งตั้งบุคคลเพื่อช่วยในการนำนโยบายไปปฏิบัติและอำนาจที่จะใช้ ข้าราชการ งบประมาณหรือเครื่องมืออื่น ๆ ในการนำนโยบายไปปฏิบัติ (พวงเพชร สุรัตน์วิกุล, 2542: 105)

เนื่องจากการเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดการความสัมพันธ์ภายในรัฐ ระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง เพื่อรักษาอำนาจและความชอบธรรมในการปกครอง การเมืองจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอำนาจและการครอบงำ ซึ่งในแง่ของทฤษฎีการครอบครองความ เป็นใหญ่ทางอุดมการณ์แล้ว การครอบครองความเป็นใหญ่ทางการเมืองเป็นแนวทางหนึ่งในการ สร้างความชอบธรรมในการปกครอง ซึ่งมักจะเกิดก่อนการพยายามครอบครองความเป็นใหญ่ทาง อุดมการณ์วัฒนธรรม โดยผู้ที่สามารถครอบครองความเป็นใหญ่ทางการเมืองมักจะสามารถใช้ ความชอบธรรมดังกล่าวเพื่อครอบครองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมได้ประสบความสำเร็จเสมอ

ในทางกลับกันสังคมใดที่ไม่ถูกรอบงำทางการเมืองก็มักจะเป็นสังคมที่สามารถดำรงอุดมการณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองไว้ได้ การศึกษาภาพแทนความจริงของการเมืองล้านนาจึงเป็นการศึกษาเพื่อให้เห็นมิติความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองของล้านนากับรัฐชาติไทยว่า มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการครอบครองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมและการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมหรือไม่อย่างไร

ทั้งนี้ผลการศึกษาปรากฏเพลงที่นำเสนอภาพการเมืองล้านนา จำนวน 11 เพลง ได้แก่ เพลงมะเม็ยะ ม่อฮ่อม ล้านนา ล่องแม่ปิง ลำนำแห่งขุนเขา ขมุไล่ควาย นายบุญทัน ควายหางนบมีหยังสั๊กอย่าง สามล้อ และแอ้วสาว นำเสนอภาพแทนความจริงของการเมืองล้านนาที่เดิมมีอิสระในการปกครองตนเอง และนำเสนอภาพสังคมล้านนาในยุคร่วมสมัยภายใต้การปกครองของรัฐไทย ที่รูปแบบการเมืองการปกครองในสังคมเปลี่ยนไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงอำนาจในการควบคุมกฎระเบียบของสังคม ที่มอบให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐแทนกลุ่มชนชั้นปกครองของล้านนาเดิม ดังนี้

1. ภาพความจริงของการเมืองล้านนาในยุคดั้งเดิม

นำเสนอเนื้อหาของสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ทางการเมืองการปกครองของล้านนาที่เริ่มก่อตั้งไล่มาจากอาณาจักรหริภุญไชย เมืองเขลางค์ละคอน สมัยพญามังราย สมัยพญาติโลกราช สมัยเจ้าเจ็ดตน สมัยราชวงศ์กาวิละ และยุคสมัยของพระราชชายาพระนางเจ้าดารารัศมี นอกจากสารที่สื่อถึงการเมืองการปกครองของล้านนาแล้ว ผู้ส่งสารยังแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการครอบงำทางอุดมการณ์การเมืองของสยามที่มีต่อล้านนาโดยทางอ้อม คือการกล่าวถึงเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองระหว่างเจ้าน้อยสุขเกษมและมะเม็ยะ เรื่องราวความรักที่ไม่สมหวังเนื่องจากความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างสยามกับล้านนา และพม่ากับอังกฤษ เช่น

“(พูด) เรื่องมันแปดสิบปีมาแล้ว เจ้าน้อยสุขเกษมอายุได้สิบห้าปี
เข้าป้อมส่งไปเขียนหนังสือที่เมืองมะละแหม่งปุ่น.....
ก็เลยเป็นเรื่องของกรรมของเวรเขา มะเม็ยะ.....”

(เพลงมะเม็ยะ)

จากเพลงมะเม็ยะ ผู้ส่งสารนำเสนอเรื่องราวความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างสยามกับล้านนาผ่านทางความรักระหว่างมะเม็ยะและเจ้าน้อยสุขเกษม โดยขึ้นต้นว่า “เรื่องมันแปดสิบปีมาแล้ว” ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ตรงกันกับเวลาทางประวัติศาสตร์ที่เกิดเหตุการณ์ดังกล่าว (เหตุการณ์เกิดเมื่อ พ.ศ. 2446 และผู้ส่งสารนำเสนอเพลงมะเม็ยะในอัลบั้มชุดลูกข้าวหนึ่งใน พ.ศ. 2524 นับระยะเวลาที่ห่างกันได้ 78 ปี) ด้วยความตั้งใจที่จะให้ช่วงเวลาของเหตุการณ์คลาดเคลื่อน เพื่อ

(พูด) ของฮา มันมือของฮา

จะเป็นมือขวาก็ของฮาเหมือนกัน”

(เพลงนายบุญทัน)

จากเพลงนายบุญทัน ผู้ส่งสารนำเสนองานการเมืองของล้านนาที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นการปกครองจากส่วนกลางโดยสมบูรณ ทำให้คนในสังคมทุกคนต้องดำเนินชีวิตตามรูปแบบการปกครองดังกล่าว เช่น การเกณฑ์ทหาร “ต่อมาโดนเกณฑ์ทหาร” ทำให้เห็นภาพของคนล้านนาที่ไม่เคยอยู่ในระบบเกิดความสับสนและไม่สามารถปรับตัวได้หรือปรับตัวได้ยาก จนบางครั้งกลายเป็นความตลกขบขัน ดังนายบุญทันในเพลงที่ไม่สามารถแยกแยะชาย-ขวา “นายบุญทันซ้ายหันทั้งปี ถูกโห่ถูกฮาทุกที”

สรุปเนื้อหาสาระที่ปรากฏในเพลงโพล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร สารที่ปรากฏเป็นภาพแทนความจริงของการเมืองล้านนาที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ทางการเมืองที่มีรูปแบบการปกครองของตนเองและเป็นรัฐอิสระมาเป็นเวลายาวนาน เริ่มตั้งแต่อาณาจักรหริภุญไชยเป็นต้นมา ตามมาด้วยอาณาจักรเขลางค์ละคอน สมัยพญามังรายปกครอง สมัยพญาติโลกราชปกครอง สมัยเจ้าเจ็ดตนปกครอง สมัยราชวงศ์เจ้ากาวิละ และสมัยที่มีพระราชชายาพระนางเจ้าดารารัศมีเป็นผู้ที่อยู่ในกลุ่มชนชั้นปกครอง การนำเสนอเรื่องราวของมะเมียะซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองระหว่างล้านนากับรัฐชาติไทย และการนำเสนอภาพการเมืองที่เปลี่ยนแปลงจากการที่ผู้นำในท้องถิ่นมีอำนาจกลายเป็นกลุ่มตัวแทนของรัฐชาติไทย เช่น ตำรวจ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งบางครั้งความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมของผู้ควบคุมและผู้ที่ต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม ก็ทำให้เกิดความขัดแย้งในการปฏิบัติตัวที่ได้รับการยอมรับ คือการปฏิบัติตามกฎของสังคมเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปกครองที่บังคับให้มีการศึกษาในระบบซึ่งส่งผลกระทบต่อค่านิยมเรื่องการศึกษาของคนในสังคม คนล้านนาเปลี่ยนไปให้ความสำคัญกับการเรียนภาษาไทยกลาง คนที่สามารถฟัง พูด อ่าน เขียน ภาษาไทยกลางได้จึงจะเป็นคนที่สังคมยอมรับ พ่อ-แม่ ต้องยอมขายไร่ นา ไร่ วัว ควาย ที่ใช้ประกอบอาชีพเพื่อส่งบุตร-หลานให้ศึกษาในระบบ เพื่อผลิตคนเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมซึ่งต้องอาศัยเส้นสายและระบบอาวุโส ทำให้อาชีพที่เป็นของคนที่ไม่มีการศึกษาถูกดูถูก เช่น คนถีบสามล้อ ยาม

ภาพการเมืองล้านนาที่ปรากฏในเพลงโพล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ดังกล่าว สอดคล้องกับภาพความจริงของการเมืองล้านนาที่ศึกษาจากเอกสารพบว่า อาณาจักรล้านนาแต่เดิมจัดการปกครองเป็นนครรัฐมีเจ้าครองนครปกครองสืบต่อกันมาหลายสมัย เป็นเอกราชบ้าง ตกเป็นเมืองขึ้นบ้าง ในช่วงของการขยายอาณาเขตเมืองท้ายที่สุดอาณาจักรล้านนาคงเป็นประเทศราชของสยามประเทศตั้งแต่ปี พ.ศ. 2317 จนกระทั่งปี พ.ศ. 2437 สมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการปฏิรูปการปกครองแบบเทศาภิบาลขึ้น นครต่างๆ ของล้านนาจึงอยู่ในฐานะจังหวัดในปี พ.ศ. 2476 โดย

ทางการแต่งตั้งผู้ว่าราชการจังหวัดมาปกครองถึงปัจจุบัน ในห้วงเวลา 157 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2325-2482 เมืองเชียงใหม่ มีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับฐานะสำคัญของเมือง 2 ครั้ง คือ ครั้งแรก ล้านนา มีฐานะเป็นประเทศราชของสยามเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2317 จนถึง พ.ศ. 2442 รวมเวลา 125 ปี และครั้งที่สอง ล้านนามีฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสยามประเทศ ตั้งแต่ พ.ศ. 2442 เป็นต้นมา อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสยามใช้มาตรการครอบครองล้านนาอย่างมีจังหวะก้าว กล่าวคือ แม้ว่าจะได้ยกเลิกฐานะความเป็นประเทศของล้านนาในปี พ.ศ. 2442 แต่ก็ยังแต่งตั้งกษัตริย์หรือเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ขึ้นอีกถึง 2 องค์ จนกระทั่งสิ้นสมัยของเจ้าแก้วนารัฐ ในปี พ.ศ. 2482 สยามจึงไม่ยอมให้มีตำแหน่งเจ้าหลวงเชียงใหม่อีกต่อไป ซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนแปลงการเมืองของล้านนาอย่างแท้จริง หากในระหว่างนี้ความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างสยามกับล้านนาเป็นไปด้วยความถูกต้องล้านนาในฐานะที่ต่ำกว่า ข้าราชการสยามเรียกขานล้านนาว่าหัวเมืองลาวเฉียง

ด้านความสัมพันธ์ทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับเจ้าน้อยสุขเกษม เกิดจากเจ้าน้อยสุขเกษม (พ.ศ. 2426-2459) เป็นราชบุตรองค์ใหญ่ของเจ้าแก้วนารัฐกับเจ้าแม่จามรี เจ้าแก้วนารัฐ (พ.ศ. 2405-2482) เป็นอนุชาต่างมารดาของเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ (พ.ศ. 2402-2452) ทั้งเจ้าแก้วนารัฐและเจ้าอินทวโรรสฯ ต่างเป็นราชบุตรของเจ้าอินทวิไชยานนท์ ซึ่งเป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 7 แห่งราชวงศ์กาวิละ ดำรงตำแหน่งระหว่างปี พ.ศ. 2416-2440 เจ้าอินทวโรรสฯ เป็นราชบุตรของเจ้าอินทวิไชยานนท์กับเจ้าหญิงรินคำ ณ ลำพูน ซึ่งเป็นธิดาองค์ที่ 50 ของเจ้าไชยลังกาพิศาลเจ้าผู้ครองนครลำพูนองค์ที่ 6 ส่วนเจ้าแก้วนารัฐเป็นราชบุตรของเจ้าอินทวิไชยานนท์และแม่บัวเขียว เมื่อเจ้าอินทวิไชยานนท์ถึงแก่พิราลัยในปี พ.ศ. 2440 เจ้าอินทวโรรสฯ ก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอุปราช และเมื่อเจ้าอินทวิไชยานนท์ถึงแก่พิราลัย รัฐบาลสยามก็มีได้แต่งตั้งผู้ใดเป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่สืบต่อทันที เจ้าอินทวโรรสฯ ในฐานะเจ้าอุปราชจึงดำรงตำแหน่งรักษาการเจ้าผู้ครองนครฯ ต่อไป ทั้งนี้รัฐไทยใช้เวลาสรรหาเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2444 จึงแต่งตั้งให้เจ้าอินทวโรรสฯ เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 8 ซึ่งใช้เวลานานถึง 4 ปี และเป็นช่วงเวลาเหตุการณ์ความรักระหว่างเจ้าน้อยสุขเกษม ณ เชียงใหม่ (พ.ศ. 2426-2459) กับมะเมียะสาวพม่า (พ.ศ. 2430-2505) ต้องสิ้นสุดลง เพราะปัญหาการเมืองที่รัฐชาติไทยไม่อาจยอมให้เจ้าน้อยสุขเกษมซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่มีสิทธิ์จะได้เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ในอนาคตมีภรรยาเป็นชาวพม่า ด้วยรัฐไทยระแวงว่าพม่าเคยยึดครองล้านนาเป็นเวลานานถึง 216 ปี (พ.ศ. 2101-2317) แต่รัฐไทยเข้ามายึดครองล้านนาที่หลัง คือตั้งแต่ พ.ศ. 2317 เป็นต้นมา หากนับจนถึง พ.ศ. 2446 อันเป็นปีที่เกิดเหตุการณ์ ก็เป็นเวลาเพียง 129 ปี เท่านั้น ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับล้านนาจึงถือว่ามีความสัมพันธ์ในระยะเวลาน้อยกว่าล้านนากับพม่าเป็นอย่างมาก

ทั้งนี้การศึกษาจากการสัมภาษณ์ภักภพ พรแสวงศิลปินและวงซึ่งหลง ประกอบกับการศึกษาจากเอกสารพบว่า การรับรู้ภาพแทนความจริงเกี่ยวกับการเมืองล้านนาของผู้รับสารนั้น ผู้รับสารส่วนใหญ่ไม่ได้รับรู้ภาพแทนความจริงเกี่ยวกับการเมืองของล้านนาโดยตรง การรับรู้ภาพแทนความจริงที่ใกล้เคียงที่สุดคือการรับรู้ว่าบทเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ทำให้คนชานซึ่งในบทเพลงและพยายามค้นหาความหมายจากเนื้อหาในบทเพลง รวมทั้งทำให้รู้ถึงชีวิตของคนล้านนาซึ่งอาจจะหมายถึงความเป็นมาของล้านนาได้ แต่ในมุมมองเกี่ยวกับการเมืองนั้นผู้รับสารรับรู้ว่าคุณส่งสาร ไม่มีการนำเสนอความคิดทางการเมือง “ไม่มีความ โน้มเอียงหรือฝักใฝ่ในลัทธิการเมืองใดๆ” (สීම, 2527: 39) แสดงให้เห็นว่าผู้รับสาร ไม่รับรู้ถึงรหัสเกี่ยวกับการเมืองที่คุณส่งสารนำเสนอ หากแต่ในการเข้ารหัสเกี่ยวกับการเมืองของคุณส่งสารดังกล่าวปรากฏจากคำให้สัมภาษณ์ของคุณส่งสาร ซึ่งผู้ส่งสารอธิบายไว้อย่างชัดเจนว่าการนำเนื้อหาที่เกี่ยวกับเจ้าน้อยสุขเกษมและมะเม็ยะมานำเสนอนั้น เป็นความต้องการที่จะให้คนล้านนาภาคภูมิใจที่มีระบบการเมืองการปกครองของตนเองและปกครองโดยชนชั้นปกครองของล้านนามาก่อนที่จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติไทย

“สิ่งที่ผมต้องการมากๆ ก็คือ ต้องการให้คนทางเหนือรักในตัวเอง คืออย่างน้อยให้เขาภูมิใจว่าเขามีเรื่องราวแบบนี้ ไม่ใช่ว่าเขาเป็นคนป่าเถื่อนหรือเป็นคนที่ไม่มีความหมาย ให้คิดว่าเขาเป็นคนมีคุณค่าขึ้นมาบ้าง เกี่ยวกับบรรพบุรุษเป็นยังไง เรื่องราวเก่าก่อนเป็นยังไง... ผมพยายามจะเขียนออกมาแบบนี้ ทั้งๆ ที่มีอีกเนื้อเรื่องหนึ่งยาวมาก ผมตัดภาคที่มันกระทบเกี่ยวกับการเมืองออกไป และหากค้นกันจริงๆ แล้ว ผมว่าเอาออกมาพิมพ์ไม่ได้ด้วยซ้ำไป เพราะพูดถึงวิธีการหรือการกำจัดใครสักคนหนึ่งในยุคนั้น และเป็นคนระดับสูงของประเทศอีกด้วย และยังโหดร้ายมากด้วย” (จรัล มโนเพ็ชร อังใน จิรภัทร อังศุมาลี, 2551: 156)

การนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับความรักระหว่างเจ้าน้อยสุขเกษมกับมะเม็ยะจึงเป็นการนำเสนอเนื้อหาสารที่คุณส่งสารเข้ารหัสเกี่ยวกับความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างล้านนาและรัฐชาติไทยอย่างชัดเจน แต่เป็นการเข้ารหัสโดยการกำหนดเงื่อนไขการรับรู้ให้กลายเป็นเรื่องตลกขบขันหรือเรื่องของเวรกรรม ทำให้เห็นประเด็นความขัดแย้งทางการเมืองไม่ชัดเจน ส่งผลให้กลุ่มผู้รับสารรับรู้ว่าคุณส่งสารโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ไม่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ส่งผลต่อการให้การยอมรับเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ของกลุ่มผู้รับสารในอยู่ในวัฒนธรรมหลัก

ของสังคมและกลุ่มวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ โดยที่ไม่รู้สึกขัดแย้งในแง่ของอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่าง

การนำเสนอภาพแทนความจริงดังกล่าวสอดคล้องกับเป้าหมายของการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง กล่าวคือเนื้อหาสาระที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ที่นำเสนอภาพการเมืองล้านนาซึ่งมีประวัติความเป็นมายาวนาน โดยในช่วงเวลาหนึ่งล้านนามิชนชั้นปกครองที่เดินทางไปเรียนต่อยังประเทศพม่าและได้พบรักกับหญิงสาวชาวพม่า หากแต่ด้วยความไม่เหมาะสมทำให้ความรักของทั้งคู่ไม่สมหวัง สุดท้ายเจ้าน้อยสุขเกษมจำต้องแต่งงานกับเจ้าหญิงบัวชุมเจ้านายฝั่งรัฐชาติไทย และมะเมียะต้องเดินทางกลับประเทศพม่า จนในที่สุดเจ้าน้อยสุขเกษมก็ตรอมใจตาย ส่วนมะเมียะ ได้ออกบวชชิงเงินสิ้นชีวิต เนื้อหาความรักระหว่างมะเมียะและเจ้าน้อยสุขเกษมดังกล่าว ผู้ส่งสารนำเสนอโดยหลีกเลี่ยงประเด็นความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างล้านนากับสยาม ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญอีกประเด็นหนึ่งที่ทำให้ความรักของคนทั้งคู่เป็นไปไม่ได้ แต่ผู้ส่งสารเลือกนำเสนอเนื้อหาของสารเพียงว่า “มันเป็นเรื่องของกรรมเวรเขา” และ “ผิดประเพณีสืบมาต้องร้างราแยกทาง”

การนำเสนอเนื้อหาสาระดังกล่าวจึงเป็นการนำเสนอเพียงเพื่อกระตุ้นให้ผู้รับสารเกิดความสนใจในประวัติศาสตร์และแสวงหาความจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์ดังกล่าว ซึ่งจะนำไปสู่ความรู้สึกภาคภูมิใจในประวัติความเป็นมาของล้านนาที่เป็นอิสระและปกครองตนเองมาก่อนที่จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติไทย การนำเสนอภาพการเมืองของล้านนาโดยการหลีกเลี่ยงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งทางการเมืองเช่นนี้ ส่งผลให้ผู้รับสารถอดรหัสภาพแทนความจริงที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ได้ว่าเพลง โฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ไม่มีเนื้อหาการเมือง (Apolitical nature) ที่แจ่มชัด แม้จะมีการนำเสนอภาพการเมืองของล้านนาในยุคร่วมสมัยภายใต้การปกครองของประเทศไทย เป็นการนำเสนอการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นการเมืองที่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศไทยอย่างสมบูรณ์ ทำให้ผู้คนในสังคมที่ไม่เคยตกอยู่ภายใต้กฎระเบียบอย่างเคร่งครัดไม่สามารถปรับตัวได้ แต่ความขัดแย้งดังกล่าว ผู้ส่งสารนำเสนอโดยกำหนดมุมมองของความตกลงขบขันให้กับผู้ส่งสาร เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกลุ่มผู้รับสารที่อยู่ในอุดมการณ์หลักของสังคม ทั้งนี้การไม่แสดงถึงความขัดแย้งเกี่ยวกับอุดมการณ์การเมืองของเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ดังกล่าวแสดงแนวคิดพหุนิยมของผู้ส่งสาร คือการอยู่ร่วมกันในสังคมภายใต้อุดมการณ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นคุณสมบัติของสารในการต่อรองทางอุดมการณ์ที่มีประสิทธิภาพ

สรุปผลการศึกษาระยะต้น เนื้อหาสาระเพื่อการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร นั้น ภาพแทนความจริงที่ปรากฏเป็นภาพ

แทนความจริงของสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมืองของล้านนาทั้งในยุคดั้งเดิมที่ดั้งงาม และภาพแทนความจริงของสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมืองของล้านนาในยุคร่วมสมัย ภายใต้การปกครองของรัฐไทยที่เปลี่ยนไปในทางที่ไม่เหมาะสม เป็นการเลือกสรรความจริงในรูปแบบ (Version) ที่ผู้ส่งสารต้องการ ซึ่งการนำเสนอภาพแทนความจริงของล้านนาที่ผู้ส่งสารนำเสนอเหล่านั้นส่วนใหญ่สอดคล้องกับบริบททางสังคมของล้านนา และสามารถทำให้ผู้รับสารสามารถรับรู้เนื้อหาสารที่ผู้ส่งสารต้องการ ในขณะที่หากเป็นการนำเสนอเนื้อหาสารที่อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร เมื่อผู้ส่งสารนำเสนอโดยการกำหนดเงื่อนไขการรับรู้ต่างๆ การรับรู้ภาพแทนความจริงก็จะเปลี่ยนไปตามที่ผู้ส่งสารต้องการ ทั้งนี้การนำเสนอเนื้อหาของสารในเพลงโพล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร เป็นการนำเสนอภาพแทนความจริงที่สอดคล้องกับเป้าหมายของการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง คือการสร้างคุณค่าวัฒนธรรมคำเมืองให้เทียบเท่ากับวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง

4.3 การรับรู้ถึงการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมในเพลงโพล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ของกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์

การศึกษาโดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีการครอบครองความเป็นใหญ่ทางอุดมการณ์วัฒนธรรมของอันโตนิโอ กรัมสซี (Antonio Gramsci) สรุปได้ว่า การต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมนั้นไม่ได้เป็นกระบวนการที่สิ้นสุด แต่จะต้องมีการผลิตซ้ำ (reproduce) อยู่เสมอ ทั้งนี้การดำรงอยู่ของสื่อเพลงโพล์กของคำเมืองเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมไม่ใช่การดำรงอยู่เพียงลักษณะของสื่อเพลงโพล์กของ แต่จะต้องมีการนำเสนอสารที่สร้างคุณค่าให้กับวัฒนธรรมคำเมืองเป็นองค์ประกอบสำคัญ และการศึกษาจากแนวคิดและทฤษฎีกระบวนการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมของสจิวต์ ฮอลล์ (Stuart Hall) สรุปได้ว่า ผู้รับสารโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้รับสารที่เป็นกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์จะต้องถอดรหัสคุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองได้ตรงกับที่ผู้ส่งสารเข้ารหัส จึงจะทำให้ผู้รับสารที่เป็นกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์เหล่านั้นมีความสำนึกที่จะผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองโดยการเข้ารหัสคุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองในเพลงโพล์กของคำเมืองต่อไป

การศึกษาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ จำนวน 4 กลุ่ม เพื่อศึกษาการรับรู้ถึงการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมในเพลงโพล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร โดยการวิเคราะห์ความสำนึกที่จะผลิตซ้ำ (Reproduce) อุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญของกระบวนการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรม ปรากฏผลการศึกษาใน 2 ประเด็น ดังนี้

- 1) แรงบันดาลใจในการนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมือง
- 2) การรับรู้อุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์

1) แรงบันดาลใจในการนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมือง

การศึกษาจุดเริ่มต้นของการเลือกนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองเพื่อผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมของกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ เป็นการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลให้กลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์เลือกที่จะผลิตซ้ำ (Reproduce) สื่อเพลงโฟล์กของคำเมือง ซึ่งเป็นการเริ่มต้นของกระบวนการสื่อสารเพลงโฟล์กของคำเมืองโดยกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ และนำไปวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการถอดรหัสของกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ในฐานะผู้รับสารและการเข้ารหัสของผู้ส่งสารในประเด็นของวัฒนธรรมคำเมือง ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการสื่อสารเพื่อต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองโดยกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ในฐานะผู้ส่งสาร ที่ทำหน้าที่ผลิตซ้ำสารเกี่ยวกับคุณค่าวัฒนธรรมคำเมืองผ่านสื่อเพลงโฟล์กของคำเมือง เพื่อให้เกิดการรับรู้อุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของกลุ่มผู้รับสารกลุ่มอื่นต่อไป ปรากฏผลดังนี้

1. ความประทับใจรูปแบบของเพลงโฟล์กของคำเมือง

กลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ส่วนใหญ่ประทับใจรูปแบบของเพลงโฟล์กของคำเมืองที่เป็นการผสมผสานกันระหว่างล้านนาและตะวันตก กล่าวคือ ความประทับใจในการใช้ภาษาคำเมืองซึ่งเป็นภาษาที่ใช้กันอยู่ในชีวิตประจำวัน ประกอบกับการที่เพลงโฟล์กของคำเมืองใช้กีตาร์ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่ได้รับความนิยมในหมู่วัยรุ่นของยุคนั้นเป็นเครื่องดนตรีหลัก ทำให้กลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ให้ความสนใจและเริ่มนำเสนอดนตรีแนวโฟล์กของคำเมือง

“เรามีความรู้สึกว่ามันก็เป็นความงามของคนตรีอีกแบบหนึ่ง
 ที่ไม่คิดว่ามันเป็นของเก่า พี่คิดว่ามันเป็นดนตรีอีกสาขาหนึ่งที่ทำให้
 คนมีทางเลือก ทำไมต้องไปตามๆ กัน บางทีคนเป็นศิลปินก็ไม่สนใจ
 อะไรมากกว่าความสุข มันเป็นความประทับใจในยุคนั้น คือก่อนหน้านั้นมัน
 ไม่มีเพลงแบบนี้ ที่บ้านเขาจะชอบฟังเพลงสากล แล้วมันจะ
 ทำนองเพลงแบบนี้ เราฟังแล้วก็รู้สึกว่เอาแบบคำเมืองก็ร้องอย่างนี้ได้
 มันประทับใจเราตรงนั้น แล้วมันก็ฟังมาเลย” (ปฎิญา ตั้งตระกูล, 5
 กันยายน 2552)

2. ความประทับใจในเนื้อหาของเพลงที่แสดงวิถีชีวิตของล้านนา

กลุ่มผู้สืบทอดประทับใจในเนื้อหาของเพลงที่แสดงถึงวิถีชีวิตของคนล้านนา ซึ่งหมายถึง บรรดาอัตลักษณ์สำคัญที่คนเมืองใช้กำหนดลักษณะทางชาติพันธุ์ อันได้แก่ วัฒนธรรมของล้านนา จารีตประเพณีของล้านนา ค่านิยมของล้านนา หรือเรียกโดยรวมว่า “วิถีชีวิตของล้านนา” ซึ่งมี ลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งร่วมกัน แบบแผนการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมดังกล่าว อาจจะเป็นเรื่องอาหารการกินหรือเรื่องเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ประเพณี รวมทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรม (สุเทพ สุนทรเกสัช อังโนชนนสวรรค์ เจริญเมืองและวสันต์ ปัญญาแก้ว, 2543: 12-13)

ทั้งนี้วิถีชีวิตของล้านนาปรากฏในเพลงโฟล์กซองของจรัล มโนเพ็ชร เป็นวิถีชีวิตที่ สอดคล้องกับวิถีชีวิตในยุคสมัยร่วมของกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์หรือยุคสมัยที่กลุ่มผู้สืบทอด เจตนารมณ์อยู่ในวัยเด็ก ด้วยความสอดคล้องเกี่ยวกับวิถีชีวิตดังกล่าวส่งผลให้กลุ่มผู้สืบทอด เจตนารมณ์เกิดความประทับใจและเริ่มต้นนำเสนอดนตรีแนวโฟล์กซองของคำเมือง

“เพลงคำเมืองมีเสน่ห์ เป็นเพลงพื้นบ้าน เป็นภาษาที่ใช้ใน ชีวิตประจำวันของเรา คนที่มาทางเหนือเราก็สามารถติดต่อสื่อสารกับเขา เป็นเพลงได้ นอกจากภาษาเหนือ มันเป็นการสร้างจุดสนใจ ทำให้คน สนใจ แล้วก็อยากที่จะหาคำแปลเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นส่วนประกอบทำ ให้คำเมืองมันมีค่าขึ้นมา อ้ายจรัลแกเป็นคนบุกเบิก ทำให้เพลงมีชีวิต จนกระทั่งยาวมาถึงปัจจุบันนี้ เพลงบางเพลงมันจะเป็นวิถีชีวิต เป็น อารมณ์บางมุมที่เราชอบพอดี อย่างเพลงปัจจุบันมันจะมีความหมาย อย่างเดียว ฉันรักเธอ เธอรักฉัน แต่เพลงอ้ายจรัลมันจะมีมุมมองทาง วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มันมีอยู่ ชีวิตของคนบ้านเฮา” (วงชิงหลวง, 7 กันยายน 2552)

3. ความต้องการที่จะสืบทอดวัฒนธรรมคำเมือง

กลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ต้องการที่จะสืบทอดวัฒนธรรมคำเมืองที่ปัจจุบันถูกลืมเลือนให้ กลับมามีความสำคัญและมีคุณค่าอีกครั้ง โดยมุ่งหวังว่าการนำเสนอเพลงโฟล์กซองของคำเมืองจะทำให้ ผู้ฟัง (กลุ่มผู้รับสารของผู้สืบทอดเจตนารมณ์) เกิดความประทับใจในภาษาคำเมืองและหันมา สื่อสารกันด้วยภาษาคำเมืองอย่างภาคภูมิใจ

“ความตั้งใจที่จะสืบทอดวัฒนธรรมคำเมืองก็คงจะควบคู่กัน เพราะหลายๆ เพลงเขาก็เอาวัฒนธรรมทางเหนือเข้าไปสอดแทรก แล้ว ก็เนื้อหาเป็นคำเมือง อย่างที่แต่งเพลงก็พยายามหาจากเรื่องใกล้ตัวที่คน

ไม่รู้จัก เอาเนื้อหาที่เป็นวัฒนธรรมของเราแล้วมาถ่ายทอดเป็นภาษา
บ้านเรา ภาษาคำเมือง เพราะจริงๆ แล้วลึกๆ อยากให้เด็กพูดภาษาคำ
เมือง เพราะพ่อแม่ปัจจุบันไม่สอนให้ลูกพูดคำเมืองทำให้เด็กพูดคำ
เมืองไม่ได้ พูดไม่ชัด” (สุรเชษฐ รัตนะ, 7 กันยายน 2552)

ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์รับรู้ถึงคุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองที่ปรากฏ
ในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร (ผู้รับสารถอดรหัสคุณค่าวัฒนธรรมคำเมืองได้ตรงกับ
การใส่รหัสของผู้ส่งสาร) และกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ในฐานะผู้ส่งสารในกระบวนการผลิตซ้ำ
สื่อเพลงโฟล์กของคำเมือง รับรู้ถึงคุณสมบัติของการเป็นสื่อที่ใช้ในการกระบวนการสื่อสารเพื่อ
ต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของสื่อเพลงโฟล์กของคำเมือง

สรุปประเด็น จุดเริ่มต้นของการนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองของกลุ่มผู้สืบทอด
เจตนารมณ์ การตัดสินใจเลือกผลิตซ้ำเพลงโฟล์กของคำเมืองของกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ เกิด
จากปัจจัยต่างๆ ได้แก่ ความประทับใจรูปแบบของเพลงโฟล์กของคำเมืองซึ่งเป็นการผสมผสาน
ระหว่างภาษาท้องถิ่นกับแนวคิดตะวันตก ความประทับใจเนื้อหาของเพลงที่ปรากฏวิถีชีวิตของ
ล้านนาซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตของกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ และความต้องการที่จะสืบทอด
อุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองเพื่อสร้างคุณค่าให้กับวัฒนธรรมคำเมืองต่อไป ทั้งนี้จึงสามารถ
วิเคราะห์ได้ว่าผู้รับสาร (กลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์) สามารถถอดรหัสดังกล่าวเกี่ยวกับคุณค่าของวัฒนธรรม
คำเมืองได้ตรงกับการเข้ารหัสของผู้ส่งสาร (จรัล มโนเพ็ชร)

กลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ในฐานะกลุ่มผู้รับสาร รู้สึกชื่นชมและภาคภูมิใจในวัฒนธรรม
คำเมือง อันเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้กลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ในฐานะกลุ่มผู้ส่งสาร เลือกที่จะ
นำเสนอสารเกี่ยวกับคุณค่าวัฒนธรรมคำเมือง ผ่านสื่อเพลงโฟล์กของคำเมือง เพื่อให้ผู้ฟัง (กลุ่ม
ผู้รับสาร) รับรู้คุณค่าของวัฒนธรรมคำเมือง ถือเป็นกระบวนการสื่อสารเพื่อต่อช่องทางอุดมการณ์
วัฒนธรรมคำเมืองผ่านสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองของกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ และเป็นการผลิต
ซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ซึ่งทั้งกระบวนการสื่อสารเพื่อต่อช่องทาง
อุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองผ่านสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองของกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์เป็น
กระบวนการที่จำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ผู้ส่งสาร สาร สื่อ เพื่อสื่อสารไปยัง
กลุ่มผู้รับสาร และการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร เป็นกระบวนการที่
จำเป็นต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อความสำเร็จในการต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรมและการ
คงอยู่ของอุดมการณ์วัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ตามแนวคิดและทฤษฎีกระบวนการสื่อสารเพื่อต่อรอง
ทางอุดมการณ์วัฒนธรรม และแนวคิดและทฤษฎีการครอบครองความเป็นใหญ่ทางอุดมการณ์
วัฒนธรรม ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

2) การรับรู้คุณค่าการวัฒนธรรมคำเมืองของผู้สืบทอดเจตนารมณ์

การศึกษาจากประเด็นแรงบันดาลใจในการนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองข้างต้นสามารถสรุปได้ว่ากลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์รับรู้กระบวนการสื่อสารเพื่อต่อช่องทางอุดมการณ์ผ่านเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ทั้งนี้ การรับรู้ดังกล่าวเป็นการรับรู้ในแง่คุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองที่มีคุณค่าเทียบเท่ากับวัฒนธรรมไทยกลาง ซึ่งส่งผลทำให้กลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์เลือกที่จะสื่อสารเพื่อต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองผ่านสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองของกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ และเป็นการผลิตซ้ำอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร แสดงให้เห็นว่ากระบวนการสื่อสารเพื่อต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรมจะยังคงมีการผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องเพื่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมคำเมือง ตามแนวคิดและทฤษฎีการครอบครองความเป็นใหญ่ทางอุดมการณ์วัฒนธรรม หากแต่ยังไม่สามารถวิเคราะห์ได้ว่ากระบวนการสื่อสารเพื่อต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองผ่านสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองของกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์จะเป็นกระบวนการสื่อสารที่มีระบบ อันประกอบไปด้วยคุณสมบัติของผู้ส่งสาร คุณสมบัติของสาร และคุณสมบัติของสื่อ เพื่อการต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองที่ประสบความสำเร็จ ตามแนวคิดและทฤษฎีกระบวนการสื่อสารเพื่อต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรมหรือไม่

ดังนั้น การศึกษาแนวคิดของกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ที่มีต่อเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ในแง่อิทธิพลของเพลงที่มีผลต่อการเห็นคุณค่าและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมคำเมืองของผู้รับสาร เพื่อวิเคราะห์การถอดรหัสอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสาร และการถอดรหัสคุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองของกลุ่มผู้รับสาร ในประเด็นของการใช้สื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองเป็นเครื่องมือในการต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรม ว่ากลุ่มผู้รับสารถึงเห็นถึงอิทธิพลของสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองหรือไม่ ซึ่งผลการศึกษาจะทำให้สามารถวิเคราะห์ความตระหนักในความสำคัญของการใช้สื่อเพลงโฟล์กของคำเมือง เพื่อต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ อันจะส่งผลต่ออัตราความพยายามต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ เพื่อให้กระบวนการสื่อสารเพื่อต่อช่องทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมือง ผ่านเพลงโฟล์กของคำเมืองของกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ ประสบความสำเร็จ ในการทำให้กลุ่มผู้รับสารรับรู้คุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองต่อไป ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1. เพลงโฟล์กของคำเมืองมีอิทธิพลต่อการพูดภาษาคำเมือง

กลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์บางส่วนเห็นว่าเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร มีอิทธิพลต่อการพูดภาษาคำเมืองของผู้รับสารร่วมกับกลุ่มวัฒนธรรมคำเมือง ที่ไม่นิยมพูดภาษาคำเมือง

ในช่วงเวลาหนึ่ง เนื่องจากอิทธิพลทางการศึกษาและอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพสังคมวัฒนธรรม ส่งผลให้คนเมืองรู้สึกอายนที่จะสื่อสารด้วยวัฒนธรรมคำเมือง เพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร จึงมีอิทธิพลในแง่ที่ทำให้คนฟัง (กลุ่มผู้รับสาร) รักในถิ่นกำเนิด ด้วยวิธีการชี้ให้เห็นถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม โดยปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญคือการให้ความสำคัญกับสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองของสื่อมวลชนต่างๆ อาทิ สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ เป็นการยกฐานะของเพลงโฟล์กของคำเมืองให้ได้รับการยอมรับจากสังคม และทำให้เพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ได้รับความนิยม เมื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองได้รับการยกฐานะให้มีคุณค่าและได้รับความนิยม ก็ทำให้คนเมืองภาคภูมิใจและกล้าพูดภาษาคำเมืองมากขึ้น

“การทำให้คนรักแล้วก็กล้าที่จะพูดคำเมืองนั้นแน่นอน เพราะคนฟังก็จะมีความรู้สึกรักในถิ่นกำเนิด คนจะรู้จักเพลงคำเมืองด้วยความไพเราะ ความหมายที่สุดซึ่ง คำเมืองนี้จะมีภาษาเขียนเป็นของตัวเองมาตั้งแต่โบราณ เป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ นานกว่ารัตนโกสินทร์อีก ในสมัยหนึ่งนี่เราชอบ ไม่ให้เขียนตัวเมือง ไม่มีคนสนใจ ตอนหนึ่งที่เขาห้ามเรียน เพราะเราเป็นเมืองขึ้น ต้องใช้ภาษากลาง คำเมืองก็เลยหายไป คนบ้านเราก็ดูไม่ได้ใช้ คำเมืองจึงเลือนหายไป” (วงชิงหลวง, 7 กันยายน 2552)

2. เพลงโฟล์กของคำเมืองส่งเสริมการพูดภาษาคำเมือง

กลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์บางส่วนเห็นว่า เพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ไม่ได้มีอิทธิพลต่อการพูดภาษาคำเมืองของกลุ่มกลุ่มผู้รับสารร่วมวัฒนธรรมคำเมืองโดยตรง เพราะคนล้านนาส่วนใหญ่พูดภาษาคำเมืองในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว การพูดภาษาคำเมืองของคนล้านนาจึงเป็นเรื่องปกติ แต่ในทางตรงกันข้ามคนที่พูดภาษาไทยกลางจะกลายเป็นกลุ่มคนล้านนาที่ไม่ปกติ (พวกเขา) ของล้านนา ต่อมาจึงเกิดค่านิยมเกี่ยวกับการพูดภาษาไทยกลาง เนื่องจากคนที่สามารถสื่อสารด้วยภาษาไทยกลางได้ดีทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน จึงจะได้รับราชการ (ค่านิยมเกี่ยวกับอาชีพของล้านนาขณะนั้น อาชีพรับราชการถือเป็นอาชีพที่มีเกียรติมากที่สุด) ทำให้คนล้านนาหันไปสื่อสารด้วยภาษาไทยกลางแทนภาษาล้านนา แต่อย่างไรก็ตามลักษณะเช่นนี้ปรากฏเฉพาะสังคมเมืองใหญ่ๆ ของล้านนาเช่นเชียงใหม่เท่านั้น ส่วนในชนบทของล้านนา คนล้านนายังคงสื่อสารด้วยภาษาคำเมืองปกติ เพลงโฟล์กของคำเมืองจึงเพียงแค่ส่งเสริมให้คนรักในถิ่นกำเนิด และส่งผลต่อการรักในภาษาของถิ่นกำเนิดต่อไปเท่านั้น

“ความจริงภาษาคำเมืองก็พูดกันอยู่ตลอดนะ มันเป็นเรื่องถิ่น
ผมเกิดมาผมก็ได้ยินคำเมืองมาแล้ว เข้าโรงเรียนถึงใช้ภาษากลาง พูด
ภาษากลางเฉพาะในชั่วโมงเรียน พูดกับเพื่อนผมก็พูดคำเมือง เพลง
เพียงแต่ส่งเสริม เพลงมันทำให้คนมีความรักถิ่นเกิด ถ้าไม่มีเพลง
ครอบครัวยุคนี้ก็จะไม่เคยได้ยินแล้วก็นั่งพูดคำเมืองอยู่ทุกวันนี้
อย่างเด็กบางคนไม่รู้จักแล้ว ความจริงหลักสูตรควรจะกำหนดให้เด็ก
เรียนภาษาถิ่นเลย ทุกภาษาไม่ใช่เฉพาะภาษาคำเมือง ภาคใต้ ภาค
อีสานก็เหมือนกัน ละอ่อนพูดไทยมากขึ้นเพราะเขาติตมาจากโรงเรียน
พ่อแม่ก็พูดไทยกับลูก กลัวลูกพูดไทยไม่ชัด” (วงซึ่งหลวง 7, กันยายน
2552)

สรุปประเด็น การรับรู้อุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ในแง่
อิทธิพลของเพลงโฟล์กซองคำเมืองที่มีผลต่อการเห็นคุณค่าและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมคำเมืองของ
ผู้รับสาร เพื่อวิเคราะห์การถอดรหัสอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของผู้ส่งสาร และการถอดรหัส
คุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองของกลุ่มผู้รับสาร ในประเด็นของการใช้สื่อเพลงโฟล์กซองคำเมือง
เป็นเครื่องมือในการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรม ว่ากลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์เล็งเห็นถึง
อิทธิพลของสื่อเพลงโฟล์กซองคำเมืองหรือไม่ ผลการศึกษาสรุปได้ว่ากลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์
รับรู้อิทธิพลของสื่อเพลงโฟล์กซองคำเมืองที่มีต่อการพูดภาษาคำเมืองของกลุ่มผู้รับสารร่วม
วัฒนธรรมคำเมือง (กลุ่มวัฒนธรรมคำเมือง) ใน 2 ลักษณะ คือ

กลุ่มที่เชื่อว่าเพลงโฟล์กซองคำเมืองมีอิทธิพลต่อการพูดภาษาคำเมืองของคนเมือง และกลุ่ม
ที่เชื่อว่าเพลงโฟล์กซองคำเมืองส่งเสริมการพูดภาษาคำเมืองของคนเมืองเท่านั้น ทั้งนี้ตามความเชื่อ
ของกลุ่มแรกที่เชื่อว่าเพลงโฟล์กซองคำเมืองมีอิทธิพลต่อการพูดภาษาคำเมืองของคนเมือง เนื่องจาก
กลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์กลุ่มนี้เห็นว่าภาษาคำเมืองได้ลดคุณค่าและความสำคัญ จนกระทั่งเกือบจะ
สูญหายไปจากสังคมล้านนาแล้วในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เนื่องจากสังคมให้คุณค่าวัฒนธรรม
ภาษาไทยกลางมากกว่าภาษาคำเมือง หรือร้ายแรงจนกระทั่งภาษาคำเมืองถูกทำให้มีฐานะด้อยค่า
และถูกเหยียดหยาม จนกระทั่งเกิดสื่อเพลงโฟล์กซองคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ที่สร้างคุณค่า
ให้กับวัฒนธรรมคำเมืองมีฐานะเทียบเท่ากับวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง ส่งผลให้คนเมืองภาคภูมิใจ
ในวัฒนธรรมคำเมืองของตนเองและกล้าที่จะสื่อสารด้วยภาษาคำเมือง เพลงโฟล์กซองคำเมืองของ
จรัล มโนเพ็ชร จึงมีอิทธิพลในแง่ที่ทำให้คนเมืองกลับมาพูดภาษาคำเมือง หลังจากที่คนเมืองไม่
สื่อสารด้วยภาษาคำเมืองหรือภาษาคำเมืองเกือบจะสูญหายไปจากสังคมล้านนาแล้ว

ส่วนกลุ่มที่เชื่อว่าเพลงโฟล์กของคำเมืองส่งเสริมการพูดภาษาคำเมืองของคนเมืองเท่านั้น เนื่องจากกลุ่มนี้เห็นว่าภาษาคำเมืองไม่ได้สูญหายไปจากสังคมล้านนาอย่างแท้จริง การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับวัฒนธรรมคำเมืองที่คนในสังคมไม่พูดภาษาคำเมืองมีขึ้นในสังคมเมืองใหญ่ๆ ของล้านนาเท่านั้น ส่วนในสังคมล้านนาทั่วไป (สังคมชนบท) คนล้านนายังคงสื่อสารด้วยภาษาคำเมืองในชีวิตประจำวันเป็นปกติ ดังนั้นเกิดสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร จึงไม่ได้มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างสุดซึ้ง จากที่คนล้านนาไม่พูดภาษาเมืองและหันกลับมาพูดภาษาคำเมือง แต่เพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร เพียงแต่ส่งเสริมการพูดภาษาคำเมืองของคนเมือง คือการที่เนื้อหาสาระที่ปรากฏในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร จะส่งผลทำให้คนในท้องถิ่นรักในถิ่นกำเนิดและรักในภาษาของถิ่น จนกระทั่งอยากที่จะรักษาให้คงอยู่ต่อไปเท่านั้น ซึ่งความตระหนักในความสำคัญของการใช้สื่อเพลง โฟล์กของคำเมืองที่แตกต่างดังกล่าว อาจจะเป็นปัจจัยส่งผลต่ออัตราความพยายามต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์แตกต่างกัน อันจะส่งผลต่อความสำเร็จในการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองผ่านเพลงโฟล์กของที่แตกต่างกันของผู้สืบทอดเจตนารมณ์แต่ละกลุ่ม

สรุปประเด็น การรับรู้ถึงการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมในเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ของกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ ผลการศึกษาพบว่า จุดเริ่มต้นของการนำเสนอเพลงโฟล์กของคำเมืองเกิดจากความประทับใจรูปแบบของเพลงโฟล์กของคำเมืองที่ผสมผสานระหว่างภาษาคำเมืองกับแนวดนตรีตะวันตก เนื้อหาของเพลงที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์ และความต้องการที่จะสืบทอดอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองเพื่อสร้างคุณค่าให้กับวัฒนธรรมคำเมือง ส่งผลให้รู้สึกชื่นชมและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมคำเมือง แสดงว่ากลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์สามารถถอดรหัสเกี่ยวกับคุณค่าของวัฒนธรรมคำเมืองได้ตรงกับ การเข้ารหัสของผู้ ส่งสาร และตัดสินใจเลือกผลิตซ้ำเพลงโฟล์กของคำเมืองต่อไป ด้วยความตระหนักเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อเพลงโฟล์กของคำเมืองที่แตกต่าง กล่าวคือบางกลุ่มที่เชื่อว่าเพลงโฟล์กของคำเมืองมีอิทธิพลต่อการพูดภาษาคำเมืองของคนเมือง และบางกลุ่มที่เชื่อว่าเพลงโฟล์กของคำเมืองส่งเสริมการพูดภาษาคำเมืองของคนเมืองเท่านั้น ซึ่งอาจจะเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่ออัตราความพยายามต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองของกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์แตกต่างกัน และความสำเร็จในการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมคำเมืองผ่านเพลงโฟล์กของที่แตกต่างกัน

สรุปผลการศึกษาเรื่อง การสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์ของวัฒนธรรมคำเมือง: กรณีศึกษาเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ในบทนี้ พบว่ากระบวนการสื่อสารผ่านเพลงโฟล์กของคำเมืองของจรัล มโนเพ็ชร ที่ส่งผลต่อการสร้างคุณค่าให้วัฒนธรรมคำเมืองเทียบเท่ากับวัฒนธรรมภาษาไทยกลาง เป็นกระบวนการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรม ที่จะต้อง

มีการผลิตซ้ำโดยกลุ่มผู้สืบทอดเจตนารมณ์อยู่เสมอ จึงจะทำให้กระบวนการต่อรองทางอุดมการณ์ วัฒนธรรมประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน ตามแนวคิดและทฤษฎีการครอบครองความเป็นใหญ่ทาง อุดมการณ์วัฒนธรรม (Hegemony) ของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) ทั้งนี้การสื่อสารที่ ประสบความสำเร็จเกิดจากคุณสมบัติของผู้ส่งสาร คุณสมบัติของสาร คุณสมบัติของสื่อ ซึ่ง ดำเนินการอย่างเป็นระบบและส่งเสริมซึ่งกันและกัน จึงจะสามารถทำให้ผู้รับสารที่มีอุดมการณ์ วัฒนธรรมที่หลากหลาย รับรู้ถึงการต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมของสาร ตามแนวคิด กระบวนการสื่อสารเพื่อต่อรองทางอุดมการณ์วัฒนธรรมของสจิวต์ ฮอลล์ (Stuart Hall) โดยการ สร้างความหมายให้กับวัฒนธรรมคำเมืองเกิดจากการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ตามแนวคิด และทฤษฎีอัตลักษณ์ แต่เป็นการสร้างความหมายและคุณค่าให้กับวัฒนธรรมภายใต้แนวคิดและ ทฤษฎีพหุนิยมที่ว่าสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้ภายใต้วัฒนธรรมที่หลากหลาย วัฒนธรรมคำเมือง จึงสามารถต่อรองทางอุดมการณ์ จนกระทั่งมีพื้นที่แสดงออกทางวัฒนธรรมย่อยที่แตกต่างจาก วัฒนธรรมหลักของรัฐไทย โดยที่ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคมที่มีความแตกต่างทาง อุดมการณ์การเมืองและอุดมการณ์วัฒนธรรม ภายใต้ความสัมพันธ์ที่รัฐชาติไทยมีอำนาจอันชอบ ธรรมในการปกครองล้านนาอย่างเบ็ดเสร็จสมบูรณ์